

Република Северна Македонија
Министерство за финансии

**ПРОГРАМА НА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ
2023-2025 ГОДИНА**

јануари, 2023 година

Содржина

Содржина	ii
Листа на кратенки.....	iv
1. Општа рамка и цели на политиката	1
2. Реализација на препораките од Заедничките заклучоци	2
3. Макроекономска рамка	8
3.1 Последни економски движења.....	8
3.2 Среднорочно макроекономско сценарио	18
3.3 Алтернативни сценарија и ризици.....	34
4. Фискална рамка	38
4.1 Фискална стратегија и среднорочни цели.....	38
4.2 Извршување на Буџетот во 2022 година.....	39
4.3 Буџетски план за 2023 година.....	40
4.4 Среднорочни буџетски очекувања	47
4.5 Структурен дефицит (циклична компонента на дефицитот, еднократни и привремени мерки, фискален став).....	61
4.6 Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг	62
4.7 Сензитивна анализа и споредба со претходната програма	66
4.8 Квалитет на јавни финансии	68
4.9 Фискално управување и буџетски рамки.....	68
4.10 Одржливост на јавните финансии.....	70
5. Структурни реформи во 2023-2025 година.....	71
5.1 Актуализација на трите главни пречки за конкурентност и инклузивен раст, како и поврзани структурни реформски мерки.....	71
1) <i>Зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој</i>	71
Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации	76
Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд	80
Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица	84
Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ).....	87
2) <i>Поттикнување зелена транзиција</i>	91
Мерка 5: Промовирање на обновливи извори на енергија	92
Мерка 6: Подобрување на енергетската ефикасност.....	97
Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ.....	100
Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад ..	103
3) <i>Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата</i>	106
Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10.....	109
Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги	112
Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки	114
Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија ..	117
Мерка 13: Финансиска поддршка на Роми претприемачи.....	118
Мерка 14: Воспоставување на информациски систем за управување со државната помош	120
Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа	122
Мерка 16: Поддршка за развој на иновациониот еко систем	125
Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија	130
Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи.....	132

5.2	Анализа на пречките во другите области и поврзаните структурни реформски мерки	137
Мерка 19:	Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП	137
5.3	Структурни реформи по области.....	142
6.	Трошоци и финансирање на структурни реформи	143
7.	Институционални прашања и вклучување на заинтересирани страни.....	143
Прилог 1:	Преглед на податоци	145
Прилог 2:	Врски помеѓу реформските мерки и релевантни документи	176
Прилог 2а:	Врски помеѓу реформските мерки во областите на Програмата за економски реформи, инвестициите во областите на Економскиот и инвестицискиот план за Западен Балкан, ИПА и Единствениот список на проекти	193
Прилог 3:	Придонес од надворешните консултации за ПЕР 2023-2025	199
Прилог 4:	Индикатори на резултатите на структурните реформи по области	208
Прилог 5:	Показатели за македонската економија за 2021 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија.....	215
Прилог 6:	Анализа на одржливоста на надворешниот долг	216
Прилог 7:	Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2020	218
Прилог 8:	Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2023-2025.....	219

Листа на кратенки

АД ЕСМ	Електрани на Северна Македонија
АД МЕПСО	Македонски електропреносен систем оператор
АПМВ	Активни политики и мерки за вработување
АРС	Анкета на работна сила
БДП	Бруто домашен производ
ВБИФ	Инвестициска рамка за Западен Балкан
ВФП	Вкупна факторска продуктивност
ГП	гранични премини
ГМП	гарантирана минимална помош
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДЕУ	Делегација на Европска Унија
ДЗС	Државен завод за статистика
ДХВ	Државни хартии од вредност
ЕБОР	Европска банка за обнова и развој
ЕЕ	Енергетска ефикасност
ЕИБ	Европска Инвестициска Банка
ЕК	Европска комисија
ЕЛС	Единици на локална самоуправа
ЕЦБ	Европска централна банка
ЗБ	Западен Балкан
ЗРО	Закон за работни односи
ЗУП	Заедничко уредување на пазарот
ИБРД	Меѓународна банка за обнова и развој
ИЈЗ	Институт за јавно здравје
ИКТ	Информатичко-комуникациски технологии
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИР	Истражување и развој
ИТ	Информатичка технологија
ИТС	Интелигентен транспортен систем
ИФМИС	Интегрираниот информациоен систем за управување со јавни финансии
ИДИС	Интегриран Даночен Информациски систем
ИС	Информациски систем
ЈИЕ	Југоисточна Европа
МЕМО	Организиран пазарен оператор
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
МИП	Меѓународна инвестициска позиција
МИС	Менаџмент информациски систем
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
МОН	Министерство за образование и наука
МОТ	Меѓународна организација на трудот
МСП	Мали и средни претпријатија
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МПИН	Месечна пресметка за интегрирано плаќање
МФ	Министерство за финансии
НБРСМ	Народна банка на Република Северна Македонија
НРК	Национални рамки за квалификации
НСВ	Нестандардни форми на вработување
НПЕК	Национален план за енергија и клима
НТП	Научно – технолошки парк
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ОИЕ	Обновливи извори на енергија
ПДВН	Пазарен дизајн на високо ниво
ПДД	Персонален данок на добивка
ПЕР	Програма на економски реформи

ПЕФА	Програма за јавни расходи и финансиска отчетност
ПИМА	Процена на управување со јавните инвестиции
ПЗЗ	Примарна здравствена заштита
ПИСА	Програма за меѓународни оценки на учениците
ПУРП	Планови за управување со ризик од поплави
ПУРС	Планови за управување со речни сливови
п.п.	процентен поен
РЕДК	Реален ефективен девизен курс
РКЕ	Регулаторна комисија за енергетика
РЦСОО	Концепт за развој на регионални центри за стручно образование и обука
СДИ	Странски директни инвестиции
СЕЗ	Секретаријат на Енергетска заедница
СОО	стручно образование и обука
СЗ	Стратегија за паметна специјализација
УЈП	Управа за јавни приходи
УЈФ	Управување со јавни финансии
ФИТР	Фонд за иновации и технолошки развој
ха	Хектари
ЦЕБ	Банка за развој при Советот на Европа
ЦЕФ	Центар за извонредност во финансии
ЦЈЗ	Центри за јавно здравје
ЦОР	Цели за одржлив развој
БЕПС	Base Erosion and Profit Shifting
САСМ	Capacity Allocation and Congestion Management (Алокација на капацитети и управување со задушувања)
СМО	Common Market Organization
ДМС	Динамични знаци за пораки
ЕМФ	Рамка за управување со животната средина
ЕТФ	Европска фондација за обука
GHG	Системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови
RWIS	Системи за информација за временски услови на пат
SLCP	Short-Lived Climate Polutants
SWOT	(Strenghts, weaknesses, opportunities and threats)
IFMIS	Integrated Financial Management Information System
JRC	Здружениот истражувачки центар на Европската Комисија
RWIS	Системи за информација за временски услови на пат
SBA	Small Business Act
SLCP	загадувачи на клима со краток век
TABULA	Типолошки пристап за енергетска процена на градежниот фонд
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNFCCC	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
WB6	Western Balkans 6
WBIF	Инвестициска рамка за Западен Балкан
WBTTF	Проект за олеснување на трговија и транспорт на Западен Балкан
WIM	тежина во движење

1. Општа рамка и цели на политиката

Програмата на економски реформи (ПЕР) за 2023-2025 година ја прикажува среднорочната макроекономска и фискална рамка (поглавје 3 и 4), како и реформски мерки (поглавје 5) согласно приоритетите на Владата, и е подготвена врз основа на Фискалната стратегија 2023-2027, среднорочната буџетска рамка за периодот 2023-2027, националните секторски стратегии, регионални стратегии и документи, зелената и дигитална агенда на ЕУ, како и Економско-инвестицискиот план на ЕУ за Западен Балкан. Програмата е тесно поврзана со препораките во Извештајот на ЕК за напредокот на земјата од октомври 2022 година, а во глава 2 дава статус на спроведување на препораките од заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог од мај 2022 година. ПЕР е заеднички резултат на повеќе министерства, институции и Народната банка, кои се дел од меѓуинституционална работна група координирана од Министерството за финансии.

Програмата содржи структурни реформи кои продолжуваат во континуитет од претходната ПЕР 2022-2024, со соодветни дополнувања важни за овој циклус на реализација. Главната цел на овој пристап е да обезбеди следење на степенот на спроведување на реформите до нивна целосна реализација, со што се обезбедува одржливост на приоритетната реформска агенда, но дава и слика на капацитетите на земјата за спроведување на политики насочени кон економски развој.

Клучните предизвици на Северна Македонија на патот кон достигнување пристојно ниво на конкурентност и инклузивен раст се: 1) зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој, 2) поттикнувањена зелената транзиција и 3) подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобалните синџири на вредност и формализација на економијата. Идентификувани во претходната ПЕР 2022-2024, тие остануваат релевантни и се во согласност со забележаните предизвици во рамките на Оценката на ЕК за ПЕР 2022-2024, а се однесуваат на: а) Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за зголемување на вработеноста и ублажување на неусогласеноста на вештините, б) Подобрување на конкурентноста на домашните компании, вклучително и интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија и в) Модернизација на енергетскиот сектор и транзиција кон чиста енергија.

Минатата година светот ќе ја памети по највисок раст на инфлацијата во последните декади, енергетската криза, прекини во синџирите на добавувачи, конфликтот во Украина, и сè уште присутна неизвесност од нови варијанти на ковид-19. 2022 година беше трета година по ред со шокови, што придонесе за намален економски раст, отежнати услови за работа на компаниите, а особено беа погодени ранливите категории на население.

Македонската економијаво текот на 2022 година беше под влијание на неизвесностите предизвикани од глобалните фактори. Во првите девет месеци од 2022 година, економската активност забележа раст од 2,7%, а притоа највисока стапка на раст е забележана во вториот квартал од 4,0%. Владата изминатата година усвои два пакети мерки за справување со енергетската и ценовна криза во износ од околу 750 милиони евра. Првиот пакет, беше усвоен во март 2022 година, во насока на заштита на животниот стандард на граѓаните и одржување на ликвидноста на компаниите, како и мерки за финансиска поддршка на компаниите преку Развојната банка. Со оглед на тоа што инфлаторните притисоци не стивнаа, како и војната во Украина, а со цел ублажување на влијанието на негативните шокови, со ребалансот на Буџетот во 2022 година беше обезбеден фискален простор за втор пакет на мерки кој се донесе во октомври 2022 година, кој покрај обезбедената поддршка за населението и за ликвидноста на компаниите, овозможи и поддршка за инвестиции во енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија. Фискалниот простор се обезбеди преку реструктурирање на буџетските расходи, со истовремена оптимизација на изворите на финансирање со цел зголемување на девизните резерви на државата и понатамошно зачувување на фискалната одржливост.

Етапната фискална консолидација, со намален буџетски дефицит како процентуално учество во БДП и тоа од: 4,6% во 2023 година, 3,4% во 2024 година, 3,0% во 2025 година, 3,0% во 2026 година и 2,8% во 2027 година, како и подобрената структура на јавните финансии со значајно учество на капиталните расходи од 5,3% во БДП на годишно ниво, претставуваат клучни елементи на јавните финансии на среденрок. Во услови на европска енергетска криза и значително зголемени цени во глобални рамки, редефинираната буџетска рамка ќе овозможи поголема заштита на животниот стандардна граѓаните,

особено ранливите категории, финансиска поддршка на ликвидноста на компаниите и оптимизирање на трошоците на позајмување, поддршка на монетарната политика исоздавање поповолни услови за остварување на проектираните стапки на економски раст на краток исреден рок. Преку политиката на управување со јавен долг се обезбедуваат неопходните средства за финансирање на буџетскиот дефицит и отплатата на долговите од претходни години, како и средства за проектно финансирање, без притоа да се предизвика неоправдано зголемување на долгот до ниво коеможе да ја загрози стабилноста на економијата и економскиот раст на државата.

При истовремено справување со кризата, владата продолжи да работи и на реформите. Една од клучните реформи беше усвојувањето на новиот Закон за буџети, со кој се воведува среднорочно буџетирање, а се воспостави и правна рамка за фискален совет и фискални правила. Започната е реформата на даночниот систем врз основа на истоимената стратегија, која реформа се заснова на концептот на проширување на даночната база преку ревидирање на даночните трошоци и намалување на сивата економија. Во Министерството за финансии воспоставен е Сектор за управување со јавни инвестиции, а во напредна фаза е усогласување на текстот на предлог-Законот за јавно приватно партнерство. Обезбедени се средства за воспоставување на три системи во насока на дигитализација на процеси, а тоа се Интегрираниот информациски систем за управување со финансии, Информацискиот систем за управување со државна помош и Информацискиот систем за управување со даночните приходи на Управата за јавни приходи.

Во новата Програма за реформа на управувањето со јавни финансии 2022-2025 (усвоена во јуни 2022 година) опфатени се мерки и активности во насока на подобрување на ефикасноста и ефективноста на јавната потрошувачка, фискална дисциплина, одржливост на долгот и транспарентно управување со јавните финансии. Значајни стратегии кои ќе се усвојат годинава се Стратегијата за паметна специјализација, Стратегијата за формализирање на неформалната економија за период 2023-2025, како и Стратегијата за развој на човечкиот капитал, 2030. Подготвен е Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2023 година, за кој се обезбедени 32 милиони евра, а дополнително се работи на подобрување на правната рамка за пазарот на труд, како и подобрување на квалитетот во образовниот и здравствен систем.

Од особена важност, а со цел намалување на ранливоста на земјата на надворешни шокови и зголемување на енергетската сигурност, е продолжување на активностите за подобрување на енергетската ефикасност, а во таа насока и подготовка на правната рамка за воспоставување на Фондот за енергетска ефикасност, како и зголемено користење на обновливи извори на енергија. Во наредниот период ќе се интензивираат активностите за воспоставување одржлив систем за управување со отпад, кој ќе придонесе не само за намалување на загадувањето, туку ќе биде поттик и за развој на нови проекти во областа на циркуларната економија.

Спроведувањето на реформите ќе овозможи на среден рок да се надминат клучните предизвиците, а што е неопходно за одржливо економско закрепнување, поголема отпорност на економијата и фискална одржливост.

2. Реализација на препораките од Заедничките заклучоци

Заеднички заклучоци - Насоки за политики со препораки	Активности и степен на реализација
Заеднички заклучок 1:	
П 1: Доколку е потребно, да се искористи расположливиот фискален простор во Буџетот за 2022 година за да се ублажи	Во 2022 година, покрај сеуште присутните последици на економски план од пандемијата со Ковид-19, земјата се соочи и со притисоци поради растот на цената на енергентите и храната на светските берзи, кон што дополнително влијаеше и воената агресија на Русија врз Украина. Растот на цените имаше неповолно влијание врз семејниот буџет на населението и зголемени трошоци за енергенти кај компаниите, кои беа соочени и со непредвидливоста на глобалните пазари, особено извозните компании. Владата усвои два пакети на мерки за справување со енергетската и ценовна криза во вкупен износ од околу 750 милиони евра. Првиот пакет, усвоен во март 2022 година, беше насочен кон две

<p>потенцијалното влијание на негативните шокови преку насочена поддршка за ранливите домаќинства и деловните субјекти; да се предвиди во среднорочниот фискален план и Буџетот за 2023 година постепено враќање на соодносот на примарниот дефицит и БДП на нивото од пред кризата (2019 година).</p>	<p>категории: мерки и препораки за заштита на животниот стандард на граѓаните и одржување на ликвидноста на компаниите, како и мерки за финансиска поддршка на компаниите преку Развојната банка. Со оглед на тоа што инфлаторните притисоци не стивнаа, како и војната во Украина, а со цел ублажување на влијанието на негативните шокови, со ребалансот на Буџетот во 2022 година беше обезбеден фискален простор за втор пакет на мерки кој се донесе во октомври 2022 година, насочени кон заштита на животниот стандард на граѓаните, особено ранливите категории, поддршка на ликвидноста на компаниите, но и поддршка на инвестиции во енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија. Фискалниот простор се обезбеди преку реструктурирање на буџетските расходи.</p> <p>Согласно Ревидираната фискална стратегија за период 2023-2025 година (со изгледи до 2027) предвидена е етапната фискална консолидација, со намален буџетски дефицит како процентуално учество во БДП и тоа од: 4,6% во 2023 година, 3,4% во 2024 година, 3,0% во 2025 година, 3,0% во 2026 година и 2,8% во 2027 година. Примарниот буџетски дефицит се предвидува да се намали од 3,2% од БДП во 2023, на ниво од 0,8% во 2027 година (примарниот буџетски дефицит во 2019 година е 0,8% од БДП).</p>
<p>П 2: Да се формира централна единица за управување со јавни инвестиции во Министерството за финансии и да се обезбеди нејзино правилно функционирање.</p>	<p>За реализација на оваа препорака во 2022 година се донесоа нови акти за внатрешна организација и систематизација на Министерството за финансии со кои се предвидува формирање на Сектор за управување со јавни инвестиции. До јуни 2023 би требало да се екипира тој Сектор со првичен број на вработени преку прераспределба на вработени и нови вработувања. За вработените во Секторот ќе се одржат обуки за проценка и следење на јавни инфраструктурни проекти во рамки на програмите за развој на капацитети на ММФ и Светска банка, финансирани од ЕУ.</p>
<p>П 3: Во согласност со Стратегијата за реформа на даночниот систем, да се дизајнираат сеопфатни даночни реформи и нацрт-законски измени кои придонесуваат за зголемување на приходите преку проширување на даночната основа и забрзување на дигиталната трансформација на Управата за јавни приходи.</p>	<p>Во согласност со Стратегијата за реформа на даночниот систем, во 2022 година Министерството за финансии пристапи кон подготовка на пакет на реформи на даночната политика во сегментите на данокот на добивка, данокот на личен доход и данокот на додадена вредност. Предложените реформи, кои имаат за цел проширување на даночната основа преку елиминирање на непродуктивните даночни расходи и со тоа зајакнато прибирање на даночните приходи, поминаа низ широк консултативен процес со бизнис секторот, академската заедница, невладиниот сектор, експертската јавност и политичките партии. Владата ги усвои предлог измените и дополнувањата на Законот за данокот на добивка, Законот за данокот на личен доход и Законот за данокот на додадена вредност и ги предложи до Собранието во декември 2022. До крајот на 2022 година, Законот за данокот на личен доход е веќе донесен од страна на Собранието.</p> <p>Во однос на дигиталната трансформација на Управата за јавни приходи (УЈП), види повеќе во Мерка 19 – Воспоставување на интегриран систем за даночни информации во УЈП.</p>
<p>Заеднички заклучок 2:</p>	
<p>П 4: Да се поднесе на усвојување до Собранието новиот Закон за јавно - приватно партнерство (ЈПП) и да се обезбеди негово спроведување, вклучувајќи воспоставување на</p>	<p>Предлог на Законот за јавно приватно партнерство е подготвен и усогласен со Секретаријатот за законодавство и со сите релевантни институции. Законот со кореспондентните табели е доставен преку Секретаријатот за европски прашања (СЕП) на повторно мислење во Европската Комисија.</p> <p>Овој закон е во корелација со Предлог-законот за концесии на добра од општ интерес, кој е во финална фаза на усогласување со Секретаријатот за законодавство. Целта е овие два предлог-закопи истовремено да се достават во владина процедура, во текот на третиот квартал на 2023 г.</p> <p>Ефективната имплементација на законот е тесно поврзана со воспоставување на Единствениот електронски систем за јавно приватно партнерство (ЕЕСЈПП), кој ќе го генерира Регистарот на доделени договори за воспоставување на ЈПП, која активност ќе</p>

<p>целосно функционален Регистар за ЈПП.</p>	<p>следи по донесување на законот. Законот ќе има одложена примена, во кој период е неопходно обезбедување на финансиски средства за набавка на ЕЕСЈПП.</p>
<p>П 5: Да се обезбеди централен мониторинг на сите фискални ризици поврзани со државните претпријатија, ЈПП и единиците на локалната самоуправа од страна на Министерството за финансии.</p>	<p>Работењето на државните јавни претпријатија на централно ниво, и нивното следење од страна на Министерството за финансии е регулирано во Законот за јавни претпријатија и Законот за трговски друштва. Министерството за финансии го следи финансиското работење на овие субјекти преку годишните и тримесечните финансиски извештаи и финансиските планови кои се разгледуваат/ одобруваат од Владата. Воедно се следат и обврските на овие субјекти преку посебен систем за евидентирање на месечна основа. Фискалниот ризик во тековното работење на овие субјекти се манифестира во делот на обврските кои бележат зголемување, а како резултат на енергетската и економската криза која директно влијае на зголемување на расходите, при што во услови на намалена наплата на побарувањата, се намалува тековната ликвидност што директно влијае на неможност за навремено сервисирање на преземените обврски на претпријатието. Во таа насока Владата и Министерството за финансии континуирано преземаат антикризни мерки кои се однесуваат и на државните јавни претпријатија, кои имаат за цел рационализација на расходите (пред се на непродуктивните расходи) и фискална консолидација, а кои имаат позитивен ефект во ублажувањето на последиците од кризата што се потврдува со нискиот процент на зголемување на вкупните доспеани обврски од само 1,3% во однос на претходната година. Воедно преземени се активности за среднорочно планирање на работењето на државните претпријатија со вклучување на податоците за периодот 2022-2027 во Фискалната стратегија на Република Северна Македонија.</p> <p>Во однос на единиците на локална самоуправа, се врши следење на одредбите од делот VIII Финансиска нестабилност од Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа - дел IV Задолжување. Општините на квартално ниво доставуваат извештај за достасани, а ненамирени обврски до МФ. Исто така и врз основа на податоците за блокирани сметки на општините, МФ го следи финансиското работење на општините и условите за настанување на финансиска нестабилност. Исто така во законот е утврдено дека општините не може да се задолжат повеќе од 30% од вкупните приходи на тековно оперативниот буџет на општината во претходната година.</p> <p>Во однос на ЈПП, согласно Предлог на Законот за јавно приватно партнерство, во член 25 предвидено е Министерството за финансии да дава претходно мислењена предложен проект за ЈПП во однос на соодветноста на предвидените финансиски обврски на јавниот партнер кои произлегуваат од проектот со оние предвидени со Буџетот, како и во однос на непосредните и посредните финансиските придобивки и ризици на проектот. Финансиските придобивки и ризици на проектот ги подразбира сите потенцијални случаи кои можат да имаат негативно влијание на финансиската положба на јавниот партнер. Согласно член 75 став (7) од истиот закон, јавниот партнер преку ЕЕСЈПП ги известува Министерството за економија и Министерството за финансии најмалку два пати годишно за спроведувањето на извршување на обврските кои произлегуваат од договорот за воспоставување на јавно приватно партнерство.</p> <p>Во однос на концесиите на добра од општ интерес согласно со Предлог Законот за концесии на добра од општ интерес во членот 52 предвидено е дека Министерството за финансии во рамки на Збирниот регистар на договорите за концесии согласно Законот за буџети води посебен регистар на концесии на добра од општ интерес. Концедентот односно органот надлежен за спроведување на постапката за доделување на концесијата на добра од општ интерес придонесува за водење на Регистарот на концесии на добра од општ интерес преку постојан мониторинг и соработка со Министерството за финансии.</p>
<p>П 6: Да се спроведе новиот Закон за буџет веднаш по усвојување од Собранието и преземање на потребните законодавни и</p>	<p>Новиот Закон за буџет беше усвоен на 19 септември 2022 година (Сл. весник на РСМ бр. 202/ 2022). Во истиот се дефинирани фискални правила кои стапуваат во сила од 01.01.2023 година. Владата може да отстапи од утврдените фискални правила единствено во услови на прогласена кризна состојба. Во моментот има прогласено кризна состојба во енергетиката. Со Предлог - Буџетот на РСМ за 2023 година се планирани средства за воспоставување и функционирање на Фискалниот совет во 2023 година. Следни чекори за воспоставување на фискалниот совет се избор на три члена од страна на Собранието, а предложени од МАНУ, НБРМ и ДЗР и обезбедување простории и административна служба за поддршка на советот, за што Министерството за финансии веќе достави</p>

<p>организациски чекори за му се овозможи на новиот Фискален совет да започне со работа.</p>	<p>писмени дописи до надлежните институции.</p>
<p>Заведнички заклучок 3:</p>	
<p>П 7: Внимателно да се процени и анализира движењето на цените и земјата да биде подготвена за затегнување на монетарната политика, доколку е потребно, за да се зачува стабилноста на цените на среден рок.</p>	<p>Околу три четвртини од инфлацијата во 2022 година се должи на зголемените цени на храната и енергијата, што го нагласува влијанието на увезените ценовни притисоци. Сепак, имајќи ги предвид преносните ефекти, времетраењето на притисоците, неизвесноста и подигнувањето на инфлациските очекувања, овие поместувања во инфлацијата наметнуваат потреба од монетарна реакција. Народната банка го задржува континуитетот на затегнување на монетарната политика користејќи поширок сет монетарни инструменти, коешто започна уште од крајот на минатата година, заради одржување на стабилноста на девизниот курс и на среднорочната ценовна стабилност. Уште од крајот на минатата година, Народната банка преку интервенции на девизниот пазар и други инструменти активно управуваше со ликвидноста, во насока на повлекување. Од април до декември, основната каматна стапка постојано се зголемува (во осум наврати, до 4,75%), а дополнително се направени промени и кај депозитите преку ноќ и кај седумдневните депозити. Ваквата монетарна поставеност е поддржана и зајакната и со неколкуте промени кај инструментот задолжителна резерва насочени кон намалување на евроизацијата, како и со системски мерки, односно со воведување противцикличен заштитен слој на капиталот, со што дополнително се јакнат заштитните механизми во банкарскиот систем.</p>
<p>П 8: Да се одржува транспарентно и прецизно прикажување за квалитетот на средствата и нивно соодветно обезбедување, понатамошно намалување на институционалните и законските пречки со цел забрзување и ефективно решавање на нефункционалните заеми, сите релевантни институции да продолжат со намалување на јазовите во податоци особено во однос на секторот на недвижности и дополнително да се спроведат мерки за промовирање на улогата на локалната валута.</p>	<p>Во овие рамки, во изминатиот период Народната банка работеше на следниве активности: а) Заради подобро управување со нефункционалните кредити, во март 2021 година се усвоени измени и дополнувања на Одлуката за методологијата за управување со кредитниот ризик, со кои се даваат јасни насоки за постапување од страна на банките при продажбата на достасаните, нефункционалните или отпишаните побарувања од договорите за кредит; б) Во јули е воведена стапка на противцикличниот заштитен слој на капиталот на банките за изложеностите во Република Северна Македонија, во висина од 0,5%, која ќе почне да се применува од 1 август 2023 година. Во декември оваа стапка беше зголемена за 0,25 процентни поени, до нивото од 0,75%, што ќе се применува од 1 јануари 2024 година; в) Во март, јуни и август 2022 година, Народната банка направи промени во стапките за задолжителна резерва на банките, во насока на зголемување на стапката за обврските во странска валута и истовремено намалување на стапката за обврски во домашна валута; г) Во декември донесена е одлука за воведување нови макропрudentни инструменти во согласност со Законот за финансиска стабилност, а коишто се насочени кон квалитетот на кредитната побарувачка, во согласност со европската практика. Со мерките се регулираат одредени показатели поврзани со самите кредитокорисници физички лица. Оваа одлука ќе започне да се применува од 1.7.2023 година. Во тек се измени на регулативата, со кои ќе овозможи банките да известуваат во Кредитниот регистар за применетите ДСТИ (англ. Debt service to income), ДТИ (англ. Debt to income) и ЛТВ (англ. Loan to value).</p> <p>Во доменот на намалување на јазовите во податоци за секторот на недвижности, Државниот завод за статистика работи на изработка на индекс на цени на недвижности врз основа на податоци од административен извор (Агенцијата за катастар на недвижности). Податоците во експериментална фаза се доставени до Еуростат. Воедно, почнувајќи од 2021 година, во Извештајот за финансиската стабилност на Народната банка е вклучена анализа за пазарот на недвижности со податоци обезбедени од Агенцијата за катастар, а индексот на цените на станови пресметан од страна на Народната банка (хедонички ценовен индекс) се следи на редовна квартална основа. Исто така, во Народната банка во тек се активности за подготовка на нацрт меморандум за да се овозможи користење на податоците од Агенцијата за катастар на редовна основа.</p>

<p>П 9: Да се зачува независноста на НБРСМ при извршување на нејзините клучни законски задачи, вклучувајќи ги и вработените, во согласност со Законот за Народната банка, и за таа цел да се исклучи НБРСМ од опфатот на новиот Закон за административни службеници и Законот за вработените во јавниот сектор.</p>	<p>На 10.01.2023 година Влада го утврди Предлог на закон за изменување и дополнување на Законот за Народната банка на Република Северна Македонија и заклучи да го достави до Собранието. . Со оваа измена се брише членот 58-а согласно кој вработените во Народната банка имаа статус на административни службеници. Согласно измената која се предлага во Предлогот на законот, на вработените во Народната банка ќе се применуваат прописите за работните односи.</p> <p>Натаму, ќе се работи и на соодветно прилагодување на Закон за административни службеници и Законот за вработени во јавниот сектор во оваа насока, во согласност со Заедничките заклучоци од ПЕР, како и Извештајот на Европската Комисија за Република Северна Македонија за 2022 година, Извештајот на ММФ за консултациите согласно членот 4 (објавен во февруари 2022 година) и Извештајот од ФСАП мисијата (англ. Financial Sector Assessment Program) од 2018 година.</p>
<p>Заеднички заклучок 4:</p>	
<p>П 10: Да се користи листата со мапирани парафискални давачки за да се проценат, оптимизираат и рационализираат парафискалните давачки на централно и локално ниво.</p>	<p>Препораката е поврзана со мерката 12 Рационализирање на употребата на парафискалните давачки.</p> <p>Министерството за економија во април 2022 година започна со реализација на проектот „Оптимизација на парафискалните давачки“, кој ќе трае 12 месеци. Во моментов, експертите работат на финализирање на прва нацрт верзија на Предлог за правна, институционална и техничка рамка со цел обезбедување на транспарентност и предвидливост на парафискалните давачки врз основа на најдобрите ЕУ практики. Изготвени се три студии: анализа на националната правна рамка, искуства во ЕУ и предлог рамка. Се одржа јавна консултација на 28 декември 2022 година. Финалниот документ на рамката се очекува да биде завршен во 2023 година. Вториот дел од проектот предвидува креирање на методологија за оптимизирање и консолидација на парафискалните давачки од листата на мапирани 377 парафискални давачки.</p>
<p>П 11: Да продолжи дигитализацијата на јавните услуги за деловните субјекти и граѓаните преку надградба и унапредување на користењето на е-порталите за услуги.</p>	<p>Препораката е поврзана со мерката 10: Проширување на опфатот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги.</p> <p>МИОА продолжи со процесот на дигитализација на јавните услуги и во 2022 година. Во тек на 2022 година развиени се поголем број на услуги за граѓаните и за деловните субјекти. Притоа, развиени се дваесет (20) услуги од Министерството за култура и една (1) услуга од судовите. Овие услуги се веќе достапни на Националниот портал за електронски услуги.</p> <p>Дополнително развиени се и во фаза на тестирање се 5 услуги од Фондот за пензиско и инвалидско осигурување и една услуга од Министерството за внатрешни работи. Овие услуги се очекува да бидат публикувани на Националниот портал за електронски услуги во почетокот на 2023 година.</p>
<p>П 12: Да се донесе сеопфатна нова Стратегија и Акциски план за формализирање на неформалната економија 2023-2025 година и да се обезбеди високо ниво на политичка посветеност од страна на сите институции релевантни за координација и</p>	<p>Владата на Република Северна Македонија, на 93 седница одржана на 18.10.2022 година, заклучи да го задолжи Министерството за финансии да ги преземе потребните активности за координирање на изработката на Стратегија за формализирање на неформалната економија 2023 – 2025 година со Акциски план.</p> <p>Во 2023 година претстојат активности за обезбедување високо ниво на политичка посветеност од страна на сите институции релевантни за координација и имплементација.</p>

имплементација.	
Заеднички заклучок 5:	
<p>П 13: Да се зголеми бројот на вработени и техничкиот/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Министерството за економија и Агенцијата за енергетика.</p>	<p>Во Секторот за енергетика на Министерството за економија, во 2022 година вработени се 2 лица: еден помлад соработник за следење на стратешки документи во енергетиката во Одделението за следење на стратешки проекти и стратешки документи во енергетиката и еден помлад соработник за биогорива во Одделението за обновливи извори на енергија.</p> <p>Во Агенцијата за енергетика со Систематизацијата на работни места предвидени се 34 работни места, а има 9 вработени. Во 2022 година вработено е едно лице – соработник за стратешко планирање, а за вработување на уште едно лице – советник за јавни набавки постапката се очекува да заврши до февруари 2023 година. Истовремено, во 2022 година две лица заминале во пензија. За 2023 година не се предвидуваат нови вработувања.</p>
<p>П 14: Во согласност со заложбите од Зелената агенда за Западен Балкан: Да се усвојат и спроведат законските акти за енергетска ефикасност, вклучително и подзаконските акти на Законот за енергетска ефикасност.</p>	<p>Препораката е поврзана со мерката 6 Подобрување на енергетската ефикасност.</p> <p>Законот за енергетска ефикасност е донесен во 2020 година. Во Министерството за економија изготвени се нацрт верзии на следните подзаконски акти: Правилник за енергетски карактеристики на згради, Правилник за енергетска контрола на згради, Правилник за енергетска контрола на големи трговци и Правилник за означување на производи кои користат енергија. За истите се спроведени јавни расправи, а во наредниот период ќе започнат активности за нивно донесување.</p> <p>Агенцијата за енергетика подготвува и објавува упатства со кои, меѓу другото, дава насоки и упатства во врска со договорите за енергетски перформанси, процедурите и документите за подготовка и започнување на постапката за избор на ЕСКО од страна на субјектите од јавниот сектор, а особено од единиците на локална самоуправа, пропишува методологии и правила поврзани со проценките на можните заштеди на енергија, вклучувајќи модели за физибилити студии и други прашања во врска со енергетските услуги и активностите на ЕСКО. Таа, исто така, изготвува Правилник за детално уредување на содржината и формата на програмите за енергетска ефикасност што ги донесуваат единиците на локална самоуправа, начинот на изработка, содржината и формата на годишниот план што го донесуваат единиците на локална самоуправа. Агенцијата за енергетика ги усвои следните програми: Програма за обука и усовршување на енергетски ревизори за големи претпријатија и Програма за обука и усовршување на енергетски ревизори за згради.</p>
<p>П 15: По развојот и усвојувањето на правната и регулаторната рамка, да се формира предвидениот Фонд за енергетска ефикасност.</p>	<p>Во јули 2022 година, од страна на консултантски тим кој работи на реализација на Фондот за енергетска ефикасност, во Министерството за финансии беше презентирани Нацрт – извештај со 4 опции за формирање на Фондот (Option Paper). По добиените забелешки/сугестии од присутните претставници од институциите (МФ, МЕ, РБСМ итн.) тимот подготви финален Извештај, кој на 11 септември 2022 година беше презентирани на јавна расправа во просториите на Стопанска Комора на Македонија. На оваа расправа земаа учество претставници од академската заедница, Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги, меѓународните финансиски институции, МФ, МЕ, МТВ, Развојната банка и здруженија на граѓани. Учесниците ги изнесоа своите ставови по однос на предложените опции за воспоставување на Фондот за ЕЕ. По изборот на Опција 2 - формирање на Фондот во рамки на Развојна Банка на Северна Македонија како најпогодна за формирање на Фондот за енергетска ефикасност, консултантскиот тим започнаа со подготовка на правната и регулаторна рамка. Се очекува до крај на јуни 2023 година тимот да заврши со оваа активност, да се усвои основната правна и регулаторна рамка и да се испланираат следните чекори за формирање на Фондот.</p>
Заеднички заклучок 6:	
<p>П 16: Да се развиенова регулатива за стручно образование и обука (СОО) со фокус на инклузијата,</p>	<p>Во 2022 беа преземени следните активности за реализација на оваа препорака:</p> <p>1. Министерството за образование и наука подготви работна верзија на Законот за стручно образование и обука при што истиот е споделен со пошироката стручна јавност и релевантните чинители. Воспоставена е работна група за новиот Закон за средно образование кој беше споделен со стручната јавност. Со новите законски решенија ќе се овозможи: хармонизација со Законот за основно образование, инклузивност, дуално образование, воспоставување на Регионални центри за стручно образование и обука, партиципативност на учениците во работата на училиштата, механизми за соработка со</p>

<p>потребите на пазарот на труд и нова формула за финансирање на СОО, како и да се обезбеди годишен извештај за подобрување на високото образование, вклучувајќи препораки за нова формула за финансирање на високо образование.</p>	<p>бизнис заедниците и сл.</p> <p>2. Владата го задолжи Министерството за образование и наука до јуни 2023 година да изготви нова методологија за утврдување на критериумите за распределба на блок дотациите по општини за основно и средно образование, која ќе се базира на нова формула со ревидирани показатели.</p> <p>3. На седницата на Националниот совет за високо образование и научно –истражувачка дејност, одржана на 14.07.2022 година, усвоен е Годишен извештај од работата на Националниот совет за високо образование и научно - истражувачка дејност за периодот од јуни 2021 – јуни 2022 година.</p> <p>4. Согласно четиригодишната програма за работа на Националниот совет, до крајот на 2024 година се предвидува донесување на Предлог Уредба за мерила и критериуми за финансирање на високото образование.</p>
<p>П 17: Да се продолжи со напорите за зајакнување на пристапот до активните политики на пазарот на трудот, особено за невработените со ниска квалификација и луѓето во ранливи состојби.</p>	<p>Владата издвои буџет од околу 30 милиони евра за Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2022 година, што претставува зголемување од 20% во однос на 2021 година. Опфатени се околу 14.700 лица, а со мерките се опфатени и невработените со ниска квалификација и луѓето во ранливи состојби. Оперативниот план за 2022 година се фокусираше на програми и мерки приспособени на потребите на најранливите категории невработени лица и опфаќаше активни мерки на пазарот на трудот со цел поттикнување и поддржување на создавање работни места и зголемување на вработливост особено на невработените млади, долгорочно невработените, корисниците на социјална помош, Ромите итн.</p> <p>Започна подготовка на Оперативниот план за 2023 година. Вкупниот буџет за активни мерки за вработување во 2023 година е зголемен на 32 милиони евра. И во новиот план, мерките ќе ги таргетираат и поддржуваат невработените во ранлива положба на пазарот на трудот.</p>
<p>П 18: Понатамошно зајакнување на капацитетот и соработката помеѓу агенциите за вработување и центрите за социјална работа, како и институциите за образование и обука за обезбедување интегрирани услуги и мерки за подобрување на вклученоста на пазарот на трудот.</p>	<p>За понатамошно зајакнување на капацитетот и соработката помеѓу агенциите за вработување и центрите за социјална работа, како и институциите за образование и обука, обезбедени се средства во рамки на ИПА проектот „Активација на ранливи лица“. Реализацијата започна во октомври 2022, а ќе се спроведува и во 2023 год.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Се подготвуваат насоки до центрите за социјална работа и центрите за вработување за подготовка и спроведување на индивидуални планови за активација, како и за примена на санкции/ репресивни мерки (кои не се применуваат во време на пандемијата). • Зајакнат е механизмот на следење и месечно известување на процесите на активација. • Во функција на јакнење на соработката, сите центри за вработување и центри за социјална работа назначија координатори за активација. Подготвен е план за заеднички консултативни средби на регионално ниво со назначените координатори. Во првата половина на 2023 ќе се организираат консултативни средби и обуки за назначените координатори. • Со измените на Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување се воведо мерката Втора шанса, која се спроведува во соработка со Центарот за образование на возрасни и образовните установи. Јавните повици за Втора шанса се објавија на 31 декември 2022 година.

3. Макроекономска рамка

3.1 Последни економски движења

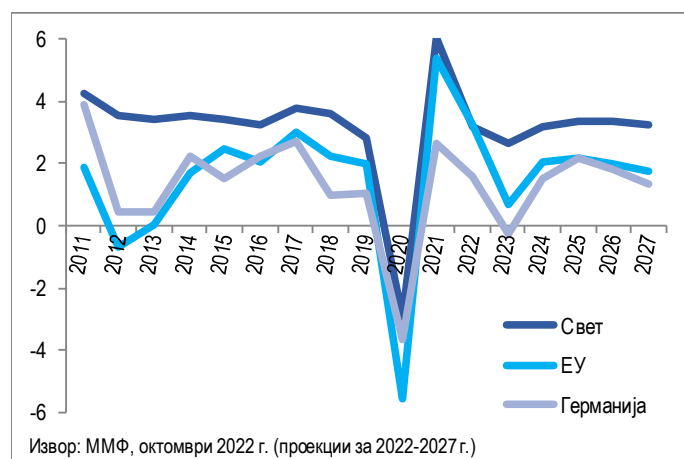
Меѓународно економско окружување¹. Глобалната економија во текот на 2022 година се соочува со голем број предизвици и неизвесности. Највисоката инфлација во изминатите неколку децении, руската инвазија на Украина и долготрајните ефекти од пандемијата, имаат негативно влијание врз изгледите за раст на глобалната економија. Политиката на Кина на нулта толеранција на ковид-19 и честите

¹Меѓународен монетарен фонд „Светски економски преглед“, октомври 2022 година.

заклучувања ја забавуваат економската активност и имаат негативно влијание врз глобалната трговија и активност, имајќи ја во вид големината на кинеската економија и нејзиното значење за глобалните синџири за снабдување. Нормализацијата на монетарната и фискалната политика, коишто обезбедија голема поддршка за време на пандемијата, ја ослабува побарувачката, бидејќи креаторите на политиките имаат за цел да ја намалат стапката на инфлација до соодветниот таргет. Сè поголем дел од економиите се во фаза на забавување на растот или целосна контракција.

Глобалниот раст во 2022 година ќе изнесува 3,2%, додека за 2023 година се очекува да изнесува 2,7%, што претставува најслабо очекување за раст од 2001 година, со исклучок на периодот на финансиската криза и акутната фаза од пандемијата ковид-19. На среден рок глобалната економска активност се очекува да закрепне и за периодот 2024-2027 година е проектиран просечен годишен раст од 3,3%. Како резултат на подобрите остварувања од очекуваните во првата половина од годината, растот на економијата на ЕУ е проектиран на 3,2% во 2022 година, додека за 2023 година се очекува значително забавување на 0,7%. Во периодот 2024-2027 година просечниот економски раст во ЕУ е проектиран на 2,0% годишно. Во рамки за земјите на ЕУ постои значителна разлика во економската активност, при што за Германија како наш најзначаен трговски партнер се предвидува раст од 1,5% во 2022 година и пад од 0,3% во 2023 година, а на среден рок, односно во периодот 2024-2027 година се проектира просечен годишен раст од 1,7% (графикон 3.1).

Графикон 3.1. Глобален економски раст (во %)

Бруто-домашен производ. Економската активност во Република Северна Македонија во 2022 година е под влијание на предизвиците и неизвесностите предизвикани од глобалните фактори. Во овие услови домашната економија забележа солиден раст од 3,2% во првата половина од годината, додека во третиот квартал, како резултат на понатамошното влошување во меѓународното окружување, стапката на раст умерено забави на 2% на годишна основа, со што просечниот раст во првите девет месеци од годината достигна 2,7%.

Економскиот раст во првите три квартали од 2022 година главно е резултат на позитивните остварувања во услужниот и земјоделскиот сектор кои имаа позитивен придонес врз економскиот раст. Активноста во услужниот сектор забележа раст од 5,7%, пред сè како резултат на поволните движења во трговијата, транспортот и угостителството, со раст од 7,7% со што продолжи силното постпандемско закрепнување во оваа дејност. Значаен раст е забележан и во стручните научни и технички дејности како и дејностите во врска со недвижен имот. Земјоделскиот сектор во овој период забележа реален раст од 3,2%. Градежниот сектор забележа пад од 8,6% на реална основа, којшто согласно високофреквентните податоци се должи на неповолните движења и во делот на високоградба и во делот на нискоградба.

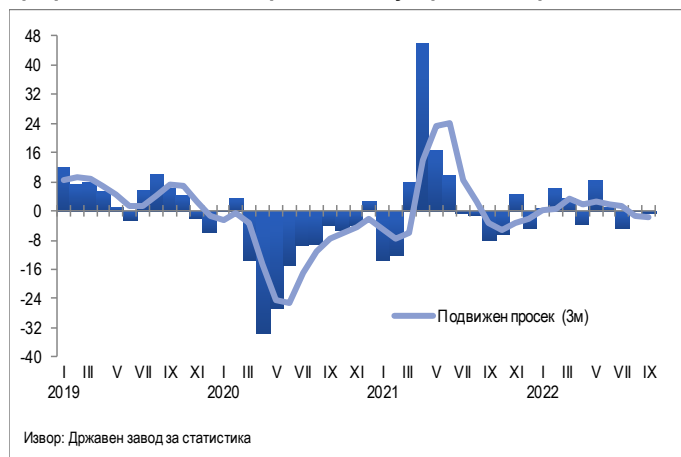
Графикон 3.2. Структура на економскиот раст според производниот метод (придонес во раст, п.п.)

Во првите девет месеци, индустријата забележа намалување на активноста од 1,7%, во услови на намалување на преработувачката индустрија од 1,2%. Согласно месечните податоци за индустриското производство, во првите десет месеци од годината производството на електрична енергија и ископување јаглен и лигнит забележа раст, како резултат на напорите за зголемување на домашното производство на електрична

енергија во услови на енергетска криза. Значаен раст е остварен и во секторите каде што оперираат компаниите во слободните економски зони, пред сè од автомобилската индустрија, кои и во овие услови ја одржуваат активноста на високо ниво и забележаа раст на извозот и вработеноста. Од друга страна, производството на храна и пијалаци забележаа познатителен пад, во услови на раст на цените на примарните производи и сировини и неизвесност од аспект на нивната достапност.

Графикон 3.3. Годишен раст на индустриското производство (во %)

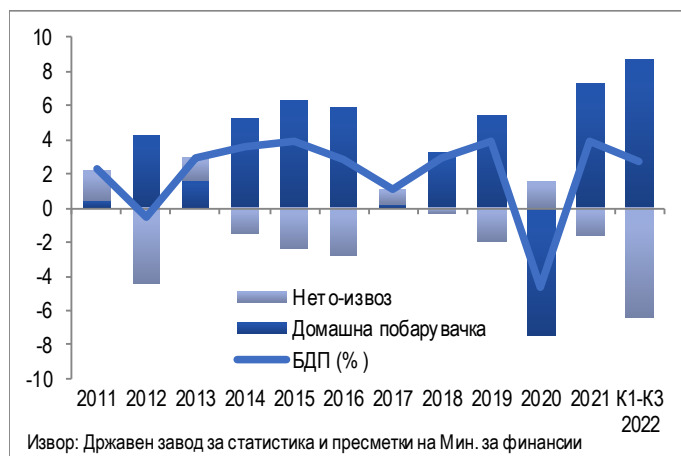

Анализирано според расходната страна на БДП, растот на економската активност во првите девет месеци во целост се должи на зголемената домашна побарувачка, во услови на зголемена потрошувачка и зголемени бруто-инвестиции, додека придонесот на нето-извозот е негативен (графикон 3.4).

Бруто-инвестициите забележаа раст од 26,5%, со што продолжи нивното натамошно закрепнување. Високото ниво на бруто-инвестициите во значителна мера се должи на растот на залихите што

произлегува од зголемениот увоз на интермедијарни производи и сировини, енергенти, но и раст на увозот на машини и опрема, за да се ублажат неповолните ефекти од воениот конфликт врз достапноста и цените на овие производи, особено во првата половина од годината. Потрошувачката забележа раст на реална основа од 2,0%, во чии рамки приватната потрошувачка поддржана од растот на платите, дознаките и солидната кредитна активност порасна за 3,1%, додека јавната потрошувачка е намалена за 2,5% на реална основа.

Графикон 3.4. Расходна структура на економскиот раст (придонес во раст, п.п.)

Извозот на стоки и услуги забележа раст од 14,5% на реална основа, што главно се должи на зголемениот извоз на хемиски производи, железо и челик и минерални горива и мазива. Увозот на стоки и услуги забележа повисок раст од извозот, односно се зголеми за 20,1% на реална основа, со што нето-извозот има негативен придонес во економскиот раст. Растот на увозот главно се должи на увозот на интермедијарни производи, којшто е зголемен за 36,3% во овој период.

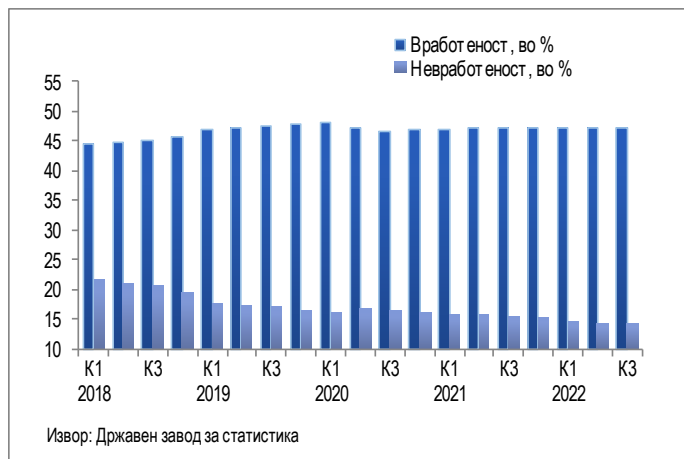
Процена за 2022 година. Остварувањата во првите девет месеци од годината претставуваат реална основа за достигнување на проектираниот економски раст од 2,7% за цела 2022 година, со задржување на истата структура на растот, поточно се очекува одредено подобрување на придонесот на нето-извозот, а во рамки на домашната побарувачка се очекува одредено подобрување на приватната и јавната потрошувачка, а растот на бруто инвестициите ќе забави во однос на првите девет месеци.

Пазар на труд. Во третиот квартал од 2022 година продолжија позитивните придвижувања на пазарот на труд, при што стапката на невработеност се намали до ниво од 14,3%², (од 14,5% во вториот квартал), во

²При обработката на податоците за I, II и III тримесечје од 2022 година, користени се прогнозираните податоци за населението во 2022 година, усогласени со Пописот 2021 (<https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=98>). Податоците за минатите години за овој сегмент, не се усогласени со податоците од последниот попис, поради тоа поголемиот дел од анализата на податоците се однесува на промените на квартална основа.

услови на квартален пад на бројот на невработени од 1,7%.(графикон 3.5). Стапката на вработеност изнесува 47,3%, а бројот на вработени е речиси на исто ниво како претходниот квартал. Најголем пад на вработеноста се забележува во градежниот сектор, а потоа следи услужната дејност со месечно намалување на бројот на вработени, додека индустријата и земјоделскиот сектор бележат раст на вработеноста.

Графикон 3.5 Стапка на вработеност и стапка на невработеност

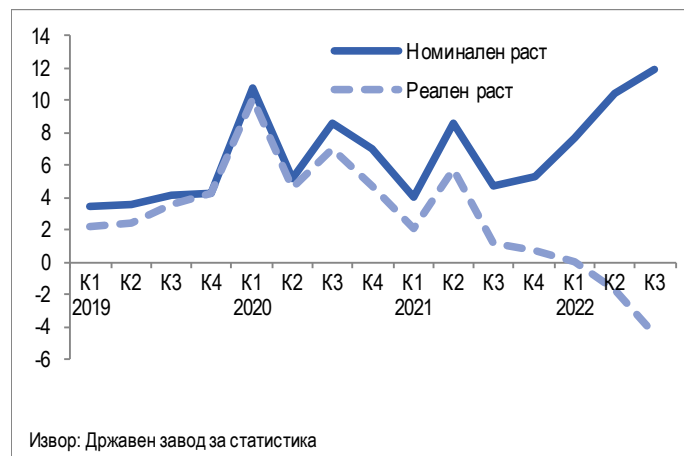

Активното население во К-3-2022 сочинува 55,2% од вкупното работоспособно население и е намалено за 0,1 п.п. во споредба со претходниот квартал.

Во периодот јануари – септември 2022 година просечната нето-плата забележа номинален раст од 9,9%, при што во март и април растот се интензивираше како резултат на зголемувањето на минималната плата. Во овој период раст на просечната плата е забележан во сите сектори, при што најизразен е во угостителската дејност, уметноста и трговијата. На графиконот 3.6 е прикажана

динамиката на растот на платите по квартали.

Графикон 3.6. Раст на просечната нето-плата (во %)

Надворешен сектор. Во првите три квартали од 2022 година, дефицитот на **тековната сметка** во билансот на плаќања оствари проширување и изнесуваше 4,1% од БДП (наспроти 0,3% од БДП во истиот период од претходната година). Гледано по одделни компоненти, проширувањето се должи на зголемениот трговски дефицит (главно заради енергетскиот трговски дефицит), којшто беше само делумно неутрализиран од зголемените нето-приливи кај секундарниот доход, при мали позитивни промени кај услугите и примарниот доход. Во рамки на

секундарниот доход, нето-приливите од откупената странска ефектива на менувачкиот пазар (којашто се користи како показател за приватните трансфери во готовина) беа повисоки за околу 36% споредено со истиот период лани. Дефицитот на тековната сметка во 2022 година се очекува да се прошири до 7,4% од БДП.

Кај **финансиската сметка** во првитетривкварталиод 2022 година се остварени нето-приливи, при повисоки нето приливи кај странските директни инвестиции и трговски кредити. Кај странските директни инвестиции во првите три квартали од годината беа остварени нето-приливи од 450 милиони евра, или 3,2% од БДП (наспроти 1,7% од БДП во истиот период лани), главно како резултат

Табела 3.1. Биланс на плаќања

(% од БДП)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	И-Х 2022
Дефицит на тековна сметка	-2,6	-0,8	0,2	-3	-3	-3,1	-4,1
Стоки, нето	-18,8	-17,8	-16,2	-17,3	-17	-20,2	-18,9
Услуги, нето	3,5	3,7	3,5	3	4	4,2	4,7
Примарен доход, нето	-4	-4	-4,2	-4,6	-3,9	-4,4	-3,2
Секундарен доход, нето	16,6	17,3	17,1	16	13,9	17,3	13,3
Финансиска сметка, нето (без девизни резерви)	5,8	-0,9	4,5	5,6	4,0	5,1	4,5
СДИ, нето	3,3	1,8	5,6	3,2	1,5	3,3	3,2
Портфолио инвестиции, нето	4,4	-0,2	3	-1,3	2,7	1,0	0,9

Извор: НБРСМ, ДЗС, проекција на НБРСМ за БДП за 2022 година.

на позитивните движења кај акционерскиот капитал и реинвестираната добивка, како и остварените приливи врз основа на меѓукомпанискиот долг.

На крајот на септември 2022 година, бруто девизните резерви изнесуваа 3.754 милиони евра, што претставува зголемување за 3% споредено со состојбата на крајот од 2021 година, при остварено подобрување во текот на третиот квартал. Имено, во текот на третиот квартал на девизниот пазар беше остварен нето-откуп од страна на Народната банка, а воедно беше остварен прилив и врз основа на издавање на обврзница од страна на државата на германскиот пазар. Кумулативно, растот на девизните резерви произлегува од придонесот на операциите за управување со девизните резерви, задолжителната резерва во евра и трансакциите за сметка на државата³. Девизните резерви се одржуваат на адекватно ниво, обезбедувајќи просечна покриеност на увозот на стоки и услуги од наредната година од околу 3,5 месеци.

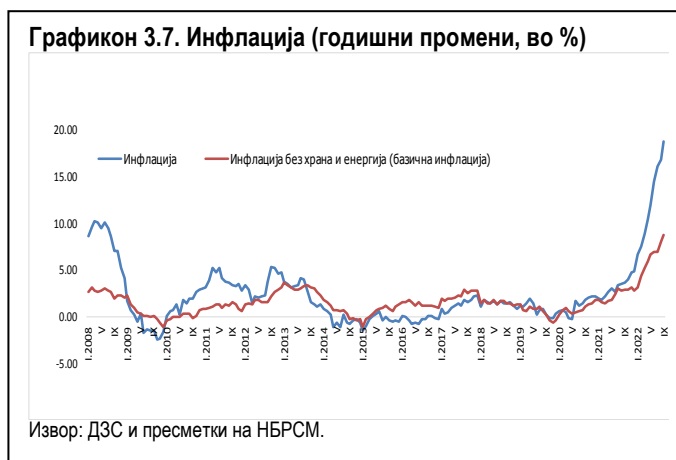
Инфлација. Просечната годишна инфлација во периодот јануари - септември 2022 година изнесува 12,4%. Движењето на инфлацијата е главно условено од повисоките цени на храната и енергијата, согласно забрзаниот пораст на овие цени на светскиот пазар, под влијание на енергетската криза и геополитичките ризици. Со оглед на траењето на ваквите глобални ценовни трендови и неизвесноста околу нив, овие притисоци брзо се пренесоа врз цените на другите производи и услуги во ценовниот индекс. Структурно, во рамки на вкупниот инфлациски индекс, придонесот на храната изнесува 6,8 п.п., на енергијата 2,5 п.п, а придонесот на базичната инфлација 3,1 п.п.. Просечната базична инфлација, која ги исклучува варијабилните категории (храна и енергија) изнесува 6,2% годишно (според пресметки на НБРСМ). Главниот придонес кон базичната инфлација произлегува од повисоките цени на услугите поврзани со ресторани и хотели, а дополнително и од цените на безалкохолни пијалаци, транспортни услуги, електрични апарати и производи за лична хигиена, како и од цените на тутунот каде што во голема мерка се присутни и ефекти од еднократни непазарни ценовни промени (повисоки акцизи кај тутунот).

Монетарни движења и девизен курс.

Во услови на нарушено глобално окружување и раст на светските цени на основните производи кои доведоа до забрзување на инфлацијата, кон крајот на 2021 година започна постепено затегнување на монетарната политика, најнапред со повлекување на ликвидност од страна на Народната банка преку операциите на девизен пазар. Од средината на април 2022 година, Народната банка започна со постепено зголемување на основната каматна стапка, како превентивен одговор кон инфлациските очекувања, во услови на зголемена глобална неизвесност. Во

периодот април-јуни, основната каматна стапка беше зголемена три пати за по 0,25 п.п. од 1,25% на 2% и потоа во јули и септември за по 0,5 п.п. на 3%⁴.

Во август 2020 година, ЕЦБ објави дека на Народната банка на Република Северна Македонија за првпат ѝ одобри репо линија во евра, со можност за користење првично до јуни 2021 година, потоа користењето беше пролонгирано до март 2022 година, а имајќи ги предвид глобалните ефекти од руско-украинската криза, користењето беше повторно пролонгирано до јануари 2023 година и со најновото пролонгирање до јануари 2024 година. Репо линијата е наменета за обезбедување дополнителна девизна ликвидност во банкарскиот систем, доколку е потребно, што претставува значајна поддршка во справувањето со кризата

³ Во ноември 2022 година Република Северна Македонија склучи аранжман со ММФ – Инструмент за претпазливост и ликвидност, при што во последниот квартал беа одобрени средствата од првата трансша.

⁴ Во октомври е извршено зголемување на основната каматна стапка за 0,5 п.п., во ноември за 0,75 п.п. и во декември за 0,5 п.п., со што нејзиното ниво достигна 4,75%.

предизвикана од пандемијата и последиците од руско-украинскиот конфликт (досега не се користени средства од оваа линија).

Значајно е да се истакне дека монетарните и кредитните агрегати продолжија да растат. Годишниот раст на најшироката парична маса M4 на крајот на септември 2022 година изнесуваше 2,9% (на крајот на 2021 година раст од 7%). Вкупните депозити на приватниот сектор во септември 2022 година беа повисоки за 3,4% на годишна основа (наспроти 7,8% на крајот на 2021 година). Од секторски аспект, забавување на растот е забележано кај двата сектора, при што депозитите на домаќинствата во септември 2022 година беа повисоки за 5,3% (на крајот на 2021 година нивниот раст изнесуваше 7,1%), при истовремен раст кај депозитите на претпријатијата за 0,4% (наспроти растот од 11,6% на крајот на 2021 година). На крајот на септември, остварениот годишен раст на вкупните депозити произлегува од растот на депозитите на домаќинствата. Од структурен аспект, годишниот раст на вкупните депозити во најголем дел произлегува од растот на краткорочните депозити, како и растот на депозитните пари како најликвидна компонента што делумно упатува и на влијанието на неизвесноста врз одлуките на економските агенти. Во текот на третиот квартал, позитивни месечни промени почнаа да бележат и долгорочните депозити.

Од валутен аспект, денарските депозити, со вклучени депозитни пари, од февруари 2022 година наваму бележат негативни годишни промени, коишто забавија и на крајот на септември 2022 година годишниот пад изнесуваше 2,8%, а растот кај девизните депозити, со вклучени депозити со валутна клаузула беше 12,2%, што укажува на променети преференци кај економските субјекти, што е вообичаено во периоди на криза и неизвесност. Следствено, учеството на депозитите со валутна компонента (девизни и со девизна клаузула) во вкупните депозити на крајот на третиот квартал на 2022 година изнесуваше 45,2%, што е умерено над нивото на крајот на 2021 година (43%), но и натаму значително пониско наспроти нивото на почетокот на глобалната финансиска криза (од околу 60%). Растот на учеството на девизните депозити во првите девет месеци на 2022 година е поизразен кај населението (за 3,4 п.п., на годишно ниво), додека учеството кај корпоративниот сектор е намалено (за 1,7 п.п.).

Банкарските кредити кај приватниот сектор во првите три квартали на 2022 година продолжија солидно да растат, со што банкарскиот сектор овозможи натамошна поддршка на економијата во надминување на последиците од глобалното кризно окружување. На крајот на септември 2022 година, нивната стапка на раст изнесува 9,9% (раст од 8,3% на крајот на 2021 година). Притоа, поинтензивен раст оствари кредитирањето на претпријатијата (раст од 12,6%), наспроти пласманите кај домаќинствата (7,6%). Во септември, близу 60% од годишниот раст на вкупните кредити произлегува од растот на кредитите на претпријатијата, што упатува на зголемен придонес на кредитирањето на овој сектор споредено со крајот на 2021 година. Според Анкетата за кредитна активност, во првите три квартали од годината банките остварија нето-заострување на кредитните услови за претпријатијата, кое за населението беше присутно само во третиот квартал, при оценето нето-зголемување на побарувачката за кредити кај претпријатијата и постепено забавување на побарувачката за кредити од населението.

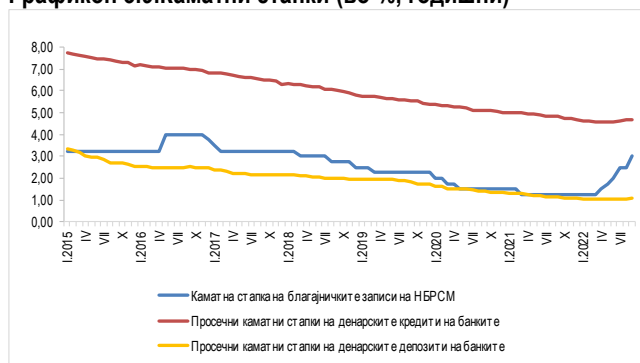
Графикон 3.8. Банкарски депозити и кредити

Извор: НБРСМ

*Во периодот VI.2016-VI.2017 и во K-3-2019 година коригирано за отписите.

Графикон 3.9. Каматни стапки (во %, годишни)

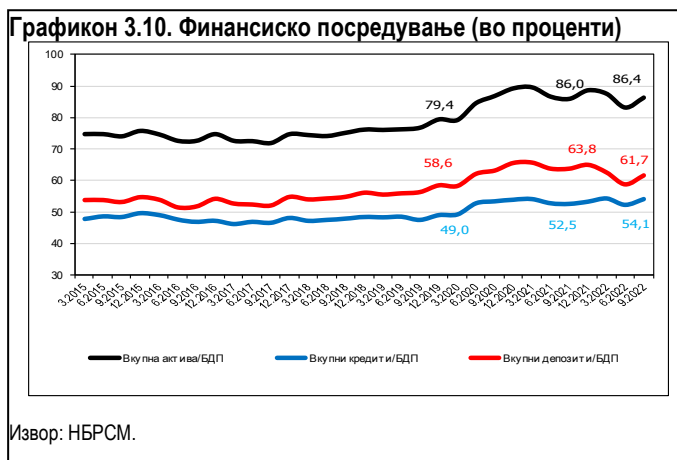

Извор: НБРСМ

Каматните стапки на банкарскиот сектор од средината на годината започнаа умерено да растат. Просечните пондерирани каматни стапки на денарските кредити и денарските депозити во септември 2022 година изнесуваа 4,67% и 1,06%, годишно, при што споредно со мај 2022 година тие се повисоки за 0,1 и 0,04 п.п.. Каматниот распон е малку зголемен споредно со крајот на 2021 година и изнесува 3,61 п.п.. Просечните каматни стапки на девизните кредити и девизните депозити започнаа да растат во третиот квартал и во септември 2022 година изнесуваа 3,98% и 0,42%, што е за 0,07 и 0,02 п.п. повеќе во однос на јуни, со што каматниот распон се задржа непроменет споредно со крајот на 2021 година, на околу 3,56 п.п.. Каматниот диференцијал меѓу вкупната денарска и девизна депозитна каматна стапка минимално се зголеми за 0,02 п.п. во однос на крајот на 2021 година и во септември 2022 година изнесува 0,64 п.п.. Каматните стапки кај новопримените денарски депозити кај банките во првите девет месеци се зголемени за 0,7 п.п., при истовремен мал пад кај девизните депозити за 0,1 п.п., при што каматниот диференцијал кај новопримените денарски и девизни депозити е зголемен и изнесува 0,8 п.п..

Банкарски систем. Банкарскиот сектор и натаму има клучно значење за стабилноста на финансискиот сектор, како негов најголем сегмент, во којшто се концентрирани заштедите на нефинансискиот сектор, но и средствата на останатите финансиски институции, што ја прави стабилноста на банкарскиот сектор клучна алка за севкупната финансиска стабилност. Учеството на банкарскиот систем во финансискиот систем, мерено според висината на активата, постепено опаѓа низ годините, но е на нивото од околу 80% (79,4% на 31.12.2021 година⁵). На 30.9.2022 година, бројот на банки во Република Северна Македонија изнесува тринаесет. Од нив, девет банки се во претежна странска сопственост, од кои пет се подружници на странски банки. Банките со странски капитал (главно од земјите од ЕУ) преовладуваат во речиси сите поважни позиции од билансите на банкарскиот систем.

Активности на банките. Во текот на 2022 година, банкарскиот систем остана отпорен на надворешните шокови и без видливи негативни ефекти врз билансите на банките под влијание на воениот конфликт меѓу Русија и Украина, предизвиците поврзани со енергетската криза и растечката инфлација. Капитализираноста и ликвидноста останаа силна страна на банкарскиот систем, обезбедувајќи капацитет на банките за континуирана кредитна поддршка на компаниите и домаќинствата, но и за апсорпција на можни неочекувани загуби од нивното работење. Нефункционалните кредити се задржаа на историско ниско ниво. Профитабилноста на банките остана солидна, при што добивката и понатаму претставува основен извор за натамошно јакнење на нивниот капитал. Резултатите од најновиот циклус стрес-тестирање, што неодамна го спроведе Народната банка над домашниот банкарски сектор, покажаа негова солидна отпорност на претпоставените шокови.

Општо земено, најновите движења во банкарскиот систем се поволни, но ризиците за целокупниот макроекономски контекст се особено нагласени и претежно се поврзани со надворешното окружување, што ќе има соодветно влијание и врз активностите и профилот на ризичност на банкарскиот систем во идниот период.

Во третиот квартал од 2022 година, вкупниот финансиски потенцијал на банкарскиот систем забележа зголемување. Депозитната база на банките оствари солиден квартален раст (3,1%) во кој најголем придонес имаа депозитите по видување на домаќинствата, а од валутен аспект денарските депозити забележаа повисок квартален раст од депозитите со валутна компонента, спротивно на движењата забележани во изминатиот двегодишен период (од почетокот на пандемијата). Во изминатите неколку месеци се забележуваат одредени поволни движења, односно зголемена склоност на депонентите за чување на нивните средства во банките во денари и на подолги рокови, што може да се поврзе и со

⁵ Извор: Извештај за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2021 година, Народна банка на Република Северна Македонија.

преземените мерки од страна на Народната банка за натамошно диференцирање на стапките на задолжителна резерва според валутата насочени кон натамошно поттикнување на штедењето во домашна валута. Во активата, пласманите во кредити на нефинансиските субјекти и натаму растат, при забрзување на годишниот кредитен раст. На 30 септември 2022 година, учествата на вкупната актива на банкарскиот систем, кредитите и депозитите во БДП изнесуваат 86,4%, 54,1% и 61,7%, соодветно.

Кредитен ризик. Кредитниот ризик е најзастапениот ризик во севкупниот профил на ризичност на банките. Во услови на бројни неизвесности од окружувањето во кое функционира банкарскиот сектор, главно поради продолжениот руско-украински воен конфликт, надополнет со енергетската криза и растечката инфлација, како и присуството на вирусот ковид-19, кредитниот ризик на кој се изложени банките е и натаму умерен. Во третиот квартал од 2022 година, нефункционалните кредити бележат зголемување (3,9%), коешто е двојно помало од зголемувањето во претходниот квартал. Сепак, при натамошен кредитен раст, учеството на нефункционалните во вкупните кредити минимално се зголеми, за 0,1 п.п., до нивото од 3,3%. Од секторски аспект, соодносот меѓу нефункционалните и вкупните кредити се зголеми за 0,1 п.п., до нивото од 4,5% во портфолиото на корпоративни кредити, додека во кредитното портфолио составено од домаќинствата остана на истото ниво од претходниот квартал (2,2%). Банкарскиот систем одржува релативно висока покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста за овие кредити (67,6% на 30.9.2022 година), што заедно со задоволителниот обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува негативните ефекти врз солвентноста на банките од евентуална целосна ненаплатливост на овие кредити.

Табела 3.2. Основни показатели за банкарскиот систем (во проценти)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	9.2022
Адекватност на капиталот									
Стапка на адекватност на капиталот	15,7	15,5	15,2	15,7	16,5	16,3	16,7	17,3	17,7
Квалитет на активата									
Неф. кредити/вкупни кредити (нефинансиски сектор)	11,3	10,8	6,6	6,3	5,2	4,8	3,4	3,2	3,3
Вкупни исправки за нефункционални кредити (нефинансиски сектор)	104,7	108,4	114,9	110,7	118,9	109,6	141,1	134,1	131,3
Профитабилност									
РОАЕ	0,8	1,1	1,5	1,4	1,7	1,3	1,3	1,5	1,7
РОАА	7,4	10,4	13,6	13,5	16,0	11,7	11,3	12,9	13,7
Оперативни трошоци/вкупни редовни приходи	55,5	51,6	49,8	48,7	46,2	50,1	48,2	47,4	47,9
Ликвидност									
Ликвидна актива/вкупна актива	33,2	31,4	30,9	29,8	30,6	31,9	32,5	32,4	28,8
Ликвидна актива/краткорочни обврски	59,2	54,9	53,5	51,7	53,2	54,8	53,8	52,3	46,0
Пазарен ризик									
Отворена девизна позиција /сопствени средства	17,5	11,1	14,5	6,2	3,8	6,0	10,1	2,1	10,7

Извор: НБРСМ

Профитабилност. Профитабилноста на банките е солидна, иако се забележува нешто побавен раст на добивката. Заклучно со третиот квартал од 2022 година, банкарскиот систем оствари добивка којашто во споредба со истиот период од претходната година, е поголема за 11,5%. Зголемената добивка најмногу произлегува од пониските трошоци за исправка на вредноста и растот на нето каматните приходи и нето-приходите од провизии. Стапките на поврат на просечната актива и просечниот капитал и резерви забележаа подобрување во споредба со првите девет месеци од 2021 година и достигнаа нивоа од 1,7% и 13,7%, соодветно. Показателите за оперативната ефикасност бележат различни движења, при раст на оперативните трошоци од 8,7%, во однос на истиот период од претходната година.

Ликвидносен ризик. Банкарскиот систем традиционално одржува висок обем на ликвидни средства, коишто му овозможуваат висока отпорност на шокови, но и капацитет за натамошна кредитна поддршка на реалниот сектор. За разлика од првите два квартала од оваа година, кога со забавувањето на растот на депозитите (и забележаните падови на депозитите во некои од месеците по избувнувањето на војната во Украина), при истовремено засилување на кредитната поддршка на економијата, ликвидните средства на банкарскиот систем регистрираа намалување, во третиот квартал од 2022 година тие почнаа повторно да растат (за 2,4%). Со тоа, показателите за ликвидноста на банкарскиот систем се задржаа на стабилно и задоволително ниво, при што ликвидните средства зафаќаат близу 30% од вкупната актива на банките,

додека покриеноста на краткорочните обврски и депозитите од домаќинствата со ликвидни средства изнесува 46% и 58,1%, соодветно. Стапката на покриеност со ликвидност на банкарскиот систем (Liquidity Coverage Ratio) изнесува 258,9%, што е повеќе за 2,5 пати во споредба со регулаторниот минимум (100%) и го потврдува задоволителниот обем на ликвидност со кој располага македонскиот банкарски систем.

Ризик од несолвентност. Банкарскиот систем е добро капитализиран. На квартална основа, солвентноста на банкарскиот систем забележа подобрување, а стапката на адекватност на капиталот се зголеми за 0,4 процентни поени, до ниво од 17,7% на 30.9.2022 година, што претставува максимална вредност забележана во изминатите десет години. Зголемувањето на показателите за солвентноста и капитализираноста на банкарскиот систем произлегува од побрзиот квартален раст на сопствените средства, кој најмногу се должи на новите емисии на обични акции издадени од две големи банки и на емисијата на перпетуална обврзница на една средна банка. Притоа, речиси 55% од сопствените средства на банкарскиот систем отпаѓаат на капиталните додатоци утврдени согласно со супервизорската оценка, но и на заштитните слоеви на капиталот или се слободни, над потребните минимум регулаторни и супервизорски барања, што е особено значајно во услови на кризни епизоди, кога може да се искористат како алатка за справување со предизвици од различна природа и интензитет.

Стрес-тест. Отпорноста на банкарскиот сектор на шокови се потврдува и преку спроведените стрес-тестови, кои покажуваат добар капацитет на банките за апсорбирање на кредитни загуби, дури и при крајно екстремни и малку веројатни шокови, што би значеле поизразено остварување на кредитниот ризик. Резултатите од спроведеното стрес-тестирање во третиот квартал од 2022 година се подобри споредено со 30.9.2021 година. Стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем не се намалува под 8% при одделните хипотетички симулации. Хипотетичките шокови на страната на кредитниот ризик имаат најголемо влијание врз стабилноста на банкарскиот систем, а резултатите од стрес-тест симулациите за материјализација на кредитниот ризик упатуваат дека е потребно 17,4% од редовната кредитна изложеност кон нефинансискиот сектор да добие нефункционален статус, за адекватноста на капиталот на банкарскиот систем да се намали до 8%. Ова е подобар резултат во споредба со претходниот квартал, кога беше потребен премин кон нефункционален статус на 16,4% од редовната кредитна изложеност.

Освен редовното квартално стрес тестирање⁶, во мај 2022 година беше спроведен и макро стрес тестот, односно стрес-тестирање на банкарскиот систем со примена на сценарио-анализа, каде што се симулираат екстремни, но теоретско остварливи шокови во макроекономското окружување, со цел да се процени капацитетот за справување и отпорноста на банкарскиот систем на шокови. За потребите на овој стрес-тест беа изработени две стрес-сценарија: со првото стрес-сценарио се претпоставува стагфлација во 2022 година, со бавно закрепнување на економијата во наредната, 2023 година, додека со второто, уште поекстремно, стрес-сценарио се претпоставува остра рецесија во две последователни години, при одржување на стапките на инфлација на високо ниво. Резултатите од спроведената стрес-тест вежба упатуваат на генерално задоволителна отпорност на банкарскиот систем на макроекономски шокови. Така, при првото стрес сценарио, на крајот на 2022 година, учеството на нефункционалните во вкупните кредити достигнува ниво од 5,4%, додека во 2023 година ова учество се искачува до ниво од 6,4%. И во двете години, банкарскиот систем би работел со загуба, којашто учествува со 3,2% во просечната актива за 2022 година и со 0,3% во просечната актива за 2023 година. Стапката на адекватност на капиталот во 2022 година се намалува до ниво од 13,5%, а во 2023 година се спушта до 12,7%. Конечно, показателот за учеството на ликвидната актива во краткорочните обврски се спушта до ниво од 40,3%, додека покриеноста на депозитите од домаќинства со ликвидната актива на банкарскиот систем се намалува до 47,8%. При второто стрес-сценарио (претпоставена остра и продолжена стагфлација), стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем се намалува до 10,8% во 2022 година и се спушта под 8% во 2023 година, до ниво од 5,8%. Показателот за учеството на нефункционалните во вкупните кредити би достигнал ниво од 7,9% на крајот од 2023 година. Слично како и во првото стрес-сценарио, и во двете години банкарскиот систем работи со загуба, но при ова сценарио таа е многу повисока и достигнува 4,9% и 4,1% од просечната актива во 2022 и 2023 година, соодветно. Сепак, ова е прилично екстремно и

⁶ Повеќе детали во врска со методологијата на изработка на стрес-тестовите што ги применува Народната банка може да се најдат на следнава интернет-страница: http://www.nbm.mk/WBStorage/Files/WebBuilder_FSR_MKD_2015_Priloq1.pdf.

малку веројатно сценарио, со кое нашата економија досега се нема соочено, барем во поблиската историја.

Макропрudentна рамка. Во август 2022 година стапи на сила Законот за финансиската стабилност, со кој и формално се институционализираше рамката за воспоставување и водење макропрudentна политика, што вклучува преземање мерки и активности насочени кон ограничување на системските ризици, зголемување на отпорноста на финансискиот систем и неговите одделни сегменти, а со тоа и постигнување и одржување на финансиската стабилност. Следејќи ја европската регулатива и практика, со Законот се доделува макропрudentен мандат на надлежните органи, со што освен регулаторната функција и супервизорските надлежности за поединечни финансиски институции, тие се овластени да преземаат макропрudentни мерки, кои по својата суштина имаат системски карактер. Водечка улога во креирањето и спроведувањето на макропрudentната политика и одржувањето на финансиската стабилност ќе има Народната банка. Со носењето на овој закон, правно се вграмува и Комитетот за финансиската стабилност, како меѓуинституционално тело одговорно за следење на спроведувањето на макропрudentната политика и за координација на активностите при утврдувањето и следењето на системските ризици во одделните сегменти од финансискиот систем и на финансискиот систем во целина при преземањето макропрudentни мерки, како и при подготовката и управувањето со финансиската криза. Заради извршување на задачите на Комитетот, законски се вграмуваат и двата поткомитета како помошни тела на Комитетот: Поткомитет за следење на системските ризици и предлагање макропрudentни мерки и Поткомитет за управување со финансиската криза. На 28 ноември 2022 година, Комитетот ја одржа првата седница на која беа разгледани и усвоени Деловникот за работа на Комитетот за финансиска стабилност и соодветните заклучоци за потврдување на составот на Комитетот и неговите поткомитети. Исто така, на седницата членовите на Комитетот дадоа и краток осврт на најновите движења во финансискиот систем.

Макропрudentни инструменти. Народната банка досега презеде неколку макропрudentни мерки, уште пред донесувањето на Законот за финансиска стабилност, за кои основот го дава Законот за банките со кој се регулира можноста за воведување четири капитални бафери. Три од нив во моментот се утврдени на ниво кое е повисоко од нула:

- заштитниот слој за зачувување на капиталот, во висина од 2,5% од ризично пондерираната актива, кој е во примена од 2017 година и се однесува на сите банки;
- заштитниот слој за системски значајни банки, кој може да изнесува помеѓу 1% и 3,5% од ризично пондерираната актива. Според последните пресметки (кои се вршат еднаш годишно) врз основа на податоците за 2021 година, се утврдени 6 системски значајни банки (што е за една банка помалку во споредба со претходната пресметка, заради реализирано присоединување). Овие системски значајни банки треба, до 31 март 2023 година, да постигнат и да одржуваат стапка на заштитниот слој за системска значајност, во висина помеѓу 1% и 2,5% од активата пондерирана според ризиците;
- во август 2022 година, Советот на Народната банка усвои противцикличниот заштитен слој на капиталот во висина од 0,5% применлив од август 2023 година, воведен со цел да се одговори на проценетата постепена акумулација на циклични системски ризици кои произлегуваат од окружувањето, станбеното кредитирање и цените на становите;
- Досега, заштитниот слој за системски ризик се задржува на 0%, а Народната банка континуирано ги следи движењата и ја оценува потребата за воведување на овој заштитен слој. Во декември 2022 година, Советот на Народната банка донесе Одлука за зголемување на стапката на овој заштитен слој на 0,75%, која ќе се применува од јануари 2024 година;

Задолженост на корпоративниот сектор и на секторот домаќинства⁷. Вкупниот долг на домашниот корпоративен сектор во 2021 година забележа раст од 9,9%, што е највисок уште од 2008 година. Сепак, пост-пандемското закрепнување на економската активност со подинамичен раст на БДП овозможи стапката на задолженост на корпоративниот сектор на крајот од 2021 година да остане на релативно слично ниво како и во претходната година (68,5%, наспроти 68,7%). Доколку долгот на домашниот корпоративен сектор се изрази без краткорочните трговски кредити, како инструмент за финансирање на

⁷ Извор: Извештај за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2020 година, НБРСМ.

трговската размена со странство, кој вообичаено е бескаматен, тогаш учеството на вкупниот долг на домашниот корпоративен сектор во БДП на крајот од 2021 година е пониско и изнесува 54,7%, при што бележи намалување споредено со 2020 година (за 0,8 процентни поени).

Во 2021 година продолжи трендот на постепено зголемување на нивото на долгот на секторот „домаќинства“, коешто оваа година забрза и изнесува 8,9% (наспроти 7,9% во минатата година). Сепак, на крајот од 2021 година, уделот на вкупниот долг на секторот „домаќинства“ во бруто домашниот производ изнесува 30,4%, што е намалување за 0,4 процентни поени во однос на крајот од претходната година, но се зголемува во однос на предпандемичната 2019 година за 3,4 процентни поени. Во 2021 година, раст бележи долгот на домаќинствата кон сите кредитори, но главен двигател на растот беше долгот кон домашните банки⁸ (кој што и онака преовладува во вкупниот долг на домаќинствата, со 90,9%), по кој следува долгот кон нерезидентите (4,6%). Во 2021 година, позначителен раст бележи долгот кон финансиските друштва (за 75,6%), чиешто учество во вкупниот долг и натаму е ниско (околу 2%), и не упатува на постоење ранливости на ниво на вкупното население. Но, можна е чувствителност кај одделни категории кредитокорисници, коишто се повисоко задолжени во однос на доходот, што им ја ограничува пристапноста до банкарски кредити. Сепак, долгот на домаќинствата расте со повисока стапка од растот на расположливиот доход што се одрази на дел од показателите за способноста за отплата на долгот, но показателите за солвентноста и ликвидносната позиција на домаќинствата упатуваат на релативно ограничена системската ранливост на овој сектор.

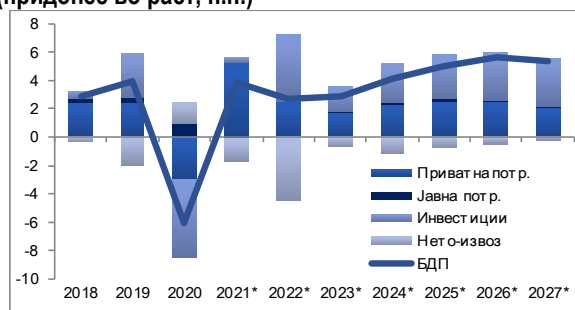
3.2 Среднорочно макроекономско сценарио

Заострувањето на меѓународните економски и политички односи, предизвикани од војната во Украина, проследени со засилени и долготрајни инфлациски притисоци и очекувања за намалување на глобалната трговија и надворешната побарувачка, како и заострувањето на глобалните услови за финансирање, го влошуваат глобалниот амбиент и дополнително ја зголемуваат неизвесноста за економските изгледи. Од друга страна, мерките коишто државата континуирано ги спроведува со цел справување со енергетската и ценовната криза, се очекува да влијаат врз заштита на животниот стандард на граѓаните, обезбедување енергетска стабилност и ликвидност на компаниите. Истовремено, тие ќе обезбедат и финансиска поддршка на деловните субјекти, со цел побрзо економско заздравување и создавање основа за забрзување на економскиот раст во наредниот период, при очекувано постепено стабилизирање на глобалните синџири на снабдување и поповолен амбиент за инвестирање.

Бруто-домашен производ. Согласно основното макроекономско сценарио, економскиот раст во 2023 година е проектиран на 2,9%, при што растот на економската активност и понатаму ќе биде придвижен од домашната побарувачка, додека нето-извозот се очекува да има негативен придонес, во услови на поумерен раст на извозот и увозот на стоки и услуги.

Економските политики и мерки преточени во Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст, Планот за јавни инвестиции и Планот за забрзан економски раст (Growth Acceleration Plan) како генерална рамка, ќе придонесат кон зголемување на потенцијалот за раст и остварување повисоки стапки на раст на среден рок, односно удвојување на економскиот раст во однос на просекот од 2,5% во изминатата деценија. Согласно основното сценарио, просечниот раст на економската активност во периодот 2024-2027 година ќе достигне 5,0%. Покрај економските политики и мерки, нормализацијата на глобалните движења на среден рок, намалувањето на инфлациските притисоци и зголемувањето на довербата на деловните субјекти, се очекува да придонесат кон раст на

Графикон3.11.Расходна структура на растот на БДП (придонес во раст, п.п.)

Извор: Пресметки на МФ врз база на податоци од ДЗС (* проекции)

⁸Во долгот кон банките се опфатени и износите кои биле предмет на задолжителни отписи во согласност со регулативата.

приватните инвестиции. Се очекува свој придонес кон растот да има и државната поддршка за унапредување на приватниот сектор и зајакнување на конкурентноста, иновативноста и технолошкиот развој на претпријатијата преку обезбедување алтернативни извори и инструменти за финансирање, што е еден од клучните аспекти на Планот за забрзан економски раст. Растот на среден рок ќе биде придвижен од домашната побарувачка, додека нето-извозот се очекува да има благ негативен придонес кој постепено ќе се стеснува.

Декомпозицијата на економскиот раст покажува дека инвестициите ќе имаат значајна улога во одржувањето на економската активност и нејзино интензивирање на среден рок (графикон 3.11). Покрај ограничувачките фактори што произлегуваат од предизвиците и неизвесноста на глобално ниво што влијае врз инвестициските одлуки, високото ниво на капитални расходи од Буџетот придружени со механизмите за нивна реализација, се очекува да ги одржат бруто - инвестициите на солидно ниво и се предвидува раст од 5,1% на реална основа во 2023 година, односно и понатаму да бидат еден од главните носители на растот на економската активност. Во периодот 2024-2027 година инвестициите се очекува да забележат просечен годишен раст од 8,5% како резултат на очекуваниот раст на приватните инвестиции, во услови на постепено зголемување на довербата на деловните субјекти, поинтензивен прилив на странски инвестиции, зголемени капитални расходи, но и континуираната поддршка за развој на приватниот сектор и зајакнување на конкурентноста, поддршка на иновативната дејност и технолошкиот развој на претпријатијата. Во таа насока се и структурните реформски мерки: Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни МСП (мерка 12) и Поддршка за развој на иновациониот екосистем (мерка 16). Членството во НАТО и започнувањето на процесот на преговори со ЕУ ќе имаат дополнително позитивно влијание врз инвестициите.

Во делот на приватната потрошувачка, влијанието на ценовните притисоци, иако забавено се очекува да биде присутна и во текот на 2023 годинашто ќе се одрази врз расположливиот доход на домаќинствата, кој делумно ќе биде неутрализиран преку понатамошното усогласување на минималната плата, пензиите, очекуваниот раст на просечната плата, но и преку владините мерки за ублажување на ефектите од ценовниот шок пред сè во делот на трошоците за храна и енергија. Оттука, приватната потрошувачка се очекува да забележи раст од 2,4% во 2023 година. Поволните движења кај приватната потрошувачка се очекува да продолжат и во периодот 2024-2027 година, за кога е проектиран просечен годишен раст од 3,5%, поткрепено од очекувањата за натамошно подобрување на состојбата на пазарот на работна сила, пораст на приватните трансфери и раст на расположливиот доход на домаќинствата. Потрошувачката во овој период се очекува да биде поддржана и преку зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории лица (мерка 3).

Јавната потрошувачка се очекува да оствари умерен раст од 0,8% во 2023 година, согласно напорите за намалување на неприоритетните буџетски расходи за да се обезбеди дополнителен простор за обезбедување на поддршка за приватниот сектор, како и согласно спроведувањето процес на фискална консолидација преку редизајнирање на јавните расходи содржани во Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст. Во периодот 2024-2027 година јавната потрошувачка се очекува да расте со слично темпо, односно проектиран е просечен годишен раст од 1%.

Очекувањата за намалена надворешна побарувачка во текот на 2023 година ќе влијае врз извозот на добра и услуги од земјата и истиот се очекува да забави на ниво од 4,5% на реална основа. Истовремено, добрите перформанси на компаниите во индустриските зони, проширувањето на капацитетите и најавата за нови инвестиции, ќе го одржат извозот на солидно ниво во овие услови. На среден рок, со исцрпување на неповолните шокови врз глобалната економија, стабилизирање на надворешната побарувачка и зголемување на извозниот потенцијал во земјата преку прилив на странски инвестиции, извозот се очекува да има солиден придонес врз економскиот раст, односно се предвидува дека ќе забележи просечен годишен раст од 8,5% во периодот 2024-2027 година. Во насока на поддршка на извозот на стоки и услуги на подолг рок и воопшто на севкупниот обем на надворешна размена со стоки и услуги се следните структурни реформски мерки (поглавје 5): Имплементација на Интелигентен транспортен систем долж Коридорот 10 (мерка 9) и Зајакнување на пазарните правила во Северна Македонија (мерка 17).

Во услови на поумерен раст на извозот и домашната побарувачка, растот на увозот се очекува да изнесува 4,3% во 2023 година. На среден рок се очекува стабилизирање на увозната побарувачка при

што е проектиран просечен годишен раст на увозот на стоки и услуги од 7,5% во периодот 2024-2027 година, што ќе придонесе кон постепено стеснување на негативниот придонес на нето-извозот врз економскиот раст(графикон 3.11).

Пазар на труд. Во изминатиот период, пазарот на труд се покажа како отпорен на предизвиците, а се очекува продолжување на позитивните движења и во текот на 2023 година, иако со забавена динамика како резултат на поумерениот раст на економската активност. Активните мерки и програми за вработување, како и поддршката на домашните и странските претпријатија за отворање нови работни места, ќе придонесат кон раст на бројот на вработени, кој е проектиран на 1,6%, и ќе резултира со дополнително намалување на стапката на невработеност во 2023 година на ниво од 14%.

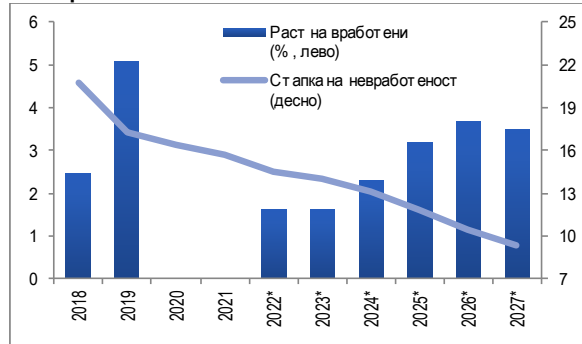
Според основното макроекономско сценарио, со динамизирањето на економската активност во периодот 2024-2027 година вработеноста е предвидено да расте со повисоко темпо, односно проектиран е просечен годишен раст од 3,2%(графикон 3.12). Ваквите движења на пазарот на трудот ќе придонесат просечната стапка на невработеност во 2027 година да се намали на 9,4%, додека просечната стапка на вработеност да се зголеми на 53,5%. Во 2023 година се очекува платите и понатаму да се зголемуваат, при што е проектиран раст од 7,3%, во услови на зголемување на минималната плата во март, како и усогласување на платите со минималната и зголемување на платите во секторот образование. Следствено се очекува раст на платите и во индустриските и услужните дејности, пред сè во високопродуктивните дејности, како што се информациско-комуникациската дејност, стручни, научни и технички дејности. На среден рок, во периодот 2024-2027 година номиналниот раст на просечната плата се очекува да изнесува 6,1% годишно.

информациско-комуникациската дејност, стручни, научни и технички дејности. На среден рок, во периодот 2024-2027 година номиналниот раст на просечната плата се очекува да изнесува 6,1% годишно.

Извори на растот. Во 2022 година, се очекува позитивен придонес кон растот од капиталот (инвестициите во основни средства) и трудот, што се должи на растот на вработеноста после пандемијата предизвикана од Ковид-19, кога беше забележан пад. Исто така се очекува позитивен придонес на вкупната факторска продуктивност (ВФП)⁹ врз економскиот раст. На графиконот 3.13 се прикажани проекциите за продуктивноста на трудот и ВФП до 2027 година. Во периодот 2022–2027 година, продуктивноста на факторите на производство се предвидува да остане значаен извор на растот, односно приближно една четвртина од придонесот кон економскиот раст во овој период се однесува на ВФП. Физичкиот капитал, согласно со проекциите за раст на инвестициите, во анализираниот период се очекува да забележи годишен раст од 5% на крајот на анализираниот период, придонесувајќи со околу една третина во вкупниот економски раст. Учеството на придонесот на трудот во економскиот раст изнесува околу 41%.

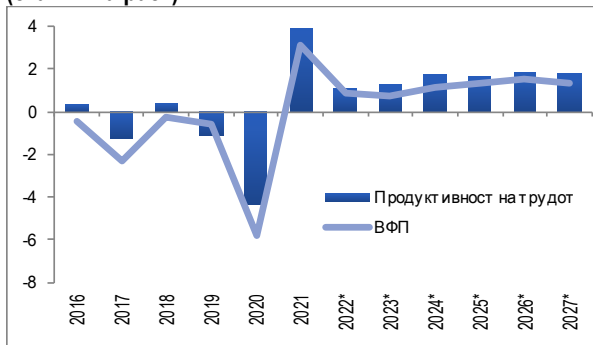
Потенцијален раст и произведен јаз. Пресметката на потенцијалниот аутпут претставува основа за процена на цикличната позиција на економијата. За пресметка на потенцијалниот аутпут се користени два

Графикон 3.12. Раст на бројот на вработени и стапка на невработеност

Извор: ДЗС и проекции на МФ (* проекции)

Графикон 3.13. Продуктивност на трудот и ВФП (стапки на раст)

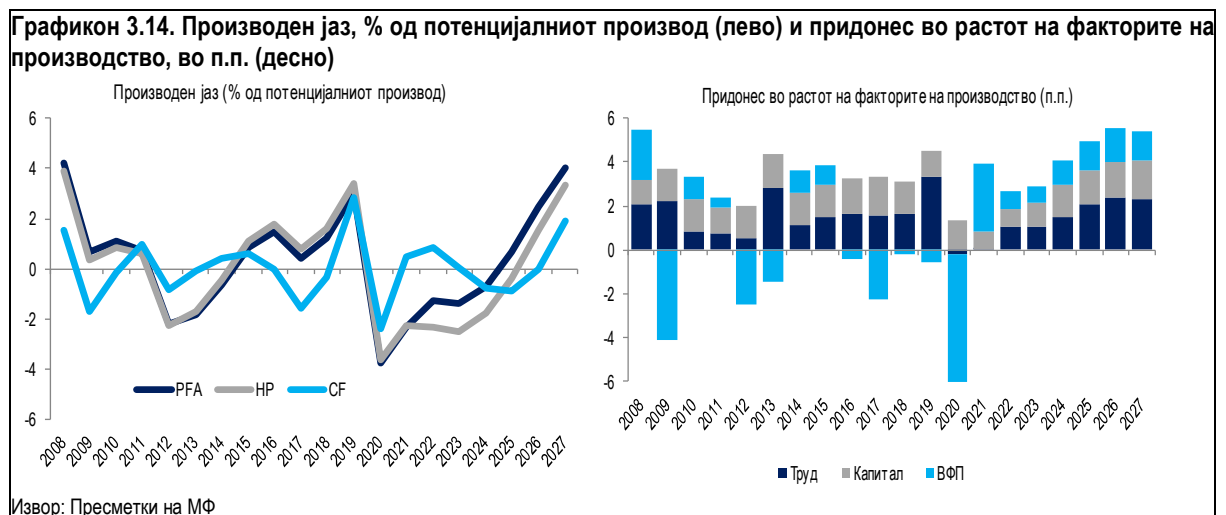

Извор: Пресметки на МФ (* проекции)

⁹ ВФП е резидуал на растот на другите фактори на економскиот раст, трудот и капиталот. За пресметка на физичкиот капитал е применет т.н. perpetual inventory method (види Berleermann and Wesselhöft, Estimating Aggregate Capital Stocks Using the Perpetual Inventory Method, 2014), со користена стапка на амортизација на акумулираниот капитал од 4%. Просечната вредност на делот од доходот од капитал е проценета на 35%, а остатокот е дел од доходот од труд.

вида методи. Првата група методи се базира единствено на историските податоци за реалниот БДП, односно е наречена група на статистички методи (a-theoretical), при што се применети филтерот Ходрик-Прескот (Hodrick-Prescott, HP) и филтерот Кристијано-Фицџералд (Christiano-Fitzgerald, CF), додека во рамки на втората група, структурни методи е применет пристапот функција на производството (Production function approach - PFA). Резултатите од пресметката на потенцијалниот производ се прикажани на следниот панел на графикони, како и во табела 5 од Прилог 1.

Согласно проекциите за раст на реалниот БДП во наредниот среднорочен период и процените за движењето на потенцијалниот аутпут, во услови на закрепнување на економијата од здравствената криза, цикличната компонента на аутпутот сè уште е во негативната зона во 2022 година, согласно функцијата на производството и HP - филтерот. Со примена на CF – филтерот во 2022 година се забележува релативно мал (и привремен) позитивен производен јаз. Во 2023 година се очекува производниот јаз да се придвижи во негативната зона поради забавувањето на економската активност во ЕУ. Со пресметките добиени со примена на функцијата на производството и HP - филтерот се добива зголемен негативен производен јаз, додека незначителниот позитивен јаз, добиен со примена на CF - филтерот, се елиминира до 2025 година. Согласно двата вида на методи до 2027 година производниот јаз преминува во позитивната зона (графикон 3.14). На истиот графикон претставена е декомпозицијата на реалниот раст според методот на производна функција. Растот на ВФП ја вклучува цикличната компонента.

Потенцијалниот раст, по забавената динамика во 2020 година, во наредниот период се проценува постепено да се интензивира, поткрепен со забрзан раст на вработеноста, побрзо зголемување на физичкиот капитал и постепено зголемување на растот на ВФП (Графикон 3.14). Изворите на раст произлегуваат од Планот за забрзан економски раст и Планот за јавни инвестиции.

Инфлација. Глобалните фактори на понудата доведоа до забрзување на глобалната инфлација во 2022 година, додека во следниот период се очекува нејзино забавување и на среден рок стабилизирање на пониски нивоа. Кај странската ефективна инфлација¹⁰ се направени нагорни корекции за 2022 година, така што се очекува да изнесува 9,1%

¹⁰ Странската ефективна инфлација е пресметана како пондериран збир на индексите на потрошувачките цени на земјите коишто се најзначајни партнери на Република Северна Македонија во доменот на увозот на стоки за широка потрошувачка. Во пресметката на овој показател се

(наспроти 2% во минатогодишното сценарио). Во 2023 година се очекува забавување на динамиката на раст, при што се оценува дека странската инфлација ќе изнесува 6%, а во 2024 година дополнително да забави на 2,4%.

Од крајот на 2021 и во текот на 2022 година дојде до забрзување на стапката на инфлација во домашната економија, главно условено од засилениот раст на увозните цени, особено кај храната и енергијата, кои објаснуваат три четвртини од остварената инфлација во македонската економија. Значајно е да се истакне високата отвореност и увозната зависност на економијата, како и структурата на инфлацискиот индекс во којшто овие две категории имаа релативно високо учество. Кон крајот на 2022 година, просечната годишна стапка на инфлација во македонската економија се очекува малку да забави. Така, по растот на цените од 3,2% во претходната година, во 2022 година се оценува дека инфлацијата ќе достигне 14,3%, при нагорни придвижувања кај сите нејзини компоненти. Споредено со минатогодишното сценарио (очекувана инфлација од 2,4%), проценката за инфлацијата во 2022 година во ова сценарио е повисока, што се должи на повисоките остварувања, во услови на пораст на цените на примарните производи, особено храната и енергентите на светските берзи.

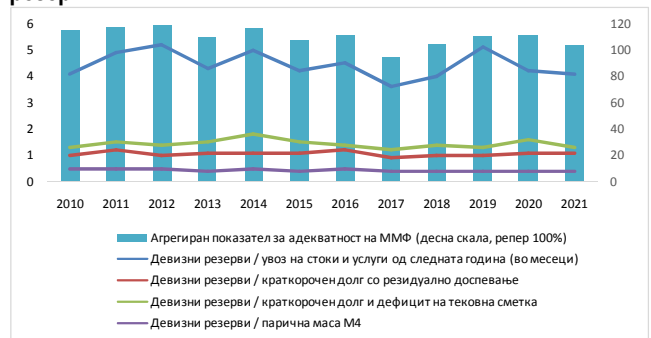
По привременото забрзување во 2022 година, под влијание на глобалните фактори на страната на понудата, во текот на 2023 година се очекува дека цените ќе започнат да следат надолна патека, при што просечната стапка на инфлација во просек би изнесувала 8-9%, во зависност од евентуалниот раст на цените на електричната енергија на регулираниот пазар. Ваквата проекција базира на очекувањето за постепено стивнување на ценовните притисоци од увозните цени, очекуваните ефекти од досегашното затегнување на монетарните услови, како и очекувани ефекти од мерката на Владата за привремено субвенционирање на цената на електричната енергија за прехранбената индустрија. Оваа мерка се оценува дека може директно да влијае на трошковната структура на производителите, што е особено значајно со оглед дека станува збор за инфлација на трошоци.

Со очекуваното стабилизирање на глобалните пазари на примарните производи и намалувањето на притисоците од увозните врз домашните цени, се предвидува дека инфлацијата дополнително ќе забави и во 2024 година до 2,4% и повторно ќе се сведе на историскиот просек од 2% во 2025 година. Главните ризици во поглед на проекцијата на инфлацијата се поврзуваат со непредвидливоста на цените на примарните производи на светските берзи,

особено поврзана со неизвесниот карактер на глобалната енергетска криза, како и со можните натамошни неповолни ефекти од пандемијата и руско-украинскиот воен конфликт врз нивната понуда и побарувачка. Дополнителен ризик претставува и можниот поизразен пренос на растот на цените на суровините и на трошоците за енергија и транспорт врз финалните цени на производите и услугите, во случај на позначително намалување на профитните маргини на деловните субјекти.

Монетарна политика и политика на девизен курс. Монетарната политика е насочена кон одржување на ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Во услови на постепено забрзување на инфлацијата, под влијание на глобални фактори на страна на понудата, од крајот на 2021 година Народната банка започна со постепено затегнување на монетарната политика, најнапред со повлекување ликвидност преку операциите на девизниот пазар. Од април 2022 година се започна со постепено зголемување на основната каматна стапка, која во пет наврати беше зголемена од историскиот минимум 1,25% на 3% во септември¹¹. Иако во голем дел растот на инфлацијата е условен од фактори на страна на понудата, сепак затегнувањето на основната каматна

Графикон 3.16. Показатели за адекватност на девизните резерви

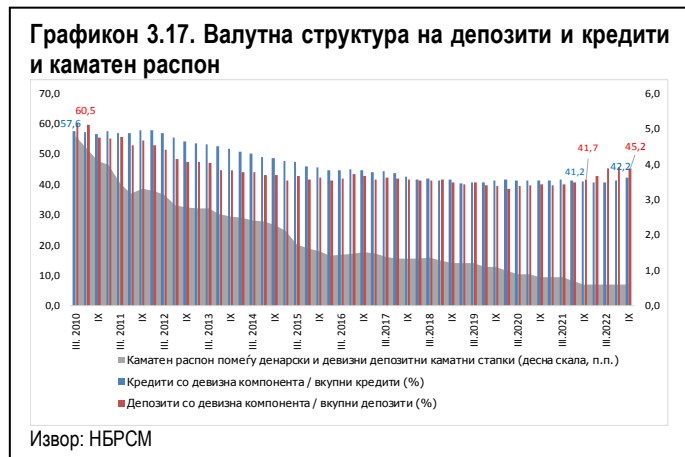

Извор: Пресметки на НБРСМ.

вклучени Бугарија, Германија, Грција, Франција, Италија, Австрија, Словенија, Хрватска и Србија. Инфлацијата во Хрватска и Србија е коригирана за промените во девизниот курс.

¹¹Со дополнителните зголемување во октомври, ноември и декември, основната каматна стапка изнесува 4,75% во декември 2022 година.

стапка е мотивирано од потребата со стабилизација на инфлациските очекувања и секундарните ефекти од цените на храната и енергијата врз останатите цени. Покрај зголемувањето на основната каматна стапка, Народната банка во три наврати направи и промени во стапките на задолжителната резерва во насока на намалување на издвојувањето на задолжителна резерва за денарските обврски (од 8% на 5%) и зголемување на издвојувањето за девизните обврски на банките (од 15% на 18%). Ковид-кризата и глобалната енергетска криза која уследи веднаш потоа, беа пресретнати со високо и соодветно ниво на девизни резерви, кои имаа постојано висок раст во претходните неколку прет-кризни години, како и општо земено посилни фундаменти на економијата, што го олесни соочувањето со новите кризи. Со оглед на веќе развиениот аналитички и прогнозирачки капацитет, како и достапноста на веќе подготвениот неконвенционален пакет алатки, монетарната реакција на Народната банка и овојпат беше соодветна. Кон крајот на годината, преземените монетарни мерки почнаа да даваат одредени ефекти, главно видливи кај депозитните каматни стапки на новопримените депозити кај банките и мали подобрувања во рочната и валутната структура на депозитите. Дополнително, за натамошното справување со последиците од кризата особено е важно да се истакне одобриениот пристап до девизна ликвидност во евра којшто на Народната банка ѝеовозможенострананаЕвропскатацентралнабанка, првично до јуни 2021 година, а потоа преку три пролонгирања продолжен до јануари 2024 година.

Согласно применуваната стратегија на таргетирање на девизниот курс на денарот, Народната банка постојано ги следи движењата на каматниот диференцијал за инструментите во домашна и странска валута, како и валутната структура на депозитите и кредитите. Каматниот диференцијал на депозитите во домашна и странска валута во претходните неколку години беше главно во опаѓање, како одраз на релаксираните домашни и глобални финансиски услови, а во услови на отпочнато монетарно затегнување кон крајот на 2022 година оствари минимално зголемување. Повеќегодишниот тренд на денаризација (во периодот од 2009 - 2015 година учеството на депозитите со валутна компонента во вкупните депозити се намали за околу 18 п.п., а учеството на кредитите во валутна компонента во вкупните кредити се намали за околу 11 п.п.), поддржан и преку соодветна диференцијација на стапките на задолжителна резерва од валутен аспект, во 2016 година беше краткотрајно прекинат под влијание на поголема внатрешна неизвесност, по што следните три години беа одбележани со умерени надолни промени. Задржување на придобивките во однос на деевроизацијата во последните години, повратно го зголемува кредитбилитетот на монетарната политика заснована на стабилноста на девизниот курс на денарот во однос на еврото. Во периодот 2020-22 година, како одраз на неизвесноста од кризата наметната со пандемијата, а потоа и зголемените инфлациски очекувања заради глобалната енергетска криза и неизвесноста, дојде до умерено нагорно придвижување на учеството на депозитите со валутна компонента (за 6,7 п.п. во септември 2022 година, споредено со крајот на 2019 година). Зголемена евроизација е присутна и кај населението и претпријатијата (поизразено кај населението на кумулативна основа), при што зголемената еврозација во текот на 2022 година во целост произлегува од депозитите на населението.

Со цел поддршка и зајакнување на процесот на денаризација во економијата, врз основа на предлог изработен од Народната банка, на крајот на 2018 година Владата ја усвои Стратегијата за денаризација, која опфаќа мерки за сеопфатен третман на ова прашање, со вклученост на неколку надлежни институции. Во текот на 2019 година, започна имплементацијата на Стратегијата, при што од планираните девет активности за оваа година, седум мерки беа целосно реализирани, а две беа значително спроведени. Во текот на 2020 година, покрај натамошно спроведување на одржливи макроекономски политики во насока на одржување на макроекономската стабилност, се работеше и на: зголемување на распонот помеѓу каматните стапки на државните хартии од вредност во домашна валута

и со валутна клаузула на примарниот пазар во полза на домашната валута, со цел да се зголеми атрактивноста на инструментите во домашна валута; натамошно зголемување на издавањето на ДХВ во денари наспроти ДХВ со девизна клаузула; активности за натамошен развој на финансиската едукација. Активностите продолжија и во текот на 2021 година, преку натамошно спроведување на одржливи макроекономски политики, како и усвојување на првата национална Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија од страна на финансиските регулатори. Во текот на 2022 година, согласно предвиденото во Стратегијата за денаризација, беа направени промени во задолжителната резерва во прилог на поддршка на штедењето во домашна валута.

Од аспект на сетот монетарни инструменти, во март 2020 година повторно беше ставена во функција нестандартната мерка кај задолжителната резерва, со којашто се овозможи намалување на основата за обврската на задолжителната резерва во денари на деловните банки за износот на новоодобрените и реструктурираните кредити одобрени на претпријатијата во најпогодените дејности од ширењето на ковид-19 (до крајот на 2019 година оваа мерка беше насочена кон извозниот и енергетскиот сектор). Во изминатиот период на примена, кредитите опфатени со оваа мерка беа главно насочени кон транспортните и услужните дејности, како најпогодени сектори од пандемијата. Во август 2022 година, мерката за ослободување на банките од задолжителната резерва беше дополнета и за новоодобрените кредити за зелени финансии, со цел да се поттикне како кредитирањето, така и трансформацијата на економијата кон поголемо користење на обновливи извори на енергија, што е клучно во овој кризен период. Во мај 2020 година Народната банка го прошири опсегот на хартии од вредност коишто може да ги прифати од домашните банки како инструменти за обезбедување при емисија на ликвидност во банкарскиот систем во домашна валута. Со овие измени Народната банка при спроведување на операциите за откуп на хартии од вредност на привремена или дефинитивна основа може да ги прифаќа и домашните државни обврзници со најдолга рочност (15 и 30 години), како и еврообврзниците издадени од страна на државата на меѓународните финансиски пазари. Заради одржување и зголемување на девизната ликвидност на банкарскиот систем во евра, во август 2020 година беше реактивиран инструментот аукции на девизни депозити, на кои домашните деловни банки еднаш месечно можат да пласираат девизни депозити во евра кај централната банка со рок на достасување од 1 и 3 месеци, по фиксни каматни стапки.

Монетарната политика и во наредниот тригодишен период ќе ја одржува ценовната стабилност, преку одржување на стабилен девизен курс на денарот во однос на еврото. Резултатите од моделите за оценка на рамнотежниот реален ефективен девизен курс¹² на денарот заклучно со последниот квартал на 2021 година, не упатуваат на поголеми отстапувања од рамнотежното ниво и истите во периодот 2004 - 2021 година се одржуваат во прифатливи рамки од $\pm 5\%$ ¹³. Во однос на спроведувањето на монетарната политика, значајно е да се наведат и резултатите од моделите за анализа на монетарната трансмисија, кои со последното ажурирање заклучно со 2021 година укажуваат на релативно висок, но забавен пренос на промената во каматната стапка на благјаничките записи кај каматните стапки на денарските кредити и кај денарските депозити. Ова забавување делумно може да се објасни со неизвесноста и зголемените ризици во домашната економија од пандемијата и негативните економски ефекти од оваа здравствена криза. Одредено влијание врз забавувањето на трансмисијата кај каматните стапки може да има и одложеното плаќање на кредитите во текот на 2020 година, при непроменети каматни услови.

Општо земено, макроекономските показатели укажуваат на силни ефекти на глобалната неизвесност од руско-украинскиот воен конфликт врз глобалната и домашната економија, а динамиката на отпочнато заздравување е придружена со ризици. Закрепнување на домашната економија се очекува да продолжи, а по забрзувањето на инфлацијата во 2022 година под влијание на глобални фактори на страна на понудата, се очекува нејзино забавување во 2023 година и постепено сведување до нивото од 2% на среден рок. Надворешната позиција останува стабилна, при очекувано стеснување на дефицитот на

¹²Извор: НБРСМ. Според пристапот БЕЕР (behavioral equilibrium exchange rate) за оценка на рамнотежниот девизен курс на денарот, кој базира на потесна дефиниција на реален ефективен девизен курс и е конструиран врз основа на петте најголеми трговски партнери на Република Северна Македонија од Европската Унија. Во моделите (поставени со различна спецификација и оценети според различни техники), како независни варијабли се вклучени: диференцијалот во продуктивноста, трговската отвореност, јавната потрошувачка и вкупната нето девизна актива.

¹³Анализите на ММФ исто така потврдуваат дека не постои значајно отстапување на реалниот девизен курс (IMF Staff Report 2021 Article IV Consultation, February 2022, p.8). Според методологијата на ММФ, отстапување од рамнотежното ниво во интервал $\pm 5\%$ упатуваат дека општо земено екстерната позиција е конзистентна со фундаментите и постои адекватна поставеност на политиките.

тековната сметка, финансирање согласно новосклучениот аранжман со ММФ, очекувани приливи на СДИ и натамошен пристап до пазарите на капитал. Следствено, девизните резерви ќе се задржат во сигурната зона и во следниот период. Се очекува натамошна кредитна поддршка на домашната економија од страна на банките. Оценките се проследени со висока неизвесност, при што ризиците се претежно надолни и се поврзани пред сè со натамошниот развојна глобалната ситуација, довербата на потрошувачите и инвеститорите, тековните несовпаѓања на понудата и побарувачката, кои доколку се задржат подолг временски период би можеле да доведат до поизразени и подолгорочни нарушувања на синџирите на снабдување и производство, како и притисоци врз цените.

Инфлациските очекувања, движењата во надворешниот сектор, структурата на увозот и ефектите врз девизниот пазар и девизните резерви, ќе бидат од големо значење за монетарната поставеност и во следниот период. И натаму редовно ќе се следи динамиката и структурата на кредитниот раст, како и движењето на депозитите и каматните распони. Координацијата на монетарната и фискалната политика останува клучна и за следниот период. Народната банка и во следниот период ќе продолжи со внимателно следење на трендовите и потенцијалните ризици од домашното и надворешното окружување, во контекст на поставеноста на монетарната политика.

Проекција на банкарските депозити и кредити¹⁴. Како последица на глобалната неизвесност, инфлациските очекувања и енергетската криза, депозитниот раст во 2022 година се оценува на поумерено ниво од 3,9% годишно на крајот на 2022 година (7,5% во 2021 година). Во 2023 година се очекува депозитниот раст умерено да забрза и да достигне 6,5%. Солидниот раст на вкупните депозити ќе продолжи и во наредниот период, при проектирана просечна стапка на годишен раст од околу 8% во периодот 2024-2025 година.

Движењата на кредитниот пазар упатуваат на умерено забрзување на кредитната активност во 2022 година, при очекување за умерено забавување на стапките на раст во наредните три години. Имено, солидниот раст на кредитите во првите три квартали, поддржан и од мерките преземени од страна на Народната банка за ублажување на негативните ефекти врз економијата предизвикани од енергетската криза, се очекува да продолжи до крајот на годината. Се оценува дека на крајот на 2022 година стапката на раст на кредитите ќе достигне 9,2% (8,3% на крајот на 2021 година). Во следниот период се очекува малку поумерена кредитна активност, со просечна стапка на раст од малку над 7% во периодот 2023-2025 година, во услови на умерен раст на домашната економија, стабилизација на очекувањата, зголемена побарувачка за кредити од домаќинствата и корпоративниот сектор, како и здрава солвентна и ликвидносна позиција на банките. Кредитниот раст, како и досега, ќе биде поддржан со постепено зајакнување и на депозитниот раст, како главен извор на финансирање.

Надворешен сектор. Структурните промени во последните неколку години овозможува зајакнување на извозниот сектор и подобрување на салдото на тековната сметка. Имено, дефицитот на тековната сметка во периодот 2011-21 година во просек изнесува 2% од БДП (наспроти повеќегодишниот просек од периодот претходно од околу 6%). Стабилните остварувања во тековната сметка, во предпандемскиот период, упатуваат на зајакнати фундаменти на економијата и поголема отпорност на надворешниот сектор во однос на домашни и надворешни шокови.

Согласно остварените движења и оценките за последниот квартал на 2022 година, дефицитот на тековната сметка за 2022 година се оценува на 7,4% од БДП, што би било значително проширување во споредба со претходната година (3,1% од БДП), што главно се должи на проширениот енергетски трговски дефицит. Проценетиот дефицит за 2022 година е повисок од очекувањата во минатогодишното макроекономско сценарио, прикажано во ланската ПЕР (3,8% од БДП), одразувајќи ги последиците од глобалната енергетска криза, која доведе до проширување на трговскиот дефицит и следствено на дефицитот на тековната сметка, и покрај подобрувањето кај другите ставки на тековната сметка.

Вкупниот трговски дефицит¹⁵ во периодот јануари – септември 2022 година оствари проширување од 53,5%, при годишен раст на извозот од 20,1% и истовремен побрз раст на увозот од 29%. Значителен дел (околу 83%) од проширувањето на трговскиот дефицит се должи на проширувањето на енергетскиот

¹⁴ Проекциите за надворешниот и монетарниот сектор на Народната банка базираат на ребалансот на Буџетот за 2021 година од јули 2021 година и Фискалната стратегија 2022-2024 година (со изгледи до 2026) од мај 2021 година.

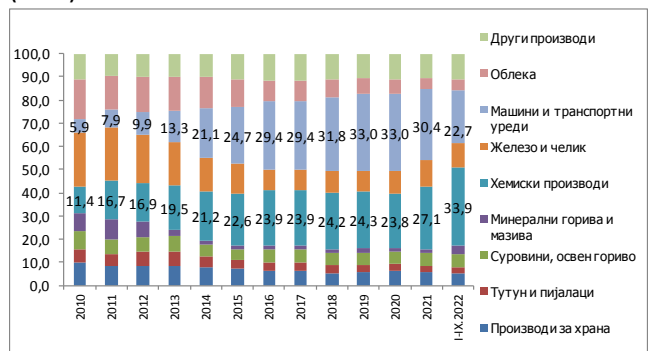
¹⁵ Според надворешнотрговската статистика, каде што увозот е прикажан на ц.и.ф.-основа.

трговски дефицит, што покажува дека основен фактор за проширувањето е глобалната енергетска криза. Зголемувањето на извозот главно произлегува од зголемиениот извоз на хемиски производи и дел од категоријата машини и транспортни уреди (електрични машини и делови и друмски возила), што главно го отсликува извозот на извозно ориентираните капацитети со странски капитал, со оглед на нивната доминантна застапеност во вкупниот извоз, а забележителен позитивен придонес има и извозот на железо и челик при поволна ценовна конјunktura, како и енергетскиот извоз. Растот на увозот главно се должи на повисокиот увоз на енергија, при раст на енергетските увозни цени, зголемиениот увоз на сировини и опрема, а во помала мерка и на храна и пијалоци (при раст на цените на храната). Највисок дефицит во размената на стоки во анализираниот период е остварен со Велика Британија, а највисок суфицит е остварен со Германија.

Анализирано структурно, како резултат на новите капацитети во економијата, во изминатите неколку години регистрирано е значително подобрување на извозната структура. Тоа се темели на постепено зголемување на учеството на производи со повисока додадена вредност на страна на извозот, главно хемиски производи и машини и транспортни уреди, коешто на крајот на 2021 година достигна околу 58%. Промените во извозната структура соодветствуваат со странските директни инвестиции кои во изминатите години беа главно концентрирани во овие дејности. Од друга страна, забележано е намалување на учеството на традиционалните извозни производи - железо и челик и текстилни производи, при што нивното заедничко учество од доминантни 40% во 2010 година е сведено на 16% на крајот на 2021 година, што ја потврдува поголемата производна дисперзираност и осовременувањето на извозната структура. Во однос на извозот на железо и челик, треба да се има предвид дека наспроти намалувањето во периодот на глобалната криза, од 2017 година наваму, согласно поповолните ценовни движења на светскиот пазар, неговото учество во вкупниот извоз се стабилизира, а во 2021 година забележа позначително забрзување.

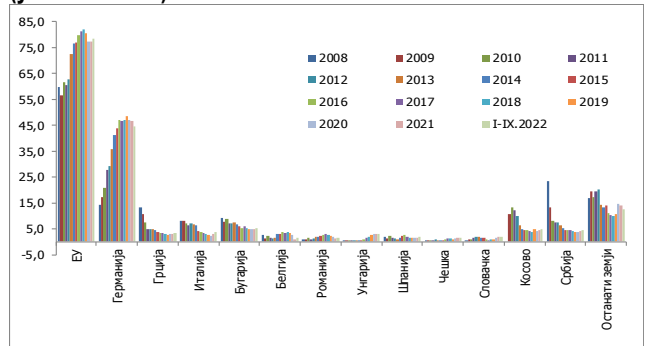
Во периодот на пандемијата, трговската размена на новите компании во странска сопственост се одржуваше на стабилно, но малку пониско ниво споредено со пред-пандемскиот период (близу 54% на страната на извозот и близу 35% на страната на увозот). Учеството на извозот на овие компании во вкупниот извоз на стоки и натаму е релативно високо и изнесува близу 53% од вкупниот извоз во првите девет месеци на 2022 година. Имајќи предвид дека овие компании увезуваат репроматријали и опрема од странство, учеството на увозот на овие капацитети во вкупниот увоз на стоки исто така расте, сепак одржувајќи се на пониско ниво во однос на извозот (учество во вкупниот увоз од близу 32% во првите девет месеци од 2022 година).¹⁶ На нето основа, новите компании во странска сопственост бележат позитивно салдо во размената со странство, кое во периодот 2011-2013 година во просек изнесуваше 1,5% од БДП, додека во наредниот период се интензивираше и го достигна врвот во 2018 година со 5,4% од БДП и се одржа на ниво од 4,7% од БДП во 2019 година. Во

Графикон 3.18. Структура на извозот според производи (во %)

Извор: ДЗС.

Графикон 3.19. Географска дистрибуција на извозот (учества во %)

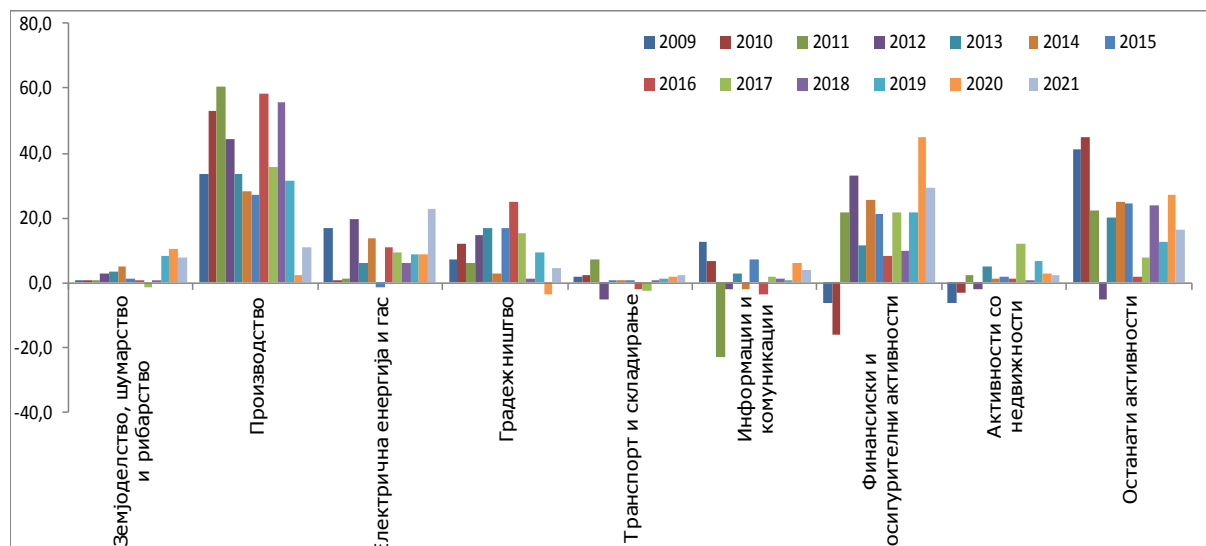

Извор: ДЗС.

¹⁶Извор: НБРСМ. Според надворешнотрговската статистика (царински декларации), кадешто извозот на стоки е претставен на ф.о.б основа, додека увозот на стоки е на ц.и.ф основа.

услови на пандемија во текот на 2020 и 2021 година и намалена економска активност позитивното салдо на овие компании се сведе на 4,3% и 3,2% од БДП, соодветно. Во првите девет месеци од 2022 година, нето извозот на овие компании изнесува 2,7% од БДП, притоа гледано во апсолутни износи извозот за наведениот период од 2022 година е веќе на ниво од цела 2021 година, укажувајќи на поволни движења оваа година. Се оценува дека и натаму постои простор за зајакнување на врските меѓу странските компании и локалните добавувачи, со што дополнително би се зголемиле секундарните ефекти од СДИ во економијата.

Графикон 3.20. СДИ според економски дејности (% од вкупните СДИ)

Извор: НБРСМ.

Анализата на географската насоченост на македонскиот извоз ја потврдува доминацијата на ЕУ како главна извозна дестинација, каде во периодот јануари-септември 2022 година се извезени околу 79% од македонскиот извоз, што претставува значителен пораст споредено со 2008 година кога близу 60% од македонскиот извоз бил насочен кон ЕУ. Во рамки на ЕУ, во последните години, значителен пораст оствари учеството на извозот кон Германија, а позитивни придвижувања има и извозот кон Унгарија, Романија и Чешка, при пониски почетни учества, додека намалено е учеството на извозот кон Грција, Италија и Бугарија. Вкупната размена со ЕУ во периодот јануари - септември 2022 година сочинува околу 60% од вкупната трговска размена на Република Северна Македонија, при што во услови на поголем раст кај увозот во однос на растот на извозот на стоки остварен е намален суфицит (за околу 24% во однос на истиот период минатата година).

Графикон 3.21. Извоз и увоз на новите компании со странски капитал (учество, во %)

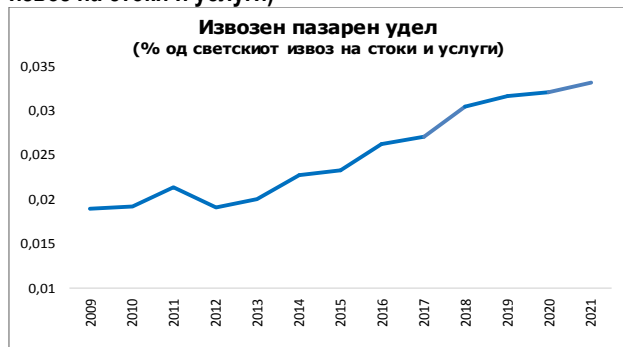

Извор: НБРСМ и ДЗС.

Во периодот јануари – септември 2022 година, реалниот ефективен девизен курс (РЕДК)¹⁷ на денарот дефлациониран со трошоците на животот оствари умерена апрецијација од 1,1% на годишна основа, а со исклучување на примарните производи, РЕДК на денарот според истиот ценовен индекс апрецираше за 3,6% споредено со истиот период од минатата година. Ваквите движења кај двата индекса се остварени

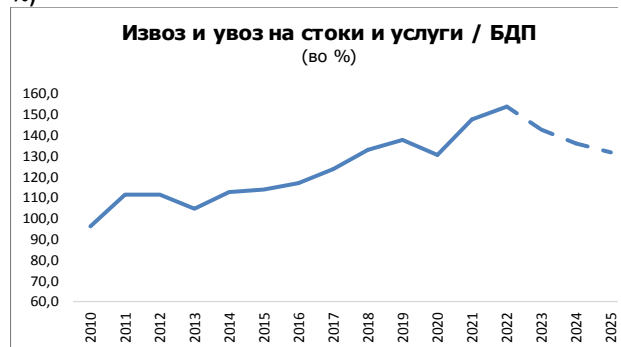
¹⁷ Пресметки на НБРСМ. Во рамки на РЕДК, при пресметката на номиналниот ефективен девизен курс и релативните цени, вклучени се 15 најзначајни трговски партнери на Република Северна Македонија според нивното учество во надворешнотрговската размена во периодот 2010-2012 година и базен период 2015 година.

Графикон 3.22. Извозен пазарен удел (% од светскиот извоз на стоки и услуги)

Извор: ММФ, НБРСМ.

Графикон 3.23. Извоз и увоз на стоки и услуги/БДП (во %)

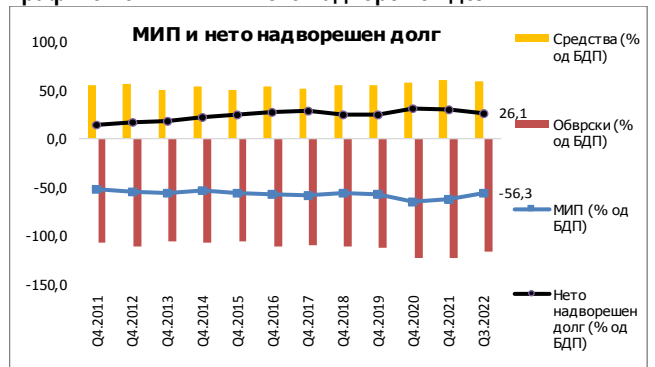
во услови на апрецијација на номиналниот ефективен девизен курс на денарот во однос на валутите на некои од земјите трговски партнери, при непроменети или мала промена кај релативните цени. Номиналните трошоци за труд по единица производ во првите три квартали на 2022 година забележаа раст од 7,1%¹⁸ годишно, што се должи на растот на продуктивноста и натамошен номинален раст на платите.

Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извозод 2013 година наваму бележи раст, при што во 2020 година, заради пандемијата растот умерено забави. Сепак, за 2021 година се оценува повторно забрзување на растот на извозниот пазарен удел. Степенот на трговска отвореност на македонската економија генерално е висок, бележејќи изразен растечки тренд во периодот 2014 – 2019 година. Во 2020 година дојде до краткотрајно забавување на вкупната размена на стоки и услуги со странство заради пандемијата, додека во следните две години растот продолжи, при оценето ниво во 2022 година од 154% од БДП (делумно растот се должи и на повисоките цени во размената). Во следните три години се очекување умерено забавување до ниво од околу 132% од БДП во 2025 година.

Меѓународна инвестициска позиција и надворешен долг. На крајот на третиот квартал на 2022 година, негативната нето меѓународна инвестициска позиција (МИП), во номинални големини е зголемена за 8,4% споредено со крајот на 2021 година, во услови на нешто повисок раст на меѓународните обврски во однос на растот на меѓународните средства. Проширувањето на негативната МИП главно се должи на зголемените нето-обврски кај останатите сектори во економијата и кај банкарскиот сектор, како и на малку пониските нето-средства на централната банка (и покрај нивното значително опоравување споредено со претходниот квартал). Од друга страна, нето-обврските на државата¹⁹ се намалија, придонесувајќи за делумна неутрализација на проширувањето на вкупната нето-должничка позиција на земјата. Во релативни показатели, негативната нето МИП во септември 2022 година изнесува 56,3% од проценетиот БДП и во однос на крајот на 2021 година е намалена за 5,7 п.п. од БДП.

Со оглед на значителното учество на странските директни инвестиции на страната на обврските кон странство (околу 50% во последните неколку години), коешто е карактеристично за земјите коишто

Графикон 3.24. МИП и нето надворешен долг

Извор: НБРСМ и ДЗС.

¹⁸ Податоците за номиналните трошоци за труд по единица производ се интерни пресметки на Народната банка и истите треба да се толкуваат со задршка. Имено, согласно Пописот на населението, домаќинствата и становите од 2021 година, настанат е структурен прекин во серијата за бројот на вработени во кв.1 2022 година. Со цел да се продолжи со конзистентна анализа на продуктивноста и трошоците за труд по единица производ, НБРСМ прави одредено прилагодување на податоците за бројот на вработени.

¹⁹ Секторот држава опфаќа: централна влада, локална самоуправа и фондови за социјално осигурување.

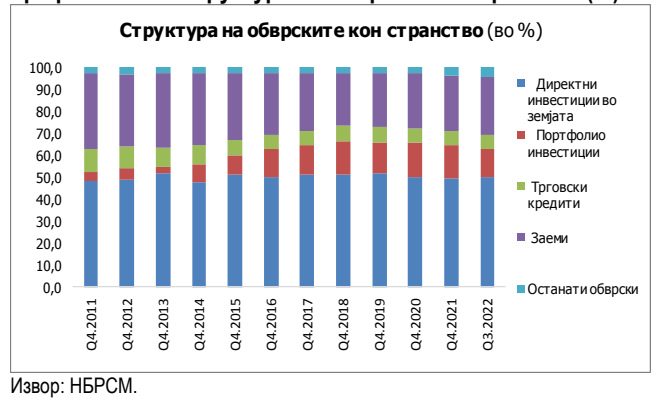
конвергираат, при анализа на надворешната позиција потребно е да се согледаат и други показатели, како што е нето надворешниот долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на третиот квартал на 2022 година нето надворешниот долг изнесува 26,1% од проценетиот БДП, што претставува намалување во однос на крајот на 2021 година за 4,4 п.п., што се должи на намалениот нето долг кај јавниот и приватниот сектор (за 2,7 и 1,6 п.п. од БДП, соодветно).

На крајот на третиот квартал од 2022 година, **брuto надворешниот долг** сочинува 74,3% од БДП (без репо-трансакциите на НБРСМ, кои се јавуваат во речиси идентичен износ и на страната на обврските и на страната на побарувањата кон нерезиденти). Споредено со крајот на 2021 година бруто-долгот е намален за 6,4 п.п. од БДП. Ова намалување главно се должи на намалениот долг на јавниот сектор (за 6,7 п.п. од БДП), при мал раст на долгот на приватниот сектор (за 0,3 п.п. од БДП). Во структурата на долгот и натаму доминира долгорочниот долг со учество од околу 70%.

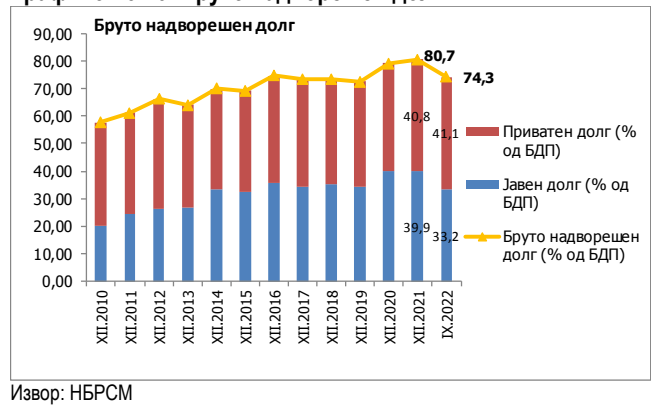
На крајот на третиот квартал на 2022 година покриеноста на краткорочниот долг според преостанато доспевање со девизни резерви изнесува 0,9 што упатува на малку намалена ликвидност во однос на плаќањата кон странство, при поголем раст на краткорочниот долг според преостанато доспевање наспроти растот на девизните резерви во однос на крајот на 2021 година. Анализата на надворешната задолженост²⁰ укажува на ниско ниво на задолженост според три показатели (брuto надворешен долг, сервисирање на долгот и отплата на камата, поединечно, во однос на извоз на стоки и услуги), додека единствено според учеството на бруто долгот во БДП задолженоста е висока.

Проекции на билансот на плаќања. По заздравувањето во 2021 година после пандемијата, во 2022 растот на глобалната економија се оценува дека повторно забави, што се очекува да продолжи и во 2023 година, при очекувано опоравување во 2024 година. Со последните оценки,

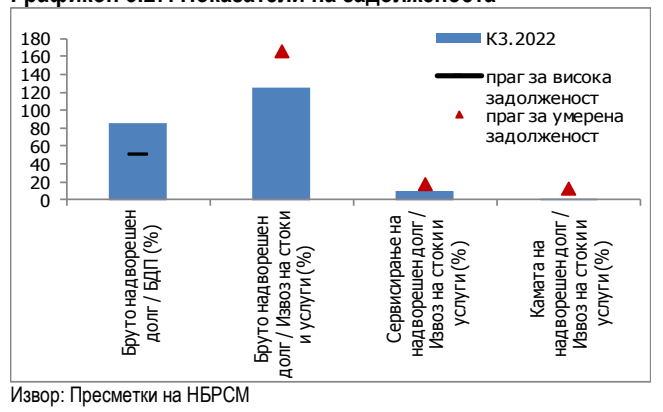
Графикон 3.25. Структура на обврски кон странство (%)

Графикон 3.26. Бруто надворешен долг

Графикон 3.27. Показатели на задолженоста

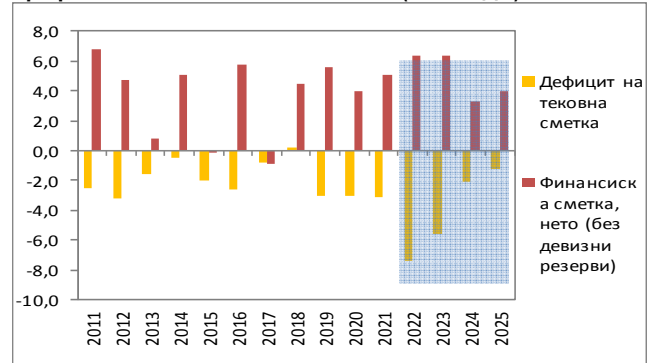
²⁰Според пристап на Светската банка, при што во пресметката на показателите се користат тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги, како именители. Методологијата дефинира и критериуми на задолженост, како референтни вредности за степенот на задолженост.

растот на странската ефективна побарувачка²¹ за македонската економија се оценува на 2,4% во 2022 година, а во 2023 година се очекува дека ќе забави на 0,3% (4,3% и 2,3%, соодветно во минатогодишното сценарио). Во 2024 година се очекува забрзување на стапката на раст на странската побарувачка на 1,8%.

Имајќи ги предвид последиците од глобалната енергетска криза, последните оценки за надворешниот сектор укажуваат дека по проширувањето на дефицитот на тековната сметка во 2022 година, во 2023 година би започнало неговото постепено стеснување, а во следните две години би дошло до негово стабилизирање на ниво од под 2% од БДП. Потребите за надворешно финансирање се очекува и во следниот тригодишен период да бидат покриени преку задолжување од странство и од директни инвестиции. Се очекува дека капиталните приливи ќе овозможат одржување на адекватно ниво на девизни резерви и покриеност на увозот на стоки и услуги од следната година од околу 3,5 месеци.

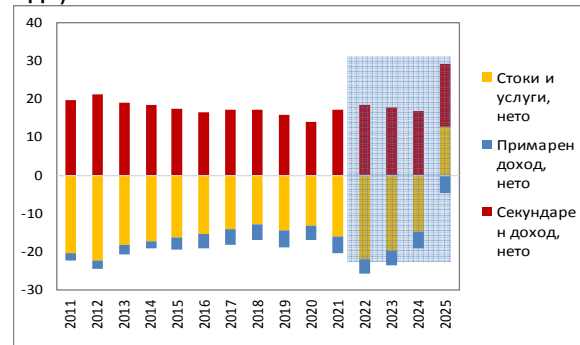
По растот во 2021 година кога дојде до значително закрепнување на извозот согласно постепено глобално релаксирање на превентивните мерки после пандемијата, закрепнувањето на странската побарувачка и натамошен позитивен ефект од компаниите со странски капитал, извозот забележа солиден раст и во 2022 година. Извозот на стоки и услуги и во следните две години се очекува да продолжи да расте умерено. Увозот на стоки и услуги во 2021 година исто така забележа значителен раст, што се должи на закрепнувањето на домашната побарувачка и на извозната активност. Во 2022 година дополнително движен и од ценовни фактори (особено кај енергијата), увозот забележа слична динамика, бележејќи раст кој го надминува растот на извозот. Во просек за следните две години растот на увозот би бил значително поумерен, при очекувано забавување на цените на енергијата на светскиот пазар. За 2022 година, во услови на поголем пораст на увозот од извозот, се оценува проширување на дефицитот во размената на стоки и услуги на 21,9% од БДП (наспроти остварениот дефицит од 16% од БДП во 2021 година). Оваа оценка е заснована на оценетиот поголем дефицит во размената на стоки, при истовремено малку повисок суфицит кај услугите. Проширувањето на салдото во размената на стоки се должи на зголемениот дефицит кај енергетското трговско салдо, при истовремено оценето мало стеснување кај не-енергетското трговско салдо. Проценетиот дефицит во размената на стоки и услуги во 2022 година е повисок од очекувањата од минатогодишното сценарио (околу 16% од БДП). Во 2023 година дефицитот во размената на стоки и услуги се оценува умерено да се стесни (19,9% од БДП), а во следните две години би се стеснувал позабележително (14,8% и 12,9% од БДП во 2024 и 2025 година, соодветно). Ваквата проекција е заснована на очекувањето дека по шокот и последиците условени од енергетската криза, размената со странство би се вратила на претходно очекуваната патека на движења. Во овие рамки, во 2022 година енергетскиот трговски дефицит се

Графикон 3.28. Биланс на плаќања (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2022 и проекции за 2023-2025 година.

Графикон 3.29. Компоненти на тековната сметка (% од БДП)

Извор: НБРСМ. Проценка за 2022 и проекции за 2023-2025 година.

²¹Странската ефективна побарувачка е пресметана како пондериран збир на индексите на бруто домашниот производ на најзначајните партнери на Република Северна Македонија во доменот на извозот. Во пресметката на овој показател се вклучени Германија, Грција, Италија, Холандија, Белигија, Шпанија, Србија, Хрватска, Словенија и Бугарија.

оценува дека значително би се проширил, а во следниот период постепено би се стеснувал, додека енергетскиот дефицит уште од 2022 година постепено би се стеснувал, како резултат на ефектот од новите и традиционалните извозни дејности. Салдото на услугите во следните три години би растело умерено (до 5,5% од БДП во 2025 година), при солидни извозни преспективи на услужниот сектор (особено во делот на телекомуникациските, компјутерските и информатички услуги).

Значаен дел од дефицитот во размената на стоки и услуги и натаму ќе биде финансиран од приливите врз основа на секундарниот доход(кој главно го одразува нето откупот на менувачкиот пазар, како основна компонента на приватните трансфери). Како последица на намалената глобална активност и ограничувањето на прекуграничното движење заради пандемијата, нето приливите од приватните трансфери во 2020 година забавија на 12,6% од БДП, а веќе во 2021 година остварија нормализација, достигнувајќи 16,2% од БДП, што беше малку над пред-пандемското ниво. Во текот на 2022 година овие приливи дополнително забрзаа и се оценуваат на 17,6% од БДП, додека во следните три години би забележале блага опаѓачка тенденција (близу 16% од БДП во 2025 година). Дефицитот кај категоријата „примарен доход“ во тековната сметка за 2022 и 2023 година се проценува малку да се намали на 3,9% и 3,7% од БДП, соодветно, додека во следните две години се очекува да бележи блага растечка тенденција до 4,7% од БДП во 2025 година, согласно предвидувањата за раст на доходот од капитал на странските инвеститори.

При вака проектирани движења на ставките на тековната сметка, за 2022 година се проценува зголемен дефицит на тековната сметка од 7,4% од БДП, што главно се должи на проширениот дефицит кај стоките, наспроти подобрувањето кај сите други ставки. Во следната година дефицитот на тековната сметка умерено би се стеснил на 5,6% од БДП, додека во следните две години, кога се очекува нормализација на трговското салдо, би бележел натамошно постепено стеснување (на 2,1% во 2024 година и до 1,2% од БДП во 2025 година). Имено, постепеното исцрпување на ризиците од пандемијата, стабилизирање на состојбата во глобални рамки, како со синџирите на снабдување, така и со ценовни притисоци особено на страна на енергијата, би предизвикало позначајно подобрување кај салдото на стоки и услуги. Намалувањето на дефицитот на стоки и услуги на среден рок на прет-пандемските нивоа од околу 12-13% од БДП е во согласност и со очекуваните среднорочни ефекти од компаниите со странски капитал (како и очекувањата за натамошни приливи на СДИ), кои веќе придонесоа за промени во структурата на економијата, поголема дисперзираност и осовременување на производната структура.

Приливите на финансиската сметка во 2022 и следните три години главно ќе произлезат од очекуваните СДИ и очекуваното надворешно задолжување на јавниот и приватниот сектор. Во 2022 година, најголем дел од приливите беа остварени врз основа на СДИ и задолжување на државата од странство (германска еврообврзница и нето заеми на државата). СДИ во 2022 година се проценуваат на 3,5% од БДП, што претставува мало забрзување споредено со 2021 година, независно од присутната неизвесност. Заздравувањето на домашната економија по пандемијата и глобалната енергетска криза, заедно со очекуваниот раст на глобалната економија, се очекува да придонесат за стабилни перцепции кај инвеститорите, при што СДИ во следните три години се очекува да се задржат на нешто над 3% од БДП. Оваа проекција е слична како и во минатогодишното сценарио и се должи на континуитетот на приливите врз основа на СДИ (вклучително и во кризни години). Дополнително, ваквата проекција е поткрепена со натамошната примена на политики за привлекување нови СДИ, натамошни реформи во правец на подобрување на деловниот амбиент, како и предуслови за проширување на постојните странски капацитети во рамки на тековното прегрупирање на глобалните синџири на снабдување кон поблиски локации. Во услови на приливи врз основа на СДИ нето, заеми и портфолио инвестиции, во 2022 и 2023 година на финансиската сметка се проценуваат нето приливи од 6,4% од БДП, идентично. Во следните две години, вкупните нето приливи би забавиле на околу 3-4% од БДП (при стабилни СДИ и очекувано раздолжување на државата врз основа на издадени еврообврзници). Проектираните движења во тековната и финансиската сметка се оценува дека ќе овозможат дополнителна акумулација на девизни резерви во следниот тригодишен период на кумулативна основа и понатамошно одржување на адекватна покриеност на просечниот увоз од секоја наредна година.

Финансиски сектор. Задржувањето на стабилноста на финансискиот систем, неговиот натамошен развој и зголемувањето на интермедијацијата остануваат главни приоритети во областа на финансискиот систем. За таа цел ќе бидат преземени следниве активности:

- Се донесе Закон за финансиска стабилност со којшто се изврши усогласување со Регулативата 1092/2010 за макропрudentен надзор на финансискиот систем и за воспоставување Одбор за системски ризик на Европската комисија. Согласно Законот, се формираше и Комитетот за финансиска стабилност како тело коешто ќе ги идентификува опасностите и ризиците за финансиската стабилност и синхронизирано ќе презема макропрudentни мерки заради одржување на финансиската стабилност во Република Северна Македонија;
- се донесе Законот за платежни услуги и платни системи со кој се изврши усогласување со Директивата 2015/2366/EU за платежни услуги во внатрешниот пазар, Директивата 2009/110/E3 за отпочнување, вршење и разумен надзор над деловната активност на институциите за електронски пари, Директивата 2014/92/EU за споредливоста на надоместоците што се однесуваат на платежните сметки, префрлувањето на платежните сметки и пристапот до платежните сметки со основни функции, Регулативата 2015/751/EU за заменски надоместоци за картично засновани платежни трансакции и со Директивата 98/26/E3 за конечно порамнување и одредени одредби од Регулативата 2012/260/EU за воспоставување технички и деловни барања за кредитни трансфери и директни задолжувања во евра.

Со отпочнување со примена на Законот за платежни услуги и системи од јануари 2023 година ќе се овозможи:

- отворање на пазарот на платежни услуги за даватели на платежни услуги коишто не се банки и за нови издавачи на електронски пари и зголемување на конкуренцијата во овој сегмент;
- воспоставување усогласен прudentен режим за давање овластувања на даватели на платежни услуги коишто не се банки и на издавачи на електронски пари, заради обезбедување соодветно ниво на безбедност на корисниците на платежни услуги;
- воспоставување хармонизирани правила за работење што ќе се применуваат на сите даватели на платежни услуги и издавачи на електронски пари заради обезбедување еднаков пристап до пазарот на платежни услуги;
- минимизирање на системските ризици на учесниците во платниот систем, како и одржување стабилност на платните системи;
- подобрување на транспарентноста и споредливоста на надоместоците што се наплатуваат за платежните услуги и
- пристап до платежните сметки за поширок опсег на потрошувачи;
- до крајот на 2023 година ќе се донесе нов Закон за банките со кој ќе се изврши усогласување на банкарската регулатива со Директивата 2013/36/EU за пристапот на активностите на кредитните институции и прudentната супервизија на кредитните институции и инвестициските фирми и со Регулативата (EU) бр.575/2013 за прudentните барања за кредитните институции и инвестициските фирми. Со новиот Закон ќе се овозможи натамошно зајакнување на капацитетот на банките за адекватно управување со ризиците поврзани со нивните активности, како и апсорбирање на загубите што можат да настанат во деловното работење;
- до крајот на 2023 година ќе се донесе Закон за решавање на банките со кој ќе се имплементира Директивата 2014/59/EU за закрепнување и решавање на банките и ќе се пропишат инструментите што ќе може да ги преземе надлежниот орган за решавање банки, како и неговите овластувања за брза реакција во случај на сериозни проблеми во работењето на банките;
- во првата половина на 2023 година ќе се донесе Закон за изменување и дополнување на Законот за Фондот за осигурување депозити со кој ќе се изврши понатамошно усогласување со Директивата 2014/49/EU за шемите за осигурување депозити, во делот на зголемување на висината на депозитите што се предмет на обесштетување, како и обесштетување на депозитите, како на физичките така и на правните лица;
- до крајот на 2023 година ќе се донесат два нови закона во областа на пазарот на капитал (Закон за финансиски инструменти и Закон за проспекти за хартии од вредност и обврски за транспарентност за издавачите), коишто во голема мера ќе бидат усогласени со најновото европско законодавство во областа на пазарот на капитал. Со новата законска рамка ќе се создадат услови за развој на нови производи и услуги на финансискиот пазар во земјата, ќе се воведат нови пазари за тргување, ќе се обезбеди повисоко ниво на стабилност на пазарот, ќе се

зајакнат овластувањата на надзорните органи, ќе се зајакне транспарентноста преку обезбедување висококвалитетни информации и ќе се подобри заштитата на инвеститорите и на сите учесници на пазарот;

- до крајот на 2023 година планирано е имплементирање на Директивата 2011/61/EУ за менаџери на алтернативни инвестициски фондови во домашното законодавство и на Регулативата за фондови со ризичен капитал 345/2013. Со имплементацијата на Директивата ќе се зајакнат правилата и процедурите за работа на приватните инвестициски фондови и ќе се уреди постапката за одобрување на менаџерите на приватните инвестициски фондови. За оваа цел обезбедена е техничка помош и избрани се консултанти што ќе работат на имплементација на Директивата. Веќе се отпочнати работни состаноци за разгледување на законот со консултантите што работат на текстот на законот и работната група составена од претставници од Министерството за финансии и од Комисијата за хартии од вредност;
- до крајот на 2023 година ќе се донесе нов Закон за осигурување. Новиот Закон за осигурување ќе биде усогласен со Директивата 2009/138/E3 за основање и водење деловни активности за осигурување и реосигурување (Солвентност II) и ќе се постигне компатибилност и конкурентност на домашната осигурителна индустрија со онаа во земјите членки на ЕУ. Со Законот ќе се зголеми сигурноста и стабилноста на осигурителниот сектор и ќе се зајакне заштитата на осигурениците. Ќе се зајакнат капиталните барања за работење на осигурителните друштва, ќе се пропишат супервизорски мерки соодветни на утврдените неправилности во работењето на друштвата и ќе се воспостават ефикасни механизми за заштита на правата на потрошувачите на осигурителни услуги;
- до крајот на 2024 година планирано е да се донесе нов Закон за посредници, којшто ќе биде усогласен со Директивата 2016/97 за дистрибуција на осигурувањето (Insurance Distribution Directive-IDD). Со новиот Закон за посредници ќе се обезбеди еднакво ниво на заштита на потрошувачите. Целта на Законот е промоција на еднаквост и конкуренција под еднакви услови меѓу посредниците, без разлика дали се поврзани со друштвото за осигурување или не. На потрошувачите ќе им се овозможи достапност и дистрибуција на осигурителните производи преку различни канали и преку посредници што соработуваат со осигурителните компании на различни начини, под слични или исти услови и правила.

Финансиски друштва. Финансиските друштва на финансискиот пазар во Република Северна Македонија работат согласно Законот за финансиските друштва (Службен весник на Република Македонија бр.158/10, 53/11, 112/14, 153/15 и 23/16 и Службен весник на Република Северна Македонија бр.173/22). Финансиско друштво, согласно законот, може да врши една или повеќе од следниве финансиски активности: одобрување кредити; издавање и администрирање кредитни картички; факторинг и издавање гаранции.

На 30.6.2022 година на финансискиот пазар во Република Северна Македонија активно работат 33 финансиски друштва, што претставува непроменета состојба во однос на претходната година. Во сопственичката структура на финансиските друштва најголемо учество од 59,2% има домашниот капитал. Странскиот капитал учествува со 40,8%.

Во структурата на вкупните средства во финансискиот сектор во Република Северна Македонија, финансиските друштва имаат мало учество од околу 0,8%. На 30.6.2022 година, вкупната актива на финансиските друштва изнесува 6.483 милиони денари (105 милиони евра) и бележи зголемување од 19% во однос на 30.6.2021 година главно како резултат на зголемувањето на финансиските пласмани.

Бројот на новосклучени договори во првата половина на 2022 година (од кои 88,5% се одобрени кредити) изнесува 170.227, односно зголемување од 33,8% во однос на првата половина од 2021 година, што се должи на закрепнувањето на овој сегмент од финансискиот пазар по кризата предизвикана од пандемијата на ковид-19. Вредноста на склучените договори, во овој период, изнесува 5.196 милиони денари (84,5 милиони евра) или зголемување од 33,2% споредено со првата половина од 2021 година.

Во првите шест месеци од 2022 година, финансиските друштва остварија добивка од 584 милиони денари (прва половина на 2021 година: добивка од 339 милиони денари).

Зајакнувањето на пазарната позиција од страна на финансиските друштва во последниот период е дополнителен импулс да се размислува повеќе во однос на регулаторните барања и стандарди што треба да ги исполнуваат финансиските друштва, со цел да се нагласи нивната сериозност и пристап кон работата од една страна, како и да се зголеми довербата на јавноста во сериозноста и важноста на овие финансиски институции. Оттаму, донесувањето на измените на Законот за финансиските друштва ќе придонесе да се зајакне регулаторната рамка за работењето на финансиските друштва. Со измените ќе се овозможи поголема заштита на граѓаните-корисници на финансиски услуги од финансиските друштва. Дополнително, ќе се регулира финансиската активност – факторинг, со цел поголемо користење на факторингот како алтернативен извор на финансирање на компаниите. Измените на Законот моментално се во владина процедура.

Даватели на финансиски лизинг. Давателите на финансиски лизинг (лизинг друштвата) на финансискиот пазар во Република Северна Македонија работат во согласност со Законот за лизинг („Службен весник на Република Македонија“ бр.04/02, 49/03, 13/06, 88/08, 35/11, 51/11, 148/13, 145/15, 23/16 и 37/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.173/22).

На 30.6.2022 година на пазарот на финансиски лизинг активно работат 7 лизинг друштва што е зголемување за едно друштво во однос на 2021 година. Во сопственичката структура на секторот лизинг доминантно учество од 85,2% има домашниот капитал. Странскиот капитал учествува со 14,8%.

Во структурата на вкупните средства во финансискиот сектор во Република Северна Македонија, лизинг друштвата имаат мало учество од околу 1%. На 30.6.2022 година, средствата на секторот лизинг изнесуваа 7.421 милион денари (120,7 милиони евра), или зголемување од 15,5% во однос на истиот период претходната година. Притоа, двете најголеми лизинг друштва учествуваат со 90% во вкупната актива.

Бројот на новосклучени договори во првата половина на 2022 година изнесува 1.057 или зголемување од 20,8% во однос на истиот период претходната година. Вредноста на склучените договори, во овој период, изнесува 1.910 милиони денари (31,1 милион евра), или зголемување од 29,5%. Правните лица ја задржаа главната позиција во структурата на новосклучените договори (84,2%). Гледано по предмет на лизинг, најголемиот дел од новосклучените договори се договори за патнички возила (75,5%).

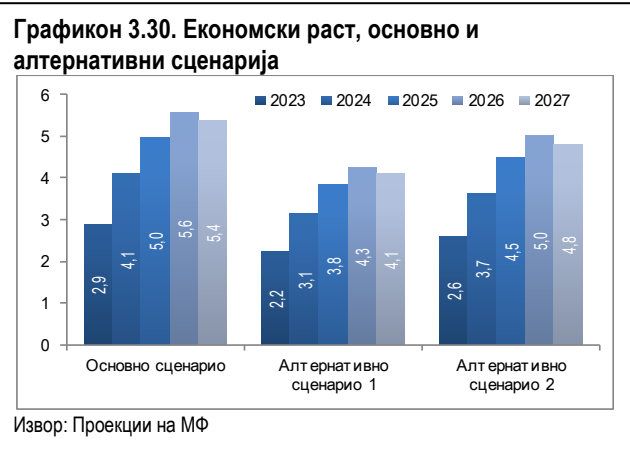
Лизинг друштвата во првата половина на 2022 година остварија добивка од 107,4 милиони денари (прва половина на 2021 година: добивка од 202,9 милиони денари).

3.3 Алтернативни сценарија и ризици

Алтернативни сценарија. Во продолжение ќе бидат образложени две алтернативни сценарија, коишто се поврзани со дел од подолу наведените ризици.

Во првото алтернативно макроекономско сценарио се претпоставува побавен раст на надворешната побарувачка во периодот 2023-2027 година, посебно на економската активност во ЕУ, како наш најзначаен трговски партнер. Ваквото сценарио имплицира понизок раст на извозната активност и на индустриското производство, посебно на дејностите што се силно интегрирани во глобалните синџири на снабдување и се во тесна поврзаност со меѓународните трговски текови. Оттука, проектираниот реален раст на извозот е понизок за 1,9 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио, односно проектиран е просечен годишен раст од 5,8% во периодот на предвидување.

Ова сценарио претпоставува неповолни ефекти и врз приливот на капитал во земјата во форма на директни инвестиции, што имплицира и побавен раст на бруто-инвестициите на среден рок, како последица на понискиот раст на инвестициите во градежни работи, машини и опрема, како и намален

раст на увозот на капитални добра. Како резултат на ова, проекцијата за реален раст на бруто-инвестициите изнесува 5,8% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од 7,8% согласно основното сценарио. Понискиот раст на инвестициите главно се должи на побавниот раст на приватните инвестиции, а во помала мера и на растот на јавните инвестиции.

Последици се очекуваат и врз потрошувачката, како приватната, така и јавната. Проектираниот реален раст на јавната потрошувачка изнесува 0,7%, а реалниот раст на приватната потрошувачка е за 0,8 п.п. понизок во однос на основното сценарио и изнесува 2,5% во просек годишно во периодот на предвидување. Понискиот раст на извозот, како и на домашната побарувачка, имплицираат побавен раст на увозот, кој во анализираниот период е предвидено да се зголеми за 5,1% во просек годишно, наспроти проектираниот раст од 6,8% согласно основното сценарио. Ваквите поместувања кај компонентите на БДП имплицираат просечен годишен економски раст од 3,5% во периодот 2023-2027 година (Графикон 3.30).

Второто алтернативно макроекономско сценарио е поврзано со ризикот од послаб придонес на домашната побарувачка врз економскиот раст, во услови на понизок степен на реализација на инфраструктурните проекти и капиталните расходи и послаби ефекти од поддршката на инвестициската активност на претпријатијата. Во вакви услови, проектираниот реален раст на бруто-инвестициите изнесува 5,8% во просек годишно во периодот на предвидување, што е за 2,0 п.п. пониско во однос на проекцијата согласно основното сценарио, при што е проценето дека поголемиот дел од овој импакт е последица на јавните инвестиции. Воедно, послабиот раст на инвестициите имплицира понизок реален раст на увозот, кој согласно ова сценарио изнесува 6,5% во просек годишно во периодот на предвидување, наспроти проектираниот раст од 6,8% согласно основното сценарио. Ефектите врз извозот во овој период се очекува да бидат нешто помали, со што нето-извозот има благо понизок негативен придонес врз економскиот раст во периодот 2023-2027 година во однос на основното сценарио. Сепак, поповолната нето-извозна побарувачка не го надоместува негативниот ефект на послабиот раст на инвестициите врз домашната побарувачка и економскиот раст. Оттука, согласно ова сценарио, проектираниот раст на економската активност во периодот 2023-2027 година изнесува 4,1% просечно годишно, односно за 0,5 п.п. помалку (графикон 3.30).

Во однос на пазарот на трудот, понискиот економски раст имплицира побавен раст на бројот на вработени и побавно темпо на намалување на стапката на невработеност во однос на основното сценарио. Така, согласно првото алтернативно сценарио се очекува просечниот годишен раст на бројот на вработени да изнесува 2,2% во периодот на предвидување, а стапката на невработеност во 2027 година да се намали на 10,4%. Согласно второто алтернативно сценарио, растот на вработеноста во периодот на предвидување се очекува да изнесува 2,6% во просек годишно, што резултира со пад на стапката на невработеност на 9,8% во 2027 година, наспроти очекувањата за намалување на стапката на невработеност на 9,4% според основното сценарио.

Во однос на стапката на инфлација, побавниот раст на економската активност согласно двете алтернативни сценарија имплицира дека инфлациските притисоци од страна на побарувачката се помали споредено со основното сценарио.

Ефектите на алтернативните сценарија врз буџетскиот дефицит се презентирани во точка 4.7. Сензитивна анализа.

Ризици. Основното макроекономско сценарио е придружено со ризици, коишто се надолни во однос на проектираниот раст. Неизвесноста од развојот на настаните поврзани со воениот конфликт во Украина, воведените санкции кон и од Русија, подолготрајното опстојување на високите нивоа на инфлација и политиките на монетарните власти за справување со истата преку затегнување на финансиските услови, појавата на нови бранови на ковид-19 може дополнително да го ограничат растот.

Проектираниот раст на домашната побарувачка, којашто се очекува да има значаен придонес кон растот на економската активност, е поврзан со ризици, кои првенствено се однесуваат на растот на инвестициите, односно на реализацијата на големите инфраструктурни проекти, но и на потенцијалните ефекти од поддршката на инвестициската активност на домашните и странските компании врз економијата.

Од друга страна, членството во НАТО и отпочнувањето преговори за членство во ЕУ може да имаат позначително влијание врз инвестициската активност и спроведувањето на институционалните и структурните реформи кои ќе го зголемат потенцијалот за раст. Долгорочниот економски раст во голема мера е условен од темпото на спроведување на потребните структурни реформи, кои доколку се засилат ќе го зајакнат економскиот раст, додека одложувањето во решавањето на структурните недостатоци би можело да го попречи побрзиот и конвергентен економски раст на земјата.

Продолжената ескалација на геополитичките тензии создадени со воената инвазија на Русија врз Украина, при сèуштеприсутнапандемијанаковид-19, говлоши глобалниот амбиент, неповолно делува на економските изгледи и создава дополнителни притисоци врз светските цени. Сево ова доведе до нарушување на патеката на постпандемично закрепнување и продлабочување на енергетската криза. Главните ризици во однос на прикажаното сценарио за надворешниот сектор во наредниот период главно произлегуваат од глобалното окружување, особено неизвесноста околу динамиката на закрепнување на земјите – најзначајни трговски партнери (особено Германија, каде се извезува над 45% од македонскиот извоз).

Ризиците од глобалното окружување остануваат надолни, согласно целокупниот глобален амбиент. Имено, еден од главните ризици произлегува од непредвидливиот карактер и геополитичките последици од војната во Украина, што би можело дополнително да ја влоши енергетската криза, особено во Европа и би можело да доведе до намалување на глобалната индустриска активност, но и на побарувачката, со што би се забавила и динамиката на економското закрепнување, како и да ги пролонгира инфлациските притисоци. Притоа, неповолен фактор од надворешното окружување којшто дојде до израз во последниот период, согласно примената и најавата на нови санкции против Русија од страна на ЕУ, Г-7 и Австралија, претставува можното нарушување на глобалните синџири на снабдување, транспорт и логистика на енергенти, коешто може да влијае врз редовниот процес на производство на светско ниво. Поголемото заострување на глобалните финансиски услови од очекуваното, со отпочнатиот циклус на затегнување на монетарната политика од страна на централните банки ширум светот зарадиподолготрајниот раст на инфлацијата, би можело неповолно да влијае врз земјите кои зависат од надворешно финансирање или имаат зголемен јавен долг. И натаму се присутни другите глобални ризици, кои се под влијание на геополитичките, информациско-безбедносните, социјалните и климатските фактори. Евентуално послабата надворешна побарувачка може да има неповолни ефекти врз присуството на домашните извозници на странските пазари. Послабите глобални изгледи за раст и евентуалната нестабилност на финансиските пазари можат да доведат до поголема аверзија кон ризик на инвеститорите и следствено ризици од помали капитални приливи на недолжничко финансирање или евентуални капитални одливи со цел финансирање на матичните компании. Дополнително, и движењето на светските цени на примарните производи е придружено со зголемена неизвесност, со можни ефекти како врз домашната инфлација, така и врз извозните цени.

Од друга страна, домашни позитивни ризици и натаму претставуваат можноста за поизразени позитивни ефекти од членството на нашата држава во НАТО, како и отпочнатиот процес на преговори за членство во ЕУ, реализацијата на најновите развојни и инвестициски планови на државата на среден рок, како и поголем влез на СДИ во рамки на глобалното реструктурирање на глобалните синџири на поблиски локации, коишто би го зголемиле растот и конкурентноста на економијата на среден рок.

Проекцијата за платниот биланс, по проширувањето на дефицитот на тековната сметка во 2022 година, предвидува негово стеснување и постепено враќање кон вообичаените нивоа на среден рок. Негативните ефекти од војната во Украина се очекува да се прелеат и во наредната година, но по иницијалниот шок на пазарите за примарни производи очекувано е истите да се стабилизираат, иако ризиците и натаму постојат. Дополнително, поефикасното и поекономично користење на енергенсите и зголеменото домашно производство се очекува да придонесат за постепено стеснување на енергетскиот дефицит. Проценката и опфатот на ефектите од новите извозни капацитети во економијата е клучен за проекцијата на трговското салдо. Тековното сценарио инкорпорира очекување за позитивен придонес од автомобилската индустрија, дополнет од закрепнувањето на металопреработувачката индустрија, како и од услужниот сектор. Притоа, во однос на компаниите со странски капитал коишто своите активности ги започнале или забрзале во последните неколку години останува нагорниот ризик. Промените во производната структура се очекува да доведат до натамошна диверзификација на извозот и

подобрување на извозните перформанси, што е во прилог на јакнење на флексибилноста на економијата во однос на надворешните шокови. По забавувањето во 2020 година, во 2021 и 2022 година дојде до очекуваната нормализација на нето приливите врз основа на секундарен доход (во нивни рамки на нето откупената ефективна на менувачкиот пазар), а солидни нивоа на нивното учество во БДП се очекуваат и во следните три години. По неизвесноста условена од пандемијата, нето приливите врз основа на СДИ се вратија на досегашните просечни умерени нивоа, со слични очекувања и за следните три години, при што земен е предвид континуитетот на овие приливи (на умерено ниво, дури и при кризни години), како и продолжување на политиките за привлекување на СДИ. Во овој сегмент, присутни се позитивни импулси, кои пред сè сеоднесуваат на најновите тенденции за снабдување на синџирите од добавувачи на поблиски локации, вклучително и од нашата земја, што би довело до повисоки странски директни инвестиции во следниот период.

Се оценува дека забрзаниот раст и подолгото опстојување на високите цени на храната и енергентите, кои се влезна компонента кај голем дел други производи и услуги, како и повисоката странска инфлација, ќе влијаат за забрзување на инфлацијата оваа година (при отсуство на притисоци преку каналот на домашната побарувачка). Ублажувачко влијание врз стапката на инфлација оваа година се оценува дека ќе имаат преземените мерки на државата за заштита на животниот стандард на граѓаните од ценовниот шок. Најновите проекции за движењата на светските пазари навестуваат постепено стивнување на ценовните притисоци од увозните цени, при што цените на храната и на нафтата се очекува дека ќе забележат пад во текот на наредната година. Следствено на ова, а делумно и под влијание на најавените мерки од страна на државата за субвенционирање на цената на електричната енергија за прехранбената индустрија додека трае кризната состојба во снабдувањето со електрична енергија, како и поради ефектите од постепено затегнување на монетарната политика, во 2023 година се предвидува забавување на инфлацијата. Понатаму, се очекува дека инфлацијата ќе се стабилизира, сведувајќи се на вообичаеното ниво од околу 2%, при целосно исцрпување на ефектите од тековниот пораст на цените на примарните прехранбени и енергетски производи на светскиот пазар и претпоставка за отсуство на нови шокови на страната на понудата. Сепак, ризиците за проекцијата, особено во поглед на идните движења на цените на енергијата и храната, и натаму се значително изразени поради неизвесните воени случувања во Украина, како и поради можните натамошни неповолни ефекти од пандемијата којашто се уште трае, со што висока е и неизвесноста поврзана со натамошните пренесени ефекти врз домашната инфлација.

Во однос на очекувањата за кредитниот раст кај банките, динамиката на домашната економија, изворите на финансирање и квалитетот на кредитното портфолио, како и досега, би влијаеле на согледувањата на банките за ризиците и следствено на кредитирањето. Понеповолните финансиски услови се очекуваат да имаат ефект врз побарувачката на кредити во следната година, а неповолен ефект се очекува и од натамошната глобална неизвесност. На краток до среден рок, за кредитниот раст особено ќе бидат значајни ефектите од продолжениот кризен период врз квалитетот на кредитното портфолио. Од клучно значење ќе биде и обновувањето на капиталните слоеви, со цел одржување на отпорноста на банкарскиот систем на непредвидени шокови.

Наведените ризици во однос на прикажаното макроекономско сценарио за следниот тригодишен период упатуваат на потреба од постојано следење на евентуалните промени во надворешните и домашните економски услови во наредниот период и навремено преземање на адекватни мерки од страна на носителите на политиките.

4. Фискална рамка

4.1 Фискална стратегија²² и среднорочни цели

Фискалната стратегија ги содржи среднорочните насоки и цели на фискалната политика, основните макроекономски проекции, износите за главните категории проценети приходи и расходи, како и проекциите за буџетскиот дефицит и долгот. Фискалната стратегија е одраз на среднорочните фискални цели и стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија.

Клучни елементи на среднорочната фискална политика се редизајнирањето и подобрената структура на јавните финансии, преку зголемено учество на капиталните расходи, како и етапната фискална консолидација, преку намалување на буџетскиот дефицит како процентуално учество во БДП и тоа: 4,6% во 2023 година, 3,4% во 2024 година, 3,0% во 2025 година, 3,0% во 2026 година и 2,8% во 2027 година.

Главни приоритети во областа на даночниот систем се праведност во оданочувањето, поголема ефикасност и ефективност во наплатата на приходите, зголемена даночна транспарентност, подобар квалитет на услугите што ги даваат институциите на даночниот систем, на начин којшто ги поедноставува и забрзува постапките и го намалува административниот товар преку повеќе дигитални услуги, како и воведување еколошко (зелено) оданочување со цел стимулирање на даночните обврзници преку јавните давачки да придонесат за помало загадување. Главната цел на даночната политика е обезбедување одржлив економски раст и развој, притоа обезбедувајќи правна сигурност за даночните обврзници и редовна наплата на јавните приходи.

Табела 4.1. Буџет на општа влада

	милиони денари						% од БДП					
	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Централен буџет												
Приходи	126,278	153,162	160,494	173,844	189,310	205,900	15.2	16.6	16.4	16.6	16.7	16.9
Расходи	167,346	191,150	192,815	203,851	220,682	236,970	20.1	20.8	19.7	19.4	19.5	19.5
Буџетско салдо	-41,068	-37,988	-32,321	-30,007	-31,372	-31,070	-4.9	-4.1	-3.3	-2.9	-2.8	-2.6
Буџетски фондови												
Приходи	91,433	98,372	106,013	112,903	118,662	123,971	11.0	10.7	10.8	10.8	10.5	10.2
Расходи	93,101	103,143	107,364	113,872	120,810	126,348	11.2	11.2	10.9	10.8	10.7	10.4
Буџетско салдо	-1,668	-4,771	-1,351	-969	-2,148	-2,377	-0.2	-0.5	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2
Буџет на РСМ (Централен буџет и фондови)												
Приходи	217,711	251,534	266,507	286,747	307,972	329,871	26.2	27.3	27.2	27.3	27.2	27.1
Расходи	260,447	294,293	300,179	317,723	341,492	363,318	31.3	32.0	30.6	30.3	30.2	29.9
Буџетско салдо	-42,736	-42,759	-33,672	-30,976	-33,520	-33,447	-5.1	-4.6	-3.4	-3.0	-3.0	-2.8
Буџет на локална власт												
Приходи	46,683	49,902	52,161	53,302	54,831	58,018	5.6	5.4	5.3	5.1	4.8	4.8
Расходи	46,683	49,902	52,161	53,302	54,831	58,018	5.6	5.4	5.3	5.1	4.8	4.8
Буџетско салдо	0	0	0	0	0	0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Буџет на општа влада (Консолидиран Буџет на РСМ и Буџет на општини)												
Приходи	264,394	301,436	318,669	340,050	362,803	387,889	31.8	32.8	32.5	32.4	32.1	31.9
Расходи	307,129	344,195	352,339	371,024	396,322	421,335	36.9	37.4	35.9	35.3	35.1	34.7
Буџетско салдо	-42,736	-42,759	-33,670	-30,974	-33,519	-33,446	-5.1	-4.6	-3.4	-3.0	-3.0	-2.8

Извор: Министерството за финансии и проекции на Министерството за финансии (*)

Извор: Министерство за финансии, * - проекции

Расходната страна на Буџетот на РСМ за наредниот период е целосно креирана во функција на остварување на стратешките приоритети, забрзување на економскиот раст, интегративните процеси на Република Северна Македонија во ЕУ и обврските што произлегуваат од членството во НАТО и друго.

Реформата за унапредување на фискалната децентрализација нуди системско решение за стабилни финансии на општините што ќе претставува одговорни општини и испорака на квалитетни и ефикасни услуги за граѓаните. Реформата се состои од три столба: зголемување на фискалниот капацитет на

²²Ревидираната Фискална стратегија 2023-2025 (со изгледи до 2027) година е објавена на веб-страницата на Министерството за финансии <https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2022/12/%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%A4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%A0%D0%A1%D0%9C-%D0%B7%D0%B0-2023-2025-%D1%81%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%BE-2027-2.pdf>

општините и зголемување на приходите на општините; зголемување на финансиската дисциплина на општините, намалување на долговите и домаќинско работење и зголемена транспарентност и отчетност Преку политиката на управување со јавниот долг се обезбедуваат неопходните средства за финансирање на буџетскиот дефицит и отплата на долговите од претходни години, како и средства за проектно финансирање, без притоа да се предизвика неоправдано зголемување на долгот до ниво кое може да ја загрози стабилноста на економијата и економскиот раст на државата.

4.2 Извршување на Буџетот во 2022 година

Во периодот јануари - ноември 2022 година, вкупните приходи на Буџетот на Република Северна Македонија²³ се реализирани во износ од 219,3 милијарди денари или околу 89,2% од Буџетот за 2022 година, односно истите се повисоки за 11,3% во однос на наплатените за истиот период претходната година. Од овој износ, 129,7 милијарди денари се даночни приходи и истите бележат пораст од 13,9% во однос на минатата година. Сите видови даночни приходи забележаа пораст споредено со анализираниот период минатата година, освен приходот од акцизи кој бележи пад од 1,3%. Приходите од социјални придонеси се остварија во износ од 69 милијарди денари и истите се за 9% повисоки од оние во соодветниот период од 2021 година.

Табела 4.2. Реализација на Буџетот заклучно со ноември 2022 година

	Буџет 2022	Ребаланс 2022	Реалокација I 2022	Реалокација II 2022	Реал. Јан.-ноември 2022	Реал. Јан.-ноември 2021	Реал. Јан.-ноември 2022/Реалокација II 2022 (%)	Реал. Јан.-ноември 2022/Реал. Јан.-ноември 2021 (%)
	во %							
Вкупни приходи	238.899	245.758	245.758	245.758	219.316	196.964	89,2%	11,3%
Даночни приходи и придонеси	210.829	221.770	221.770	221.770	198.702	177.216	89,6%	12,1%
Даночни приходи	136.458	143.173	143.173	143.173	129.712	113.921	90,6%	13,9%
Данок на личен доход	21.051	22.637	22.637	22.637	20.552	17.682	90,8%	16,2%
Данок на добивка	12.313	13.390	13.390	13.390	14.571	10.055	108,8%	44,9%
ДДВ (нето)	62.240	68.442	68.442	68.442	59.670	53.065	87,2%	12,4%
Акциза	28.779	26.910	26.910	26.910	23.330	23.635	86,7%	-1,3%
Увозни давачки	8.983	8.917	8.917	8.917	9.081	7.669	101,8%	18,4%
Други даноци	3.093	2.877	2.877	2.877	2.508	1.815	87,2%	38,2%
Придонеси	74.371	78.597	78.597	78.597	68.990	63.295	87,8%	9,0%
Неданочни приходи	19.171	17.043	17.043	17.043	15.579	12.309	91,4%	26,6%
Капитални приходи	3.330	2.180	2.180	2.180	2.214	1.770	101,6%	25,1%
Донации	5.570	4.765	4.765	4.765	2.821	5.669	59,2%	-50,2%
Вкупни расходи	272.428	288.493	288.493	288.493	243.141	226.982	84,3%	7,1%
Тековни расходи	234.192	256.384	255.808	255.906	223.563	209.392	87,4%	6,8%
Плати и надоместоци	32.679	33.234	33.234	32.819	29.165	28.276	88,9%	3,1%
Стоки и услуги	20.656	23.106	22.844	23.476	17.132	16.475	73,0%	4,0%
Трансфери до ЕЛС	22.321	23.150	23.441	23.441	21.127	19.521	90,1%	8,2%
Субвенции и трансфери	20.810	30.775	30.170	30.930	26.914	23.949	87,0%	12,4%
Социјални трансфери	127.654	135.898	135.898	135.867	120.417	112.457	88,6%	7,1%
Камати	10.071	10.221	10.221	9.373	8.808	8.714	94,0%	1,1%
Капитални расходи	38.236	32.109	32.685	32.587	19.578	17.590	60,1%	11,3%
Дефицит	-33.529	-42.736	-42.736	-42.736	-23.825	-30.018	55,7%	-20,6%
Дефицит (% од БДП)	-4,2%	-5,3%	-5,1%	-5,1%	-2,9%	-4,2%		
Примарен деф. (% од БДП)	-2,9	-4,0	-3,9	-4,0	-1,8	-2,9		
Финансирање на дефицит	33.529	42.736	42.736	42.736	23.825	30.018		
Приливи	45.103	54.513	54.513	54.513	31.416	71.822		
Домашни извори	26.630	26.630	26.630	26.630	12.855	18.448		
Странски извори	21.769	66.024	66.024	66.024	25.513	51.195		
Депозити ("-" е кумулирање на сметка)	-3.296	-38.141	-38.141	-38.141	-6.952	2.179		
Одливи	11.574	11.777	11.777	11.777	7.591	41.804		
Отплата по дом. задолж.	5.529	5.542	5.542	5.542	2.622	6.123		
Отплата по стр. задолж.	6.045	6.235	6.235	6.235	4.969	35.681		

Извор: Минист ерст во за финансии

Вкупните расходи на Буџетот на Република Северна Македонија во периодот јануари - ноември 2022 година се реализираа во износ од 243,1 милијарда денари или околу 84,3% од Буџетот за 2022 година, односно за 7,1% повеќе во однос на истиот период минатата година.

Во овие рамки тековните расходи изнесуваа 223,6 милијарди денари или 87,4% од планираното, односно 6,8% повеќе во однос на истиот период од 2021 година.

²³Согласно Измени и дополнувања на Буџетот на РСМ за 2021 година (Службен весник број 171/21)

Капиталните расходи во периодот јануари - ноември 2022 година се реализираа во износ од 19,6 милијарди денари (60%), и истите се за 2 милијарди денари или 11,3% повисоки во однос на истиот период минатата година. Со годишниот Закон за извршување на Буџетот за 2022 година пропишан е нов механизам чија цел е подобрување на реализацијата на капиталните расходи со воведување обврска буџетските корисници да реализираат 15% од капиталните расходи заклучно со првиот квартал, 40% од капиталните расходи заклучно со вториот квартал и 65% од капиталните расходи заклучно со третиот квартал. На ваков начин, буџетските корисници се поттикнуваат да ги реализираат капиталните расходи во планираниот обем и за сметка на буџетските корисници што имаат потфрлено во реализацијата повеќе средства да добијат оние буџетски корисници што ги извршуваат капиталните расходи согласно одобриениот Буџет.

Во овој период остварен е дефицит на Буџетот на РСМ во висина од 23,8 милијарди денари или 2,9% во однос на проектираниот БДП за 2022 година, додека примарниот буџетски дефицит изнесува 1,8%. (табела 4.2)

4.3 Буџетски план за 2023 година

Буџетот за 2023 година има четири основни цели:

- справување со последиците од енергетската криза и зголемената инфлација;
- продолжување на фискалната консолидација и зацврстување на фискалната одржливост;
- обезбедување услови за економско здравување и одржлив економски раст и
- непречено финансирање на основните функции на државата и поддршка на реформите во правосудството и евроатлантските интеграции (ЕУ и НАТО).

Фискалната консолидација и редизајнираната буџетската политика, преку зголемени капитални инвестиции, претставуваат клучни елементи на фискалната политика за поддршка на макроекономската стабилност, забрзување на економскиот раст, а со тоа и зајакнување на потенцијалот за раст на домашната економија.

Здравствената криза даде нов акцент на одржливоста на јавните финансии и силно ја истакна потребата од балансирање помеѓу краткорочните стабилизациjsки цели и потребата од долгорочна фискална одржливост. Ова ја наметна неопходноста од експанзивна фискална политика со цел поддршка на економијата во услови на пандемија којашто доведе до брзо зголемување на буџетскиот дефицит и јавниот долг.

Во услови на ценовни притисоци условени од енергетската криза и растот на цените на храната на светските берзи, Владата на Република Северна Македонија донесе сет мерки пред сè насочени кон граѓаните со директна финансиска поддршка на најранливите категории, спроведување активности заштедење енергија, како и административни ограничувања со импакт врз цените. Со спроведување на овие мерки се амортизира порастот на цените на храната и горивата, се поддржуваат фирмите, а воедно се влијае и на поголема енергетска ефикасност.

Со тоа се наметнува и потребата од рационализација на јавните расходи на среден рок, како и мерење на резултатите од реализацијата на расходите со цел зголемување на ефикасноста на трошењето и постигнување фискална одржливост на среден рок.

Во текот на 2023 година планирано е континуирано подобрување на системот за планирање на Буџетот преку редизајнирање на расходите, подобра контрола на трошоците и преземање одредени предлог мерки на приходната и на расходната страна.

За постигнување на фискалната консолидација, на расходната страна на Централниот буџет се предвидува: политика на намалување на расходите за стоки и услуги кај буџетските корисници, како и нивно пореално планирање; утврдување стандарди за трошења; и политика на подобрување на структурата и реализацијата на капиталните расходи.

Вкупните приходи на Буџетот на Република Северна Македонија за 2023 година се планирани на ниво од 282,1 милијарда денари и истите се за 14,8% повисоки во однос на 2022 година, додека расходите се планирани на ниво од 324,8 милијарди денари или за 12,6% повисоки во однос на 2022 година.

Вака планираните приходи и расходи резултираат со буџетски дефицит на ниво од 4,6% од планираниот БДП или во апсолутен износ од 42,7 милијарди денари. Планираниот дефицит е во согласност со проекциите утврдени во Фискалната стратегија за 2023-2027 година и определбата за фискална консолидација. Овој буџетски дефицит ја потврдува одржливоста на проекциите, определбата за буџетска дисциплина, редизајн на буџетската потрошувачка, преку зголемено учество на капиталните инфраструктурни проекти во вкупните расходи.

Табела 4.3. Буџет на Република Северна Македонија (милиони денари)

	Реализација 2017	Реализација 2018	Реализација 2019	Реализација 2020	Реализација 2021	Ребаланс Буџет 2022	Ребаланс 2022	Буџет 2023	разлика		Б 2023/Р 2022 (%)	Б 2023/Б 2022 (%)
									Буџет 2023- Ребаланс	разлика Буџет 2023- Буџет 2022		
ВКУПНИ ПРИХОДИ	179,706	188,513	203,946	189,554	218,021	238,900	245,758	282,052	36,294	43,152	14.8	18.1
Даночни приходи и придонеси	157,537	170,991	178,894	173,464	196,317	210,829	221,770	250,688	28,918	39,860	13.0	18.9
Даночни приходи	104,647	114,456	116,728	106,900	125,690	136,458	143,173	162,600	19,427	26,143	13.6	19.2
Данок на личен доход	15,263	17,559	18,706	18,625	20,552	21,051	22,637	26,500	3,863	5,450	17.1	25.9
Данок на добивка	11,353	14,745	11,554	10,497	10,871	12,312	13,390	14,700	1,310	2,388	9.8	19.4
ДДВ	47,870	49,254	52,059	46,893	58,194	62,240	68,442	78,500	10,058	16,260	14.7	26.1
Акцизи	23,093	25,092	26,087	22,450	25,548	28,778	26,910	29,200	2,290	422	8.5	1.5
Царини	5,175	5,604	6,033	6,738	8,480	8,983	8,917	10,700	1,783	1,717	20.0	19.1
Други даноци	463	520	674	510	641	738	678	730	52	-8	7.7	-1.1
Даночни приходи на сопствени сметки	1,430	1,682	1,615	1,187	1,404	2,356	2,199	2,270	71	-86	3.2	-3.7
Придонеси	52,890	56,535	62,166	66,564	70,627	74,371	78,597	88,088	9,491	13,717	12.1	18.4
Придонес за пензиско осигурување	35,604	37,981	41,921	45,044	47,819	50,305	53,411	60,384	6,973	10,080	13.1	20.0
Придонеси за вработување	2,261	2,426	2,622	2,757	2,918	3,075	3,084	3,392	308	318	10.0	10.3
Придонес за здравствено осигурување	15,025	16,128	17,623	18,763	19,890	20,992	22,102	24,312	2,210	3,320	10.0	15.8
Неданочни приходи	13,429	12,271	18,800	11,173	13,882	19,171	17,043	19,894	2,851	723	16.7	3.8
Капитални приходи	1,316	2,197	2,369	1,846	1,928	3,330	2,180	2,800	620	-530	28.5	-15.9
Донации	7,424	3,054	3,883	3,071	5,894	5,570	4,765	8,669	3,904	3,099	81.9	55.6
ВКУПНИ РАСХОДИ	196,562	200,070	217,447	243,421	256,906	272,428	288,494	324,810	36,317	52,382	12.6	19.2
Тековни расходи	176,699	187,923	199,634	227,306	233,498	234,192	256,385	276,059	19,674	41,867	7.7	17.9
Плати и надоместоци	26,204	26,355	27,754	29,775	31,010	32,679	33,234	34,880	1,646	2,201	5.0	6.7
Стоки и услуги	15,344	14,554	16,265	15,423	20,110	20,656	23,106	23,631	525	2,975	2.3	14.4
Трансфери до ЕПС	17,014	18,057	19,097	21,373	21,218	22,321	23,150	26,687	3,537	4,366	15.3	19.6
ДДВ дотација	2,067	2,154	2,216	2,342	2,238	2,711	2,619	3,764	1,145	1,053	43.7	38.8
блок дотации	14,947	15,903	16,881	19,031	18,980	19,610	20,531	22,923	2,392	3,313	11.7	16.9
Субвенции и трансфери	15,006	20,542	20,285	34,905	30,635	23,967	33,749	32,987	-762	9,020	-2.3	37.6
Социјални трансфери	94,743	100,723	108,131	117,799	121,439	124,497	132,924	144,951	12,027	20,454	9.0	16.4
Пензии	51,822	54,232	56,320	60,216	62,289	64,350	67,665	75,000	7,335	10,650	10.8	16.6
Транзитиски трошоци	6,262	7,011	8,859	8,608	9,233	9,870	10,559	11,800	1,241	1,930	11.8	19.6
Надоместоци за невработени	703	1,181	1,472	1,576	1,388	1,400	1,526	126	126	126	9.0	9.0
Активни мерки за вработување	908	1,062	1,267	1,359	1,365	1,818	1,869	1,889	20	71	1.1	3.9
Социјални надоместоци	8,008	8,290	9,416	11,347	12,120	11,009	13,223	12,671	-552	1,662	-4.2	15.1
Здравствена заштита	27,040	28,947	30,797	34,693	35,044	36,050	38,208	42,064	3,856	6,014	10.1	16.7
Каматни плаќања	8,388	7,692	8,102	8,031	9,086	10,071	10,221	12,923	2,702	2,852	26.4	28.3
Капитални расходи	19,863	12,147	17,813	16,115	23,408	38,236	32,109	48,751	16,642	10,515	51.8	27.5
БУЏЕТСКО САЛДО	-16,856	-11,557	-13,501	-53,867	-38,885	-33,529	-42,736	-42,759	-23	-9,230	0.1	27.5
ФИНАНСИРАЊЕ	16,856	11,557	13,501	53,867	38,885	33,529	42,736	42,759				
Прилив	34,438	39,697	29,569	95,695	81,480	45,103	54,513	94,875				
Домашни извори	20,459	16,843	19,669	37,307	23,689	27,130	27,130	33,626				
Странски извори	3,046	32,556	8,632	65,247	61,258	21,269	65,524	66,876				
Депозити ("+" е кумулирање на сметка)	10,933	-9,702	1,268	-6,859	-3,467	-3,296	-38,141	-5,627				
Одлив	17,582	28,140	16,068	41,828	42,595	11,574	11,777	52,116				
Отплати на домашно задолжување	9,301	12,212	10,314	26,567	6,123	5,529	5,542	15,611				
од кои континуирани ДХВ			9,775	6,589	4,680	5,095	5,095	12,091				
Отплати на странско задолжување	8,281	15,928	5,754	15,261	36,472	6,045	6,235	36,505				
МЕМОРАНДУМ												
Нето домашно задолжување	11,148	4,621	9,345	10,730	17,566	21,601	21,588	18,015				
Нето домашно задолжување (континуирани)	12,276	8,660	1,711	22,545	19,009	22,035	22,035	21,535				
Нето странско задолжување	-5,535	16,328	2,578	49,496	24,786	15,224	59,289	30,371				
Примарно буџетско салдо	-8,468	-3,865	-5,399	-45,836	-29,799	-23,458	-32,515	-29,836				
Примарно буџетско салдо, % од БДП	-1.4	-0.6	-0.8	-6.8	-4.1	-3.0	-3.9	-3.2				
Буџетско салдо, % од БДП	-2.7	-1.7	-1.9	-8.0	-5.4	-4.3	-5.1	-4.6				
ВКУПНИ ПРИХОДИ, % од БДП	29.1	28.5	29.4	28.3	30.3	30.9	29.5	30.7				
ВКУПНИ РАСХОДИ, % од БДП	31.8	30.3	31.4	36.4	35.7	35.2	34.7	35.3				
БУЏЕТСКО САЛДО, % од БДП	-2.7	-1.7	-1.9	-8.0	-5.4	-4.3	-5.1	-4.6				
Капитални расходи, % од БДП	3.2	1.8	2.6	2.4	3.2	4.9	3.9	5.3				

Извор: Министерство за финансии

Проекциите за приходите на Буџетот за 2023 година се базираат на следните претпоставки: реализација на приходите во тековната 2022 година, очекувања за економскиот раст и подобрување на ефикасноста и ефективноста на системот за наплата на јавните приходи.

За остварување на проекциите за приходите планирани се мерки и активности во насока на: подобрување на постојната даночна регулатива; намалување на даночната евазија; воведување на напредни технологии; модернизација и автоматизација на работните процеси; зајакнување на капацитетите на институциите за прибирање приходи; зголемена и поефикасна наплата на даночните приходи; како и зајакнување на институционалната координација.

На ваков начин преку оптимизација на даночниот систем се обезбедува праведен, ефикасен, транспарентен и современ даночен систем којшто ќе се темели на современи дигитални технологии и иновации во оданочувањето, во функција на постигнување забрзан, инклузивен и одржлив економски раст.

Даночните приходи за 2023 година се проектирани во износ од 162,6 милијарди денари, што е за 13,6% над износот на приходи планиран со Буџетот за 2022 година. Во структурата на планираните даночни приходи најголемо учество има данокот на додадена вредност и тоа 48,3% , додека на акцизите отпаѓаат 17,9%.

Табела 4.4 Буџет на Република Северна Македонија (% од БДП)

	Реализација 2017	Реализација 2018	Реализација 2019	Реализација	Реализација	Буџет 2022	Ребаланс 2022	Буџет 2023	разлика		Б 2023/Р 2022 (%)	Б 2023/Б 2022 (%)
				2020	2021				Буџет 2023- Ребаланс	разлика Буџет 2023- Буџет 2022		
ВКУПНИ ПРИХОДИ	29.1	28.5	29.4	28.3	30.3	30.9	29.5	30.7	1	0	3.7	-0.8
Даночни приходи и придонеси	25.5	25.9	25.8	25.9	27.3	27.3	26.7	27.2	1	0	2.2	-0.1
Даночни приходи	16.9	17.3	16.9	16.0	17.4	17.7	17.2	17.7	0	0	2.6	0.1
Данок на личен доход	2.5	2.7	2.7	2.8	2.9	2.7	2.7	2.9	0	0	5.8	5.7
Данок на добивка	1.8	2.2	1.7	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6	0	0	-0.8	0.3
ДДВ	7.7	7.5	7.5	7.0	8.1	8.1	8.2	8.5	0	0	3.7	5.9
Акцизи	3.7	3.8	3.8	3.4	3.5	3.7	3.2	3.2	0	-1	-1.9	-14.8
Царини	0.8	0.8	0.9	1.0	1.2	1.2	1.1	1.2	0	0	8.5	0.1
Други даноци	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0	0	-2.7	-16.9
Даночни приходи на сопствени сметки	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.2	0	0	-6.7	-19.1
Придонеси	8.6	8.6	9.0	9.9	9.8	9.6	9.4	9.6	0	0	1.3	-0.5
Придонес за пензиско осигурување	5.8	5.7	6.1	6.7	6.6	6.5	6.4	6.6	0	0	2.2	0.8
Придонеси за вработување	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0	0	-0.6	-7.3
Придонес за здравствено осигурување	2.4	2.4	2.5	2.8	2.8	2.7	2.7	2.6	0	0	-0.6	-2.7
Неданочни приходи	2.2	1.9	2.7	1.7	1.9	2.5	2.0	2.2	0	0	5.5	-12.8
Капитални приходи	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0	0	16.1	-29.4
Донации	1.2	0.5	0.6	0.5	0.8	0.7	0.6	0.9	0	0	64.4	30.7
ВКУПНИ РАСХОДИ	31.8	30.3	31.4	36.4	35.7	35.2	34.7	35.3	1	0	1.8	0.1
Тековни расходи	28.6	28.4	28.8	34.0	32.4	30.3	30.8	30.0	-1	0	-2.7	-1.0
Плати и надоместоци	4.2	4.0	4.0	4.4	4.3	4.2	4.0	3.8	0	0	-5.1	-10.3
Стоки и услуги	2.5	2.2	2.3	2.3	2.8	2.7	2.8	2.6	0	0	-7.6	-3.9
Трансфери до ЕЛС	2.8	2.7	2.8	3.2	2.9	2.9	2.8	2.9	0	0	4.2	0.4
ДДВ дотација	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3	0.4	0	0	29.9	16.6
блок дотации	2.4	2.4	2.4	2.8	2.6	2.5	2.5	2.5	0	0	0.9	-1.8
Субвенции и трансфери	2.4	3.1	2.9	5.2	4.3	3.1	4.1	3.6	0	0	-11.7	15.6
Социјални трансфери	15.3	15.2	15.6	17.6	16.9	16.1	16.0	15.8	0	0	-1.4	-2.2
Пензии	8.4	8.2	8.1	9.0	8.6	8.3	8.1	8.2	0	0	0.2	-2.1
Транзициски трошоци	1.0	1.1	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	0	0	1.0	0.4
Надоместоци за невработени	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0	0	-1.5	-8.4
Активни мерки за вработување	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0	0	-8.6	-12.7
Социјални надоместоци	1.3	1.3	1.4	1.7	1.7	1.4	1.6	1.4	0	0	-13.4	-3.3
Здравствена заштита	4.4	4.4	4.4	5.2	4.9	4.7	4.6	4.6	0	0	-0.5	-2.0
Каматни плаќања	1.4	1.2	1.2	1.2	1.3	1.3	1.2	1.4	0	0	14.3	7.8
Капитални расходи	3.2	1.8	2.6	2.4	3.2	4.9	3.9	5.3	1	0	37.2	7.1
БУЏЕТСКО САЛДО	-2.7	-1.7	-1.9	-8.0	-5.4	-4.3	-5.1	-4.6	0	0	-9.6	7.1

Извор: Министерство за финансии

Главната цел на даночната политика и понатаму е постигнување одржлив економски раст и развој и фискална консолидација на јавните финансии на среден рок, притоа обезбедувајќи правна сигурност за даночните обврзници и редовна наплата на јавните приходи, преку реализација на основните приоритети, и тоа:

- поголема праведност во оданочувањето, со цел да се обезбеди секој да ја исполнува својата општествена обврска и да го плаќа својот праведен удел од данокот;
- поголема ефикасност и продуктивност на даночниот систем за подобра наплата на приходите, преку поефикасна борба против нерегистрираните дејности и затајување данок и зајакнат институционален капацитет, како и намалување на заостанатите даночни обврски;
- зголемена даночна транспарентност, што вклучува подобрување на размената на информации помеѓу даночните органи и други субјекти, која во прв ред ќе се заснова на електронски услуги, што ќе доведе до зголемена фискална писменост и поголема доброволна усогласеност;
- подобар квалитет на услугите, на начин кој ги поедноставува и забрзува постапките и го намалува административниот товар, преку повеќе дигитални услуги, подобро управување со издавањето увозно-извозни дозволи, елиминирање на непотребните нецарински бариери и подобра внатрешна и даночна контрола и
- зелено оданочување, со цел стимулирање на даночните обврзници преку јавните давачките да придонесат за помало загадување, односно да се дестимулираат да ја загадуваат животната средина.

Во Буџетот за 2023 година планирано е околу 19,9 милијарди денари да се остварат врз основа на неданочни приходи (административни такси, концесии и други неданочни приходи) и 2,8 милијарди денари како капитални приходи (по основ на продажба на земјоделско земјиште и општествени станови, како и по основ на планирана дивиденда од АД Македонски Телеком).

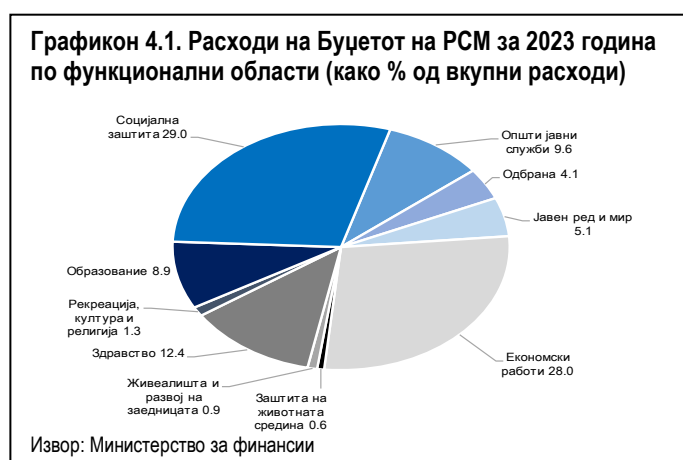
Социјалните придонеси како изворни приходи на фондовите за пензиско и здравствено осигурување и на Агенцијата за вработување се планирани во износ од 88,1 милијарда денари или за 12,1 % на повисоко ниво во однос на 2022 година.

Во текот на 2023 година по основ на донации предвидени се 8,7 милијарди денари кои буџетските корисници е планирано да ги реализираат на сметките за сопствени приходи за конкретни проекти, како и повлекувањата од претпристапните фондови на ЕУ. Во рамки на планираниот износ вклучена е и донација од Европската комисија наменета за финансирање на мерките во енергетскиот сектор.

Вкупните расходи во Буџетот за 2023 година се планирани во износ од 324,8 милијарди денари, или за 36,3 милијарди денари повеќе во однос на Буџетот за 2022 година. Проекциите на расходите на Буџетот за наредната година се подготвени врз основа на следните претпоставки:

- усогласеност на проекцијата на приходите со планираните движења во економијата;
- обезбедување фискална консолидација, економско заздравување и забрзан раст;
- редовно и непречено извршување на сите законски обврски;
- континуитет во спроведување дисциплинирана буџетска политика и зајакната контрола на јавните трошења;
- поддршка на домашната економија, приватниот сектор и граѓаните;
- зголемена и забрзана реализација на инфраструктурните проекти, привлекување странски инвестиции и иновативност на домашните компании и
- приоритетот за интегративните процеси на Република Северна Македонија во ЕУ и обврските што произлегуваат од членството во НАТО и друго.

Тековните расходи за 2023 година се планирани во износ од 276,1 милијарда денари или за 7,7% повеќе во однос на 2022 година, и истите се пред сенаменети за редовна исплата на плати на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на пензии,

гарантиран минимален приход и останати социјални права, исплата на субвенции во земјоделството, поддршка на малите и средните претпријатија, поддршка и субвенционирање на иновативните активности, како и поддршка на енергетскиот сектор.

Во рамки на тековните расходи предвидени се:

а) расходите за исплата на плати коишто се проектирани на ниво од 34,9 милијарди денари и споредено со 2022 година истите се планирани на повисоко ниво за 5%. Во текот на 2023 година се продолжува со определбата за оптимизација на вработените во јавниот сектор, како и со зголемување на мотивот за професионално и квалитетно исполнување на работните задачи.

б) расходите за стоки и услуги коишто се проектирани на истото ниво од 2022 година односно 23,6 милијарди денари. И покрај присутните ценовни притисоци, планираното ниво на категоријата за стоки и услуги, обезбедува непречено функционирање на институциите, како и обезбедување на дополнителен износ на средства за финансирање на зголемените трошоци за енергија и транспорт.

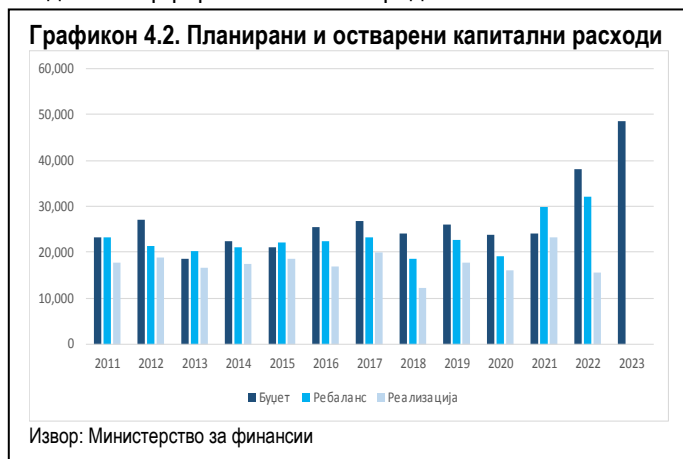
Планираното ниво на оваа расходна категорија е базирано на консолидација и рационализација на оперативните трошења кај буџетските корисници. Исто така обезбедени се неопходните средства за исполнување на обврските што произлегуваат од НАТО стандардите.

в) тековните трансфери и субвенции коишто се планирани на ниво од 204,6 милијарди денари, односно за 7,8% повеќе или за околу 14,8 милијарди денари повисоки во однос на 2022 година и истите се однесуваат на:

- социјални трансфери проектирани на ниво од 144,9 милијарди денари и тоа:
 - за исплата на пензии наменети се 75 милијарди денари, согласно новата методологија на пресметка на пензиите, според која усогласувањето на пензиите се врши според движењето на индексот на трошоците за живот во висина од 50% и пораст на просечно исплатена плата за сите вработени во висина од 50%, а со цел да се овозможи пристоен животен стандард на пензионерите;
 - за исплата на надоместоци за социјална заштита на најранливите категории население наменети се средства во износ од 12,7 милијарди денари. Во овие рамки опфатен е системот за социјална заштита преку гарантиран минимален приход, со која е извршено редизајнирање на видовите и таргетирање на социјалната помош, како и обезбедување социјална сигурност на старите лица;
 - за исплата на паричен надоместок во случај на невработеност планирани се 1,5 милијарди денари;
 - за спроведување активни политики и мерки за вработување планирани се 1,9 милијарди денари, коишто се насочени кон креирање програми, мерки и услуги за вработување за да се подобри функционирањето на пазарот на трудот, создавањето нови работни места, вработувањето млади лица, поддршката за вработување лица со попреченост, за да им се овозможи на корисниците гарантираната минимална помош (ГМП), при што работоспособните членови на домаќинството да се вклучат во активните програми и мерки за вработување;
 - за здравствена заштита за којашто се планирани дополнителни 3,9 милијарди денари во однос на 2022 година и истата изнесува 42,1 милијарда денари. Овие средства ќе се реализираат преку Фондот за здравствено осигурување. Најголем дел од планираните средства се наменети за финансирање на здравствените услуги, но и за исплата на обврски на јавните здравствени установи.
- субвенциите за справување со кризни состојби се наменети за снабдување со неопходните енергенти и за стимулирање на домашното производство на електрична енергија, а со цел ублажување на ефектите од растот на пазарната цена на електричната енергија;
- земјоделските субвенции обезбедуваат поддршка на земјоделскиот сектор, со цел зголемување на домашното растително и животинско производство, стимулирање на приносите, зголемување на продуктивноста и конкурентноста, како и амортизирање на ценовните притисоци на основните прехранбени производи преку Интервентниот фонд. Во текот на 2023 година ќе се воведат нови

моделите за субвенционирање на земјоделството со нови критериуми за доделување субвенции (основна субвенција и дополнителна поддршка), со цел зголемување на производството на храна, што ќе се базира на остварениот принос. Со новиот модел се дава приоритет на стратешки важните култури и производи за државата;

- субвенциите за приватен сектор се наменети за поддршка на мали и средни претпријатија, зголемување на конкурентноста, поттикнување на иновативната дејност, технолошки развој и истражување, нови инвестициски вложувања, поддршка на извозот и освојување нови пазари, поддршка за создавање нови вработувања и слично. Вниманието е посветено и на родово одговорните буџетски политики, меѓу другото, и преку финансиска поддршка на женското претприемништво;
- трансферите до ЕЛС коишто се планирани во износ од 26,7 милијарди денари се наменети за финансирање на пренесените надлежности на општините и дотација до општините по основ на планирано зголемување од 4,5% на 5,5% приходи од ДДВ за 2023 година. По овој основ, планирани се средства во износ од 3,7 милијарди денари, односно за 854 милиони денари или 29% повеќе во однос на 2022 година. Во вкупните трансфери до ЕЛС, обезбедени се средства за материјални расходи и исплата на плати на вработените во институциите со пренесени надлежности на ЕЛС, односно плати на вработените во училиштата, градинките, домовите за стари лица, културните установи и пожарникарите. Средствата од дополнителното зголемување на процентот на ДДВ за општините ќе се распределуваат во два нови фонда - Фонд за перформанси (успешност) и Фонд за изедначување. Фондот за перформанси ќе ги награди општините што имаат подобра наплата на локалните приходи, додека Фондот за изедначување ќе дејствува во насока на намалување на разликите согласно фискалниот капацитет на општините. Имено, општините што покажуваат позитивни резултати и имаат повисока реализација на сопствените приходи ќе добијат повеќе средства од Фондот за перформанси, а од Фондот за изедначување ќе добијат општините што имаат пониски приходи поради ограничен капацитет на ресурси, но истите покажале фискален напор и добри резултати во прибирањето на сопствените приходи.

Блок и наменските дотации до општините се наменети за финансирање на материјалните расходи и исплата на плати на вработените во институциите со пренесени надлежности на ЕЛС, односно плати на вработените во училиштата, градинките, домовите за стари лица, културните установи и пожарникарите и за финансирање.

Дополнителното зголемување од 2,4 милијарди денари е наменето за финансирање на зголемените плати за 15% во основното и средното образование на локално ниво и 15% за воспитувачи и негувателки во детските градинки, како и за финансирање на зголемените трошоци за транспорт и електрична енергија

Капиталните расходи се планирани на ниво од околу 48,8 милијарди денари или за околу 51,8% повисоко во однос на планот за 2022 година, при што за финансирање на инвестициите планирано е да се обезбедуваат средства од повеќе извори и тоа: буџетски средства, ИПА фондови и заеми. Истите се наменети за интензивирање на реализацијата на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството.

Со буџетски средства во износ од околу 15 милијарди денари во 2023 година планирани се значајни инвестициски вложувања во областа на патната инфраструктура, поврзани со проектирање и изградба на

дел од Коридорот 8, и тоа делниците: Тетово – Гостивар/проширување на автопатот, изградба на нов автопат Требеништа – Струга – Кафасан, изградба на делница Гостивар-Букојчани, како и на Коридорот 10 д, делница Прилеп – Битола. Дополнително, преку ЈПДП во делот на патната инфраструктура ќе се изготви физибилити студија за изградба на патот Тетово-Призрен.

Проектираниот дефицит за 2023 година во износ од од 42,7 милијарди денари како и отплатата на долгот во износ од 52,1 милијарда денари (од кои за надворешен долг 36,5 милијарди денари и за домашен долг 15,6 милијарди денари) ќе се финансираат преку домашно и странско задолжување.

Отплатата на главнината по основ на надворешен долг во износ 36,5 милијарди денари го вклучува редовното сервисирање на обврските кон странските кредитори, и тоа: отплата на еврообврзница во износ од 27,7 милијарди денари, ИБРД во износ од 2,3 милијарди денари, ИДА во износ од 0,9 милијарди денари, ЕБРД во износ од 1,2 милијарди денари, ЕИБ 0,8 милијарди денари, ЦЕБ 0,6 милијарди денари, ММФ во износ од 2,7 милијарди денари и остатокот од 0,3 милијарди денари кон други билатерални кредитори (ИФАД, КфВ, Јапонска банка за меѓународна соработка и други).

Отплатата на главнината по основ на домашен долг во вкупен износ од 15,6 милијарди денари се однесува на отплати на 2-годишни, 3-годишни и 5-годишни државни обврзници во износ од 12,09 милијарди денари, отплата на обврзници за денационализација во износ од 0,4 милијарди денари и отплата на краткорочен заем во износ од 3,07 милијарди денари. Останатите долгорочни обврзници со рочности од 7, 10, 15 и 30 години немаат доспевања во 2023 година.

Домашното задолжување е предвидено на ниво од 33,6 милијарди денари, а ќе се обезбеди преку задолжување со ДХВ и/или домашен заем. Со задолжување на домашниот пазар ќе се обезбеди финансирање под поволни услови, користејќи ги поповолните каматни стапки. Едновремено, со цел оптимизација на портфолиото на ДХВ, а во насока на намалување на ризикот од рефинансирање, основна заложба на Министерството за финансии ќе биде и зголемување на рочноста на портфолиото на ДХВ, премин кон нова посовремена платформа за спроведување на примарната емисија на ДХВ – Блумберг (Bloomberg), со цел да се овозможи зголемено учество на странски инвеститори на домашниот пазар.

Задолжувањето во странство може да се реализира со издавање должнички хартии од вредност на меѓународниот пазар на капитал, преку повлекување транс од Кредитната линија за претпазливост и ликвидност од ММФ и преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти и буџетски дефицит. Притоа, изборот на извор за финансирање ќе се темели на поволните тековни состојби на меѓународните пазари на капитал. Со цел прудентно управување со јавните финансии, Министерството за финансии ќе ја разгледа можноста за активно управување со должничкото портфолио преку операции на предвремен откуп на долг.

Со цел постојано унапредување на финансискиот пазар на државни хартии од вредност и следење на светската практика, Министерството за финансии работи на диверзификација на изворите на финансирање и воведување нови видови финансиски инструменти коишто ќе имаат различна примена, и тоа:

- Развојни обврзници - за поефикасен развој на финансиските пазари, со крајна цел унапредување на пазарот на државни хартии од вредност, во идниот период се планира воведување нов инструмент на среден рок, таканаречен развојни обврзници, којшто ќе биде индексан, со што ќе се поттикне финансирањето на развојните проекти во земјата, а со тоа ќе се овозможи раздвижување на финансиските пазари во Република Северна Македонија. Овој тип финансиски инструмент, може да носи одреден купон и ќе биде првично наменет за населението односно за физичките лица, со можност да биде достапен и за банките, пензиските фондови и другите учесници на финансискиот пазар. Дополнително, воведувањето на овој инструмент е во согласност со Стратегијата за денаризација на Република Северна Македонија, со што инвеститорите ќе добијат нова можност за управување на нивното портфолио и заштита од ризици;
- Зелени обврзници - овие обврзници ќе бидат наменети за поттикнување и поддршка на проекти за унапредување и заштита на животната средина и се специјално наменети за финансирање

еколошки проекти. За разлика од постојните обврзници, зелените обврзници ќе се користат само за инвестициски проекти или за зелен развој, односно за капитални расходи. Воведувањето на овој инструмент на среден рок ќе помогне во развојот на финансискиот пазар;

- Проектни обврзници -истите ќе претставуваат алтернативен начин за финансирање проекти поврзани со инфраструктура. Проектните обврзници ќе нудат можност институционалните инвеститори да учествуваат во инфраструктурни проекти преку котирање хартии од вредност што можат да се тргуваат и што можат да понудат супериорни приноси прилагодени на ризикот;
- Развојни обврзници за граѓани -овој инструмент е насочен кон мобилизирање капитал што е во форма на готовинска заштеда кај граѓаните. Со нив ќе се постигне ефект, односно намалување на готовината како една од мерките за намалување на неформалната економија, притоа граѓаните ќе добијат приноси на нивните заштеди, додека тие средства ќе се стават во функција на развојот.

Во наредниот среднорочен период, фискалната политика ќе продолжи кон понатамошна консолидација на јавните расходи, поттикнување на економската активност преку капиталните расходи и инфраструктурните инвестиции, подобрување на условите за водење бизнис и отворање нови работни места. Истовремено, ќе се продолжи со определбата за спроведување дисциплинирана буџетска потрошувачка со акцент на рестриktivност и контрола на помалку продуктивните трошоци, за сметка на зголемување на инвестициските вложувања во капитални проекти. Утврдените основни постулати на фискалната политика во наредниот период предвидено е да обезбедат етапна фискална консолидација со постепено намалување на нивото на дефицитот, а притоа да се поддржи економскиот раст и развој согласно поставените цели на Буџетот и остварување на приоритетите и политиките на Владата за подобрување на квалитетот на живот на граѓаните.

4.4 Среднорочни буџетски очекувања

Фискалната стратегија ги содржи среднорочните насоки и цели на фискалната политика, основните макроекономски проекции, износите за главните категории проценети приходи и расходи, како и проекциите за буџетскиот дефицит и долгот. Фискалната стратегија е одраз на среднорочните фискални цели и стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија.

Клучни елементи на среднорочната фискална политика претставуваат редизајнирањето и подобрената структура на јавните финансии, преку зголемено учество на капиталните расходи, како и етапната фискална консолидација, преку намалување на буџетскиот дефицит како процентуално учество во БДП и тоа 4,6% во 2023 година, 3,4% во 2024 година, 3,0% во 2025 година, 3,0% во 2026 година и 2,8% во 2027 година.

Главни приоритети во областа на даночниот систем се праведност во оданочувањето, поголема ефикасност и ефективност во наплатата на приходите, зголемена даночна транспарентност, подобар квалитет на услугите што ги даваат институциите на даночниот систем, на начин којшто ги поедноставува и забрзува постапките и го намалува административниот товар преку повеќе дигитални услуги, како и воведување еколошко (зелено) оданочување, со цел стимулирање на даночните обврзници преку јавните давачки да придонесат за помало загадување. Главната цел на даночната политика е обезбедување одржлив економски раст и развој притоа обезбедувајќи правна сигурност за даночните обврзници и редовна наплата на јавните приходи.

Расходната страна на Буџетот на РСМ во наредниот период е целосно креирана во функција на остварување на стратешките приоритети, како што се забрзување на економскиот раст, интеграциските процеси на Република Северна Македонија во ЕУ и обврските што произлегуваат од членството во НАТО и друго.

Реформата за унапредување на фискалната децентрализација нуди системско решение за стабилни финансии на општините што ќе претставува одговорни општини и испорака на квалитетни и ефикасни услуги за граѓаните. Реформата се состои од три столба: зголемување на фискалниот капацитет на општините и зголемување на приходите на општините; зголемување на финансиската дисциплина на општините, намалување на долговите и домаќинско работење и зголемена транспарентност и отчетност.

Преку политиката на управување со јавен долг се обезбедуваат неопходните средства за финансирање на буџетскиот дефицит и отплатата на долговите од претходни години, како и средства за проектно финансирање, без притоа да се предизвика неоправдано зголемување на долгот до ниво кое може да ја загрози стабилноста на економијата и економскиот раст на државата.

Фискалната политика во периодот 2023-2027 година се карактеризира со определбата за натамошно зајакнато управување со јавните финансии и фискална одржливост, и истата треба да придонесе за задржување на макроекономската стабилност и етапна фискална консолидација.

Во наредниот среднорочен период ќе се продолжи со стимулирање на приватната потрошувачка на граѓаните и дополнителна поддршка на стопанството во иновативни и извозни дејности, зголемување на конкурентноста, продуктивноста и модернизирање и дигитализација на процесите.

Приоритетите на среден рок ќе бидат насочен кон зголемување на обемот на инвестициите со директна поддршка на активностите на компаниите, унапредување и олеснување на инвестициската клима, отварање на нови работни места преку активните мерки за вработување, како и поддршка и развој на микро, мали и средни претпријатија. Ова подразбира дека поддршката ќе се реализира преку креирање развојни фондови, фондови за поддршка на иновации, гарантни фондови, еквити фондови, фондови за ризичен (venture) капитал и слични инструменти за поддршка на извозни компании, мали и средни претпријатија, како и социјални претпријатија. Притоа, се планираат јавни приватни партнерства, концесии и други инструменти за финансирање јавни капитални проекти, но и проекти на приватниот сектор.

И понатаму останува определбата за фискална одржливост, поддршка на економијата со инвестиции на инфраструктурни проекти, редизајнирање на структурата на јавните финансии преку зголемено учество на капиталните расходи, како и зајакнување на процесот на планирање, извршување и известување за јавните финансии.

Во таа насока, предвидено е постепено намалување на буџетскиот дефицит од 4,6% од БДП во 2023 година на 2,8% од БДП во 2027 година.

Вкупните приходи на Буџетот на РСМ (централен буџет и фондови) за периодот 2023-2027 година се планирани во висина од околу 30,4% од БДП. Проекциите на приходите во наредниот среднорочен период се базирани на реализираните приходи од претходни години и ефектите од планираните реформи во даночната област.

Проектираниот раст на даночните приходи се должи, пред сè, на зголемување на даночната основа кај одредени видови даноци како резултат на порастот на потрошувачката, порастот на просечната плата и повисоката профитабилност на компаниите, како и врз основа на очекувањата за подобрена наплата на даночните приходи како резултат на понатамошно поедноставување и дигитализација на даночните постапки, зајакната даночна контрола, намалување на неформалната економија и понатамошна реализација на целите и приоритетите на Стратегијата за реформа на даночниот систем 2021-2025.

Притоа, најголем пораст е проектиран кај приходите од данокот на додадена вредност, што се должи на очекуваниот пораст на финалната потрошувачка и пролонгирани инфлаторни движења во економијата, додека пак проектираниот раст на приходите по основ на данокот на личен доход се должи на очекуваниот пораст на платите и надоместоците од договорите за повремено и привремено вршење услуги, порастот на остварениот доход од капитал, како и зголемениот број даночни обврзници во системот на данок на личен доход по основ на понатамошно намалување на стапката на невработеност.

Проекциите на даночните приходи во периодот од 2023 до 2027 година ги вклучуваат и очекуваните фискални ефекти од имплементацијата на предвидените измени во даночната политика во првата фаза на реформи на даночниот систем, а кои се однесуваат на реформи на даночната политика кај данокот на додадена вредност, данокот на добивка и данокот на личен доход. На кумулативна основа, фискалниот ефект од спроведување на реформите кај овие три даночни инструменти се очекува да изнесува околу 4,1 милијарда денари на годишно ниво, или над 0,5% од БДП. Со спроведување на реформите во втората фаза, а кои пред сè вклучуваат измени на даночната политика во сегментот на акцизите, се очекува фискалниот ефект постепено да се зголемува и да достигне 0,7% од БДП до 2027 година.

Табела 4.5. Буџет на Република Северна Македонија 2020-2027 година (во милиони денари)

	Завршна сметка 2020	Завршна сметка 2021	Ребаланс 2022	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
Вкупни приходи	189,554	218,021	245,758	282,052	298,556	319,558	341,780	366,547
Даночни приходи и придонеси	173,464	196,317	221,770	250,689	268,694	287,898	308,642	331,885
Даночни приходи	106,900	125,690	143,173	162,600	175,030	188,304	202,742	219,278
Придонеси	66,564	70,627	78,597	88,089	93,664	99,594	105,900	112,607
Неданочни приходи	11,173	13,882	17,043	19,894	20,932	22,130	22,282	22,932
Капитални приходи	1,846	1,928	2,180	2,800	3,530	3,530	3,530	3,730
Донации	3,071	5,894	4,765	8,669	5,400	6,000	7,326	8,000
Вкупни расходи	243,421	256,906	288,494	324,811	332,226	350,532	375,299	399,993
Тековни расходи	227,306	233,498	256,385	276,060	282,444	297,412	317,061	337,726
Плати и надоместоци	29,775	31,010	33,234	34,880	36,281	37,781	39,481	41,085
Стоки и услуги	15,423	20,110	23,106	23,631	24,153	24,945	25,845	26,200
Трансфери до ЕЛС	21,373	21,218	23,150	26,687	28,210	28,971	29,870	32,737
Субвенции и трансфери	34,905	30,635	33,749	32,987	26,975	28,877	31,837	34,973
Социјални трансфери	117,799	121,439	132,924	144,951	151,191	160,061	169,097	178,502
Каматни плаќања	8,031	9,086	10,221	12,923	15,634	16,776	20,931	24,228
Домашни	2,742	3,026	3,703	4,416	5,261	5,819	6,711	8,163
Странски	5,289	6,060	6,518	8,507	10,373	10,957	14,220	16,065
Капитални расходи	16,115	23,408	32,109	48,751	49,782	53,120	58,238	62,267
Буџетско салдо	-53,867	-38,885	-42,736	-42,759	-33,670	-30,974	-33,519	-33,446
Примарно буџетско салдо	-45,836	-29,799	-32,515	-29,836	-18,036	-14,198	-12,588	-9,218
Вкупни приходи, % од БДП**	28.3	30.3	29.6	30.6	30.4	30.4	30.2	30.2
Вкупни расходи, % од БДП**	36.4	35.7	34.7	35.3	33.9	33.4	33.2	32.9
Буџетско салдо, % од БДП**	-8.0	-5.4	-5.1	-4.6	-3.4	-3.0	-3.0	-2.8
Примарно буџетско салдо, % од БДП**	-6.8	-4.1	-3.9	-3.2	-1.8	-1.4	-1.1	-0.8

Извор: Министерството за финансии и проекции на Министерството за финансии (*)

И во наредниот период ќе продолжат интензивни активности за имплементација на активностите од Стратегијата за реформа на даночниот систем 2021-2025, во насока на воспоставување праведен, ефикасен, транспарентен и современ даночен систем кој ќе се темели на современи дигитални технологии и иновации во оданочувањето, во функција на постигнување забрзан, инклузивен и одржлив економски раст.

Главната цел на даночната политика и понатаму е обезбедување правна сигурност за даночните обврзници и редовна наплата на јавните приходи за реализација на стратешките цели и приоритети на државата.

Основните приоритети на Стратегијата за реформа на даночниот систем 2021-2025 вклучуваат:

- поголема праведност во оданочувањето, со цел да се обезбеди секој да ја исполнува својата општествена обврска и да го плаќа својот праведен удел од данокот,
- поголема ефикасност и ефективност на даночниот систем за подобра наплата на приходите, преку поефикасна борба против нерегистрираните дејности и затајување данок и зајакнат институционален капацитет, како и намалување на заостанатите даночни обврски,
- зголемена даночна транспарентност, што вклучува подобрување на размената на информации помеѓу даночните органи и други субјекти, која во прв ред ќе се заснова на електронски услуги, што ќе доведе до зголемена фискална писменост и поголема доброволна усогласеност,
- подобар квалитет на услугите коишто ги даваат институциите на даночниот систем, на начин кој ги поедноставува и забрзува постапките и го намалува административниот товар, преку повеќе дигитални услуги, подобро управување со издавањето увозно-извозни дозволи, елиминирање на непотребните нетарифни бариери и подобра внатрешна и даночна контрола, и
- воведување еколошко (зелено) оданочување, со цел стимулирање на даночните обврзници преку јавните давачки да придонесат за помало загадување на животната средина. Ефектот од овој приоритет се очекува да се одрази и на приходите во Буџетот и на животната средина.

За остварување на овие приоритети, предвидени се бројни мерки насочени кон оптимизација на даночната основа преку укинување на непродуктивните даночни ослободувања и повластени даночни режими, намалување на даночната евазија, намалување на заостанатите даночни долгови, и унапредување на капацитетите на даночната и на царинската администрација.

Имено, пакетот реформи на даночната политика во сегментите на данок на добивка, данок на личен доход и данок на додадена вредност, предвидува укинување на повластените даночни режими коишто ја нарушуваат неутралноста на даночниот систем, негативно влијаат врз принципот на правичност и придонесуваат за зголемена нееднаквост во општеството преку фаворизирање одредени категории даночни обврзници или активности, ја нарушуваат робусноста на системот со што се креира значителен простор за даночна арбитража и/или евазија и може да предизвикаат неефикасност во реалната економија.

Зголемената наплата на даночните приходи преку проширување на даночната основа ќе придонесе за зајакнување на ефективноста на даночниот систем и на редистрибутивната функција на јавните финансии, а ќе обезбеди и поголем фискален простор за поддршка на стратешките приоритети и за фискална консолидација на среден рок.

За намалување на неформалната економија предвидени се мерки насочени кон подобро детектирање на истата, зајакната ефикасност на инспекциските служби, јакнење на свеста за неформалната економија и издигнување на даночниот морал во бизнис - секторот и општеството во целина, како и адресирање на неформалната економија во е-трговијата. Главната цел на мерките поврзани со намалувањето на неформалната економија е воспоставување фер и лојална конкуренција помеѓу сите пазарни чинители и зајакната наплата на даночните приходи.

Во текот на 2022 година беа донесени измени и дополнувања на Законот за додадена вредност и на Законот за акцизите, со цел амортизирање на негативните шокови предизвикани од енергетската криза и ублажување на ефектите врз инфлациските движења во економијата.

Со измените и дополнувањата на Законот за додадена вредност беше овозможено времено намалување на редовната даночната стапка на ДДВ од 18% на повластена стапка од 10% за прометот на нафтени деривати и природен гас, како и времено ослободување од ДДВ за прометот со основни производи за човечка исхрана, а беше пролонгирана и примената на повластена стапка на ДДВ од 5% за прометот со електрична енергија кон домаќинствата до крајот на 2022 година.

Со измените и дополнувањата на Законот за акцизите се овозможи времено намалување на акцизата за безоловниот бензин, гасното масло како погонско гориво и гасното масло како гориво за греење, во зависност од зголемувањето на цената на енергентите на светските берзи.

Министерството за финансии и понатаму будно ќе ги следи состојбите во реалната економија и ќе интервенира со предлози за нови анти-кризни мерки во даночната област, доколку се оцени дека има потреба од тоа.

Во понатамошниот период, продолжува примената на Законот кој предвидува враќање на дел од данокот на додадена вредност кон физичките лица (Мој ДДВ), воведен во јули 2019 година, со кој се обезбедува дополнителен приход за секое домаќинство, односно се зајакнува нивната куповна моќ, се стимулира потрошувачката и со тоа наплатата на повисоки приходи по основ на ДДВ, а воедно се влијае и врз намалување на даночната евазија и сивата економија.

Со Законот за акцизи се поедноставува и унапредува начинот на пријавување на акцизата за малите производители на алкохол и се воведува систем за електронско следење на акцизните добра со цел поефикасно администрирање на акцизата за истите.

Со оданочување на моторните возила согласно новиот Закон за данок на моторни возила, со кој покрај основниот параметар за оданочување е воведен и индикатор за загадување на животната средина, се придонесува за унапредување на квалитетот на животната средина, меѓудругото и преку предвиденото зголемување на данокот во просек од 25% годишно во наредните 4 години.

Од аспект на даночните постапки и другите јавни приходи, во наредниот период е предвидено донесување и стапување на сила на нов Закон за даночна постапка, како и Закон за измена и

дополнување на Законот за УЈП, Закон за изменување и дополнување на Законот за даноците на имот, Закон за изменување и дополнување на Законот за административните такси и на Законот за комуналните такси, а со цел олеснување на даночните процеси, дигитализација на истите, како и подобрување и унапредување на меѓуинституционалната соработка.

Во наредниот период, Министерството за финансии ќе продолжи со спроведување на обврските што произлегуваат од пристапувањето на Република Северна Македонија во 2021 година кон консензусот за Столб 1 и Столб 2 од Инклузивната рамка за БЕПС (Base Erosion and Profit Shifting). Имено, со Столбот 1 се дава право на оданочување на мултинационалните корпорации и во државите каде што остваруваат профит, без разлика дали во истите имаат физичко присуство, додека со Столбот 2 се воведува глобална минимална стапка данок на добивка од 15%, која ќе се применува за мултинационални корпорации што остваруваат годишен приход над одреден износ.

Во 2022 година за првпат во историјата се изврши усогласување и хармонизација на царинските стапки со оние во ЕУ, и тоа за повеќе од 300 тарифни броеви (производи) кои се користат генерално како репроматеријали во преработувачката индустрија. Истото е спроведено со цел поттикнување на растот на производството, извозот и вработеноста, кој раст, со иницијалните анализи, е проценет на ниво од над 36% кај компаниите што ги користат овие производи во својот производствен процес.

Согласно стратешките цели на Министерството за финансии, во наредниот период ќе продолжат и активностите за градење на капацитетите за спроведување фискални и економски анализи на т.н. даночни расходи, коишто произлегуваат од даночните ослободувања и други повластени даночни режими предвидени со материјалните даночни закони и со други сродни закони. Целта е обелоденување на импактот кој повластените даночни режими го имаат врз наплатата на даночните приходи, преку изготвување извештај кој ќе се доставува до Собранието на Република Северна Македонија на годишно ниво како придружен документ на Завршната сметка на Буџетот за претходната буџетска година, што како обврска за првпат е воведена со новиот Закон за буџети од 2022 година.

Во структурата на планираните приходи, даночните приходи учествуваат со 58,9%, приходите по основ на социјални придонеси со 31,1%, неданочните и капиталните приходи со 7,8%, додека остатокот од приходите се очекува да се реализираат од фондовите на ИПА и од други донации. Во рамките на даночните приходи најзначаен износ на приходи ќе се остварува по основ на ДДВ, персонален данок на доход и акциза.

Проекциите на социјалните придонеси, коишто претставуваат изворни приходи на фондовите за пензиско, здравствено осигурување и вработување, во наредниот среднорочен период се базираат на постојната законска регулатива за утврдување на висината на стапките за пензиско и здравствено осигурување како и на очекуваните економски движења, кои ќе се одразат на соодветните параметри-раст на вработеноста и платите.

Неданочните приходи во наредниот среднорочен период учествуваат со околу 6,8% во вкупните приходи, а во нив најзначајно е учеството на приходите по основ на административни такси и други неданочни приходи што ги остваруваат буџетските корисници на сопствените сметки.

Во проекцијата на приходите на Буџетот на Република Северна Македонија во делот на странските донации, во наредниот период планирани се донациите што буџетските корисници ќе ги реализираат за конкретни проекти, како и повлекувањата од претпристапните фондови на ЕУ.

Расходната страна на Буџетот на РСМ во наредниот период целосно е креирана во функција на остварување на стратешките приоритети, забрзување на економскиот раст и интеграциските процеси во ЕУ и НАТО. Просечното учество на вкупните расходи на Буџетот на Република Северна Македонија во периодот 2023-2027 година изнесува околу 33,7% од БДП.

Определбата за редизајнирање на фискалната политика е преточена во план, усвоен од Владата на Република Северна Македонија, и истиот има за цел обезбедување одржливост на јавните финансии со истовремено поттикнување на економскиот раст.

Во таа насока, преку Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст ќе се преземат активности за континуирано подобрување на системот за планирање на Буџетот, подобра контрола на

трошоците и преземање одредени мерки и тоа на мерки на расходна страна, мерки на приходна страна и мерки поврзани со финансирањето, преку:

- зголемување на ефикасноста на работењето на јавната администрација преку оптимизација и рационализација на работните места, како и усогласување на платите на вработените кај буџетските корисници со минималната плата;

- исплата на пензиските примања, согласно новата методологија за пресметка на пензиите, според која усогласувањето на пензиите се врши според движењето на индексот на трошоците за живот во висина од 50% и порастот на просечно исплатената плата на сите вработени во висина од 50%;

- поефикасно користење на ресурсите за работа преку подобро планирање и реализација на оперативните расходи, намалување на несуштинските расходи, како и воведување стандарди на трошења;

- поквалитетни услуги во децентрализираните надлежности на општините преку редефинирање на критериумите за распределба на средства и поефикасно и наменско користење на средствата за дотации;

- обезбедување поголем позитивен импакт врз економската активност преку поефикасно и таргетирано користење на средствата за субвенции и трансфери;

- рационализација на расходите за земјоделски субвенции преку редефинирање на земјоделската политика за субвенционирање на земјоделството со нови критериуми за доделување субвенции (основна субвенција и дополнителна поддршка), во насока на зголемување на производството на храна, што ќе се базира на остварениот принос, зголемување на продуктивноста, поголема конкурентност, како и амортизирање на ценовните притисоци на основните прехранбени производи преку Интервентниот фонд.

Со новиот модел се дава приоритет на стратешки важните култури и производи за државата и креирање систем на одржливо и конкурентно земјоделско производство, како и поттикнувањето на вработувањето преку земјоделски бизниси и преку поддршка на растително и животинско производство, и

- намалување на сиромаштијата преку правилно таргетирање на користењето на социјалната помош и поголемо учество на пазарот на труд.

Кај политиката за подобрување на структурата и реализацијата на капиталните расходи, главната цел е зголемување на потенцијалот за раст на домашната економија, зголемување на конкурентноста, привлекување и поттикнување инвестиции преку зголемување на нивото, квалитетот и динамиката на реализацијата на капиталните расходи.

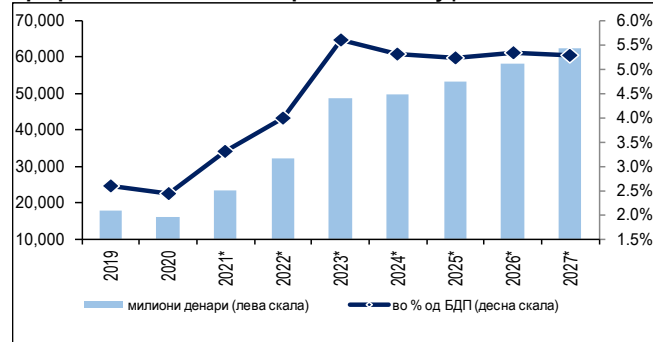
Проекциите на расходите на Буџетот за наредниот среднорочен период се подготвени врз база на три клучни основи:

- усогласеност на проекцијата на приходите со планираните економски активности;
- проекција на вкупните расходи на Буџетот што обезбедува континуирана фискална консолидација и
- планирани износи на расходи што обезбедува редовно и непречено извршување на сите законски обврски.

При проекцијата на износот и структурата на тековните расходи за наредниот период, наменети за редовна исплата на платите на вработените во јавниот сектор, навремена и редовна исплата на пензии, гарантиран минимален приход и други социјални надоместоци, исплата на субвенциите во земјоделството, поддршка на малите и средните претпријатија, како и субвенционирање на иновативните активности, земени се предвид следните претпоставки:

- во делот на расходите за плати и надоместоци, во среднорочните проекции продолжува определбата за оптимизација на јавната администрација;

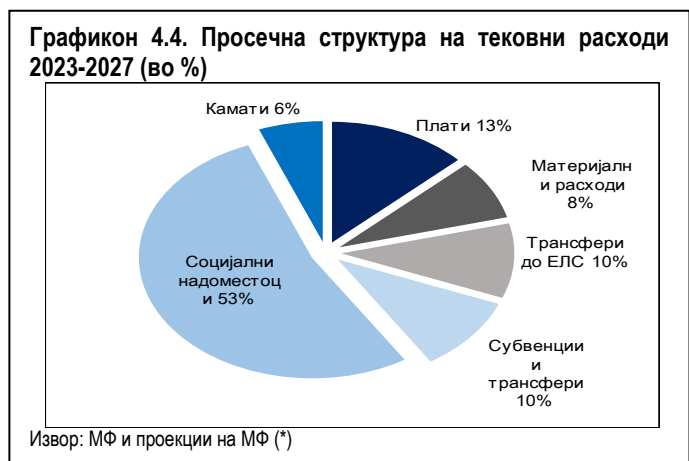
Графикон 4.3. Капитални расходи на Буџетот на РСМ

Извор: МФ и проекции на МФ (*)

- навремена исплата на пензиските примања, навремена исплата на социјалните надоместоци преку реформиранот систем за социјална заштита (гарантиран минимален приход) со цел обезбедување сигурна материјална состојба на корисниците на овие права;
- здравствената заштита што се реализира преку Фондот за здравствено осигурување, во најголем дел се однесува на финансирањето на здравствените услуги и преземените мерки во оваа област, како што се зголемување на капитацијата, достапност на лекови и слично;
- спроведување активни политики и мерки за вработување, кои ќе бидат насочени кон креирање програми, мерки и услуги за вработување што ќе се спроведат за да се подобри функционирањето на пазарот на трудот, да се поддржи создавањето нови работни места, како и вработувањето млади лица - младинска гаранција;
- обезбедување средства за исплата на субвенции во земјоделството, со цел зајакнување и поддршка на овој сектор, зголемување на извозот на македонските земјоделски производи и освојување нови пазари;
- поттикнување на економскиот раст и развој во Република Северна Македонија преку зголемување на конкурентноста на приватниот сектор, со мерки за нови инвестициони вложувања, мерки за поддршка на извозот и освојување нови пазари, поддршка за создавање нови вработувања, поддршката на малите и средните претпријатија, иновативната дејност, технолошки развој и истражување, како и поттикнување на странските и домашните инвестиции.

Во среднорочниот период, фокусот на фискалната политика останува на обезбедување значително ниво на јавни инвестиции, коишто се предуслов за подобрување на економските перспективи, како и подобар живот на граѓаните. Во таа насока, планиран е значителен износ на капитални инвестиции (графикон 13) преку користење средства од Буџетот, вклучително и средствата обезбедени со заеми од меѓународните финансиски институции и билатерални кредитори. Планираните износи укажуваат на интензивирање на инфраструктурните проекти, односно за инвестициски вложувања за патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, како и капитални инвестиции за подобрување на условите во здравствениот, образовниот и социјалниот систем, земјоделството, културата, спортот, заштитата на животната средина и правосудството.

Во периодот што следи, покрај големите капитални проекти, во рамки на горенаведените области ќе се реализираат и значајни проекти чија цел е спроведување на реформските мерки во насока на подобрување на социјалните и образовните услови за граѓаните, како и мерки за справување со последиците од ковид-кризата.

Во делот на патната инфраструктура, со кредитни средства предвидена е изградба на автопатска делница Скопје - Блаце, изградба на автопатска делница Кичево - Гостивар, подобрување на патната инфраструктура на општините во Република Северна Македонија преку Проектот за поврзување локални патишта, финансирање на патниот дел од Коридорот 8 преку делницата Ранковце - Крива Паланка, Крива Паланка до границата со Бугарија, финансирање на делницата Кичево - Охрид, потоа на Програмата за национални патишта, како и на Проектот за олеснување на трговијата и транспортот на Западен Балкан.

Во делот на железничката инфраструктура, планирано е финансирањето на трите фази од изградба и рехабилитација на источниот дел од железничката пруга на Коридорот 8, делот кон Бугарија, за што за втората и третата фаза се обезбедени 280 милиони евра грант од ЕУ, како и да започне проектот и „Изградба на железничка пруга Кичево - граница со Албанија“, делница Кичево - Струга.

Со заеми од ЕИБ и ЕБОР, како и грант од ЕИБ, во 2023 година ќе започне финансирањето на еден од поголемите капитални проекти во земјата, а тоа е Пречистителната станица за отпадни води во Скопје.

Во областа на гасификацијата, предвидена е изградба на магистрални гасоводи, делница Скопје-Тетово, Гостивар - Кичево и делница Свети Николе – Велес, изградба на интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Косово, изградба на интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Србија, како и изградба на интерконективен гасовод меѓу Република Северна Македонија и Република Грција.

Како позначајни проекти од областа на комуналната инфраструктура планирани да се реализираат во овој период се завршувањето на Проектот за водоснабдување и одведување отпадни води во општините во Република Северна Македонија и започнувањето на Проектот за подобрување на водната инфраструктура на општините во Северна Македонија.

Како големи капитални проекти во областа на земјоделието се Програмата за наводнување на Северна Македонија и Проектот за модернизација на земјоделството.

Во областа на животната средина покрај горенаведениот голем капитален проект за изградбата на Пречистителна станица за отпадни води во Скопје, од големо значење е Регионалниот проект за цврст отпад кој предвидува воспоставување системи за управување, односно станици за цврст отпад во Југозападниот, Вардарскиот, Пелагонискиот Регион, Југоисточниот Регион и Полошкиот Регион, а во овој период планирано е започнување на активностите за воспоставување станица за цврст отпад и во Скопскиот Регион.

Во делот на образованието, предвидено е да се финансира реконструкцијата на студентски домови во Република Северна Македонија, а ќе се продолжи и со реализацијата на Проектот за изградба на физкултурни сали во основните училишта и рехабилитација на основните и средните училишта во Република Северна Македонија, финансиран со заем од ЦЕБ, грант од ЕУ и национално кофинансирање со цел унапредување на физичкото образование, како и подобрување на севкупните услови за учење на учениците во основните и средните училишта. За да се подобрат условите за учење во основното образование во земјата, со заем од Светска банка ќе продолжи Проектот за унапредување на основното образование.

Со цел подобрување на пристапот до социјалните права и услуги, како и проширување на капацитетите за предучилишно згрижување и воспитување преку изградба на нови објекти и пренамена/надградба на постоечката инфраструктура на предучилишни институции, во 2023 година продолжува реализацијата на Проектот за унапредување на социјалните услуги, финансиран со заем од Светска банка. Исто така, со заем од Светска банка ќе продолжи да се имплементира Проектот за администрирање на социјалното осигурување.

Во областа на правосудството, ќе продолжи имплементацијата на Проектот за реконструкција на казнено-поправните установи, финансиран со заем од Банката за развој при Советот на Европа.

Во делот на општинската инфраструктура се финансираат два големи капитални проекта: Проектот за подобрување на општинските услуги и Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор. Преку Проектот за подобрување на општински услуги, финансиран од Светска банка, ќе им се овозможи на општините и на јавните комунални претпријатија да финансираат инвестициски зафати согласно своите приоритети во областа на водоснабдувањето и одведувањето на отпадни води, управувањето со цврст отпад и други инвестиции во општински услуги кои имаат потенцијал за генерирање приходи, односно остварување заштеди или, пак, се од висок приоритет за општините. Со Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор ќе се финансираат енергетски ефикасни проекти во општините, како и јавни здравствени установи на централната власт.

Во енергетската инфраструктура предвидено финансирање се проектите што, ги имплементираат АД ЕСМ и АД МЕПСО и тоа: Ветерен парк Богданци фаза 2, Топлификација на Битола, 400 kV интерконекција Македонија (Битола) – Албанија (Елбасан), Фотонапонска електрана „Осломеј“, Ветерен парк Миравци, Проект за чистење линдан (ОХИС), Проект на ЕСМ за транзиција кон соларни фотоволтаици (Фотонапонски електрани Осломеј 2 и Фотонапонски електрани Битола), Рехабилитација на 6 големи хидроцентрали - 3 фаза.

Во насока на реформи во јавните финансии, подобрување на фискалната рамка, зајакнување на процесот на планирање и извршување на Буџетот на Република Северна Македонија, подобрување на наплатата на приходите, зајакнување на системот на јавни набавки, внатрешна и надворешна контрола и транспарентно известување, предвидена е реализација на Проектот за градење ефективни, транспарентни и отчетни институции за управување со јавните финансии.

Во изминатиот период, во насока на поддршка на приватниот сектор и обезбедување свеж капитал за потребите на истиот, преку Развојната банка на Северна Македонија успешно се реализирани 6 кредитни линии во вкупен износ од 550 милиони евра. Во 2023 година ќе започне реализацијата и на 7та кредитна линија наменета за финансирање на Проектот за мали и средни претпријатија, средно пазарно капитализирани претпријатија и зелена транзиција, согласно економските мерки на Владата за заштита на потрошувачите и компаниите од енергетската криза.

Дополнително, во следниот среднорочен период планирани се реформи што ќе се воведуваат постепено, а се во насока на подобрување на планирањето, алокацијата и спроведувањето на јавните инфраструктурни проекти. Истите ќе придонесат за поголема усогласеност на буџетските алокации со инвестициските приоритети на Владата, подобрување на сеопфатноста на буџетската документација со цел таа да ги вклучува сите јавни расходи за капитални инвестиции и информации за финансиските потреби на тековни и нови проекти, воведување надзор над портфолиото на јавни инвестиции на национално ниво што вклучува следење и управување со целокупниот ризик во реализацијата.

Со цел подобрување на реализацијата на капиталните расходи планирани се низа активности и тоа:

- буџетските корисници пореално да ги планираат капиталните расходи,
- продолжување на примената на механизмот КАПЕФ, утврден во Закон за извршување на Буџетот за 2023 година,
- приоритизација на капитални инвестиции и зајакната улога на Владата во селекција и надзор и следење на реализацијата,
- зајакнување на улогата на Министерството за финансии во процесот на управување со јавни инвестиции,
- развој на модул за управување со јавните инвестиции во новиот систем ИФМИС,
- подобрување на буџетската структура преку зголемување на учеството на капиталните расходи во вкупните буџетски расходи,
- подобрување на структурата на капиталните расходи преку намалување на помалку продуктивни капитални расходи (воспоставување правила и стандарди при купување/инвестиции на/во возила, мебел, опрема).

Со цел подобрување на реализацијата на капиталните расходи, во 2021 година се вовеле законска обврска буџетските корисници да реализираат 15% од капиталните расходи заклучно со првиот квартал, 40% од капиталните расходи заклучно со вториот квартал и 65% од капиталните расходи заклучно со третиот квартал. Во случај на неисполнување на оваа обврска, неискористените средства до пропишаниот лимит, Министерството за финансии ги прераспределува на ставката 414 - Резерви за капитални расходи кај истиот буџетски корисник, без право на трошење. Доколку буџетските корисници во следниот квартал реализираат средства до пропишаниот лимит, Министерството за финансии по службена должност ги враќа намалените средства на соодветната потпрограма и ставка од каде што биле прераспределени. Доколку буџетските корисници и во следниот квартал не ги реализираат средствата до пропишаниот лимит, за користењето на прераспределените средства на ставката 414-Резерви за капитални расходи, на предлог на Владата одлучува Собранието. На ваков начин, буџетските корисници се поттикнуваат да ги реализираат капиталните расходи во планираниот обем и за сметка на буџетските корисници што имаат потфрлено во реализацијата, повеќе средства да добијат оние буџетски корисници кои ги извршуваат капиталните расходи согласно одобриениот буџет.

Мерките за подбрана реализација на капиталните расходи планирани во новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2022 - 2025 предвидуваат:

- зајакнување на улогата на Министерството за финансии во процесот на управување со јавни инвестиции со формирање посебна организациона единица која ќе врши проценка и мониторинг на

јавните инфраструктурни проекти, нејзино екипирање и градење капацитети на вработените за извршување функции поврзани со управување со јавни инвестиции;

- развој на модул за управување со јавните инвестиции во новиот систем ИФМИС, кој ќе поддржи поднесување нови инфраструктурни проекти, процена и подготовка, одобрување и буџетирање проекти и следење и известување за проекти;
- донесување стандардна методологија за дефинирање, подготвување, разгледување, оценување и приоритизирање на новите инфраструктурни проекти, согласно член 20 од новиот Закон за буџети (треба да ја донесе Владата на предлог на МФ);
- зајакнување на надзорот од страна на МФ врз алтернативните извори за инфраструктурно финансирање (ЈПП), особено за јавните претпријатија/АД и зголемување на сеопфатноста на буџетската документација, со цел таа да ги вклучува сите јавни расходи за капитални инвестиции, без разлика на изворите на финансирање. Информациите за финансиското работење на јавните претпријатија/АД во Среднорочната фискална стратегија постепено да се дополнуваат со информации за планови за капитални расходи и нивна реализација, за што МФ треба да добие мандат да бара и прибира информации во врска со јавните претпријатија/АД и јавните приватни партнерства;
- презентирање информации за поединечни проекти во буџетската документација, при што треба да се направи разлика помеѓу нови и тековни проекти и да се утврдат кумулативните расходи, останатите финансиски средства до завршување на проектот како и проекции. Воведување обврска за задолжително пополнување на образецот за повеќегодишни капитални градежни проекти кој се издава со буџетскиот циркулар од страна на главните буџетски корисници;
- подготовка на единствена листа на капитални проекти за кои веќе е направена процена, со опфат на сите сектори и извори на финансирање и воспоставување стандардни критериуми за селекција на проекти;
- попис на сите постојни проценети проекти со што ќе се креира база на проекти;
- определување стандардни критериуми за селекција на проекти;
- воведување мониторинг на централно ниво кој ќе се заснова на ризик, што подразбира мониторинг на високо ниво од страна на МФ за повеќето проекти и поблиско следење на проектите што се карактеризираат со поголем ризик во реализацијата. Подготовка на план за мониторинг со цел постојните информации да се обединат на едно место и да се развијат процедури за пополнување на недостатоците од информации;
- изготвување ex post преглед на завршените проекти, започнувајќи со обичен и најосновен аналитички преглед на завршеното, што вклучува проценка на направениот учинок и научени лекции од имплементацијата. Дизајнирање методи и процедури за подготовка на основни извештаи за завршување за сите главни инфраструктурни проекти.

Проектиран дефицит и негово финансирање. Во периодот 2023-2027 година предвидено е буџетскиот дефицит да се движи во следниве рамки: 42,7 милијарди денари во 2023 година на 33,4 милијарди денари во 2027 година. Ова значи дека во овој среднорочен период се предвидува постепена фискална консолидација, односно учеството на буџетскиот дефицит во БДП ќе се намали од 4,6% во 2023 година на 2,8% во 2027 година.

Табела 4.6. Потребни и извори на финансирање (во милиони денари)

	Реализација 2020	Реализација 2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
Буџетско салдо	-53,867	-38,885	-42,736	-42,759	-33,670	-30,974	-33,519	-33,446
Финансирање и дефицит	53,867	38,885	42,736	42,759	33,670	30,974	33,519	33,446
Примиви	95,695	81,480	54,513	94,876	63,190	80,808	106,536	55,878
Домашни извори	37,307	23,892	27,130	33,626	36,452	30,174	42,746	35,049
Странски извори	63,689	61,256	65,524	66,676	14,998	58,508	62,661	19,243
Деловити (**) е кумулирање на сметки	-5,801	-3,470	-38,141	-5,626	9,740	-7,874	1,129	1,586
Одливни	41,828	42,996	11,777	52,117	29,520	49,834	73,017	22,452
Отплата по домашно задолжување	15,261	6,123	5,542	15,611	16,871	8,542	21,060	10,224
Отплата по странско задолжување	26,567	36,472	6,235	36,506	12,649	41,292	51,957	12,228
Меморандум:								
Нето домашно задолжување	22,046	17,599	21,588	18,015	21,581	21,632	21,886	24,825
Нето странско задолжување	37,322	24,786	59,289	30,370	2,349	17,216	10,704	7,035

Извор: Министерство за финансии и проекти на Министерство за финансии (**)

Финансирањето на планираниот дефицит, како и отплатите на долгот, ќе се обезбедуваат преку задолжување од странски и домашни извори (табела 4.6). За буџетските дефицити, во периодот 2023-2027, се очекува државата да се задолжува во странство при што задолжувањето може да се реализира со средства од меѓународниот пазар на капитал преку издавање должнички хартии од вредности преку повлекување средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање одделни проекти. Притоа, изборот на конкретен извор за надворешно финансирање ќе се темели на тековните и очекуваните состојби на меѓународните пазари на капитал. Понатаму, задолжувањето на домашниот пазар ќе се реализира преку издавање државни хартии од вредност или домашни заеми, со што ќе се обезбеди дополнително финансирање под поволни услови. Со цел оптимизација на исплатите и намалување на ризикот од рефинансирање, Министерството за финансии ќе продолжи да издава државни обврзници со подолги рочности, при што ќе се намали ризикот од рефинансирање на долгот. Со цел ефикасно управување со јавниот долг, Министерството за финансии на среден рок ќе ја следи и можноста за евентуална предвремена отплата на дел од долгот, односно постигнување поповолна рочна, валутна и каматна структура на долгот. Со цел постојано унапредување на финансискиот пазар на државни хартии од вредност и следење на светската практика, Министерството за финансии работи на диверзификација на изворите на финансирање и воведување нови видови финансиски инструменти што ќе имаат различна примена, и тоа: Развојни обврзници, Зелени обврзници, Проектни обврзници и Развојни обврзници за граѓани. Овие инструменти подетално се објаснети во Ревидираната стратегија за управување со јавен долг 2023-2025 (со изгледи до 2027).

Буџет на локална власт. Како еден од приоритетите што се наведени во Програмата на Владата на Република Северна Македонија за периодот 2020-2024 година е и продолжување на процесот на децентрализација. Со ова се настојува да се обезбеди дополнителна демократизација на општеството, поефикасно и поекономично обезбедување и испорачување на услугите, но и засилен локален развој.

Целта е надлежностите да се пренесат на нивото на управување што е најблиско до граѓаните, за да истите ефективно се извршуваат, со соодветни финансиски средства и загарантирана вклученост на граѓаните во донесувањето на одлуките. Во наредниот период ќе се продолжи со политиките за развој на општините, односно фискална децентрализација и рамномерен регионален развој со цел зајакнување на финансиските извори на општините, но воедно и зголемување на одговорноста и транспарентноста на нивното работење.

Министерството за финансии во 2022 година активно работеше на реформа за унапредување на фискалната децентрализација, која нуди сериозно системско решение за стабилни финансии на општините што ќе претставува одговорни општини и испорака на квалитетни и ефикасни услуги за граѓаните. Реформата се состои од три столба: зголемување на фискалниот капацитет на општините и зголемување на приходите на општините; зголемување на финансиската дисциплина на општините, намалување на долговите и домаќинско работење; и зголемена транспарентност и отчетност.

Во текот на 2023 година и на среден рок, а со цел унапредување на фискалната децентрализација, предвидени се повеќе активности и мерки за подобрување на фискалниот капацитет и зголемување на приходите на општините, зголемување на фискалната дисциплина и зголемување на транспарентноста и отчетноста во нивната работа.

Се очекува општините да продолжат со подобра наплата на сопствените приходи, зајакнување на капацитетите за развивање политики за финансирање на општините и јакнење на капацитетите за финансиско управување. За остварување на стратешките определби, и во наредниот период ќе продолжи силната посветеност кон поттикнување на одржливиот локален развој, доброто локално владеење и создавање услови за поактивна, поефективна и поиновативна улога на локалните власти во остварувањето на националните цели за раст и развој.

Во август 2022 година во Собранието на Република Северна Македонија беа усвоени Изменувања и дополнувања на Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа. Измените во Законот се во насока на обезбедување дополнителна демократизација на општеството, поефикасно и поекономично обезбедување и испорачување на услугите, но и засилен локален развој. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа направени се измени во насока на подобрување на фискалниот капацитет и зголемување на приходите

на општините, преку постепено зголемување на стапката од приходите од данокот на додадена вредност коишто се распределуваат на општините и од данокот на личен доход.

Приходите од данокот на личен доход постепено ќе се зголемуваат од 3% на 6% до 2024 година.

Исто така, приходите од данокот на додадена вредност ќе се обезбедат во висина од 6% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година, започнувајќи од 2024 година. Истите ќе се распределуваат во три дела и тоа: основен дел – 4,5% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година, дел за перформанси - 0,75% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година и дел за изедначување - 0,75% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година. Порастот е постапен така што во 2022 година изнесува 5%, а во 2023 година 5,5%.

Во делот на активностите што се однесуваат на зголемување на финансиската дисциплина и ефикасност, намалување и репрограмирање на доспените а неподмирени обврски на единиците на локалната самоуправа, Министерството за финансии ќе им даде можност на општините да користат еден од трите кредитни инструменти, со цел надминување на проблемите со доспеаните, а неплатени обврски и тоа:

- користење условен кредит (standby) од Министерството за финансии,
- издавање општинска обврзница за познат купувач – Министерство за финансии,
- издавање структурна обврзница од страна на Министерството за финансии.

Овој начин на решавање на проблемите со неподмирените обврски ќе биде поврзан со исполнување на условите за прогласување финансиска нестабилност. Истовремено, во овој дел ќе се зајакне целата постапка од самиот момент на прогласување до делот на надминување на финансиската нестабилност.

Во делот што се однесува на зајакнување на фискалната одговорност на општините со законските измени што ќе следат, се очекува зголемување на транспарентноста во работењето на општините, со што општините ќе имаат обврска на транспарентен начин да објавуваат финансиски податоци на своите веб-страници, а ќе бидат обврзани и на зголемена отчетност во трошењето на сите средства доделени од страна на државата.

Преку подобрување на ефикасноста на администрацијата и изнаоѓање нови локални приходи ќе се дејствува кон зголемување на сопствените приходи.

Со дотации од Буџетот на Република Северна Македонија и од буџетите на фондовите се обезбедуваат дополнителни приходи во буџетите на општините за финансирање на нивните надлежности определени со закон. Од Буџетот на Република Северна Македонија се распределуваат: блок дотации за пренесените надлежности во областа на основното и средното образование, културата, детските градинки и домовите за стари лица, наменска дотација за противпожарна заштита, како и капитални дотации од Централниот буџет.

Надлежните министерства и фондовите изготвуваат методологија за утврдување на критериумите за распределба на блок дотациите, којашто се базира на формула со користење соодветни показатели на потребите за секоја програма. Владата на Република Северна Македонија донесува Уредба за методологијата за утврдување на критериумите за распределба на блок дотациите на предлог на надлежното министерство по претходна согласност на Министерството за финансии и Комисијата за следење на развојот на системот за финансирање на општините. Во изминатиот период, кај одредени пренесени надлежности се констатирани одредени проблеми, посебно недоволен износ на средства од блок дотациите со што би се покриле сите трошоци во работењето. Со цел порамноправна распределба на дотациите по општини, потребно е да се направи сеопфатна анализа на критериумите и да се утврди нов модел на распределба на средствата согласно потребите, со што ќе се понуди повисок квалитет на услугите.

Во соработка со надлежните министерства кои трансферираат средства како блок и наменски дотации за пренесените надлежности во областа на основното и средното образование, културата, детската заштита и заштитата на стари лица и противпожарната заштита, ќе се работи на подобрување на критериумите за распределба на доделените средства и обезбедување подобар квалитет на услугите. Од страна на Владата на Република Северна Македонија формирана е Меѓуресорска работна група за надминување

на проблемите на противпожарната заштита и анализа на состојбите во оваа област. Во наредниот период ќе се пристапи кон измена на Законот за пожарникарство, посебно во делот на доуредување на платите и надоместоците на пожарникарите, како и утврдување на потребниот број пожарникари согласно критериумите утврдени во Законот.

Преку надлежните министерства и други државни институции се распределуваат средства до општините, во вид на капитални дотации, за реализирање капитални инфраструктурни проекти во нив. Распределбата се врши согласно Програма која на предлог на надлежното министерство ја носи Владата, така што генерално нема критериуми за распределба на капиталните дотации што би биле претходно усвоени од Владата. Ова ја наметнува потребата од утврдување критериуми за распределба на капитални дотации по општини.

Во наредниот среднорочен период предвидено е утврдување индикатори за следење на фискалната децентрализација, зголемување на ефикасноста при наплатата на локалните даноци, подобрување на ефикасноста и профитабилноста на јавните претпријатија во општините, како и зголемување на транспарентноста и отчетноста на општините.

Зголемувањето на финансиската дисциплина на општините, намалувањето на долговите и домаќинското работење ќе бидат приоритети во наредниот период и ќе се преземат мерки за реално планирање на приходите и расходите на општините, рационализација во работењето и намалување на непотребните расходи, редовно сервисирање на обврските, поголема финансиска дисциплина, подобрување на процедурите за прогласување финансиска нестабилност и анализа на постојните обврски на општините и локалните јавни претпријатија.

Во насока на зголемување на транспарентноста и отчетноста и унапредувањето на фискалната децентрализација, ќе се зголеми контролата од страна на државата, особено од страна на Финансиската инспекција во јавниот сектор во поглед на Законот за пријавување и евиденција на обврските и за непочитување на Законот за финансиска дисциплина, ќе се носат мерки за зголемување на транспарентноста на општините преку објавување на финансиските извештаи на транспарентен и разбирлив начин, а ќе се дејствува и кон поголема отчетност за користење на буџетските средства.

Веќе е започнат процес на јавни консултации и расправа со ЗЕЛС и другите засегнати страни околу предлозите за реформата, а во координација со Работната група за продолжување на процесот на децентрализација, формирана од страна на Владата, во којашто учествуваат министерствата за политички систем, за финансии, за локална самоуправа и ЗЕЛС. Еден од владините приоритети е продолжување на процесот на децентрализација во насока на поголема демократизација, подобри јавни услуги и засилен локален развој во интерес на граѓаните.

Стабилни приходи се обезбедени со доделување средства на општините од закупнина на земјоделско земјиште во сопственост на Република Северна Македонија и тоа во сооднос 50% за Буџетот на Република Северна Македонија и 50% за општините и општините во градот Скопје, коишто се распределуваат од 2018 година, во зависност од местоположбата на земјоделското земјиште што е предмет на давање под закуп, под услов реализацијата на приходите од данок на недвижен имот да се остварува над 80% во однос на планираните претходната година. Пораст на сопствените приходи на општините се реализира од надоместокот што се наплаќа од издавање концесија за користење на водните ресурси за производство на електрична енергија во сооднос од 50% за Централниот буџет и 50% за локалните власти, во зависност на чие подрачје се врши концесиската дејност.

Ќе се зголемат сопствените приходи на општините, посебно на приходите од даноците на недвижен имот со подобар опфат на даночната основа на физичките лица и правните субјекти и повторна процена на вредноста на недвижниот имот. Зголемувањето на стапката на данок на имот, за имоти со висока вредност, би можело да биде дополнителен извор на приходи, со тоа што, откако еднаш ќе се зголеми стапката, од суштинска важност е да се обезбедат капацитети за процена и за ревизија со цел да се избегне пријавување на имотот по пониска вредност.

Во наредниот период се очекува да се остварат повисоки приходи со утврдување на реалната пазарна вредност на недвижниот имот по завршување на постапката на бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште. Понатаму, општините ќе продолжат со извршување во делот на

пренесените надлежности за управување со градежното земјиште и третман на бесправно изградените објекти на градежно и земјоделско земјиште, за кои се утврдени и соодветни извори на приходи во буџетот на општината.

Во наредниот среднорочен период се очекува имплементација на новиот Закон за рамномерен регионален развој и на новата Стратегија за регионален развој за периодот 2021-2031 година. Владата на Република Северна Македонија и во наредниот период ќе продолжи со активностите за рамномерен регионален развој и унапредување на сите региони во земјата. Спроведувањето на Стратегијата за регионален развој во осумте плански региони (Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски, Полошки, Североисточен и Скопски), со подобра вертикална и хоризонтална координација на националните и на локалните политики и интегрираните развојни проекти прилагодени на локалните потреби и услови, ќе обезбеди поизбалансиран и територијално насочен локален развој. Советот за рамномерен регионален развој и понатаму ќе има значајна улога како промотор на партнерството помеѓу регионите/општините и Владата и во негови рамки ќе се координира искористувањето на средствата од сите секторски програми наменети за планските региони и за општините. Посебни напори ќе се вложат за поддршка на општините, со поттикнување на локалниот развој преку поддршка на локалните проекти и нивно усогласување со националните. Целта на фискалното изедначување во контекст на Стратегијата за регионален развој е да се обезбеди еднаква понуда на јавни добра и услуги кај сите единици на локалната самоуправа, притоа остварувајќи комплементарен ефект на постигнување поголема рамнотежа на развојот на одделни плански региони. Солидарно помагајќи ги финансиски најслабите општини, односно општините со најнизок капацитет за собирање приходи, позитивно се влијае врз нивниот развој но истовремено и врз развојот на планскиот регион на кој му припаѓаат.

Усвоена е Програмата за одржлив локален развој и децентрализација за периодот 2021 – 2026 година, а се подготвува Акциски план за Програмата за одржлив локален развој и децентрализација за периодот 2021 – 2026 година, за периодот 2021-2023 година.

Истовремено, секторска работна група за регионален и локален развој има обврска да спроведува задачи на експертско ниво, поврзани со формулирање и имплементација на националните секторски политики, вклучувајќи ги оние поврзани со ЕУ интеграциите и донаторската помош, воопшто, и ИПА програмата.

Покрај поддршката во однос на преносот на надлежностите за наплата на дел од јавните приходи, како и трансферите од Централниот буџет, помошта во градењето на општинските капацитети се спроведува и преку проекти на централната власт финансирани преку меѓународни финансиски институции.

Проектот за подобрување на општинските услуги (МСИП), којшто го спроведува Министерството за финансии со поддршка од Светска банка и Европската комисија, започна пред една деценија, неговиот вкупен фонд е над 100 милиони евра и има за цел да ги подобри општинските услуги преку заеми и грантови за општините за реализација на капитални проекти од типот на водоснабдување, канализација и одведување отпадни води, енергетска ефикасност (улично осветлување, изолација на општински објекти и сл.), локална патна инфраструктура (модернизација и реконструкција на улици и патишта), комунални услуги (набавка на возила за јавните комунални претпријатија), како и други општински услуги и надлежности (изградба на детски градинки, зелени пазари, инфраструктура во индустриски зони и сл.).

Преку Проектот за локални патишта, кој што е дел од тековната Рамка за соработка со Светска банка и се спроведува преку Министерството за транспорт и врски, на сите 80 општини ќе им се распределат седумдесет милиони евра за изградба и санација на локални патишта и улици, како и на друга патна инфраструктура во единиците на локалната самоуправа. Со оваа директна помош од 500.000 евра до 2 милиона евра по општина (во зависност од проектот со којшто ќе аплицираат), се дејствува кон подобрување на локалната инфраструктура во општините.

Во наредниот период ќе продолжи реализацијата на Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор, којшто се спроведува преку Министерството за финансии со поддршка од Светска банка со Договор за заем во вкупен фонд од 10,5 милиони евра. Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор се спроведува преку Проектната единица за подобрување на општинските услуги – МСИП. Главната цел на реализацијата на овој проект е намалување на потрошувачката на енергија во јавниот сектор, а воедно и подобрување на нивото и квалитетот на јавните објекти и јавното осветлување. Право

на користење на средствата од оваа компонента имаат сите единици на локалната самоуправа. Висината на заемот за една локална самоуправа може да варира од 50 илјади до 750 илјади евра и истата зависи од слободниот капацитет за задолжување на општината и проценетата вредност на предложениот општински проект. Со потпишување договор со Министерството за финансии, 80% од овие средства општината ќе ги добие како подзаем, додека, пак, останатите 20% како грант. Воедно, од страна на Министерството за финансии, во рамки на средствата обезбедени за Проектот, ќе бидат покриени и трошоците за подготовка на енергетска ревизија и за техничка документација за проектите.

Уште еден крупен проект што се реализираше изминатите десет години, во насока на подобрување на општинската инфраструктура, е „Водоснабдување и одведување отпадни води“, финансиран преку Европската инвестициска банка (ЕИБ), Светска банка, КфВ, ИПА и со буџетски средства, а имплементиран преку Министерството за транспорт и врски. Со средства во вредност од 100 милиони евра поддржани се сите општини со цел изградба на подобра инфраструктура за водоснабдување и пречистителни станици. Овој проект ќе продолжи и во иднина преку Министерството за животна средина, со дополнителен фонд средства за унапредување на локалната инфраструктура.

Табела 4.7. Проекција на среден рок на буџетот на локалната власт

	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
Вкупни приходи	46,683	49,902	52,161	53,303	54,831	58,018
Даночни приходи	11,961	12,454	12,780	13,110	13,450	13,770
Неданочни приходи	2,503	2,644	2,665	2,665	2,695	2,695
Капитални приходи	2,354	2,310	2,320	2,370	2,530	2,530
Трансфери	28,047	30,817	32,348	33,109	34,108	36,975
Донации	1,818	1,676	2,048	2,048	2,048	2,048
Вкупни расходи	46,683	49,902	52,161	53,303	54,831	58,018
Плати и надоместоци	20,574	22,078	22,140	21,970	22,270	23,040
Стоки и услуги	13,333	12,081	12,323	12,456	12,442	13,185
Каматни плаќања	58	63	63	63	63	63
Субвенции и трансфери	3,390	2,878	2,980	3,080	3,180	3,280
Социјални трансфери	82	71	75	75	75	75
Капитални расходи	9,246	12,731	14,580	15,659	16,801	18,375
Салдо	0	0	0	0	0	0

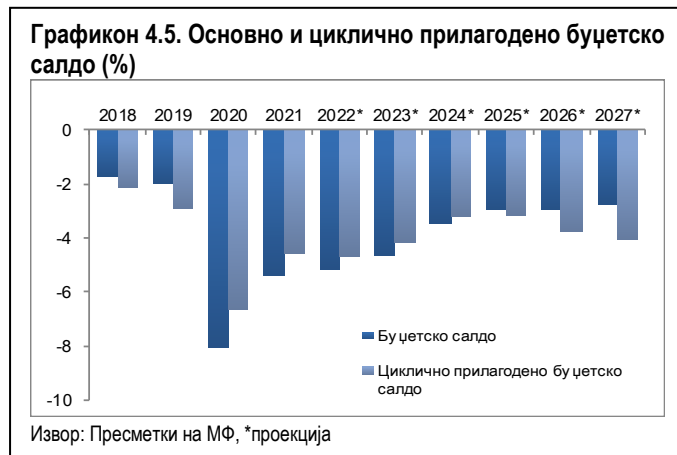
Извор: Проекции на Министерство за финансии (*)

4.5 Структурен дефицит (циклична компонента на дефицитот, еднократни и привремени мерки, фискален став)

Со текот на времето, економската активност има тенденција на раст, но при движењето кон трендната патека вообичаено флукутира над и под долгорочниот тренд. Ваквите циклични движења во економијата се рефлектираат и врз фискалните движења, преку автоматските стабилизатори. Со цел исклучување на ефектите од флукуациите на економската активност врз фискалните индикатори и оцена на основната фискална позиција на земјата, вршме пресметка и анализа на циклично прилагоденото буџетско салдо, коешто го добиваме преку прилагодување на буџетските приходи и на буџетските

расходи за ефектот на отстапување на потенцијалниот од фактичкиот/проектираниот БДП, со тоа што прилагодувањето го вршме на агрегатно ниво и за буџетот на централна власт.

Во 2022 година, во услови на влошено меѓународно окружување и зголемена неизвесност и нивен негативен ефект врз економската активност, БДП се очекува да остане под потенцијалниот, со што цикличната компонента на Буџетот е негативна во износ од 0,4%. Оттука, циклично прилагодениот буџетски дефицит изнесува 4,7% од потенцијалниот БДП (графикон 4.5).

Во 2023 година, во услови кога производниот јаз останува во негативната зона, автоматските стабилизатори делуваат негативно врз буџетското салдо, со што пресметковниот циклично прилагоден буџетски дефицит е помал од планираниот буџетски дефицит, кој благо се стеснува и достигнува 4,2%. Во 2024 година, јазот помеѓу проектираниот и потенцијалниот БДП се намалува, со што циклично прилагодениот буџетски дефицит се доближува до планираниот. Во периодот 2025-2027 година, цикличната компонента на Буџетот преминува во позитивната зона, а циклично прилагодениот буџетски дефицит изнесува 3,7% во просек годишно. Во периодот 2023-2027 година, циклично прилагодениот примарен буџетски дефицит е проценет на 2,2% во просек годишно (Табела 4.8).

Табела 4.8. Агрегатни фискални индикатори (%)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Вкупно буџетско салдо	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9	-3,0	-2,8
Примарно буџетско салдо	-3,9	-3,2	-1,8	-1,4	-1,1	-0,8
Циклична буџетска компонента	-0,4	-0,5	-0,2	0,2	0,8	1,3
Циклично прилагодено вкупно буџетско салдо	-4,7	-4,2	-3,2	-3,2	-3,8	-4,1
Циклично прилагодено примарно буџетско салдо	-3,5	-2,8	-1,6	-1,6	-1,9	-2,1

Извор: Пресметки на Министерство за финансии

Забелешка: Податоците за циклично прилагодено вкупно/примарно буџетско салдо се изразени во однос на потенцијалниот БДП.

4.6 Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг

Државниот долг на Република Северна Македонија²⁴ на крајот К-3 2022 година изнесуваше 6.497,4 милиони евра, односно 48,1% од проектираниот БДП. Вкупниот јавен долг²⁵, кој го вклучува државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје, на крајот од К-3 2022 е на ниво од 7.643,6 милиони евра, што претставува 56,6% од проектираниот БДП. Со Законот за изменување и дополнување на Законот за јавен долг (Службен весник на Република Северна Македонија 98/19 од 17 мај 2019 година), националната дефиниција за јавниот долг се прошири и го опфаќа и негарантираниот долг на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје. Така, почнувајќи од К-2 2019 година во состојбата на јавниот долг е вклучен и негарантираниот долг на јавните претпријатија. Во К-3 2022 година овој долг изнесува 71,0 милион евра односно 0,5% од БДП. Во анализираниот период, внатрешниот државен долг учествува со 40,05% во вкупниот државен долг, а надворешниот државен долг со 59,95%.

Изложеноста на портфолиото на државниот долг на пазарните ризици забележа понатамошно намалување, согласно поволните промени во каматната и валутната структура. Од аспект на каматната структура, долгот со фиксна каматна стапка е намален за 3,6 п.п. во однос на крајот на 2021 година. Учеството на долгот со фиксна каматна стапка во вкупниот државен долг е значително над минималното учество од 60% утврдено со Стратегијата за управување со јавен долг и во К-3 изнесува 75,3%, наспроти долгот со променлива каматна стапка кој изнесува 24,7%. Од аспект на валутната структура, долгот во денари изнесува 23,73% од вкупниот долг, а во странска валута изнесува 76,27%. Учеството на долгот деноминиран во евра во портфолиото на државниот долг во странска валута изнесува 92,3%, значително над минималното учество од 80% утврдено со Ревидираната стратегија за управување со јавен долг, и во споредба со крајот на 2021 година бележи зголемување од 0,44 п.п..

Согласно измените на Законот за јавен долг, од 2020 година управувањето со јавниот долг се утврдува во посебна Стратегија за управување со јавен долг којашто ја донесува Владата на РСМ. Ревидираната стратегија за управување со јавен долг 2023-25 (со изгледи до 2027 година) е донесена на 14.12.2022 година.

Во наредниот среднорочен период се очекува продолжување на имплементацијата на веќе започнатите инвестиции и на нови инвестиции од областа на патната и железничката инфраструктура, водовод и

²⁴Државен долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Северна Македонија, јавните установи основани од Република Северна Македонија и општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје.

²⁵Јавниот долг е збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија и акционерски друштва основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје.

канализација, инвестиции во областа на образованието, здравството, енергетиката, животната средина, реформи во земјоделскиот и социјалниот сектор, развој на општините, како и други проекти коишто се во согласност со програмата на Владата на Република Северна Македонија. Проектите ќе бидат имплементирани од страна на органите на државната управа, општините, јавните претпријатија и трговските друштва во доминантна државна сопственост. Овие проекти ќе бидат кофинансирани со странски заеми, но со цврста определба да не се загрози долгорочната одржливост на нивото на задолженост на земјата. Покрај за инвестициски проекти, дел од задолжувањето е со цел покривање на буџетскиот дефицит, односно непречено извршување на исплатите од Буџетот. Дополнително, дел од задолжувањето ќе биде наменето и за отплата на претходни долгови. Притоа, во периодот од 2023 до 2025 година ќе треба да се отплатат околу 1.450,0 милиони евра по основ на претходни надворешни задолжувања, вклучително и еврообврзницата во износ од 450 милиони евра издадена во 2016 година којашто ќе се исплати во јули 2023 година, еврообврзницата во износ од 500 милиони евра издадена во 2018 година којашто ќе се исплати во јануари 2025 година, како и други отплати на долгови на странски пазар.

Табела 4.9. Состојба на јавен долг (во милиони евра)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 К-3
Надворешен јавен долг	1.941,2	2.078,7	2.725,1	2.847,5	3.286,0	3.187,5	3.537,8	3.709,3	4.323,7	4.668,9	4.989,2
Државен долг	1.615,9	1.597,5	2.092,2	2.096,7	2.446,6	2.376,8	2.695,0	2.763,5	3.382,5	3.648,9	3.895,1
Гарантиран долг	325,3	481,2	633,0	750,8	839,4	810,7	842,7	929,9	920,0	999,9	1.070,4
Негарантиран долг	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	15,9	21,2	20,2	23,7
Домашен јавен долг	967,6	1.202,7	1.196,2	1.379,7	1.425,4	1.599,4	1.664,4	1.831,6	2.159,6	2.466,4	2.654,4
Државен долг	938,6	1.174,1	1.170,3	1.356,6	1.404,9	1.581,7	1.649,4	1.793,3	2.133,4	2.431,4	2.602,4
Гарантиран долг	29,0	28,6	25,9	23,2	20,5	17,7	15,0	12,3	9,5	7,5	4,8
Негарантиран долг	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	26,0	16,6	27,5	47,2
Вкупен јавен долг според Законот за јавен долг	2.908,8	3.281,4	3.921,3	4.227,2	4.711,4	4.786,9	5.202,2	5.540,9	6.483,3	7.135,3	7.643,6
Вкупен јавен долг како % од БДП	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,7	48,4	49,2	59,7	61,0	56,6
Вкупен државен долг	2.554,5	2.771,6	3.262,5	3.453,3	3.851,5	3.958,5	4.344,4	4.556,8	5.516,0	6.080,2	6.497,4
Државен долг како % од БДП	33,7	34,0	38,1	38,1	39,9	39,4	40,4	40,5	50,8	52,0	48,1
Вкупен гарантиран долг	354,3	509,8	658,9	774,0	859,9	828,4	857,7	942,2	929,5	1.007,4	1.075,2
Гарантиран долг како % од БДП	4,7	6,3	7,7	8,5	8,9	8,3	8,0	8,4	8,6	8,6	8,0
Вкупен негарантиран долг								41,9	37,8	47,7	71,0
Негарантиран долг како % од БДП	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	0,4	0,3	0,4	0,5

Извор: Министерство за финансии и Народна банка на Република Северна Македонија

Графикон 4.6. Државен долг на земјите членки на ЕУ и земјите во регионот во К-2 2022 година (% од БДП)

* Податокот за Северна Македонија се однесува на третиот квартал од 2022 година.
Извор: Министерство за финансии, Евростат, октомври 2022 година

Движењето на јавниот долг во наредниот период ќе биде одраз на среднорочната буџетска рамка и имплементацијата на капитални проекти. Како резултат на економската криза предизвикана од пандемијата на ковид-19, значаен дел од земјите на Европската Унија, како и земјите во регионот, беа принудени да ги прошират своите буџетски дефицити со цел да обезбедат средства за справување со пандемијата. Кај повеќето економии ова резултираше со зголемување на нивото на јавниот долг за околу 10 проценти поени. Во текот на 2022 година, споредено со 2021 година, Република Северна Македонија забележа намалување на нивото на јавниот долг во однос на БДП од 4,4 п.п. и истото е под максималниот лимит утврден во Стратегијата за управување со јавен долг 2023-2025 (со изгледи до 2027 година). Сепак, среднорочните проекции прикажани во оваа Стратегија покажуваат дека јавниот долг ќе го надмине максималниот праг од 60% во периодот 2023-2025 година, но како резултат на мерките за фискална консолидација во 2026 година се очекува негова стабилизација, а во 2026 и 2027 година повторно враќање во пропишаните рамки под 60% од БДП.

Со цел намалување на ризикот од промена на девизниот курс, во Стратегијата се утврдени лимити за валутна структура на државниот долг, при што минималното учество на долгот во евра во портфолиото на долгот во странска валута треба да биде 85%. Исто така, во Стратегијата е утврден лимит за каматната структура на државниот долг, односно долгот со фиксна каматна стапка треба да биде застапен со најмалку 60% во вкупното должничко портфолио.

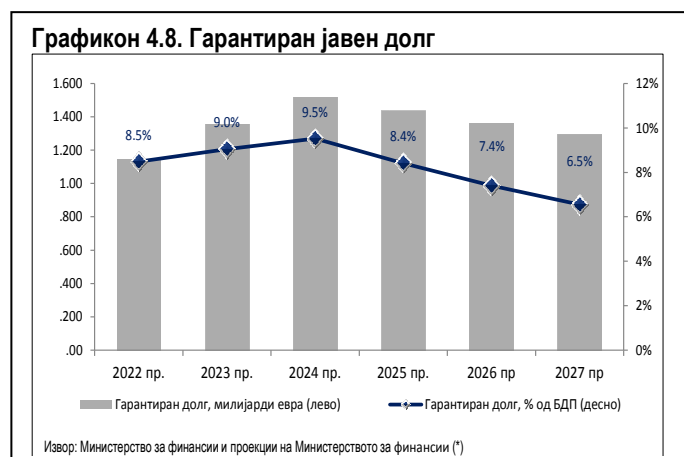
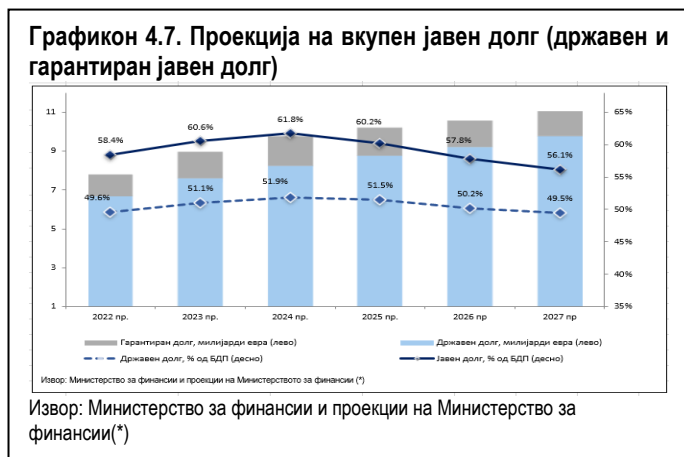
Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот од рефинансирање, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на достасување“ во 2023 година треба да биде 4 години.

Министерството за финансии и во следниот период ќе ги разгледува можноста и условите за реструктурирање на долгот со активно управување со должничкото портфолио. Со цел понатамошно порамнување на профилот на отплата и намалување на ризикот од рефинансирање, како и остварување дополнителни каматни заштеди, Министерството за финансии и во следниот период ќе ги разгледува можноста и условите за оптимизација на трошокот за сервисирање на долгот со активно управување со должничкото портфолио.

Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот од промена на каматните стапки, минималното ниво на индикаторот „Просечно време на промена на каматните стапки“ во 2023 година треба да биде 3 години.

Република Северна Македонија и натаму ќе остане умерено задолжена земја, како резултат на залошбата за водење дисциплинирана фискална политика во наредниот период.

Гарантиран долг. Согласно проекциите, гарантираниот јавен долг во период од 2023 до 2027 година се очекува да има благ пораст до 2024 година, што пред сè се должи на задолжувањето во областа на енергетиката, како и на имплементацијата на другите проекти претежно од областа на патната инфраструктура. Понатаму, од 2025 година, се очекува стабилизација и намалување на гарантираниот долг на ниво од 6,5% од БДП во 2027 година. Притоа, во

целиот период нивото на гарантираниот јавен долг е под утврдениот максимален лимит.

Во периодот 2023 - 2027 година се очекува имплементирање на инвестициите во областа на патната инфраструктура финансирани со заеми гарантирани од државата и се утврдува лимит за максимално нето-задолжување по основ на гарантиран долг во 2023 година до 250 милиони евра.

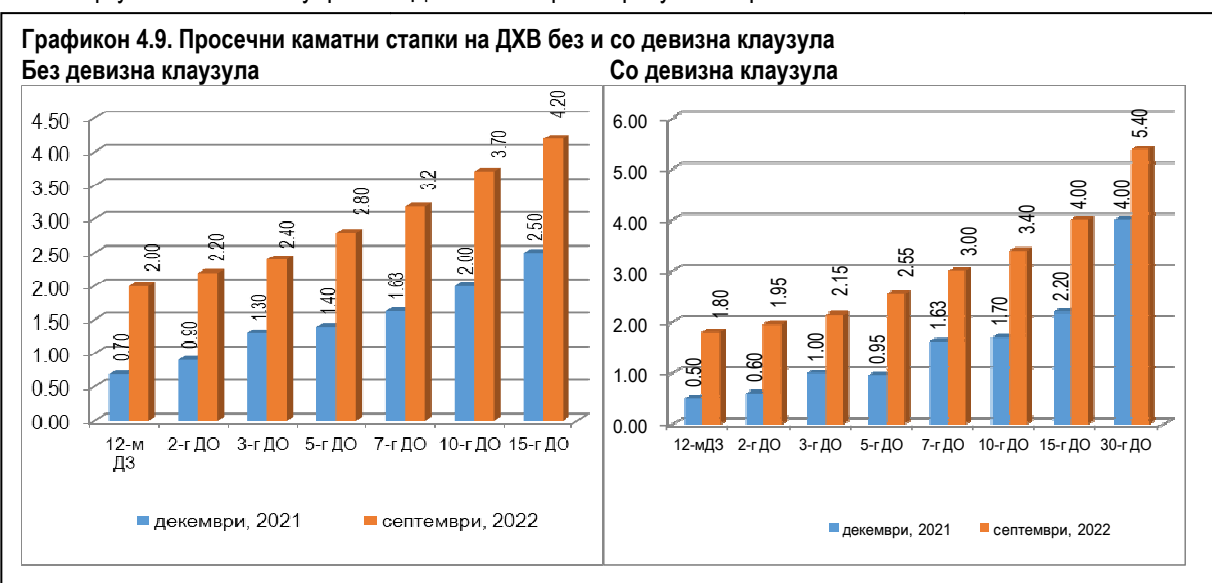
Во согласност со Законот за јавен долг постои законска обврска Министерството за финансии да врши процена на кредитната способност на носителот на јавен долг којшто бара издавање државна гаранција, и тоа врз основа на анализа на финансиската состојба и нејзините изгледи во текот на гарантираниот период, која вклучува анализа на показатели за ликвидност, солвентност и профитабилност на јавните претпријатија и трговските друштва и показатели за буџетското и финансиското работење на општините и јавните установи основани од Република Северна Македонија. Заклучно со 30.9.2022 година издадените државни гаранции изнесуваат 1.075,2 милиона евра, што претставува 8,0% од БДП (кои се дел од вкупниот јавен долг кој изнесува 56,6% од БДП).

Примарен пазар на државни хартии од вредност. Согласно Календарот за издавање државни хартии од вредност (ДХВ) на домашниот пазар, во периодот јануари – септември 2022 година Министерството за финансии на редовна основа издаваше 12-месечни државни записи (и една аукција на 3-месечни записи), како и 3-и 15-годишни државни обврзници.

Во овој период беа спроведени вкупно 35 аукции на ДХВ, односно 20 на државни записи и 15 на државни обврзници. Вкупниот износ понуден за продажба на аукциите изнесуваше 30.478,46 милиони денари, побарувачката изнесуваше 28.679,78 милиони денари, а реализацијата 28.679,78 милиони денари. Во текот на 2022 година, Министерството за финансии спроведуваше мерки усвоени со Стратегијата за денаризација, односно акцентот на издавањето беше ставен на хартии од вредност во домашна валута, кое заклучно со третиот квартал изнесуваше 23.983,17 милиони денари наспроти износот од 4.696,61 милион денари издаден преку државни хартии од вредност со девизна клаузула.

На графиконот 4.9 се прикажани каматните стапки на државните хартии од вредност кои важеа во периодот јануари - септември 2022 година. На истиот се бележи континуирано зголемување на каматните стапки што се оствари во повеќе наврати во 2022 година, како резултат на веќе постоечката пандемија наковид-19, енергетската криза и зголемените стапки на инфлација. Заклучно со септември 2022 година, состојбата на недостасани ДХВ изнесува 153.617,98 милиони денари, од кои 34.000,05 милиони денари се државни записи, а 119.617,93 милиони денари се државни обврзници.

Секундарен пазар на ДХВ. Законската регулатива за секундарно тргување во Република Северна Македонија овозможува тргување со сите структурни ДХВ и континуираните ДО на Македонска берза АД, како и тргување со континуираните ДХВ на пазарите преку шалтер.

Во периодот јануари - септември 2022 година, вкупниот промет на тргување со државни обврзници на Македонската берза изнесува 398,44 милиони денари, што претставува намалување за 531,76 милиони денари во однос на истиот период минатата година.

Во периодот јануари - септември 2022 година на пазарот преку шалтер се реализирани 4 трансакции коишто се однесуваат на државни записи и 28 трансакции коишто се однесуваат на државни обврзници. Вкупниот номинален износ на тргување изнесуваше 1.568,61 милион денари. Споредено со тргувањето до септември 2021 година коешто изнесуваше 5.061,98 милиони денари, може да се констатира дека заклучно со 30.9.2022 година се реализирани поголем број трансакции со ДХВ но, вкупниот номинален износ на тргување е помал за 3.493,37 милиони денари.

Меѓународен пазар на капитал. На меѓународниот пазар на капитал до септември 2022 година се тргуваше со 4 еврообврзници издадени од Република Северна Македонија кои доспеваат за исплата во 2023, 2025, 2026 и 2028 година, чиј принос на 30 септември 2022 година изнесуваше 6,624%, 7,361%, 7,558% и 7,187%, соодветно.

Регистрирана обврзница NSV. На 27 септември 2022 година, Владата на Република Северна Македонија донесе Одлука за издавање регистрирани хартии од вредност NSV, во износ до 250 милиони евра. Условите на задолжувањето се: каматната стапка 3,75% плус 6-месечен ЕУРИБОР, рок на отплата од 3 години и 18 месеци грејс период. Со инструментот NSV се обезбеди значително пониска каматна стапка од онаа што би се постигнала со евентуалното издавање нова еврообврзница.

Задолжување на Република Северна Македонија кај Шпаркасе Банка АД Скопје. На 24 август Владата на Република Северна Македонија донесе Одлука за задолжување на Република Северна Македонија кај Шпаркасе Банка АД Скопје во вкупен износ до 50 милиони евра во денарска противвредност. Средствата од краткорочниот кредит ќе се користат под следните услови: варијабилна каматна стапка, 12месечен ЕУРИБОР + маргина 1,15% и рок на отплата до една година.

Кредитен рејтинг на Република Северна Македонија. Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич“ во ноември 2022 година ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB+, со негативен изглед. Исто така, претходно во мај 2022 година „Фич“ ја потврди доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија BB+, со негативен изглед.

Во февруари и август 2022 година, Агенцијата за кредитен рејтинг „Стандард и Пурс“ ја потврди претходно доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Северна Македонија за странска и домашна валута BB-, истовремено потврдувајќи го стабилниот изглед на земјата.

4.7 Сензитивна анализа и споредба со претходната програма

Сензитивност на буџетскиот дефицит. Среднорочните економски проекции се базираат на одредени претпоставки, првенствено за макроекономското окружување, дизајнирањето на економските политики и нивното спроведување, како и за отсуството на поголеми шокови.

Среднорочните макроекономски и фискални проекции секогаш се проследени со одреден степен на неизвесност и ризици. Евентуалната материјализација на тие ризици би резултирала со отстапувања од основното среднорочно сценарио, односно поинаква реализација на клучните фискални променливи.

Оттаму, во рамките на овој дел даваме преглед на резултатите од сензитивната анализа, со која е испитана чувствителноста на буџетскиот дефицит на централната власт преку три ризични сценарија, коишто претпоставуваат поинакви услови од оние земени како основа за среднорочните проекции елаборирани погоре. Притоа, сите ризици се анализирани одделно и во сите сценарија се претпоставува отсуство на други отстапувања од основното сценарио.

Со оглед на тоа дека среднорочното фискално сценарио се темели на одредени макроекономски претпоставки, тие се сметаат за примарен фактор со потенцијално влијание врз фискалните движења. Така, како прво ризично сценарио претпоставуваме материјализација на надолните ризици во однос на надворешното окружување, согласно првото алтернативно сценарио образложено во точката 3.3. Според ваквото сценарио, проектираниот просечен годишен реален раст на БДП во периодот 2023-2027 година изнесува 3,5%, односно е за 1,1 п.п. понизок споредено со основното сценарио. Притоа, евентуалниот

понизок економски раст ќе имплицира и пониска реализација на цикличната компонента на буџетските приходи. Оттука, ова сценарио би резултирало со буџетски дефицит од 4,1% од БДП во просек годишно во наредниот петгодишен период, односно проширување на дефицитот за 0,8 п.п. во просек споредено со основните проекции. Во табелата 4.9 е прикажан буџетскиот дефицит во овој период според основното и ризичните сценарија.

Во второто ризично сценарио се претпоставува пониска реализација на капиталните расходи, согласно второто алтернативно сценарио образложено во точката 3.3, односно нивна реализација на ниво од околу 70% од предвидените со основното сценарио. Намалената реализација на капиталните расходи би предизвикала забавување на растот на бруто-инвестициите, а соодветно на тоа и пониска стапка на реален раст на БДП во однос на основното сценарио во просек за 0,5 п.п. годишно во периодот 2023-2027 година. Ова сценарио би имало негативен одраз и кај даночните приходи, кој би го надминал ефектот на намалените расходи. Оттаму, согласно ова сценарио, буџетскиот дефицит би се влошил за 0,4 п.п. во просек годишно споредено со основното сценарио во периодот на предвидување.

Табела 4.10. Сензитивна анализа на буџетскиот дефицит

	2023	2024	2025	2026	2027
Буџетски дефицит (% од БДП)					
Основно сценарио	-4,6	-3,4	-2,9	-3,0	-2,8
Сценарио 1. Понизок економски раст	-5,1	-4,0	-3,6	-3,9	-3,9
Сценарио 2. Пониска реализација на капитални расходи	-4,8	-3,7	-3,2	-3,4	-3,3
Сценарио 3. Пониска наплата на даночни приходи	-5,5	-4,3	-3,8	-3,9	-3,7

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Како трето сценарио се претпоставува намалена наплата на вкупните даночни приходи за 5% годишно во периодот на предвидување споредено со основното сценарио. Во услови на непроменето ниво на буџетски расходи и непроменет економски раст, намалените даночни приходи би придонеле за зголемување на буџетскиот дефицит, којшто би изнесувал 4,2% од БДП во просек годишно во анализираниот период, доближувајќи се до нивото од околу 3,5% од БДП во 2027 година.

Остварувањето на кое било од наведените ризични сценарија во наредниот период би резултирало со релативно ограничени ефекти врз буџетскиот дефицит, односно не доаѓа до загрозување на одржливоста на фискалната политика на среден рок.

Ризици на јавниот долг. Неизвесноста што произлегува од идното движење на макроекономските варијабли на меѓународниот пазар на капитал има значително влијание при донесувањето на одлуките за ефикасно управување со должничкото портфолио на државата. Во услови на големи осцилации на економските варијабли се јавува потреба од активно управување со ризиците на коишто подлежи портфолиото на јавниот долг во Република Северна Македонија. Како основни ризици што се идентификувани при управувањето со ова портфолио се јавуваат ризикот од рефинансирање, пазарниот ризик во којшто се вклучени ризикот од промена на каматните стапки и ризикот од промена на девизните курсеви, ризикот поврзан со потенцијалните обврски и оперативниот ризик.

Сензитивност на јавниот долг. Со цел испитување на изложеноста на портфолиото на долгот на пазарниот ризик, односно ризик од промена на каматните стапки и девизните курсеви, подготвена е кратка симулација за влијанието на промената на каматните стапки и девизниот курс врз трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг. Сензитивната анализа за движењата на трошоците за сервисирање во Буџетот на Република Северна Македонија по основ на надворешен долг се заснова на следните претпоставки: со промена на една варијабла сите други варијабли остануваат непроменети, т.е. *ceteris paribus*, при евентуални движења на другите валути во однос на еврото, девизниот курс на денарот во однос на еврото ја задржува стабилната вредност, и непостоење корелација меѓу каматните движења и движењата на девизниот курс.

Анализата го опфаќа периодот 2023-2025 година и се заснова на сценарија на пораст на каматната стапка за 1 п.п. од основното сценарио, како и на депрецијација на еврото во однос на другите валути за 10%.

Табела 4.8. Анализа на сензитивноста на трошоците за сервисирање на надворешниот државен долг при промена на каматните стапки и девизните курсеви

Индексни броеви	2023	2024	2025
Основно сценарио	100,0	100,0	100,0
Сценарио 1: зголемување на соодветните каматни стапки за 1 п.п.	105,7	105,3	104,5
Сценарио 2: апрецијација на другите валути од портфолиото во однос на еврото за 10%	100,2	100,4	100,1

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Главни заклучоци што може да се извлечат од оваа анализа се следните:

- каматните трошоци за сервисирање по основ на надворешниот државен долг се сензитивни на движењето на каматните стапки. Доколку каматните стапки во 2023 година пораснат за 1 процентен поен во однос на основната проекција, тоа би предизвикало пораст на каматните трошоци за 5,7% односно за 7,4 милиони евра. Оваа сензитивност може да се објасни како изложеност на должничкото портфолио на ризикот од промена на каматните стапки;
- евентуална депрецијација на еврото во однос на другите валути во портфолиото (американски долар, јапонски јен и специјални права за влечење) за 10% ќе предизвика зголемување на трошоците за сервисирање за 0,2% во 2023 година, односно за 1,6 милиони евра. Од добиените резултати може да се утврди дека евентуалните неповолни движења на девизните курсеви на другите валути во однос на еврото нема да предизвикаат позначително зголемување на трошоците за сервисирање затоа што најголемиот дел од надворешниот државен долг е деноминиран во евра.

4.8 Квалитет на јавни финансии

Одржувањето на целокупната фискална дисциплина на среден рок е еден од приоритетите во процесот на планирање и буџетирање, што ќе резултира со: а) среднорочна фискална консолидација; б) распределба на ресурси заснована на програмите и вклучените програмски показатели; и в) среднорочна буџетска рамка која служи како веродостоен водич за идната распределба на буџетските средства за секој буџетски корисник. Овие приоритети ќе бидат задржани и надградени во идниот период којшто ќе биде опфатен со новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии за следниот програмски период почнувајќи од 2022 година, којашто започна да се подготвува во 2021 година.

Владата на РСМ во текот на октомври 2021 година го донесе Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст којшто е заснован на:

- фискална консолидација – преку утврдување мерки за рационализација по одделни категории на расходи, активности и мерки за подобрувањето на ефикасноста и ефективноста на системот за наплата на јавните приходи коишто ќе обезбедат поголема наплата и подобрување на приходната страна на Буџетот, а претставени се и нови извори и модели на буџетско финансирање;
- конзистентност на политиките во процесот на буџетско планирање – преку целосна поврзаност на буџетското планирање со Програмата на Владата, секторските стратегии, како и нужноста од поврзаност со Програмата за економски реформи; и
- развој на повеќегодишни индикатори за мерење на успешноста во реализацијата на политиките во Буџетот – со цел мерење на ефектите од буџетските расходи во однос на резултатите при обезбедувањето јавни добра и услуги што ги даваат буџетските корисници.

За фискална консолидација и за ефикасно и одржливо намалување на фискалниот дефицит потребна е комбинација на мерки и на приходната и на расходната страна на Буџетот. Имајќи ги предвид ограничените ресурси, како и потребата за финансирање приоритетни проекти, сè повеќе се наметнува неопходноста од усовршување на процесот на буџетското планирање засновано на перформанси и рационализација на одредени расходи и воспоставување соодветни стандарди.

4.9 Фискално управување и буџетски рамки

Програмата за реформи во управувањето со јавните финансии 2022-2025 година е стратешки документ за развој на системот за управување со јавните финансии со кој се продолжуваат започнатите реформи од претходниот четиригодишен период.

Реформите во јавните финансии за подобрување на фискалната рамка, зајакнување на процесот на планирање, извршување и известување за јавните финансии, зголемување на наплатата на приходите,

подобрување на системот на јавни набавки и зајакнување на внатрешната и надворешната контрола преку зголемување на транспарентноста и отчетноста во работењето се идентификувани како една од клучните цели на Владата, што треба да обезбеди забрзан и одржлив економски раст, повисок животен стандард и квалитет на живот на граѓаните. Тоа вклучува одржување стабилен Буџет на долг рок, притоа продолжувајќи со обезбедувањето квалитетни и брзи услуги за граѓаните и деловните субјекти, преку модерна и ефикасна јавна администрација, базирана на дигитализација.

Новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии ја нагласува валидноста на претходната Програма и потребата од продолжување на реформите во оваа област. Оваа Програма се заснова на темелна анализа на состојбата врз основа на интерни анализи на релевантните национални институции, како и на наодите и оценките добиени од Процената на јавните расходи и финансиската отчетност (ПЕФА), која беше спроведена во периодот април - мај 2021 г., препораките добиени од страна на експертите на ММФ - Оддел за фискални работи и на Светска банка за приоритизација на идните реформи, оценките од направената процена на ОЕЦД - СИГМА врз основа на Принципите за јавна администрација, која беше спроведена во март 2021 година, како и на други специфични надворешни дијагностички процени.

Подготовката и спроведувањето на новата Програма за периодот 2022 - 2025 година се базира на секторски дијалог за политиките со сите заинтересирани страни, којшто беше воспоставен со претходната Програма. Целта на дијалогот е да се осигура заедничката работа на приоритетите и политиките во секторот Управување со јавни финансии и да се воспостави синергија и усогласеност помеѓу различните иницијативи, како и да се обезбеди дека буџетските средства и сите други расположливи ресурси, вклучително и донаторските средства, ќе се користат на целисходен и транспарентен начин.

Во насока на реализација на целите на Програмата е Законот за буџетите, кој ја дава рамката во која се дефинира системот за управување со јавни финансии во Република Северна Македонија.

Со овој закон се уредува постапката за изготвување, донесување, извршување на Буџетот на Република Северна Македонија и буџетите на единиците на локалната самоуправа и на Градот Скопје, како и известување за извршувањето на истите. Законот ги регулира и фискалните правила и фискалните принципи, воспоставувањето на Фискалниот совет, среднорочното буџетско планирање, управувањето со средствата на државата и општините, како и следењето на финансиските резултати на јавните претпријатија и на трговските друштва основани од државата и општините, како и фискалната одговорност и основите за воспоставување Интегриран информациски систем за управување.

Подобрувањето на управувањето со јавните финансии и зајакнувањето на среднорочното буџетирање за наредните 5 години, е еден од најголемите приоритети на Владата на Република Северна Македонија, како дел од процесот за пристапување во Европската Унија.

Притоа, за изработка на Фискалната стратегија планирано е поместување на временската рамка од постојната како и подобрена структура и содржина на Стратегијата.

Буџетот ќе има подобар приказ, преку поголем број информации што ќе бидат прикажани и подобро структурирани и истиот ќе биде поделен на општ, посебен и развоен дел.

Воедно се предвидени одредби за воведување нумерички фискални правила, дизајнирани на начин да бидат усогласени и конзистентни со фискалните правила на ЕУ, коишто ќе ја направат фискалната политика попредвидлива и поодговорна. Владата може да отстапи од утврдените фискални правила во исклучителни околности.

Во наредниот период, Министерството за финансии, во соработка со Светска банка, како и преку ЕУ ИПА твининг проектот „Зајакнување на функциите за планирање на Буџетот, извршување и внатрешна контрола“, ќе продолжи да работи на подготовка на подзаконски акти, насоки, прирачници и слично, чија цел е операционализација на новиот Закон за буџетите, понатамошни подобрувања на системот за управување со јавните финансии, како и развивање детален план за сите работни процеси во Министерството за финансии.

Исто така, со Законот за буџети во наредниот период се планира воведување Интегриран информациски систем за финансиско управување (IFMIS – Integrated Financial Management Information System), со кој ќе

се воспостави интегрирање и поврзување со сите буџетски корисници и системите на Управата за јавни приходи, Царинската управа и други институции, а со цел поефикасно управување со јавните финансии. Со имплементирањето на ИФМИС ќе се постигне целосна компатибилност и интероперабилност на системите на јавните финансии, а нивната примена во согласност со Стратегијата за управување со јавните финансии, значи обезбедување достапност на системите и размена на податоци непрекинато 24 часа дневно во текот на целата година.

Врз основа на спроведената Процена на управувањето со јавните инвестиции (ПИМА) од страна на ММФ, Министерството за финансии како координатор на процесот подготви Акциски план за спроведување на препораките од ПИМА, којшто е усвоен од страна на Владата. Во согласност со Акцискиот план, новата Програма за реформа на УЈФ 2022 - 2025 година усвоена од Владата во 2022 година, елаборира посебен приоритет со мерки за зајакнување на рамката за управување со јавните инвестиции насочени кон зголемување на ефикасноста во обезбедувањето јавна инфраструктура, што треба да се спроведуваат од страна на надлежните национални институции во следниот период. Конкретно, реформите што постепено ќе се воведуваат во насока на подобрување на планирањето, алокацијата и спроведувањето на јавните инфраструктурни проекти, како и зајакнувањето на улогата на Министерството за финансии во процесот на управување со јавните инвестиции, ќе придонесе за поголема усогласеност на буџетските алокации со инвестициските приоритети на Владата, подобрување на сеопфатноста на буџетската документација со цел таа да ги вклучува сите јавни расходи за капитални инвестиции и информации за финансиските потреби на тековните и новите проекти, како и за воведување централен надзор над портфолиото на јавните инвестиции на национално ниво, што вклучува следење и управување со целокупниот ризик во реализацијата. Овие мерки се дел од реформите на буџетскиот систем што треба да се воведат со новиот Закон за буџетите, конкретно поврзани со среднорочното буџетско планирање на приоритетите и процедурите за селекција на нови проекти. Поконкретно, Владата ќе воведи нова методологија за дефинирање, подготовка, разгледување, оценување и приоритизирање на новите инфраструктурни проекти, со што ќе се утврдат стандардизирани процедури за подготовка, проценка и избор на инфраструктурни проекти. Меѓутоа, имплементацијата на Акцискиот план и Програмата за реформа на УЈФ е условена со формирање нов сектор задолжен за извршување на функциите поврзани со управувањето со јавните инвестиции во Министерството за финансии. Новиот сектор за управување со јавните инвестиции во МФ треба да врши работи што се однесуваат на оцена на јавните инфраструктурни проекти, пред сè од гледна точка на фискалното влијание, ризиците и одржливоста, давање мислења и препораки за проектите, подготовка на збирна листа на предложени и оценети нови јавни инфраструктурни проекти, консолидирање на листата на приоритетни јавни инфраструктурни проекти, мониторинг на проектите, како и развивање и ажурирање на методологиите за оцена на проекти и преглед на прединвестициски студии. За спроведување на активностите насочени кон зајакнување на управувањето со јавните инвестиции ќе се обезбеди развој на капацитетите од страна на ММФ и Светска банка со финансиска поддршка од ЕУ. Исто така, функционалните и техничките барања на Интегрираниот информациски систем за финансиско управување (ИФМИС) се дополнително развиени и треба да вклучуваат детални спецификации за модулот за управување со јавни инвестиции, којшто ќе ги поддржи новите функции на управување со јавни инвестиции на МФ.

4.10 Одржливост на јавните финансии²⁶

Пресметките за долгорочната одржливост на јавните финансии се темелат на следните претпоставки:

- просечен раст на продуктивноста на трудот од 2,7%;
- зголемување на стапката на активност кај мажите (од 76,3% во 2020 година на 85,3% во 2060 година);
- поинтензивно зголемување на стапката на активност кај жените (од 54% во 2020 година на 75,6% во 2060 година), со што учеството на женската популација во вкупното активно население се очекува да достигне 47% во 2060 година;

²⁶ Анализата за одржливост станува иста како и минатата година бидејќи податоците за пазар на труд за К1, К2 и К3 2022 се обработуваат со помош на проектите за населението за 2022 година во согласност со Пописот од 2021 година (<https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstanie.aspx?rbtxt=98>), додека податоците за претходните години за овој сектор не се усогласени со Пописот од 2021 година. Анализата на одржливост може да се направи така до 30 години бидејќи податоците за пазар на труд според последниот попис. Достапните податоци во моментот не се споредливи.

- поинтензивно намалување на стапката на невработеност до 2030 година, проектирана на 7,5% истата година, а со помал интензитет во следните години, при што стапката на невработеност во 2060 година е проектирана на 3,5%;
- зголемување на учеството на населението на возраст над 65 години на околу 37% до 2060 година.

Врз основа на претпоставките за раст на вработеноста и платите во земјата, се проценува просечен годишен раст од 6,2% на приходите од придонеси по основ на пензиско осигурување во анализираниот период, а нивното просечно учество во БДП изнесува 6,8%. Во врска со расходите за пензии, потребно е да се напомене дека се опфатени само оние на државниот пензиски фонд. Имајќи го ова предвид, а согласно проектираните демографски движења, се предвидува просечен годишен раст на расходите за пензии од 4,8% во анализираниот период, а нивното учество во БДП се очекува постепено да се намалува и во 2060 година да изнесува 6%. Јавните расходи за здравствена заштита како процент од БДП се предвидува постепено да се зголемат и да достигнат приближно 8% во 2060 година, што главно се должи на ефектите од стареењето на населението. Расходите за образование е предвидено да се зголемат за речиси 7% во просек годишно во наредниот четириесетгодишен период, со што нивното учество во БДП се очекува да достигне 5% во 2060 година. Во анализираниот период, каматните расходи се претпоставува да изнесуваат во просек 0,7% од БДП, со тоа што по 2030 година се предвидува нивното учество да се намали под 1%, согласно проектираното движење на буџетското салдо, односно државниот долг и проектираната ефективна каматна стапка.

5. Структурни реформи во 2023-2025 година

За поврзаноста на мерките на структурни реформи со клучните структурни предизвици (објавени во Оценката на ЕК за ПЕР 2022-2024), Упатството за политики за ПЕР 2022, пакетот за проширување 2022, Целите за одржлив развој 2020-2030, Европскиот Зелен Договор/Зелената Агенда за Западен Балкан, Европската Дигитална Агенда/Дигиталната Агенда за Западен Балкан и ИПА III проектите кои што ги подржуваат реформите, види повеќе во Прилог 2.

За поврзаноста на мерките на структурни реформи со областите на Програмата за економски реформи, инвестициите во областите на Економскиот и инвестицискиот план за Западен Балкан, ИПА и Единствениот список на проекти, види повеќе во Прилог 2а.)

5.1 Актуализација на трите главни пречки за конкурентност и инклузивен раст, како и поврзани структурни реформски мерки

Клучните предизвици на Северна Македонија на патот кон достигнување пристојно ниво на конкурентност и инклузивен раст се: 1) зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој, 2) потхранување на зелената транзиција и 3) подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобалните синџири на вредност и формализација на економијата.

Идентификувани во претходната ПЕР 2022-2024, тие остануваат релевантни и се во согласност со забележаните предизвици во рамките на Оценката на ЕК за ПЕР 2022-2024, што се однесува на а) Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за зголемување на вработеноста и ублажување на неусогласеноста на вештините, б) Подобрување на конкурентноста на домашните компании, вклучително и интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија и в) Модернизација на енергетскиот сектор и транзиција кон чиста енергија.

1) Зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој

Квалитетот на човечкиот капитал како основен составен дел на секој модел на раст има суштинска улога во обезбедувањето одржлив и инклузивен развој. Еден од темелите во развојот на човечкиот капитал е квалитетот на образовниот систем и неговата способност да се прилагоди на потребите на пазарот на труд. Македонскиот образовен систем не ги снабдува младите луѓе со клучните способности – вештини и знаење – коишто се барани за понудените работни места. Разидувањата помеѓу образовните резултати и потребите на пазарот на труд го продолжува периодот на премин од училиште на работа, ја потхранува неформалната економија и го поттикнува раселувањето. Македонските власти значително ги подобрија политиките во образовниот систем, а некои политики и практики се усогласени со оние на земјите членки

на ЕУ. На пример, новите училишни и програми на стручните училишта повеќе се насочени кон развојот на способности коишто ќе ги подготват учениците да се приклучат на пазарот на труд.

Македонската влада направи чекори кон распространување на опфатот на предучилишното образование и зголемување на учеството во основното образование, што ја издигна земјата на рамништата на коишто се земјите членки на ЕУ. Заклучно со 2018 година, земјата имаше речиси сеопфатна стапка од 98,8% на запишување во основно образование, 88,5% на запишување во нишо средно и 71,% на запишување во вишо средно образование. Сепак, бруто-стапката на запишување во вишо средно образование и натаму е пониска во споредба со земјите од Западен Балкан и ЕУ (UIS, 2020). Вложени се напори за развој на нова национална оценка за учењето на учениците како обид да се намали учеството на отпишаните ученици. Ова доведе до одредено подобрување во резултатите на ПИСА, но оценките на земјата за читање и математика се уште се нешто пониски од просекот за земјите од Западен Балкан и далеку под просекот на ЕУ. С. Македонија има големо учество на ученици кои не ги достигнуваат дури ни основните рамништа во читање (55%) и математика (61%), што е значително повисоко отколку просеците на ОЕЦД од 23% во читање и 22% во математика (OECD, 2020b). Овие бројки имаат импликации врз долгорочниот економски развој на земјата затоа што на учениците без основни вештини им е тешко да добијат подобро платена и поисплатлива работа. Но, треба да се напомене дека учеството на учениците со послаби резултати во двете области е намален за најмалку 9 п.п. помеѓу 2015 и 2018 година (OECD, 2020b). Меѓутоа, разидувањата во образовните можности и резултати и натаму опстојуваат кај децата од социо-економски загрозените семејства, како и кај оние кои живеат во руралните средини и припаѓаат на етничките малцинства (OECD, 2019).

Во високото образование исто така се спроведени реформи во последните две години, како што се воведувањето агенции и политики насочени кон подобрување на неговиот квалитет, правичност и важност за пазарот на труд. Во изминатата декада, бројот на години поминати во македонскиот образовен систем е зголемен на 13,5, што е малку пониско од просекот од 14,8 години на земјите од Западен Балкан и далеку пониско од просекот од 16,6 години во ЕУ (UIS, 2020). Дополнително, бруто-стапката на запишување во високото образование порасна на 43% во 2018 година, но и покрај тоа е пониска од просекот од 52% во земјите од Западен Балкан и просекот од 70% во земјите од ЕУ (UIS, 2020). Земјата усвои Стратегија за образованието со акциски план за периодот 2018–2025 година, којашто има поставено клучни цели за високото образование, главно насочени кон унапредување на содржината на програмите, усогласување на системот со позитивните практики низ Европа и зголемување на способноста за вработување на дипломираните студенти. Меѓутоа, државната финансиска помош за образованието е недоволна и земјата има потреба од подобра координација меѓу економијата и образовниот сектор. По 2018 година, владата исто така усвои и нов Закон за високо образование, кој воведо поголема институционална автономија на универзитетите; подемодратски, потранспарентни и поправични постапки, како и владино учество; и посилни мерки за обезбедување квалитет (Eurydice, 2021).

Во поглед на пазарот на труд, воведена е аналитичка рамка за неусогласеност на вештините којашто ја оценува неусогласеноста помеѓу понудата и побарувачката врз основа на податоците од Анкетата за работна сила, како и анализата на базата на податоци за слободни работни места и анкетата за бараните работни вештини на Агенцијата за вработување. Во периодот 2015–2019 година, стапката на невработеност опадна кај вработените со сите степени на образование, а особено меѓу лицата со средно образование (Eurostat, 2021). Во 2019 година, стапката на невработеност беше повисока кај лицата со основно образование (23,4%) отколку кај лицата со средно (16,6%) и лицата со високо образование (14,3%). Растот на вработеноста во 2018 и 2019 година главно беше придвижен од растот на вработеноста кај лицата со средно и високо образование (WIIW/World Bank, 2020). Лицата со основно образование е поверојатно да бидат невработени, а се и под повисок ризик да бидат вработени во неформалниот сектор. Анализата за неусогласеност на вештините откри дека 22,2% од вработените со високо образование во возрасната група од 15-64 години биле преквалификувани за своите работни места во 2017 година бидејќи работеле на работни места за коишто се барале половични вештини. Покрај тоа, учеството на вработените со вишо средно образование во основните занимања истата година изнесуваше 14,3% (ETF, 2019). Друга студија за стручното образование спроведена во 2014–15 покажува дека постои лоша поврзаност на вештините и работните места во раната кариера на младите дипломци.

Понатаму, таа укажува дека околу 45% од вработените дипломци со стручно образование се соочуваат со отстапување на нивните вештини и подрачје на изучување со барањата за нивното работно место. Подобрувања се направени во образовниот систем во последните години за унапредување на усогласеноста на вештините, како што е воведување на мрежен преглед на работните места за младите луѓе да бидат информирани за кариерни изгледи на некои занимања и дејностите на среден рок (ILO, 2018).

Нестандардните форми на вработување (НСВ) се вообичаена карактеристика на пазарите на трудот во светот, а Северна Македонија не е исклучок. Додека начинот на работа се промени, трудовото законодавство и колективните договори не се променија. Ова остави многу нови видови работни места нерегулирани и надвор од системот за социјална заштита, но исто така доведе до загуба на даночни приходи за државата.

Еден од главите предизвици на земјата во поглед на развојот на пазарот на труд е преминот од училиште на работа. Стапката на вработеност на младите во С. Македонија, слично како и во многу земји членки на ЕУ, е повисока од вкупната стапка на невработеност, но стапките во С. Македонија се алармантни. Друг проблем со којшто се соочуваат младите е дека тие често се приклучуваат на пазарот на труд со договори на определено време (World Bank, 2020b) и условите за работа се доста нестабилни и неизвесни. Постојат планови за скратување на периодот на автоматско претворање на договорот на определено време во договор на неопределено време од пет години на шест месеци, но влијанието на ваквата значителна промена може да не биде позитивно затоа што пробниот период во другите земји не е многу пократок, а исто така во голема мера зависи и од ригидноста на договорите на неопределено време и степенот на заштита на работниот однос. Со цел да се зголеми степенот на вработување на младите, проект за двојно стручно образование започна во 2017 година, кој се заснова на новореформирани модуларни програми и Европскиот кредитен систем за стручно образование. Спроведувањето започна во учебната 2019–20 година во сите стручни училишта за 52 струки и се верува дека овој проект има потенцијал да ги подобри вештините и вработувањето на идните дипломци.

Социјална заштита и инклузија²⁷. Според последните податоци објавени од Државниот завод за статистика од Анкетата за приходи и услови за живеење во 2020 година, стапката на сиромаштија во Северна Македонија е висока и изнесува 21,8% (односно 451.900 лица). Џини коефициентот (мерка за нееднаквоста на приходите) се зголеми во однос на 2019 година и изнесува 31,4%. Ова ги исполни очекувањата дека пандемијата ќе ја влоши релативната сиромаштија и нееднаквоста во приходите, но во многу мала мера, меѓу другото, поради владините мерки насочени кон категориите со пониски приходи.

Анализирано по типови на домаќинства, стапката на сиромаштија на домаќинствата составени од двајца возрасни со две издржувани деца во 2020 година изнесува 20,7%. Стапките на сиромаштија според статусот на најфреквентна економска активност бележат намалување во однос на претходната година. Според тоа, стапката на сиромашни вработени, сиромашни пензионери, сиромашни невработени и стапката на неактивни лица изнесува 7,9%, 7,0%, 45,1% и 32,5%, соодветно. Во подолг временски период, зголемувањето на пензиите и социјалната помош, но и на вработеноста и минималната плата доведоа до подобрување на приходите на најсиромашниот сегмент од населението. Ваквите мерки имаа позначајно влијание првенствено врз сиромаштијата кај постарите лица, додека кај децата и младите е забележан пораст на сиромаштијата. Според податоците од Анкетата за приходи и услови за живеење, децата и младите се најпогодената популациона група кога станува збор за влијанието на пандемијата врз приходите на домаќинствата и сиромаштијата.

Во 2022 година беа преземени дополнителни мерки насочени кон поранливите групи на население со цел да се ублажат последиците од економско-енергетската криза и високиот раст и високата нестабилност на цените на примарната енергија и неенергетските производи предизвикани од ескалацијата на Руско-украински конфликт.

Сепак, стапката на сиромаштија кај невработените, која изнесува 45,1%, е зголемена во однос на претходните години. Токму затоа, активирањето на корисниците на системот на социјална заштита и нивното вклучување на пазарот на трудот е од исклучителна важност. Во таа насока, неопходно е да се

²⁷Види Анекс 7 – Табела со Лаежен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2020

поттичне развој на програми кои овозможуваат активирање и професионална рехабилитација на ранливите групи граѓани, а особено на младите, што би придонело за зголемување на нивното учество на пазарот на трудот, а со тоа и излез од магичниот круг на сиромаштијата и социјалната исклученост.

Во Агенцијата за вработување во септември 2022 година се евидентирани 112.464 невработени лица, од кои 65.516 се без образование и со основно образование, а 10.332 се со незавршено средно образование. Лицата без завршено основно образование не можат да учествуваат во активни мерки за вработување или програми за стручно образование и обука поради законски ограничувања. Во овој контекст, недостасуваат механизми за валидација на вештините стекнати по напуштањето на формалното образование. Меѓу последиците од ваквите ситуации е и големата неформална „сива“ економија, која „вработува“ луѓе кои немаат доволно формални квалификации и кои работат надвор од регулираниот пазар на труд.

Недостигот на услуги и даватели на услуги кои ќе ги поддржат корисниците во процесот на професионална интеграција за време на транзицијата кон отворениот пазар останува предизвик. Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија неодамна започна да обезбедува услуги за поддршка при вработување (психо-социјална и менторска поддршка) за корисниците на ГМП кои треба да го олеснат вклучувањето на ранливите групи на пазарот на трудот.

Здравствен сектор. Неодамнешните основни извештаи (СЗО и Светска банка) содржат споредби на здравствените индикатори со регионалните и балканските земји - споредбите на ЕУ се вклучени за да обезбедат индикација за растојанието што треба да го помине земјата како аспирант за членка на ЕУ.

Табела: Индикатори и споредби

Индикатор	Северна Македонија	Европска Унија
Очекуван животен век при раѓање	75,9 (2018)	83,6 (2018)
Просечна возраст	39,1	43,1
Население 65+	14,5	20,0
Стапката на матернална смртност	7,0 (2017)	6,0(2017)
Стапка на смртност на доенчиња	5,3(2019)	3,5(2018)

Извор: СЗО, Светска Банка, УНИЦЕФ

Незаразните болести (НКБ) сочинуваат околу 95% од сите смртни случаи: кардиоваскуларните болести (61%) и ракот (21%) се главните придонесувачи со дијабетесот и хроничните респираторни заболувања кои сочинуваат најголем дел од уделот. Зголемувањето на незаразните ја намалува социјалната и економската отпорност. Ова за возврат ќе го зголеми ризикот од сиромаштија и социјална исклученост и ќе претставува долгорочни општествени предизвици за фискалната одржливост преку многу механизми. Според извештајот Систематска дијагностика за земјата на СБ, Северна Македонија може да губи околу 19.900 продуктивни години годишно поради предвремени смртни случаи од НЗБ. НЗБ исто влијаат на јавната потрошувачка, така што, на пример, секоја година повеќе од 1 процент од БДП се троши за бенефиции за попеченост и платено боледување.

Имајќи предвид дека населението старее, што се одразува на здравствената организација и трошењето на истата, а поради тоа што медицинската нега е ориентирана кон хоспитализација поради неразвиената примарна здравствена заштита, за да се надминат овие предизвици на здравствениот систем, неопходно е да се направат соодветни реформи, со цел да се оптимизира користењето на ресурсите и да се зголеми ефективностa на расходите за јавно здравје.

Појавата на Ковид-19 во 2020 година, ги откри слабостите на здравствените системи и фактот дека при креирање на политики, расходите за здравство се сметаат за трошок, а не за инвестиција. Оваа глобална криза не ја одмина ни Република Северна Македонија, и дополнително ги потенцираше предизвиците со кои се соочува здравствениот систем и неговата инфраструктура, како што е потребата од зголемување на капацитетите за да се зајакне надзорот врз болеста и управувачките капацитети, недостаток на обучени даватели на здравствени услуги, здравствени работници, опрема за лична заштита (ОЛЗ), комплекти за тестирање и лаборатории со потребните капацитети, и ограничен број на капацитети опремени со изолациони оддели наменети за карантин и третман на пациенти.

Дополнително ниското ниво на расходи за јавно здравство од 6.58% од БДП во 2018 споредбено со европскиот просек од 9.9% од БДП, како и расходите по глава на жител од 399.10 USD во однос на европскиот просек од 3,524.71 USD неизбежно резултираат со релативно низок број на здравствени работници, односно 421 медицинска сестра во Северна Македонија на 100.000 жители што е далеку под просекот на СББ, ЕУ и STEE7, и иако соодносот од 2.9 лекари од 1.000 жители е поголем од просекот на СББ од 2.3, тој е под просекот на STEE7 и ЕУ.

Во однос на бројот на болнички постели, со 438 легла на 100.000 жители во 2018 година Северна Македонија е рангирана пониско од ЕУ и STEE7, но доказите од неодамнешните анализи²⁸ укажуваат на значителна мала употреба на болнички кревети, установи, оддели и технологија, како и големи варијации во перформансите во однос на ALOS (average length of stay – просечен болнички престој во денови) и ABO (Average Bed Occupancy-просечна зафатеност на болнички легла %) на слично класифицирани специјалистичко консултативни установи и општи болници. Намалениот број на медицински персонал отвора прашања во врска со способноста на здравствените установи да ги исполнуваат прифатливите стандарди за квалитет и безбедност на медицинските услуги, особено нивото на услуги на медицинската сестра.

Во извештајот на Светска Банка²⁹, кој ги поврзува здравствените трошоци со здравствените потреби, се наведува дека во изминатите 15 години, постојаното намалување на расходите на јавното здравство како дел од БДП резултираше со зголемен финансиски товар врз корисниците на здравствена заштита со што дополнително се зголемува и разликата на достапноста на здравствените услуги помеѓу различните категории на граѓани.

Имајќи предвид дека населението во земјата старее, што влијае врз организацијата и трошоците во здравството, како и тоа дека здравствена грижа е претежно насочена кон болничко лекување поради недоволно развиена примарна здравствена заштита, потребно е да се надминат овие недостатоци во сегашниот здравствен систем преку соодветни реформи со цел оптимално користење на ресурсите и зголемување на ефикасноста на јавните расходи за здравство.

Чувствителните состојби во амбулантската нега се здравствени состојби кои можат ефикасно да се спречат, дијагностицираат и третираат во Примарната здравствена заштита. Тие вклучуваат акутни, хронични и состојби што можат да се спречат со вакцинација и кои не бараат третман со стационарна терапија доколку се добие навремен и соодветен третман на примарно ниво. Амбулантната нега е основоположник за квалитетот на грижата. Непотребните приеми во здравствените установи на секундарно и терцијарно ниво сугерираат на недостаток на униформност во моделите/протоколите на давателите на здравствени услуги како и на постапките за упатување и прием во болниците.³⁰

Функцијата на лекарот од ПЗЗ како “чувар” на специјалистите, не е ефективна. Високата стапка на упатување од ПЗЗ до секундарна здравствена заштита генерира непотребно оптоварување кај специјалистите. Причините за упатување се повеќекратни, а според интервјуирани специјалисти, околу 50% се несоодветни упатувања за проблематики кои се решаваат на примарно ниво на здравствена заштита. Медицинските сестри немаат јасна дефиниција на компетенциите и обемот на услуги. Околу 80% од работата со која се моментално ангажирани може да ја заврши административен работник, што значи дека тие се повеќе „секретари“ на ординацијата отколку здравствени работници кои се грижат за своите пациенти. Улогата „административен персонал“ не постои во ординациите од ПЗЗ. Нема автономна работа на медицинските сестри и тие само ја поддржуваат работата на лекарите. Во случајот на акушерките, тие не ја контролираат и следат предпородилната и постпородилната нега.

Клиничките упатства се објавени, но само мал дел се адаптирани на локалниот контекст и треба да се ажурираат и прилагодат на примарната здравствена заштита. Нема утврдени клинички патеки и критериуми за упатување помеѓу нивоата на грижа (примарно, секундарно и терцијарно ниво).

²⁸ Analysis of Secondary and Tertiary Health Care System Effectiveness E C r e f n ° : 2 018 / 3 99 66 2 (S317-L4) project funded by The European Union

²⁹ Sowing the Seeds of a Sustainable Future: Republic of Macedonia Public Finance Review; World Bank Group March 2019.

³⁰ https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/403020/MKD-PHC-report-160519.pdf

Информатичкиот систем во здравството поседува огромен број на информации поврзани со здравствената грижа која ја добиваат пациентите во Северна Македонија. И покрај тоа што ги има сите овие податоци во системот, активностите не се следат и не се дефинирани индикатори за квалитет. Е-здравствениот систем сè уште не нуди можност за следење на квалитетот. Нема достапен механизам, кој може да даде повратна информација на избраните лекари за нивната работа во однос на резултатите од нивната грижа. Не се идентификувани механизми за подобрување на квалитетот, освен активностите поврзани со известување до ФЗО и Институтот за јавно здравје. Системот на плаќање на даватели на здравствени услуги и информациониот систем, не поттикнуваат / поддржуваат високо квалитетна грижа и ефективна координација на обезбедувањето услуги, како во рамките на ПЗЗ, така и со други нивоа на грижа.

Подобрен и еднаков пристап до образование, здравство и програмите за пазар на труд, е основа за градење на човечкиот капитал што е во насока на предизвиците кои произлегуваат од развојот на економијата во време на дигитални и климатски промени. Оттаму, владата разви нацрт стратегија за подобрување на човечкиот капитал која содржи визија, приоритетни мерки до 2030 година. Целта на стратегијата е да им обезбеди на граѓаните подобри услови за живеење, да поттикне побрз, поинклузивен и одржлив економски раст, и да го намали нивото на сиромаштија преку инвестиции во три клучни сектори: образование, здравство и социјална заштита.

Начини на коишто би можел да се зголеми квалитетот на човечкиот капитал вклучуваат:

- финализирање на развојот на национална оценка и поставување национални цели за подобрување на резултатите од учењето на учениците;
- воспоставување јасни буџети за модернизација на образовниот систем и поддршка на спроведувањето на реформски политики;
- следење на вработувањето на дипломците вклучени во проектот за стручно образование, како и вклученоста на вработените и самовработените лица во процес на постојано учење;
- продолжување на подобрувањето на работните услови и осмислување мерки и активности за справување со неформалната економија;
- трансформирање на здравствените услуги во насока на превенција и контрола на хронични заболувања и
- усвојување на финален текст на Стратегијата за човечки капитал.

Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Новина во образовните реформи е развојот на ново национално оценување, кое, меѓу другото, ќе помогне да се изградат стратегии за учениците, кои рано го напуштаат образованието и соодветно да се одговори на нивните потреби. Со воведувањето на Националното оценување во трето одделение ќе бидат исполнети условите за изработка и комплетирање на системот за следење и оценување на постигањата на учениците на национално ниво во основното образование. Националното оценување е интегрирано во Законот за основно образование и ја поставува правната рамка за спроведување на националното оценување.

Дел од реформите што се преземаат во средното образование е и формирање на Регионални центри за стручно образование и обука, кои имаат за цел да ја негуваат иновациската култура на регионално и национално ниво. За таа цел, во април 2022 година, официјално беше усвоен Концептот за развој на регионални центри за стручно образование и обука (РЦСОО), во согласност со Стратегијата за образование 2018-2025 година. Концептот започна со спроведување на истражување за образовната понуда и побарувачката за работни вештини на пазарот на трудот. Дополнително, беа одржани консултации со меѓународни и национални засегнати страни. Значењето на размената на информации се спроведува и во рамките на социјалниот дијалог што Министерството за образование и наука го води со бизнис заедницата, стручните училишта и локалните самоуправи. Во изминативе две години преку кампањата „Учи паметно, работи стручно“ се идентификувани локални потреби за одредени стручни

профили, кои потоа се дел од уписната политика за средните стручни училишта. Токму во соработка со бизнис заедницата беше потврдена вредноста на концептот на дуално образование. Минатата учебна година во сите средни стручни училишта имавме 97 дуални паралелки со 1.400 ученици во нив. Оваа година имаме над 200 дуални паралелки и 2.700 ученици. Минатата година учествуваа 250 компании, а оваа година на WBL (учење преку работа) учествуваат над 400 компании. Направена е обемна истражувачка работа за потребите и барањата во петте региони - (Скопски, Пелагониски, Источен, Југоисточен и Вардарски), што ќе претставува солидна основа за зајакнување на реформските процеси во областа на стручното образование и обука. Подготвен е нов Закон за стручно образование и обука во соработка со бизнис заедницата, коморите, компаниите, образовните институции, објавен е на јавна консултација, и организирани се 4 (четири) фокус групи со претставници од стручните училишта, општините и социјалните партнери. Согласно новиот Закон кој ќе се донесе во наредниот период, дуалното образование и формирањето на Регионалните центри за стручно образование и обука се уредени во посебни поглавја. Дополнително, новина е воспоставувањето процедури во соработка со компаниите за започнување на нови образовни профили/квалификации, нови наставни програми за стручно образование и обука или рedefинирање на постоечките модули. Како поддршка за новите реформи, Министерството за образование и наука започна со имплементација на ИПА проектот: Зголемување на атрактивноста, инклузивноста и релевантноста на СОО и образованието за возрасни. Се планира формирање и поддршка на два нови Регионални Центри за стручно образование и обука, дополнително се предвидува развој, надградба и имплементација на процедурите за валидација на неформалното и информалното учење како важен пат кон квалитетот на образованието на возрасните. развој и имплементација на програми за постсредно образование и усогласување на националните системи за стручно образование и обука и образование за возрасни со EQAVET+.

Измените на Законот за НРК се во завршна фаза, релевантните засегнати страни го дадоа своето мислење за нацрт верзијата. Овој Закон е тесно поврзан со Законот за стручно образование и обука во делот на функционалноста на Секторските совети и Советот за СОО во однос на постапката за изработка и донесување на нови стандарди за занимање. Дополнително, во просториите на МОН се обезбедува, се испорачува и тестира ИТ опрема за потребите на НРК.

За оваа мерка надлежно е Министерството за образование и наука.

а. Планирани активности во 2023 година

Планирана активност	Одговорна институција
Усвојување на нов Закон за стручно образование и обука со засебни области за РЦСОО и дуалното образование	Министерство за образование и наука, Центар за СОО
Адаптација и реконструкција на 3 РЦСОО	Министерство за образование и наука, Центар за СОО
Изработка на Стандарди за високообразовни квалификации, пред се за професии од областа на образованието, како што се педагог, психолог, негувател, воспитувач	Универзитети и високообразовните институции; средни стручни училишта; компании
Формирање на 5 секторски комисии: за геологија, рударство и металургија, уметност, графички дизајн, шумарство и преработка на дрво и за спорт и рекреација	Одборот за националната рамка за квалификации
Донесување на измени на Законот за НРК	Министерство за образование и наука
Подготвителни активности за евалуација и донесување на подзаконски акт за методологија за евалуација на стандардите за квалификација запишани во Регистарот (период на важност 4 години)	Одборот за националната рамка за квалификации и Министерство за образование и наука
Правилник со кој се утврдуваат стручните и научните звања, согласно Законот за високото образование	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност

б. Планирани активности за 2024 година

Планирана активност	Одговорна институција
Обуки за трансверзални вештини по барање на работодавачите	Работодавачи; Даватели на образовни услуги

Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации - препознавање на претходно учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
Развој и имплементација на програми за постсредно образование и усогласување на националните СОО и системот за образование на возрастни со EQAVET +.	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, ЦОВ
Понатамошна имплементација на НРК како основа за постигнување на координиран и поефикасен систем за обезбедување квалитет на процесот за развој на квалификации, валидација и акредитација.	Одборот за националната рамка за квалификации и Министерство за образование и наука
Усогласување и хармонизација на дигиталниот регистар на НРК со други национални и меѓународни регистри	Одборот за националната рамка за квалификации и Министерство за образование и наука
Предлог - национална програма за високо образование	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - национална програма за научно-истражувачка дејност	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - уредба за пресметки и критериуми за финансирање на високото образование	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - уредба за пресметки и критериуми за финансирање на научно-истражувачка дејност	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност

в. Планирани активности за 2025 година

Планирана активност	Одговорна институција
Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации – признавање на претходно учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
Развој на 5 квалификации на ниво V – специјалист и пост средно образование за потребите на пазарот на труд и можност за самовработување за занаети	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисии; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Занаетчиска комора на РСМ; Даватели на образовни услуги
Зајакнување на аспектот за обезбедување квалитет на образованието и обуката во контекст на доживотното учење	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисии, Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Комора на занаетчи, ЦОВ, Провајдери на образовани услуги
РЦСОО во некои од 5. региони	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини
Предлог - национална програма за високо образование	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - национална програма за научно-истражувачка дејност	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - уредба за пресметки и критериуми за финансирање на високото образование	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност
Предлог - уредба за пресметки и критериуми за финансирање на научно-истражувачка дејност	Национален совет за високо образование и научно истражувачка дејност

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2020)	Посредна цел (2021)	Посредна цел (2022)	Посредна цел (2023)	Цел (2024)	Цел 2025
Сооднос на ученици запишани во средно стручно образование споредено со	58%-42%	60,3%-39,7%	62%-38%	64%-36%	64%-36%	64%-36%

гимназиското образование						
Систем за валидација на неформалното и информалното учење	-	Пилотирање 1	Пилотирање 2	Пилотирање 3	Ефикасен систем за валидација	Ефикасен систем на валидација
Број на воспоставени регионални центри за СОО	Усвоени измени на закони	Реконструкција и трансформација на 3 училишта за СОО	Целосно функционални 3 РЦСОО	Набавка на опрема и развој на програми за 3 РЦСОО	Воспоставени нови 2 РЦСОО	Целосно функционални 5 РЦСОО
Сооднос на учество во доживотно учење (лица од 25-64 години кои учествуваат во процесот на образование и обука) (%)	2,8	3,0	3,0	3,1	3,2	3,2
Сооднос на лица кои рано го напуштаат образованието на возраст од 18 до 24 години (%)	7,1	7,0	7,0	6,9	6,8	6,7

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Вработени со поквалитетни квалификации ќе придонесат за поголема ефикасност и продуктивност на компаниите и намалување на трошокот за обука и доквалификација на вработените. Мерката ќе придонесе за намалување на неадекватноста помеѓу образованието и потребите на пазарот на труд, стекнување вештини и компетенции кои ќе ги задоволат потребите на пазарот на труд, препознавање на стекнатите квалификации во државата од страна на странските инвеститори и препознавање на квалификациите стекнати во странство од страна на домашните работодавачи за полесна вработливост на барателите на работа.

4. Проценети трошоци на активностите и извори на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетски расходи	4.048.502	4.208.502	4.208.502
2. Небуџетско финансирање	1.523.502	1.523.502	1.523.502
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	1.523.502	1.523.502	1.523.502
Вкупно	5.572.004	5.732.004	5.732.004

* национални извори на јавни финансии

Оваа мерка е финансиски поддржана преку ИПА 2019 – секторска буџетска поддршка.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Зголемувањето на квалитетот на наставните програми ќе доведе до стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат лесно наоѓање работа по завршување на образованието. Дополнително,

силните трансверзални вештини, стекнати како резултат на новите реформирани наставни програми, ќе придонесат за подобра мобилност на работната сила и развој на кариерата. Најголем дел од македонските компании се МСП, кои немаат капацитет да го препознаваат и развиваат потенцијалот на нивните вработени, затоа НРК како „централна точка“ за сите чинители ќе придонесе за подобро препознавање на потребните вештини и компетенции. Од друга страна, преку зголемената оперативност на НРК ќе се зголеми вработливоста, мобилноста и социјалната интеграција на работниците и студентите.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Се очекува мерката да има неутрално влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Зајакнување на рамката за НРК	Ниска	Формирање придружни тела за поддршка на НРК (секторски комисији) каде што се вклучени Организацијата на работодавачи, синдикатите, студентите, високообразовните институции, владини институции, здруженија итн.
Недоволен интерес на релевантните учесници, особено работодавачите, чии мислења и сугестии се пресудни	Ниска	Јакнење на свеста за улогата на НРК; Изноаѓање адекватни инструменти за мотивирање на работодавачите

Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата се прикажани во Табела 11. Кај активностите кои беа планирани да се реализираат до крајот на 2022 година има пролонгирање на претходно утврдените рокови и истите ќе бидат комплетирани во текот на 2023 година.

Мерката има за цел да придонесе кон подобрување на состојбите во делот на пазарот на труд и вработеноста во Република Северна Македонија и тоа преку конкретни интервенции кои имаат за цел да влијаат врз:

- Подобрување и понатамошно унапредување на флексибилноста на пазарот на труд, преку интервенции во делот на трудовото законодавство, кои ќе овозможат доуредување на законската рамка во врска со недоволно застапените и нетипични форми на работа и договори за вработување.
- Поефикасно и поефективно функционирање на пазарот на труд, и преку модернизирање на правната рамка со која се уредуваат мерки за вработување и услугите на пазарот на трудот и субјектите кои ги спроведуваат.
- Дополнително проширување на опфатот и пристапот на различните ранливи категории на граѓани до активни програми и мерки за вработување и до услугите на пазарот на труд. (во овој дел, оваа мерка е комплементарна со мерката која се однесува на „Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица“, т.е. делот од активностите кои се однесуваат на „Активација на лица од ранливи категории на пазарот на труд“).

Оваа мерка повлекува реформирање и спроведување на основната легислатива за пазарот на трудот во надлежност на Министерството за труд и социјална политика, а тоа се Законот за работни односи (ЗРО) и Законот за уредување на пазарот на трудот. Додека Агенцијата за вработување е главната институција за имплементација, Државниот инспекторат за труд е надлежен за спроведување на Законот за работните односи.

Во услови на суштествени промени на кои сме сведоци во однос на начинот на работење и кои вклучуваат современи технологии и современи, дигитални форми на комуникација, од се поголемо

значење како за работодавачите, така и за работниците, е потребата од воведување и имплементирање на нови и нетипични форми на работа, какви што се работата од далечина (telework), работата од дома и сл. Покрај релативно ниската застапеност на овие форми на работа на македонскиот пазар на труд, здравствено-економска криза, предизвикана од пандемијата на Ковид-19, ја зголеми потребата од воведување и регулирање и имплементација на работата од далечина, работата од дома, кои меѓу другото претставуваат и ефикасен механизам за заштита на работниците на работното место, вклучувајќи ја и заштитата на нивната безбедност и здравје при работа. Недоволната уреденост на овие прашања во постоечкото македонско работно законодавство создава правен вакуум при примената на работата од далечина и работата од дома и предизвикува правна несигурност како на страна на работодавачите така и на страна на работниците.

За надминување на овие состојби, со што се очекува дека ќе се придонесе и кон генерално подобрување на состојбите на пазарот на труд, овие прашања најдоа свое место во нацрт-текстот на новиот Закон за работните односи (ЗРО).Подготовката на новиот ЗРО е во напредна фаза, при што по неговото донесување, ќе се работи на обезбедување на практична примена, промовирање на новините, следење на примената и ефектите итн.

Се пристапи и кон реформирање на Законот со кој се уредува пазарот на трудот, а особено работењето на Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија. Во новиот закон, детално се уредуваат активните политики и мерки за вработување (АПМВ) и се дефинираат субјектите кои ги спроведуваат АПМВ и услугите на пазарот на трудот. Се предвидуваат склучување договори со надворешни даватели на услуги, а се уредува и постапката за нивен избор. Меѓу услугите што ги обезбедува Агенцијата за вработување, се воведуваат услуги за доживотно кариерно советување, кои покрај Агенцијата, може да ги обезбедуваат и други субјекти (концесионери) кои ги исполнуваат условите од законот. Подетално се уредува посредувањето за вработување што го врши Агенцијата. Се предвидува можност здруженијата на работодавачи, стопанските комори и синдикатите, да основаат фондации, со цел да вршат активности за подобрување на можностите за вработување на национално, локално ниво или на ниво на оддел.

Понатаму, од страна на Советот на Европа и Меѓународната организација на трудот (МОТ), во повеќе наврати се добивани забелешки во однос на должината на периодите на користење на паричен надоместок по основ на осигурување во случај на невработеност, кои во споредба со европските, се прекратки и недоволни да ја остварат својата цел. Со новиот Закон, се релаксираат условите за остварување на правото на паричен надоместок во случај на невработеност и се зголемува минималното траење на користење на паричен надоместок од сегашниот еден, на три месеци, а максималниот период, наместо сегашните 12 месеци, се зголемува на 24 месеци.

а. Планирани активности во 2023 година

- Донесување нов Закон за работните односи и подготовка на подзаконски акти согласно новиот Закон;
- Активности за промовирање на законските измени на трудовото право, насочени кон зголемување на флексибилноста на пазарот на труд (нетипични форми на договори за вработување, повторливи сезонски работи, работа на далечина, работа од дома итн.);
- Организирање на едукација, обуки/семинари за примена на новите законски одредби (за трудовите инспектори, организациите на работодавачи, синдикатите, Агенцијата за вработување, УЈП и други институции, сл.);
- Донесување Закон за уредување на пазарот на трудот и подготовка на подзаконски акти согласно новиот Закон.

б. Планирани активности во 2024 година

- Следење и оценка на примената и ефикасноста на новите законски одредби кои се однесуваат на зголемувањето на флексибилноста на пазарот на труд;
- Донесување на подзаконски акти за примена на Законот за уредување на пазарот на трудот.

в. Планирани активности во 2025 година

- Следење и оценка на примената и ефикасноста на новите законски одредби со кои се уредува пазарот на трудот.

2. Индикатори на резултат

Презентираните индикатори ги мерат очекуваните резултати на пазарот на труд од реформите во трудовото законодавство, особено кај жените и младите.

Индикатор	Почетна вредност (2021)*	Посредна цел (2025)**	Цел (2026)***
Стапка на вработеност (20-64) - ВКУПНО	59,5%	60,0%	61,0%
Стапка на вработеност (20-64) - ЖЕНИ	49,2%	49,6%	50,0%
Стапка на вработеност (15+)	47,2%	48,4%	49,5%
Стапка на невработеност на млади лица (15-29)	27,6%	27,0%	24,0%
Стапка на долгорочна невработеност	12,5%	12,0%	10,0%

Извор: Државен завод за статистика, Анкета на работна сила (АРС)

**Проценти на МТСП. Целни години ќе бидат 2025 и 2026 година бидејќи е потребно време реформите во трудовото законодавство да станат ефективни за подобрување на резултатите на пазарот на труд како што се гледа во официјалната статистика

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Успешната имплементација на оваа мерка се очекува да има директно влијание врз конкурентноста на пазарот на труд на лицата кои се невработени и кои припаѓаат на одредени ранливи категории на граѓани, преку мерките насочени за зголемување на нивната вработливост, нивна активација и полесно вклучување на пазарот на труд. Мерката ќе има придонес кон зголемувањето на стапката на вработеност и намалување на невработеноста во државата, а на тој начин и врз конкурентноста на македонската економија.

Истовремено, и аспектот на оваа мерка кој се однесува на зголемувањето на флексибилноста на пазарот на труд и регулирањето на правната рамка за функционирање на нетипичните и досега недоволно употребувани, форми на работа и договори за вработување, треба од своја страна на придонесе кон подобрување на конкурентноста на одредени компании и бизниси кои би ја зголемиле употребата и примената на овие форми.

Гледајќи од перспектива на работодавците, за некои од нив нетипичните форми на вработувања се корисни за поголема флексибилност, намалување на фиксните трошоци особено во време на голема неизвесност, додека за други тоа е единствениот начин да се најде потребната работна сила. Ова е особено релевантно, имајќи предвид дека последните две децении се карактеризираат со транзиција од прекумерна понуда на работници кон тесен пазар на труд со недостиг од работници, како што известуваат работодавачите. Истражувањето на МОТ, сепак, покажа дека широката употреба на нетипичното вработување, исто така, може да резултира со предизвици за работодавачите поради зголемено отсуство од работа, можни конфликти помеѓу кадарот вработен на неопределено и на определено време, итн. Затоа, новиот Закон за работни односи е насочен кон поттикнување на новите форми на организација на работата на таков начин што флексибилноста и сигурноста одат заедно, а квалитетот на работните места, а со тоа и перформансите се подобруваат.

Новиот Закон за регулирање на пазарот на трудот ќе го зајакне кариерното советување и посредување при вработување од страна на Агенцијата за вработување, што на крајот треба да резултира со порелевантна понуда на работна сила за работодавачите. Ова е дополнето со можноста здруженијата на работодавачи, стопанските комори и синдикатите да се вклучат во активности насочени кон подобрување на можностите за вработување на национално, локално или гранско ниво.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	45,000**	0	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	45,000	0	0

* национални извори на јавни финансии

**финансирање од MOT

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Мерката има директно влијание врз вработеноста што може да се забележи од избраните индикатори за резултати и врз подобрувањето на можностите за пристојно вработување на пазарот на труд во Република Северна Македонија. А секако, преку тоа, и врз подобрувањето на социјалниот статус и социјално-економската состојба и положба на лицата кои ќе бидат директно опфатени и засегнати со имплементацијата на планираните активности, и тоа како во делот на флексибилните и нетипични форми на работа, така секако и во делот на лицата кои ќе бидат опфатени со специфични активни програми и мерки за вработување и мерки за активација на пазарот на труд.

За некои работници, нетипичното вработување е избор бидејќи носи поголема флексибилност во работното време, сопствена организација на работата, поголема заработка итн. Ова важи за младите мажи и жени кои најчесто се ангажирани како работници на онлајн платформите. Меѓутоа, за многу работници, нетипичното вработување е единствената можност за остварување приход што исто така е поврзано со ниска (или непостоечка) заштита од работен однос и социјална заштита. Регулацијата на нетипични форми за вработување кои формално не се работен однос ќе им овозможи на работниците заштита од работен однос и права како минимална плата, социјално осигурување, платено боледување (и мајчинско и породилно отсуство), безбедност и здравје при работа, итн. Лицата со попреченост може да имаат корист од нетипичниот облик на работа, која вклучува употреба на информатичка технологија.

Работата од дома е позастапена кај жените. Во принцип, работата од дома и работата на далечина се очекува да им помогнат на повеќе жени да ги комбинираат своите обврските околу домот и грижата за децата и постарите со развивање професионална кариера.

Еден од основните принципи кои секогаш се почитуваат и запазуваат при дизајнирањето, но уште повеќе при спроведувањето на конкретни активни мерки за вработување е еднаквата родова застапеност. Една од посебните приоритетни целни групи кон кои се насочени активните програми и мерки за вработување и интегрираните мерки за активирање се лицата кои се во неповолна социјална положба, пред сè младите кои не се во вработување, образование и обука како и корисниците. на гарантирана минимална помош, кои исто така најчесто се и долгорочно невработени. Новиот Закон за уредување на пазарот на трудот ќе овозможи повеќе насочени услуги и поддршка за овие клиенти на Агенцијата за вработување. Вработувањето, подобрувањето на вработливоста, нивната интеграција на пазарот на трудот и подобрувањето на економскиот статус на овие граѓани, имаат директно влијание врз состојбата со сиромаштијата и социјалната исклученост. Исто така, полесниот пристап до паричниот надоместок за осигурување за невработеност и продолжувањето на неговото минимално и максимално времетраење на користење ќе ја подобри сигурноста на приходите на луѓето кои останале без работа.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Имплементацијата на оваа мерка не се очекува да има непосредно влијание врз животната средина, освен во делот на специфичните мерки и програми за поттикнување на вработување и отворање на работни места во т.н. „зелена“ економија и/или стекнувањето на квалификации што водат кон „зелени работни места“. Дополнително, работата на далечина и работата од дома може да доведат до заштеда на енергија и помала емисија на CO₂ - тие овозможуваат заштеда на време и трошоци за патување до и од работа/паркирање/одржување.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна заинтересираност и/или постоење на недоверба кај бизнисите за користењето на пофлексибилни и нетипични форми на работа и вработување	ниска	Неопходно е да се реализираат одредени активности во насока на подигнување на свеста и промовирање на овие форми на работа и поттикнување на работодавачите
Недостаток на човечки и други капацитети и ресурси во Агенцијата за вработување, за ефикасно спроведување на активните мерки на пазарот на труд	висока (средна)	Реализирање на нови вработувања, обуки на вработените, подобрување на физичките капацитети и процесите на работа во АВРСМ
Неусвојување на предвидените закони	средна	Приспособување на стратегијата (се мисли на планираните активности) за непредвидени ситуации и приоритети според новонастанатата ситуација

Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата се прикажани во Табела 11.

Мерката произлегува и се надоврзува на реформата на системот на социјална заштита чија цел е намалување на сиромаштијата, особено на ранливите категории и нивна успешна реинтеграција во општеството. Мерката е сложена и опфаќа неколку паралелни активности кои се надополнуваат и се важни за поддршка на активирањето и социјално вклучување на лицата во ранлива положба, а особено на младите. Покрај тоа, постои потреба од натамошно продлабочување на соработката помеѓу службите за вработување и социјална работа, со цел подобро профилирање и поддршка на преминот на лицата во ранлива положба (на пример, младите, лицата со попреченост) од социјална заштита и неактивност на работа. Во исто време, условите и капацитетите на приватните и невладините даватели на социјални услуги, вклучително и социјалните претпријатија, треба да се подобрат, бидејќи овие даватели би можеле да бидат вклучени во теренската работа со ранливите групи и олеснувањето на нивниот премин на пазарот на труд. Дополнително, од значење е да се донесе Законот за социјални претпријатија, кој ќе овозможи развој на претпријатијата за работна интеграција, и ќе помогне за развивање на вештини кај лицата кои се долгорочно оддалечени од пазарот на трудот. Потребно е да се промовира професионалната рехабилитација како предуслов за успешно вклучување на лицата со попреченост и други ранливи лица на отворениот пазар на труд, а ќе се регулира и обезбедувањето на оваа услуга од надворешни даватели на услуги, вклучително и од социјалните претпријатија.

Валидацијата на неформалното и искуственото учење е важен начин како да се намали недостатокот од соодветни вештини на пазарот на труд. Таа воедно овозможува и полесна интеграција на припадниците на ранливите групи и на невработените и ниско квалификуваните луѓе во формалната економија. Откако ќе се воспостави системот на валидација, образованието на возрасни ќе биде поврзано со Агенцијата за вработување и преку разни програми, лицата без образование регистрирани во Агенцијата за вработување ќе можат да го комплетираат образованието и нивната вработливост ќе биде подобрена.

Социјалните услуги се клучни за обезбедување еднакви можности што водат до подобри исходи за човечкиот капитал на сите, особено на сиромашното и ранливото население. Оттука, мерката го продолжува проширувањето на опфатот и опсегот на социјални услуги низ општините. Таа, исто така ја поддржува реформата во однос на управувањето и обезбедувањето квалитет на социјалните услуги.

Оваа мерка е во надлежност на Министерството за труд и социјална политика.

Активностите опфатени со мерката се групирани во две компоненти:

I. Вклучување на лицата од ранливи групи преку активација

а. Планирани активности во 2023 година

- Донесување на Законот за вработување и осигурување од невработеност чии одредби овозможуваат обезбедување услуги за поддржано вработување од различни даватели на услуги;
- Донесување на Законот за социјални претпријатија, со кој се создава основа за социјални претпријатија кои се фокусираат на подобрување на можностите за вработување на ранливото население;
- Донесување на Закон за вработување и професионална рехабилитација на лица со попреченост и подзаконски акти со кои се регулира вработувањето, вклучително и професионалната рехабилитација на лицата со попреченост;
- Развој на единствен систем (методологија и постапки) за проценка на попреченост;
- Реализација на активната мерка за вработување „Економија за грижа“ преку воспоставување нови сервиси за помош во домот и поддршка за вработување на невработени лица;
- Активирање на млади лица членови на семејства корисници на гарантирана минимална помош преку нудење на обуки, преквалификации и вработување предвидени со Гаранцијата на млади;
- Донесување нов Закон за образование на возрасни во кој ќе се даде основа за воспоставувањето на систем за валидација на неформалното и искусственото учење и ќе се унапреди видливоста и транспарентноста на вештините и компетенциите на работната сила.

б. Предвидени активности за 2024 година

- Формирање центри за професионална рехабилитација за лицата со попреченост;
- Развој на социјални претпријатија за социјална интеграција и работно оспособување на лицата кои се долгорочно оддалечени од пазарот на трудот;
- Активирање на млади лица членови на семејства корисници на гарантирана минимална помош преку понуда на обуки, преквалификации и вработување предвидени со Гаранцијата за млади;
- Развој на центри за валидација на стекнатото знаење и воведување мерки за доквалификација и преквалификација со цел обезбедување на квалификувана работна сила согласно потребите на пазарот на трудот.

в. Предвидени активности за 2025 година

- Развивање и поддршка на центри за професионална рехабилитација на лица со попреченост;
- Понатамошен развој и поддршка на социјалните претпријатија за социјална интеграција и работно оспособување на лицата кои се долгорочно оддалечени од пазарот на трудот;
- Активирање на млади лица членови на семејства корисници на гарантирана минимална помош преку понуда на обуки, преквалификации и вработување предвидени со Гаранцијата за млади;
- Продолжување на активностите за валидација на стекнатото знаење и воведување мерки за доквалификација и преквалификација со цел обезбедување на квалификувана работна сила согласно потребите на пазарот на трудот

II. Подобрување на достапноста на квалитетни социјални услуги

а. Предвидени активности за 2023 година

- Развивање на нов софтвер кој ги интегрира паричните надоместоци и услугите од социјална заштита;
- Подготовка на Правилник за партиципација во цената за социјалните услуги;
- Развој на социјални услуги во локална заедница во дополнителни 10 општини;
- Трансформација на резиденцијалните институции за лица со попреченост, отворање нови сервиси во локалната заедница наменети за поддршка на независно живеење на лицата со попреченост и нивно активно вклучување во општеството и поддршка при вработувањето;
- Адаптација и трансформација на ЈУ Завод за рехабилитација на деца и младинци со попреченост - Скопје во модерен центар кој ќе нуди социјални услуги за децата/лицата со попреченост во локалната заедница.

б. Предвидени активности за 2024 година

- Тестирање и ставање во употреба на новиот софтвер којшто ги интегрира паричните надоместоци и услугите од социјалната заштита;
- Понатамошен развој на систем за следење, надзор и гарантирање на квалитет на социјалните услуги во согласност со националните стандарди за квалитет на социјалните услуги преку развој на стандарди за квалитет, соодветни процедури и механизми за следење, за сите видови социјални услуги предвидени во Законот за социјална заштита;
- Спроведување на мерките за вработување во делот на економија на грижа/развој на даватели на социјални услуги согласно потребите на граѓаните.

в. Предвидени активности за 2025 година

- Продолжување со активностите за развој на систем за следење, надзор и гарантирање на квалитет на социјалните услуги во согласност со националните стандарди за квалитет на социјалните услуги преку развој на стандарди за квалитет, соодветни процедури и механизми за следење, за сите видови социјални услуги предвидени во Законот за социјална заштита;
- Спроведување на мерките за вработување во делот на економија на грижа/развој на даватели на социјални услуги согласно потребите на граѓаните.

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност	Посредна цел (2025)	Цел 2026
Стапка на сиромаштија ³¹	21,8% (2020)	21%	20,5%
Процент на лица (0-59) кои живеат во домаќинства со многу низок интензитет на економска активност	15% ³² (2020)	14,8%	14,5%
%на сериозно материјално обесправени лица ³³	28,6% (2020)	-	28%
Број на лиценцирани услуги	69	80	100

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Средствата за спроведување на активностите се проценети на 44.906.000 евра за 3 години кои ги вклучуваат трошоците за воспоставување и водење на поддршката за вработување и социјални услуги.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	14.937.000	14.169.000	13.400.000
2. Небуџетско финансирање	1.100.000	1.000.000	300.000
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	1.100.000	1.000.000	300.000
Вкупно	16.037.000	15.169.000	13.700.000

* национални извори на јавни финансии

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Поврзаноста на паричните трансфери со мерките за активација на пазарот на трудот и социјалните услуги придонесува за излез од кругот на сиромаштија, економско зајакнување и социјална инклузија, односно постигнување на целната стапка на сиромаштија од 20,5% во 2026 година, како и намалување на процентот на сериозно материјално обесправени лица на 28%. Мерката ќе придонесе за оптимално искористување на финансиските ресурси за обезбедување социјални услуги.

Понатаму, секторот за социјални услуги е трудо-интензивен, така што неговиот раст има потенцијал да создаде голем број работни места што главно привлекуваат жени. Развојот на економија на грижа преку плурализација на давањето на социјални услуги овозможува вработување на негуватели и поддршка на ранливи категории граѓани, посебно во региони без индустрија и со висока концентрација на возрастено население. Покрај тоа, социјалните претпријатија, можат да имаат значителен придонес во локалната економија преку создавање работни места, подобрување на квалитетот на животот и обезбедување

³¹<https://makstat.stat.gov.mk/>

³²https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_ZivotenStandard_LaekenIndikatorSiromastija/375_ZivStd_Mk_LaekenINTENZITET_m.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

³³Ministry of Labour and Social Policy, Register of social providers of social services

квалитетни социјални услуги. Важен аспект на квалитетот на услугите е ангажирање на даватели на услуги со регулиран работен однос што е важно за промовирање на пристојна работа во овој сектор и за обезбедување пристап до квалитетна социјална и здравствена заштита.

Самото подобрување на достапноста и пристапот до услугите за социјална грижа е од суштинско значење со цел жените да имаат еднакви можности на пазарот на трудот. Најголем дел од новосоздадените услуги се услуги што се обезбедуваат за стари лица. Традиционално грижата за изнемоштените членови во домаќинството отпаѓа на жените, па оттаму достапноста на сервиси за грижа на стари и изнемоштени лица и лица со попреченост е важна за усогласување на работата со семејните обврски. Во рамките на оваа мерка се планираат соодветни активности за зајакнување на капацитетите и вработливоста на жените од ранливите категории. Родовата еднаквост ќе се почитува при спроведувањето на оваа мерка. Се очекува да придонесе кон зголемување на стапката на вработеност кај жените од 50% (целна вредност за 2026 година во мерка 2 од оваа програма).

Заеднички интерес на министерствата за Труд и социјална политика и Образование и наука е воспоставувањето на систем за валидација на формалното, неформалното и искуствено учење. Системот за валидација на формалното, неформалното и искуственото учење ќе овозможи стекнување на квалификации на лицата без или со низок степен на квалификации, а преку тоа се очекува нивна поголема вклученост во пазарот на труд, со крајна цел намалување на стапката на невработеност во земјата. На тој начин, ќе се подобри видливоста и транспарентноста на вештините и компетенциите на работната сила на пазарот на труд, на кого му недоставуваат квалификувани работници.

5. Очекувано влијание врз животната средина

Намалувањето на сиромаштијата и социјалната исклученост има влијание врз животниот стил на населението (на пример преку користење на енергија која е помалку штетна за животната средина) и создава услови за подобрување на животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Отпор од засегнатите страни	Висока	Консултации и дијалог со работодавачите и нивните здруженија, како и со здружението на заштитни друштва; Постепено намалување на придобивките за заштитните друштва и нивно вклучување како даватели на професионална рехабилитација.
Мал интерес од страна на општините за развој на услугите и недостаток на човечки потенцијал	Ниска	Директни контакти со сите општини, организирање тркалезни маси, фокус групи, развој на мерки за преквалификација на невработените лица за давање услуги
Ненавремено спроведување на ново софтверско решение за права и услуги од областа на социјалната заштита	Средна	Детално следење на процесот
Отпор за соработка помеѓу вработените во центрите за вработување и центрите за социјална работа во однос на активацијата на ранливите групи	Средна	Следење, координација и дијалог помеѓу институциите и воведување на јасни правила за меѓу-институционална соработка
Неусвојување на предвидената правна рамка	Средна	Приспособување на стратегијата (се однесува на планираните активности) за непредвидливи ситуации и приоритети во согласност со новоразвиената ситуација.

Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (П33)

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата се прикажани во Табела 11.

Фокусот на мерката е реформата на примарната здравствена заштита³⁴, која треба да поттикне третман на одредени здравствени состојби на примарно ниво и намалување на бројот на упатувања на повисоко ниво на здравствена заштита што ќе доведе до намалување на трошоците.

Здравствените показатели говорат дека стапката на смртност од хронични заболувања (кардиоваскуларни болести, дијабет, рак, бубрежни болести) во нашата земја е за 70 % повисока од просекот во Европската Унија. Фактот што Коронавирусот има најсилно изразени последици токму кај лицата со постоечки хронични состојби и заболувања, само уште еднаш потврдува дека сите чинители во здравствениот систем мора постојано да се борат за подобрување на здравјето на населението на долг рок. Оттаму, матичните лекари се стожер на овие заложби, кои ќе бидат процес, а не момент во времето.

Главна цел на започнување на процесот на реформи во ПЗЗ е подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа преку реформа на моделот на плаќање на примарната здравствена заштита, кој треба да поттикне и обезбеди подобрување на превентивата, дефинирање и примена на стандарди за обезбедување услуги согласно медицина базирана на докази, изготвување упатства и протоколи, поттикнување на справување со одредени состојби на примарно ниво и намалување на степенот на упатување кон повисоко ниво на здравствена заштита, поголем број на лекари од општа пракса кои ќе имаат специјализација по семејна медицина, поттикнување на реализација на одредени здравствени услуги од страна на медицинските сестри и олеснување на административната работа.

Со цел да се подобри системот за упатување, софтверот на Мој Термин кој е основан во 2015 година како веб-платформа која има за цел да создаде систем за закажување и електронски здравствени досиеја, се планира надградба со воведување на нов модул за паметни упатувања кои преку Е-клиничките упатства ќе помогнат при носење одлуки за услугите и ќе ја подобрат координацијата со секундарната здравствена заштита; надградба со нов модул за патронажни сестри во системот „Мој Термин“ за полесно следење и поврзување на службата на патронажни сестри со избраниот лекар и избран гинеколог, а во подоцнежна фаза и воведување на Алатка за генерирање на извештаи за здравјето на населението кои се неопходни за работењето на Институтот за Јавно Здравје (ИЈЗ) и Центрите за Јавно Здравје (ЦЈЗ) како и воведување на алатка за генерирање на извештаи за квалитетот на услугите неопходна при изработки на анализи на успешност на здравствените установи.

Носители на процесот на спроведување на реформите во примарната здравствена заштита се:

- Министерството за здравство и Управата за електронско здравство
- Фондот за здравствено осигурување и
- стручните здруженија.

Фондот за здравствено осигурување, заедно со Министерството за здравство и стручната фела, со експертска поддршка спроведува процес наречен „Реформи во примарната здравствена заштита“. Целта на овие активности е подобрување на здравјето на населението преку подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа и обезбедување на сеопфатна примарна заштита. Стратешка одредба на ФЗО е овој процес да прерасне во редовна активност на следење, евалуирање и подобрување на примарната здравствена заштита, со стратешки детерминирани активности, кои се во корелација со целокупната здравствена политика на државата, ставајќи го во фокус здравјето на населението. Овој процес е директно поврзан со приоритетите Стратегијата за здравство на Република Северна Македонија за периодот 2021-2030 година.

Со цел успешно спроведување на реформата, и митигирање на ризиците, неопходно е континуирано спроведување на кампањи за подигнување на свеноста на населението и запознавање на истото со промените во работата на ПЗЗ.

а. Предвидени активности за 2023 година

1. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за петте најчести незаразни заболувања (дијабет, астма, ХОББ, хипертензија, хипотиреоза);

³⁴https://documents1.worldbank.org/curated/en/595391593096242357/Assessment-of-Primary-Health-Care-Capacity_docx

2. Изготвување на протоколи за избраните лекари гинекологија за предпородилна грижа, рак на грлото на матката, семејно планирање;
3. Изготвување на протоколи за избраните лекари педијатри за: превенција на дебелина кај деца, деформитети на 'рбетен столб;
4. Изготвување на шифрарник за интервенции кои може да ги пружаат избраните лекари;
5. Обезбедување на специјализација по семејна медицина за најмалку 20 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
6. Измена и дополна на законска регулатива и подзаконски акти;
7. Надградбана софтверски модули во системот на Мој термин за шифрарник на интервенции, протоколи и обрасци кои треба да ги пополнуваат избраните лекари при пружање на здравствените услуги;
8. Спроведување на јавна кампања со цел запознавање на населението со новините во ПЗЗ; и
9. Опременување на одинациите на најмалку 300 од избраните лекари специјалисти по семејна медицина со -сет за витални знаци (отоскоп, риноскоп, офталмоскоп, апарат за крвен притисок, стетоскоп), ЕКГ и инхалатор.

б. Предвидени активности за 2024 година

1. Формирање на национално тело за имплементација на реформите на ПЗЗ;
2. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за дополнителни три заболувања;
3. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари гинекологија (еден);
4. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари педијатри (два);
5. Обезбедување на специјализација по семејна медицина за најмалку 100 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
6. Изготвување/адаптација, примена и ревизија надесет клинички упатства базирани на медицина заснована на докази, преку Националниот управен комитет за клинички упатства;
7. Опременување на избраните лекари по семејна медицина групирани по тројца по региони со: спироуметар и ЕХО;
8. Опременување на избраните лекари гинеколози со ЕХО 4Д (60 апарати регионално дистрибуирани), втора сестра/администратор и стимулација избраните лекари кои се специјалисти или на специјализација по семејна медицина;
9. Опременување на одинациите на останатите 1.200 избрани лекари специјалисти со -сет за витални знаци (отоскоп, риноскоп, офталмоскоп, апарат за крвен притисок, стетоскоп), ЕКГ и инхалатор;
10. Спроведување на јавна кампања со цел запознавање на населението со новините во ПЗЗ;
11. Надградба на модули на Мој Термин:
 - Воведување на нов модул за паметни упатувања, преку Е-клиничките упатства ќе помогнат при носење одлуки за услугите и ќе ја подобрат координацијата со секундарната здравствена заштита;
 - Воведување на нов модул за патронажни сестри во системот „Мој Термин“;
 - Креирање на нов профил - медицинска сестра во ПЗЗ;
 - Развој на систем за електронско закажување за ПЗЗ;
12. Спроведување на обука за користење на новите модули на Мој Термин.

в. Предвидени активности за 2025 година

1. Изготвување на протоколи за избраните лекари од примарната здравствена заштита за дополнителни пет заболувања;
2. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари гинекологија;
3. Изготвување на дополнителни протоколи за избраните лекари педијатри;
4. Обезбедување на специјализација по семејна медицина на товар на средствата на државата за најмалку 100 лекари кои веќе работат како избрани лекари;
5. Изготвување/адаптација, примена и ревизија на шест клинички упатства базирани на медицина заснована на докази, преку Националниот управен комитет за клинички упатства. Обезбедување на финансиски средства за работа на Комитетот и изработка на самите клинички упатства;

6. Континуирана едукација на населението за превенција од незаразни хронични болести преку електронски и пишани медиуми;
7. Континуирана едукација на населението за истакнување на предностите на реформата во ПЗЗ преку електронски и пишани медиуми;
8. Обезбедување на финансиски средства за вработување на втора сестра/ администратор и стимулација избраните лекари кои се специјалисти или на специјализација по семејна медицина
9. Надградба на на Мој Термин преку:
 - Воведување на Алатка за извештаи за здравјето на населението;
 - Воведување на Алатка за извештаи за квалитетот на услугите.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2022)	Посредна цел (2024)	Цел (2025)
Намалено упатување на повисоко ниво на здравствена заштита за услуги кои може да се вршат кај избраниот лекар	-	Намалување за 25% во однос на 2020 год.	Намалување за 50% во однос на 2020 год.
Процент на пациенти со хронични незаразни заболувања (дијабет, хипертензија и хипотироза) кои се следат на примарно ниво	0	30%	50%
Процент на пациенти кои извршиле превентивен преглед заради навремено откривање на болести	0	30%	60%

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Средствата за спроведување на мерката се проценети на 16.701.800 евра.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	886.000	8,962,500	6.853.300
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	886.000	8.962.500	6.853.300

* национални извори на јавни финансии

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Мерката се очекува позитивно да влијае во однос на зголемување на бројот на вработувања на медицински сестри и административно технички персонал во ПЗЗ, да поттикне изедначување во покриеноста со здравствени услуги во сите региони на државата како и да ја зајакне патронажната служба што ќе доведе и до подостапна здравствена заштита особено за ранливите категории на граѓани.

5. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката ќе доведе до зголемувањето на свесноста на населението за здравиот начин на живот преку превентивни активности, скрининзи и редовно следење на хроничните состојби во ПЗЗ и индиректно ќе влијае и на промена на начинот на живеење што значи и користење на алтернативни превозни средства со цел превенција на кардиоваскуларни заболувања и дијабет, а со тоа ќе се влијае на подобрувањето на животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација, вклученост и	Ниска	Владата ќе ги задолжи сите релевантни

посветеност помеѓу сите релевантни чинители за да се осигура дека сите институции и нивните вработени се свесни за нивните одговорности		државни органи да соработуваат и да ги обезбедат сите потребни информации, како и човечки и финансиски ресурси за успешно спроведување и обезбедување одржливост на проектот
Недоверба на граѓаните за користење на специјалистички услуги кај матичните лекари	Висока	Спроведување на медиумски кампањи за зголемување на довербата кон матичните лекари
Долготраен процес на премин/ транзиција од концептот на избран лекар кон семеен лекар и немотивираност за специјализација на лекарите	Висока	Спроведување на доедукација на матичните лекари на алтернативни начини преку обуки и специјализации и нивно стимулирање од страна на државата

2) Поттикнување зелена транзиција

Оценката на ЕК за ПЕР 2022-2024 посочува дека Северна Македонија е земја со висок енергетски интензитет, неефикасен и застарен енергетски систем, и неефикасна енергетска потрошувачка. Обновливите извори сè уште имаат мал удел во производство на енергија и хидроцентралите се најкористени обновливи извори на енергија. Додека енергетската транзиција и одржливоста на енергетскиот систем се приоритети во владината програма, спроведувањето може да биде предизвик и треба да биде придружено со институционални капацитети.

Како земја потписничка којашто не е вклучена во Анекс I од Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени (UNFCCC) и Парискиот договор, и како земја потписничка на Протоколот од Кјото, С.Македонија презема редовни активности за намалување на емисиите на стакленички гасови и ограничување на глобалното затоплување. Земјата донесе нов Закон за енергетика и Закон за енергетска ефикасност коишто содржат мерки за ублажување на климатските промени главно поврзани со енергетскиот сектор. Преминот на земјата кон обновливи извори се одвива бавно, што доведе до надолна ревизија на целта за обновлива енергија од 28% на 23,9% од бруто-потрошувачката на енергија во 2020 година (UNECE, 2019). Напредок е постигнат и во усогласувањето на законодавството на земјата со правото на ЕУ, особено преку воспоставување надзор и механизми за известување во врска со стакленичките гасови. Македонските власти планираат да усвојат долгорочна стратегија за климатска акција со временска рамка до 2050 година којашто ќе го има предвид воведувањето данок на јаглерод како мерка за намалување на емисиите на стакленички гасови.

Земјата има постигнато делумен напредок кон развојот на кружна економија, така што стапките на рециклажа се доста ниски и изнесуваат помалку од 1% од тврдиот отпад, а речиси 99% од отпадот завршува во депонии (Eurostat, 2020). Меѓутоа, рециклажата на отпад за пакување бележи зголемување од 27,08% во 2014 на 47,21% во 2018 година, и покрај делумните економски поттици за промовирање на рециклажата (МакСтат, 2020). С.Македонија тековно произведува 456 кг комунален отпад по глава на жител, што е помалку од просекот на ЕУ од 492 кг по глава на жител, но бележи зголемување по 2014 година (Eurostat, 2020).

Бројни тела се одговорни за управувањето со отпад, но постојат проблеми во комуникацијата, а се јавува и недостиг на ефикасни механизми за координација. Недостигот на кадар и финансиски ресурси на овие тела го попречуваат спроведувањето на мерките. Ова се познати проблеми кон коишто владата има намера да се насочи во новата Стратегијата за управување со отпад 2024-2036 (претходната стратегија опфаќаше период 2008-2020). Потребно е да се преземат мерки за воспоставување на регионален систем за управување со отпадот, особено во Источниот и Североисточниот регион (ЕК, 2022).

Квалитетот на воздухот е предмет на расправа долг период. Тој е под редовен надзор со достапност на податоци во реално време на националната мрежна страница за квалитет на воздухот. Иако квалитетот на воздухот е подобрен во изминатата декада, економијата сè уште има еден од највисоките степени на загаденост на воздухот во Европа. Особено висока концентрација има на фините прашни честички (ПМ 2,5), кои за време на зимскиот период значително ги надминуваат националните гранични вредности, како и оние поставени од страна на СЗО и ЕУ. На пример, годишната просечна изложеност на ПМ 2,5 е 33 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, што е повеќе од три пати над препорачаните горни граници поставени од страна на СЗО,

значително над просекот на ЕУ од 13.1 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ и нешто над просекот од 25,77 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за земјите од Западен Балкан (World Bank, 2020a). Земјата усвои План за чист воздух за 2019 и 2020 година, чии главни цели беа да се зголеми јавната свест за потребата од подобрување на квалитетот на воздух и намалување на емисиите на ПМ, првенствено преку воведување мерки за енергетска ефикасност во домаќинствата и јавните установи.

Друг проблем со којшто земјата се соочува е неразвиениот систем за водоснабдување и санитација. Загадувањето на водата како последица на недоволно обработените индустриски и комунални отпадни води е голема грижа, која ја поткрепи пандемијата на коронавирус бидејќи влошувањето на еколошкото здравје преку слабо управување со водата и санитацијата може да ја зголемат ранливоста на општествените заедници на вирусот (OECD, 2020a). Во 2019 година, вкупно 24 пречистителни станици биле во функција, што претставува 24,5% од бараниот капацитет (UNECE, 2019). Скопје како главен град сè уште нема пречистителна станица, чија изградба се очекува да започне 2023 година.

Мерки чиешто спроведување неизбежно ќе ја поттикнат зелената транзиција вклучуваат:

- да се вложат напори за обезбедување на разновидни извори на снабдување со енергија;
- да се зголеми учеството на обновливите извори на енергија и да се забрзаат мерките за подобрување на енергетската ефикасност;
- воспоставување платформа за вклучување на сите поврзани субјекти во развојот на кружна економија;
- подобрување на координацијата меѓу единиците на локална самоуправа и централната власт, како и зајакнување на меѓусекторската соработка за спроведување дополнителни мерки во насока на зголемување на квалитетот на воздухот и управувањето со отпад;
- подобрување на системот за собирање, одведување и третман на отпадни води преку зголемување на бројот на пречистителни станици и примена на принципите за одговорност на корисниците на вода и загадувачите и
- подобрување на системот за собирање и третман на отпадот преку воспоставување на регионалниот систем за управување со отпад.

Мерка 5: Промовирање на обновливи извори на енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за нејзино спроведување се прикажани во Табела 11.

Сè поизразената употреба на обновливи извори на енергија (ОИЕ) и подобрувањето на енергетската ефикасност (ЕЕ) се едни од главните стратешки цели во енергетскиот сектор. Во областа на обновливите извори на енергија, земјата ќе продолжи со тековните механизми за поддршка на производството на електрична енергија од ОИЕ преку повластени тарифи и повластени премии со аукции (доделени во тендерска постапка). Земјата ќе промовира понатамошно искористување на ОИЕ во електроенергетскиот сектор (без стимулации), но и во другите сектори преку воведување на концептот „производител-потрошувач“, како и по пат на зголемување на потрошувачката на биогорива во транспортниот сектор. Овие активности и мерки ќе ги засилат напорите на земјата за постигнување на амбициозната цел од учество од 38% на ОИЕ во бруто потрошувачката на финална енергија до 2030 година во согласност со нашите стратешки документи.

Оваа мерка е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка за одржлив развој на Северна Македонија и Обединетите нации 2021-2025 година – „Климатски активности, природни ресурси и управување со ризици од катастрофи“ и Резултат 3 – Здрава животна средина.

Табела 1. Вкупен инсталиран капацитет на производителите од ОИЕ:³⁵

³⁵https://www.erc.org.mk/odluki/2019.07.23_GI%20za%20rabotata%20na%20RKE%20za%202018%20godina-ENG.pdf
Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водени услуги на Република Северна Македонија за 2020
https://www.erc.org.mk/odluki/2021.04.28_RKE%20GI%202020-final.pdf

Производители од ОИЕ (видови електрани)	2020 (во MW)	2021 (in MW)	2022 (MW)
Хидроцентрали (големи + мали)	705,85	706,1	744
Ветерни електрани	36,8	36,8	36,8
Електрани на биогаз	6,9	6,9	8,9
Фотоволтаични електрани	29,72	45,3	121,1
Електрани на биомаса	0,60	0,60	0,60
Вкупно	779,87	795,7	911,4

Извор: Регулаторна комисија за енергетика и води на Република Северна Македонија

Во согласност со Повелбата за одржливост потпишана на WB6, Република Северна Македонија се обврза да воведо пазарно ориентирани механизми за поддршка за промовирање на ОИЕ (аукции и премии).

Министерството за економија во август 2021 година го објави третиот јавен повик за давање право на користење премии за изградба на фотоволтаични електрани на приватно земјиште за вкупно 80 MW инсталирана моќност и истиот беше отворен пред 05.10.2021 година. Најповолните понудувачи потпишаа Договори за право на користење на премијата во април 2022 година и имаат 3 години да ја завршат изградбата на ФВ постројките. Досега се пуштени во употреба 16 ФВ постројки со вкупна инсталирана моќност од 31 MW.

Правилникот за обновливи извори на енергија („Службен весник“ бр. 112/19)³⁶ ги воведува производителите-потрошувачи (просумери) како нови учесници на пазарот. Просумер е домаќинство, мал потрошувач, буџетски корисник или индивидуален корисник кој може да инсталира електрани за производство на електрична енергија од обновливи извори при што вишокот произведена електрична енергија може да се пренесе до дистрибутивна мрежа. Министерството за економија во јуни 2022 година донесе Измени и дополнувања на Правилникот за обновливи извори на енергија („Службен весник“ бр. 138/22). Измените овозможуваат секое домаќинство, мал потрошувач и буџетски корисник/корисник на единицата да склучи договор за набавка и испорака на вишокот произведена електрична енергија со кој било снабдувач со електрична енергија, вклучително и универзалниот снабдувач.

Исто така, со измените се овозможува производителите да постават ФВ постројка со поголема инсталирана моќност за целосно да ја задоволат својата потрошувачка, што го прави целиот концепт попривлечен за одредени категории субјекти.

Затоа, наместо досегашните 4kW, се усвојува инсталираната моќност на ФВ постројката да не биде поголема од 6kW, за домаќинствата и наместо досегашните 20kW, и се усвојува инсталираната моќност на ФВ постројката да не биде поголема од 30kW, за мал потрошувач, буџетски корисник и корисник на единица.

Сопствената потрошувачка може да им понуди на крајните потрошувачи нови можности за придобивки од технолошкиот развој и начин да ги намалат сметките за енергија, притоа придонесувајќи за целите на политиката за животна средина и енергија. Според индикативната анализа, едно домаќинство со инсталирана фотоволтаична електрана од 4kW на покривот може да заштеди до 500 евра годишно, а повратот на инвестицијата се очекува да биде помеѓу 6 и 8 години, во зависност од цената на опремата.

Министерството за економија во Законот за изменување и дополнување на Законот за енергетика (Службен весник 236/22), меѓу другото, предложи надлежниот орган за ГО системот (издавање и администрирање) да се префрли од Агенцијата за енергетика на Операторот на пазарот на електрична енергија (МЕМО), со цел успешно спроведување на овој тип на поддршка. Секретаријатот на Енергетската заедница започна со имплементација на проектот за воспоставување ефикасен регионален систем за сертификација на обновливи извори на енергија, кој ќе овозможи издавање гаранции за потекло, а потоа и трговија меѓу договорните страни, со што ќе се овозможи интеграција на европскиот пазар. Во проектот активно учествуваше операторот на пазарот на електрична енергија (МЕМО). Проектот е финализиран во јуни 2022 година, по што, најдоцна до јуни 2023 година, секој надлежен орган на договорните страни ќе има опција (но не и обврска) да потпишат индивидуален договор за подлиценца

³⁶[final_Pravilnik_OIE_28.05.19_bez_TC_\(1\)_1-converted.pdf \(economy.gov.mk\)](#)

со давателот на услугата за користење на националниот регистар и регионалниот систем развиен во текот на проектот. Законот за изменување и дополнување на Законот за енергетика (Сл. весник 236/22) содржи и нови одредби кои врз основа на одобриениот план за развој на електропреносниот систем и планот за развој на електродистрибутивниот систем како и податоците добиени од надлежните органи, Владата на предлог на Министерството секоја година донесува Индикативен план за изградба на капацитети за производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија. Овој план особено содржи податоци за: технологиите за производство на електрична енергија за кои може да започне постапката за изградба во периодот на кој се однесува индикативниот план, вкупната инсталирана моќност, по региони, кои можат да се поврзат со преносниот систем, или со дистрибутивниот систем и извештај за реализација на индикативниот план за претходната година.

Од Северна Македонија, како договорна страна на Енергетската заедница, се бара да развие интегриран Национален план за енергија и клима (НПЕК). НПЕК го опфаќа периодот од 2021 до 2030 година и ја трасира патеката за постигнување на договорените цели за 2030 година, развиена врз основа на она што секоја договорна страна треба да го испорача во однос на своите политики за 2020 година (како почетна точка), и дава перспектива до 2050 година со цел да се обезбеди усогласеност со долгорочните релевантни цели на политиката на ниво на ЕУ, UNFCCC и Енергетската заедница. НПЕК зазема холистички пристап и на интегриран начин се осврнува на петте главни димензии на Енергетската унија.

НПЕК беше усвоен од Владата во јуни 2022 година како индикативен документ.

Република Северна Македонија, како договорна страна на Енергетската заедница, има обврска да ја транспонира изменетата Директива (ЕУ) 2018/2001 за унапредување на употребата на енергија од обновливи извори. Затоа, Министерството за економија со техничка помош подготви ГАП анализа за одредбите од Директивата кои треба да се транспонираат.

Министерството за економија има подготвено и Програма за реализација на Стратегијата за развој на енергетиката што го опфаќа периодот од 2021 до 2025 година. Подготвена е и Стратешката оцена на влијанието врз животната средина и се одржа јавна расправа. По добиените коментари од релевантните засегнати страни, ќе се достави до Владата за усвојување.

Законот за енергетика ги спроведува одредбите и обврските од Третиот енергетски пакет на ЕУ и Директивата за обновливи извори на енергија. Оваа Директива е делумно транспонирана, без делот кој се однесува на биогоривата, што ја наметнува потребата од подготовка на посебен закон за биогорива. Министерството за економија со техничка помош подготви финален нацрт текст на Законот за биогорива во транспортот. Законот не беше доставен до Владата, поради ГАП анализата за транспонирање на Директивата за ОИЕ 2018/2001, што покажува дека одредени одредби од предлог-законот за биогорива треба да се ревидираат и дополнат. Министерството за економија е надлежно за оваа мерка.

а. Планирани активности за 2023 година

- Донесување на Уредба за гаранции за потекло од страна на Владата на предлог на Министерството за економија;
- Донесување на подзаконски акти од МЕМО за воспоставување на системот на гаранции за потекло;
- МЕМО ќе спроведе постапка за јавна набавка за избор на давател кој ќе воспостави национален електронски регистар/домен за администрирање гаранции за потекло;
- Донесување на Правилник за формата и содржината на индикативниот план за изградба на капацитети за производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија;
- Донесување Индикативен план за изградба на капацитети за производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија;
- Усвојување на ревидиран Национален план за енергија и клима;
- Донесување на Правилник за лиценцирање на монтери;
- Подготовка и усвојување на измени на Законот за енергетика/ подготовка на нов Закон за обновливи извори на енергија за транспонирање на одредбите од Директивата за ОИЕ 2018/2001
- Подготовка на измени и дополнувања на предлог-законот за биогорива;
- Донесување на Закон за биогорива;

- Министерството за економија ќе објави јавен повик за субвенционирање на домаќинствата кои ќе инсталираат фотоволтаични центри за само-потрошувачка.

б. Планирани активности за 2024 година

- Воспоставување на целосно оперативен систем на гаранции за потекло од страна на МЕМО;
- Подготовка на подзаконски акти во однос на ОИЕ кои ќе произлезат од измените на Законот за енергетика / новиот Закон за обновливи извори на енергија;
- Подготовка на Извештај за реализација на Индикативниот план за претходната година.

в. Планирани активности за 2025 година

- Подготовка на Акциски план за биогорива;
- Подготовка на подзаконски акти за биогорива;
- Имплементација на мерките од Националниот план за енергија и клима.

2. Индикатори за резултати

Во однос на Стратегијата за развој на енергетиката, зеленото сценарио укажува дека уделот на ОИЕ во финалната потрошувачка до 2030 година ќе биде 38%.

Индикатор	Почетна вредност (2018)	Посредна цел (2022)	Посредна цел (2023)	Цел (2025)
Удел на ОИЕ во финалната потрошувачка	18,2%	24%	26%	29%
Удел на ОИЕ во електричната енергија	24,8%	34%	37%	46%
Удел на ОИЕ во транспортот	0,1%	3%	3%	5%
Удел на ОИЕ во греењето и ладењето	32,2%	37%	40%	42%
Вкупна инсталирана моќност на ОИЕ	766,37 MW	1.087 MW	1.162 MW	1.493 MW

И покрај енергетската криза, Република Северна Македонија останува посветена на зелената транзиција, прво преку поттикнување инвестициски планови за изградба на електрани од ОИЕ од страна на државната компанија ЕСМ, прикажани во нивниот Инвестициски план.

Вкупен број на ФВ постројки	Процентна вредност на инвестицијата	Инсталиран капацитет [MW]	Годишно производство на електрична енергија [GWh]	Почеток-Крај на проектот	Финансирање
	(евра)				
9	243,700,000	327	501.9	2018-2025	ЕБОР, КфВ, ЕСМ, АД
Вкупен број на ветерни електрани	Процентна вредност на инвестицијата	Инсталиран капацитет [MW]	Годишно производство на електрична енергија [GWh]	Почеток-Крај на проектот	Финансирање
2	91.000.000	63	164	2021-2027	КфВ

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Се поголем број компании се свртуваат кон обновливите извори на енергија за да ги намалат своите емисии и да ја зајакнат својата идна конкурентност. Гаранциите за потекло ги користат компаниите за обезбедување докажани и проверливи намалувања на емисиите. Тие се ефикасни, признати и средства поддржани од законодавството за документирање и формализирање на заложбите за одржлива електрична енергија. Што се однесува до само-потрошувачката, уделот на дистрибуираните извори на енергија рапидно се зголемува, што влијае на енергетските пазари во различни аспекти кои се од регулаторна важност. Од системска гледна точка, само-потрошувачките се дополнителна алатка за исполнување на целите на обновливите извори на енергија, и може да помогнат да се намалат загубите во мрежата и максималните оптоварувања, да се зголеми енергетската ефикасност, да се подобри одговорот на побарувачката и ангажманот на потрошувачите, потрошувачите можат да изберат да произведуваат дел од електричната енергија за нивните сопствени потреби. Индикативниот план се

очекува да го подобри планирањето за изградба на постројки за ОИЕ, како и планирањето за развој на преносната и дистрибутивната мрежа и да им даде на инвеститорите подобар преглед на инвестицискиот потенцијал за ОИЕ. Имплементацијата на Законот за биогорива ќе овозможи подобри услови за вршење на енергетските дејности, стабилна законска и регулаторна рамка и поголем потенцијал за инвестирање во енергетскиот сектор. Со лиценцирање на монтери ќе се овозможи квалитетна услуга на пазарот, со оглед на тоа што оваа дејност ќе можат да ја вршат само лиценцирани лица. Изградбата на нови електрани за ОИЕ ќе ја зголеми инсталираната моќност и ќе го зголеми домашното производство на електрична енергија.

4. Проценети трошоци за активностите и изворот на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	500.000	500.000	500.000
2. Небуџетско финансирање	0	30.000	23.000
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	500.000	530.000	523.000

*национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните аспекти, како што се вработувањето, намалувањето на сиромаштијата, родовата еднаквост и пристапот до здравствена заштита

Лиценцирањето на монтери ќе овозможи нови вработувања и проширување на пазарот. Исто така, субвенциите за поставување на ФВ постројки за домаќинствата може да се сметаат за доделени на енергетски ранливи потрошувачи. Создавање систем на гаранции за потекло ќе ја зголеми вредноста на проектите во ОИЕ.

6. Влијание врз животната средина

Гаранциите за потекло овозможуваат да се направат веродостојни тврдењата за користење на обновлива енергија. Гаранциите за потекло се исплатливи, флексибилни и многу веродостојни. Тие се идеални за компании кои бараат едноставно решение за намалување на нивниот јаглероден отпечаток и исполнување на целите за обновливи извори на енергија. Изградбата на нови централи за ОИЕ ќе придонесе за намалување на емисиите, како и зголемување на учеството на биогоривата во бруто потрошувачката на финална енергија во транспортот, ќе се намали уделот на фосилните горива кои имаат негативно влијание врз животната средина, особено врз квалитетот на воздухот. Зголемениот удел на биогорива во потрошувачката на енергија ќе придонесе за намалување на емисиите на стакленички гасови во 2030 година за околу 210 kt CO₂-eq. Процентуалното намалување на емисиите на стакленички гасови ќе зависи од типот на биогориво и технолошката генерација на која што припаѓа.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Планирани дејства за ублажување на ризиците
Доцнење на планираната изградба на електрани за ОИЕ поради долги процедури за издавање дозволи	Висока	Новото законодавство за енергетика (закони и подзаконски акти), како и друго законодавство релевантно за инвестиции во ОИ (урбанистичко планирање, градежништво и животна средина) треба да ги транспонираат декларативните одредби од Директивата за ОИЕ и да ги направат поконкретни, вклучително каде што е можно понатамошно поедноставување и забрзување на процедурите. (Поедноставени и забрзани административни процедури, објективни, транспарентни и пропорционални правила во врска со овластувањето, сертификацијата и лиценцирањето, транспарентност и трошоци поврзани со административните такси, поедноставени и помалку оптоварени процедури за овластување). Новото енергетско законодавство треба целосно да ги транспонира и допрецизира овие обврски за воспоставување контакт точки и/или едношалтерски систем за барањата за административни дозволи за ОЕ и процесот на доделување.

		Затоа, потребна е интервенција во секој поединечен закон кој има одредби за процедурите за доделување дозволи со цел дополнително да се поедностават и забрзаат процедурите за производителите на ОИ (Да се скрати процесот на 2 години, т.е. 1 година за помалите електрани).
Доцнење на изградбата на ФВ постројки на покриви/кровови за сопствена потрошувачка кај домаќинствата и малите потрошувачи	Средна	Воспоставување на едноставна процедура за известување за мрежно поврзување на самопотрошувачи од обновливи извори. Треба да се направат измени во мрежните правила за дистрибуција на електрична енергија со цел да се направи уште поедноставна процедурата за приклучување на мрежата на обновливите извори на енергија од самопотрошувачи (на пр. помалку документи и пократки рокови).
Одложување на гаранциите за потекло за сите енергетски носители	Ниска	По донесувањето на измените на Законот за енергетика, ќе се промени Правилникот за ОИЕ во насока на бришење на одредбите поврзани со гаранции за потекло, а истовремено ќе се донесе Уредба за гаранции за потекло и Правила на операторот на пазарот на електрична енергија, при што ќе се направи дополнително усогласување со Директивата за ОИЕ, AIB стандардите и/или EnC-регионалната електронска платформа за гаранции за потекло, доколку е потребно.

Мерка 6: Подобрување на енергетската ефикасност

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година и деталите за нејзиното спроведување се прикажани во Табела 11.

Законот за енергетска ефикасност е донесен во 2020 година. За да се овозможи целосно и непреченоспроведување на законската рамка за енергетска ефикасност, неопходно е да се донесат сите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

Еден од главните предизвици е развојот на функционален Фонд за енергетска ефикасност (ФЕЕ). Основата за развој на ФЕЕ произлегува од член 30 од Законот за енергетска ефикасност.

Мисијата на ФЕЕ ќе биде да ги финансира подобните потпроекти за ЕЕ спроведени од општините и другите субјекти од јавниот сектор кои би ги искористиле заштедите на трошоците за енергија што произлегуваат од потпроектот за ЕЕ за да ги подмират финансиските трошоци. Предложениот ФЕЕ ќе воведо „механизам за плаќање од заштеди“ и ќе помогне во воспоставување критичен преседан за да помогне на Владата да премине од финансирање со грантови кон поодржливо финансирање. ФЕЕ ќе ги користи отплатите за финансирање дополнителни потпроекти, со што средствата ќе циркулираат со текот на времето. Се очекува своите оперативни трошоци Фондот да ги покрива преку административни такси и на тој начин да стане одржлив субјект за финансирање и спроведување. Првиот ФЕЕ ќе се фокусира на општините и другите јавни субјекти со можност за проширување на опсегот кон резидентниот сектор. Владата на Северна Македонија одлучи дека ФЕЕ ќе се основа во рамките на Развојната Банка на Северна Македонија (РБСМ, поранешна Македонска банка за поддршка на развојот или МБПР) и побара од Светска Банка и ЕУ да помогнат во капитализирањето на нејзините почетоци. Потребно е да се усвојат релевантни регулаторни измени за да се овозможи РБСМ да ги извршува функциите потребни за управување со ФЕЕ, обезбедување финансиски услуги на јавните субјекти и решавање оперативни прашања. Дополнително, Владата ќе треба да го воспостави управувањето, водството и работењето на ФЕЕ и да ја дефинира неговата организациска и административна поставеност.

Во однос на развојот на ФЕЕ, во 2022 година беа избрани консултанти кои активно работат на анализа на актуелната правна рамка во земјата за развој на ЕЕФ и дефинирање на стратешките цели и мисијата на ЕЕФ. Консултантите, исто така, ги анализираа сите можности за развој на ЕЕФ како посебно тело или во рамки на Развојната банка (четири опции) и овие опции беа претставени на работната група во септември 2022 година. Најпрактично и најповолно решение е дека треба да се развие во рамките на

Развојната банка. Следниот чекор е подготовка на концептот за развој на ЕЕФ и во моментов консултанти работат на него и потоа сите преостанати процедури до целосно воспоставување на ЕЕФ.

Според ИПА II, ќе се овозможи процес на развивање Инвентар на јавни згради. Целта е да се направи систематизација и класификација на сите јавни објекти во државата чиј сопственик е државата, со основни информации за истите. За некои од зградите класифицирани како згради со најлоши енергетски карактеристики ќе се врши енергетска контрола. Во овој момент ToR е во подготовка за избор на консултанти кои ќе работат на проектот.

Во тек е Студија со типолошки пристап за енергетска оцена на станбените згради во земјава во согласност со методологијата TABULA (Типолошки пристап за енергетска процена на градежниот фонд), што ќе придонесе за систематизација на станбениот фонд во нашата земја и ќе биде појдовна точка за Стратегијата за реконструкција на згради до 2030 година. Типологијата ќе створи јасни услови за класификација на сите видови згради во државата за коишто ќе треба да се обезбедат мерки за намалување на енергијата во Стратегијата за реконструкција на згради. Изработката на оваа Студија престана бидејќи пописот беше во тек и сега повторно е во процедура на подготовка со конечните резултати од пописот.

Откако ќе се разбере природата на градежниот фонд и неговите енергетски карактеристики, следниот чекор е да се проценат различните можности за реновирање преку развивање Стратегија за реконструкција на згради. Целта во сите случаи треба да биде постигнување целосно реновирање на имотот, идеално во една фаза, со комбинација на мерки за енергетска ефикасност и обновливи технологии. Предлозите за развој на стратегијата ќе ги земат предвид различните категории згради како репрезентативни референтни згради: згради за едно семејство, станбени блокови/повеќесемејни згради, деловни згради и една дополнителна категорија на нестанбени објекти. Покрај заштедата на енергија, мерките предвидени во Стратегијата треба да опфатат различни аспекти: економски, социјални, еколошки и други придобивки од системот на синергија.

Во периодот на дефинирање на овој документ се привршуваат Правилникот за енергетски карактеристики на зградите, Правилникот за енергетска контрола на зградите, Правилникот за енергетска контрола на големите претпријатија, по што фокусот ќе се стави на издавање нови сертификати и лиценци и избор на обучувачи за нови обуки за енергетска контрола, како и изработка на Тарифник за енергетска контрола. Правилникот за енергетско означување и Правилникот за МВП се во финална фаза, по што следи период на имплементација. Исто така, ќе се изработат на преостанатите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност. За оваа мерка надлежно е Министерството за економија.

а. Планирани активности за 2023 година

- Донесување измени на Законот за енергетска ефикасност или Законот за формирање на РБСМ за изработка на ФЕЕ (во зависност од резултатите од анализата);
- Подготовка на Инвентар за енергетски карактеристики на јавните објекти на територијата на Република Северна Македонија;
- Подготовка на типологија на објекти потребна за донесување на Стратегијата за реконструкција на згради до 2030 година;
- Подготовка и усвојување на Стратегија за реконструкција на згради до 2030 година;
- Издавање лиценци и овластувања за енергетска контрола кај големите трговци и згради;
- Подготовка на останатите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

б. Планирани активности за 2024 година

- Основање Фонд за енергетска ефикасност;
- Имплементација на останатите мерки од НПЕК во врска со ЕЕ.

в. Планирани активности за 2025 година

- Функционирање на Фондот за енергетска ефикасност и можно проширување на опсегот кон резидентниот сектор;

- Подготовка на Извештај за реализација на Националниот план за енергија и клима во делот на Енергетска ефикасност.

2. Индикатори за резултати

Показател	2023 - 2025
Број на издадени одобренија за енергетска контрола на згради	150
Број на издадени лиценци за енергетска контрола на згради	60
Број на издадени одобренија за енергетска контрола на големи претпријатија	70
Број на издадени лиценци за енергетска контрола на големи претпријатија	50
Софтвер МВП	Функционален
Инвестиции за енергетска ефикасност во општински јавни згради - Број на успешно завршени договори за енергетско реновирање	>50

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди поголема отпорност кон поскапувањето на енергијата, сигурност и континуитет во снабдувањето со енергија за домаќинствата и компаниите, како и подобрување на условите за удобно живеење.

4. Проценети трошоци за активностите и извори на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	150.000	90.000	180.000
2. Небуџетско финансирање	5.000.000	0	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	850.000	510.000	1.020.000
Вкупно	6.000.000	600.000	1.200.000

*национални извори на јавни финансии

*Напомена: вкупната сума на заемот за Фондот за ЕЕ е претставена во 2023 година бидејќи немаме информации за распределба на парите низ годините.

5. Очекувано влијание врз социјалните аспекти, како што се вработувањето, намалувањето на сиромаштијата, еднаквоста и родовата застапеност

Отворање привремени и постојани работни места во услужните сектори како што се проектирање, монтажа, управување и одржување. Во градежниот сектор ќе се ангажираат градежни работници и висококвалификуван кадар. Во индустрискиот сектор ќе се регрутираат и висококвалификувани кадри со соодветни професионални квалификации (ревизори и ESCO компании), што континуирано ќе се ангажираат во следењето на потрошувачката и предлагањето нови мерки за поголеми заштеди. Во процесот на спроведување на мерката ќе се поттикнува родовата еднаквост.

6. Влијание врз животната средина

Зголемувањето на енергетските заштеди е неопходно бидејќи директно влијае на намалувањето на емисиите и го штити јавното здравје, животната средина и ги ублажува климатските промени што произлегуваат од штетните ефекти на енергетските активности, така што оваа мерка ќе има позитивно влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Планирани дејства за ублажување на ризиците
Одложување на формирањето на Фондот за енергетска ефикасност	Средна	Соодветните препораки од Анализата за начинот на формирање на Фондот за енергетска ефикасност треба да се вметнат во новиот Закон за основање Фонд за ЕЕ.
Недостиг на капацитет и	Средна	Донесена е нова систематизација на секторот за енергетика во

технички персонал во јавната институција (Министерство за економија и Агенција за енергетика) за навремено спроведување на мерката		Министерството за економија. Постои посебен сектор за енергетска ефикасност со само еден вработен во моментот. Неопходно е оваа бројка да се зголеми со нов технички персонал со цел континуирано спроведување на мерката.
--	--	--

Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за нејзино спроведување се прикажани во Табела 11.

Мерката за воспоставување инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ (Рамковна директива за вода 2000/60/ЕС, Директива за третман на урбани отпадни води 91/271/ЕЕС, Директива за отпадна тиња 86/278/ЕЕС) е насочена кон обезбедување одржливо управување со водите преку изградба на системи за собирање и третман на урбаните отпадни води, како и заштита и зачувување на водните ресурси.

Тоа исто така ќе придонесе за спроведување на Националната стратегија за води 2012-2042 година, имено, мерките и активностите предвидени во поглавјето 5.3 - Заштита на водите. Стратегијата за води утврдува дека изградбата на канализациски системи и пречистителна станица за отпадни води систематски да се зголемува и дека во првата фаза треба да се опфатат испуштањата од агломерации од повеќе од 15.000 е.ж. Треба да се обезбеди секундарен третман за испуштањата од агломерации со повеќе од 2.000 е.ж. и понапреден третман за агломерации со повеќе од 10.000 е.ж. во одредени чувствителни области и нивните сливови. Мерката исто така ја поддржува имплементацијата на други клучни национални стратешки и плански документи, особено, Плановите за управување со речни сливови (ПУРС), Плановите за управување со ризик од поплави (ПУРП), Просторниот план на Република Северна Македонија и Националната стратегија за одржлив развој.

За да се постигне подобрување во процесот на собирање и третман на отпадните води, предвидени се активностикако усогласување на националното законодавство со тоа на ЕУ, подготовка на плански документи за спроведување на правната рамка во даден рок, подобрување на економската поставеност на ЈКП, воспоставување на редовен мониторинг на квалитетот на водите. Мерката е придружена со значителни инвестиции во инфраструктурата.

а. Планирани активности во 2023 година

- Измена и дополнување на Законот за води и подготовка на подзаконски акти за транспонирање на Директивата на ЕУ за поплави и оценка на останатата правна рамка поврзана со управување со поплави;
- Подготовка на планови за управување со ризик од поплави за сите речни сливови (Вардар, Струмица и Црн Дрим);
- Развивање и имплементација на планови за управување со речни сливови за сите речни сливови (река Вардар, Црн Дрим, Струмица) според Рамковната директива за води;
- Подготовка и усвојување на подзаконски акти поврзани со принципот „загадувачот плаќа“;
- Подобрување на информацискиот систем за следење на водите;
- Подобрување на оперативните и финансиски капацитети на јавните комунални претпријатија.

б. Планирани активности во 2024 - 2025 година

- Продолжување на активностите за измена и дополнување на Законот за води и подготовка на подзаконски акти за транспонирање на Директивата на ЕУ за поплави и оценка на останатата правна рамка поврзана со управување со поплави;
- Продолжување на активностите за подготовка на планови за управување со ризик од поплави за сите речни сливови (Вардар, Струмица и Црн Дрим);

- Продолжување со развивање и имплементацијата на планови за управување со речен слив за сите речни сливови (река Вардар, Црн Дрим, Струмица) според Рамковната директива за води;
- Продолжување на активностите за подобрување на информациски систем за следење на водата;
- Продолжување со активностите за подобрување на оперативните и финансиски капацитети на јавните комунални претпријатија.

Мерката ги поддржува следниве инфраструктурни инвестициски проекти (исто види Анекс 2а):

- Подобрување на инфраструктурата за собирање отпадни води во Град Скопје;
- Рехабилитација и проширување на канализационата мрежа во општина Кичево (104 km мрежа, приклучени 4.630 нови домаќинства);
- Изградба на пречистителна станица за отпадни води и проширување на канализационата мрежа во општина Битола (капацитет 112.474 е.ж. и 375 m доградба до постојната колекторска канализација) и (9 km нова + 13 km реконструирани);
- Изградба на пречистителна станица за отпадни води (капацитет 95.152 е.ж.) и изградба на канализациона мрежа во општина Тетово (19 km главна колекторска канализација + 32,4 km секундарна отпадна канализација);
- Изградба на пречистителна станица за отпадни води за Град Скопје (Проектирање и изградба на Централна ПСОВ за 625.000 е.ж. до 2035 година).
- Техничка ревизија на постојните системи за собирање и пречистителни станици во Северна Македонија и подготовка на потребната документација за снабдување со опрема за вода за општините Радовиш, Кичево, Струмица, Прилеп, Берово, Куманово, Битола и Тетово.

Вреди да се спомене дека во рамки на ИПА 3, програмска 2022 година, се предлагаат два големи проекти, изградба на ПСОВ за Велес (53.100 е.ж.) и ПСОВ за Штип (53.700 е.ж.) и Изградба на колекторски систем за Веница (19.000 е.ж.) и нејзино поврзување со постојната ПСОВ во Кочани. Истовремено, во 2022 година се планира да се склучи договор за заем од ЕИБ во висина од 50 милиони евра, за водоводна и канализациона мрежа за општините во Северна Македонија, со што не само поголемите, туку и помалите и руралните општини ќе имаат можност да аплицираат за финансиски извори согласно нивните потреби.

Главен корисник во реализацијата на проектите е МЖСПП, додека директни корисници на резултатите од проектот се општините и граѓаните на Република Северна Македонија.

2. Индикатори на резултати

Показател	Почетна вредност (2020)	Посредна цел (2024)	Цел (2028)
Број на ПСОВ во земјата	25	27	30
Капацитет на ПСОВ (е.ж.)	595.000	801.000	1.607.800
% на население приклучено на ПСОВ	27,5	37,33	74,7
% на домаќинства поврзани на ПСОВ за агломерации над 10 000 е.ж.	16,8	21	-
% на домаќинства поврзани на систем за одведување на отпадни води	68	75	-
% на домаќинства со сервис за собирање на отпадни води	75	80	-

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Мерката за воспоставување инфраструктура за собирање и третман на отпадните води согласно барањата на ЕУ се очекува да има долгорочни ефекти во смисла на воспоставување предуслови за развој на таканаречената циркуларна економија, што значи (повторно) искористување на ресурсите во циркуларно економски тек. Циркуларната економија се смета за важен дел од одржливиот економски развој. Понатаму, подобрената инфраструктура во однос на управувањето со отпадните води треба да придонесе за подобрена економска клима, која позитивно ќе влијае на инвестициите и би можела да иницира нови претприемачки потфати.

4. Проценети трошоци за активности поврзани со правна рамка и капацитетни извори на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	400.000	400.000	400.000
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	400.000	400.000	400.000
Вкупно	400.000	400.000	400.000

*национални извори на јавни финансии

Проценети трошоци за инфраструктурни инвестиции

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	38.295.990	38.295.990	38.295.990
2. Небуџетско финансирање	18.495.662	18.495.662	18.495.662
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	18.495.662	18.495.662	18.495.662
Вкупно	56.791.652	56.791.652	56.791.652

*национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како што се вработување, намалување на сиромаштијата, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Спроведувањето на оваа мерка ќе придонесе за подобрување на конкурентните услови и економскиот развој. Тоа значително ќе придонесе за заштита на ресурсите на свежата вода и за намалување на здравствените опасности предизвикани од загадувањето на животната средина што произлегува од испуштањето на непречистената отпадна вода во водите или во почвата. Ќе се подобри квалитетот на речните води и ќе се елиминира опасноста по здравјето на луѓето. Спроведувањето на мерката индиректно ќе резултира со создавање локални вработувања и на краткорочно, во периодот на изградба и на долгорочно вработување при работење и одржување на новата инфраструктура. Ова ќе има позитивни придобивки за пошироката локална економија во целина преку привлекување инвестиции во земјоделскиот сектор, развојот на туризмот итн.

Владата се обврза да ги преземе принципите и пристапот наведени во Родовата стратегија на Европската унија 2020-2025 година и да ги примени во сите секторски реформи и мерки за поддршка.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе има големо влијание врз животната средина пред се со намалување на испуштањето на отпадните води надвор од организираниите и управувани инфраструктурни системи, подобрување на состојбата на канализациските системи кои во моментот се главно стари и дотраени, зголемување на бројот на домаќинства приклучени на канализационата мрежа кои сигурно ќе го намали притисокот врз животната средина во местата каде што живеат/престојуваат, што директно ќе влијае на зголемување на квалитетот на нивниот живот.

Во однос на пречистителните станици, влијанието врз животната средина ќе биде исклучително големо бидејќи ќе доведе до подобро искористување на водата, намалување на штетните компоненти во отпадните води, како и создавање предуслови за кружна економија во секторите каде што водата се користи како значаен ресурс.

Мерката ќе придонесе за практично спроведување на Европската зелена агенда за Западен Балкан во земјата и во целните општини. Сите планирани активности ќе обезбедат подобра заштита на животната средина, бидејќи мерката има за цел подобрување на квалитетот на водите преку собирање на отпадните води и нивно пречистување. Спроведувањето на активностите ќе резултира со намалување на загадувањето на водите, а со тоа и ризиците по здравјето на луѓето и животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостаток на подготвеност на главните чинители (на пример, општините) да ја спроведат реформата на националниот сектор за води, секторските политики/акционен план и регулаторните обврски.	Средна	Вклучување во континуиран дијалог за политики со институциите од централната власт, главно преку секторските работни групи, со силна поддршка и водство од релевантното Министерство.
Одложување на тендерската постапка и склучување договори	Средна	Ревизија на квалитет на техничката и тендерска документација.
Слабо трошошно опоравување за еколошките услуги обезбедени од јавните комунални претпријатија	Средна	Користењето на фотоволтаици ќе ја намали стапката на настанување на оперативните трошоци при формирање на тарифите.
Слаб административен капацитет, недостаток на соодветен број и квалитетен персонал во областите водовод и канализација.	Средна	Ќе се искористи имплементацијата на Програмата за реформа на јавната администрација со која се воспоставуваат мерки за намалување на трошоците на јавната администрација и за зголемување на нејзината ефикасност преку дигитализација.
Недоволна координација меѓу институциите, вклучително и општините	Средна	Вклучување на сите поврзани стејхолдери на национално и локално ниво во одборот за поддршка на проектот.

Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Со донесувањето на новиот Закон за управување со отпад („Службен весник на РСМ“ бр. 216/2021) ќе се овозможи воспоставување на функционален систем за регионално управување со отпад и изградба на регионални депонии, а во исто време да се затворат сите нестандартни депонии и ѓубришта. Истовремено, ќе се овозможи регионално собирање, транспорт, селекција, рециклирање на отпадот, како и третман и искористување, со што ќе се зголеми степенот на заштита на здравјето на луѓето и заштитата на животната средина, а сето тоа ќе биде чекор кон овозможување кружна економија за овој сектор. Законодавството за отпад на Република Северна Македонија е усогласено со законодавството на ЕУ за отпад. Новите закони го уредуваат и управувањето со посебните текови на отпад, како отпад од батерии и акумулатори, отпадна електрична и електронска опрема, отпад од пакување и др. во рамките на проширена одговорност на производителите.

Новиот Национален план за управување со отпад (2021-2031) усвоен во септември 2021 година, кој се однесува на период од 10 години, ги идентификуваше и регионите за управување со отпад во земјата: Источниот и Североисточниот регион, Пелагонискиот и Југозападниот, Вардарскиот и Југоисточен, како и Скопскиот и Полошкиот регион. Подготвена е и потребната техничка документација за воспоставување на финансиски самоодржливи системи за управување со отпад за сите региони освен за Вардарски/Југоисточниот, за што се предвидени средства за подготовка на документацијата.

МЖСПП го идентификуваше управувањето со отпадот како приоритетен проблем што треба да се реши, како и клучна можност да се придонесе за постигнување на амбициозните климатски дејствија пропишани

во подобрените национално определени придонеси на Македонија за климатските промени (НДЦ). НДЦ на Македонија експлицитно го вклучува секторот отпад и можностите за намалување на емисиите преку проекти за циркуларна економија.

а. Планирани активности во 2023 година

- Продолжување на активностите за затворање на нестандартните депонии и ѓубришта во Источниот и Североисточниот регион.
- Подготовка и донесување на подзаконски акти за спроведување на Законот за управување со отпад.
- Зајакнување на институционалните капацитетите на локалната самоуправа за спроведување на системот (јакнење на капацитети на одделенијата за отпад во општините, општинските јавни комунални претпријатија, меѓуопштинското јавно претпријатие за управување со отпад и општинските инспектори за животна средина).
- Подготовка на национални плански документи и ревизија на регионалните плански документи за управување со отпад.
- Започнување на активности за изградба на претоварните станици и регионалната депонија за источниот и североисточниот регион.

б. Планирани активности во 2024 година

- Финализирање на активностите за затворање на нестандартните депонии и ѓубришта во Источниот и Североисточниот регион.
- Продолжување со зајакнување на институционалните капацитетите на локалната самоуправа за спроведување на системот (јакнење на капацитети на одделенијата за отпад во општините, општинските јавни комунални претпријатија, меѓуопштинското јавно претпријатие за управување со отпад и општинските инспектори за животна средина)
- Продолжување на спроведувањето на активностите за подготовка на национални плански документи и ревизија на регионалните плански документи за управување со отпад.
- Продолжување со активностите за изградба на претоварните станици и регионалната депонија за источниот и североисточниот регион.
- Започнување на активности за изградба на регионални депонии и претоварни станици во Полошкиот и Југозападниот/Пелагонискиот регион.

в. Планирани активности во 2025 година

- Продолжување со активностите за изградба на претоварните станици и регионалната депонија за источниот и североисточниот регион.
- Продолжување на активности за изградба на регионални депонии и претоварни станици во пет Полошкиот и Југозападниот/Пелагонискиот
- Финализирање на активностите за подготовка на национални и ревизија на регионалните плански документи за управување со отпад.

2. Индикатори на резултатите

Показател	Почетна вредност	Посредна цел	Цел
Број на население кое ја добива услугата	0	370.901	1.800.000
Процент на рециклиран отпад од комуналниот отпад	5%	25% (2025)	28% (2028)
Нето намалување на стакленички гасови во секторот отпад на ниво на 2% до 2050 споредено со 1990 година			21% (2028)

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Мерката за воспоставување интегриран и самоодржлив систем за управување со отпад се очекува да има долгорочни ефекти во смисла на воспоставување предуслови за развој на таканаречената циркуларна економија, што значи (повторно) искористување на ресурсите во кружен економски тек. Воспоставувањето на регионални депонии со капацитет за рециклирање отпад ќе придонесе за операционализација на отпадот како ресурс што може да се користи за производство на биогорива и други производи добиени преку системи за рециклирање. Тоа може да влијае на развојот на оваа активност во земјата, преку иницирање различни претприемачки активности, а може да придонесе и за вклучување на земјата во случувањата на таканаречената зелена агенда, чии индикатори се очекува да станат мерило за економска клима на глобално ниво.

4. Проценети трошоци за активности и извори на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетски средства*	3.377.235	2.195.567	2.195.567
1. Небуџетски средства	13.699.915	7.003.797	7.003.797
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	13.699.915	7.003.797	7.003.797
Вкупно	17.077.150	9.199.364	9.199.364

*Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како што се вработување, намалување на сиромаштијата, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Спроведувањето на оваа мерка ќе обезбеди повеќе социјални ефекти, а пред се пристап на мнозинството од населението до услуги за собирање отпад и почиста животна средина преку негово рециклирање. Посебно значаен ефект ќе има затворањето на дивите депонии, што ќе придонесе за намалување на нивните штетни емисии на гасови, како и за намалување на ризиците по јавното здравје.

Понатаму, реализацијата на проектите подразбира ангажман на работници што краткорочно директно ќе влијае на пазарот на трудот, додека долгорочно одржувањето и управувањето со регионалните депонии предвидува вработувања кои ќе придонесат за отворање нови работни места. Проценката на потенцијалот за ублажување на стакленички гасови со воведување проекти за циркуларна економија во С.Македонија открива дека инкорпорирањето на циркуларните практики во третманот на биоотпадот и отпадот од градење (шут) може да резултира со намалување на вкупните емисии од ~ 690,85 Gg/CO₂ е годишно и отворање на над 600 нови зелени работни места во повеќе одржливи индустрии.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе има големо влијание врз животната средина, пред се преку затворање на дивите депонии кои претставуваат ризик за јавното здравје, зголемување на бројот на домаќинства кои се дел од системот на редовно собирање отпад што секако ќе го намали притисокот врз животната средина. во местата каде што живеат/престојуваат, а директно ќе влијае на зголемување на квалитетот на нивниот живот.

Во однос на регионалните депонии, влијанието врз животната средина ќе биде исклучително големо бидејќи ќе доведе до подобро искористување на отпадот, намалување на штетните гасови кои произлегуваат од неконтролираното постапување со отпадот, како и создавање предуслови за кружна економија во гранките каде отпадот се користи како значителен ресурс.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност за појава (ниско или високо)	Планирани активности за надминување

Недостаток на подготвеност на главните чинители (на пример, општините) да ја спроведат реформата на националниот сектор за води, секторските политики/акционен план и регулаторните обврски.	Средно	Да се вклучат во континуиран политички дијалог со централната власт и државните институции, главно преку со силна поддршка и водство од релевантното Министерство.
Слаб квалитет на тендерската постапка и склучување договори	Средно	Ревизија на квалитетот на техничката и тендерската документација
Доцнење со добивање одобренија за градба и решавање на сопственоста на земјиштето	Високо	Точна проверка на документацијата и изработка на патоказ со делегирање на одговорности и време за решавање на секое нерешено прашање.

3) **Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата**

Периодот на пермкриза, што значи период обележан со перманента, континуирана криза, влијае не само на конкурентноста на домашните компании, туку и на севкупната глобална економија. Сеуште присутната несигурност од појава на нови варијанти на Ковид-19 која влијае на глобалната понуда и побарувачка, високите цени на храната и енергенсите и геополитичките тензии претставуваат вистински предизвик за економиите.

Предизвиците со кои сега се соочуваат владите се уште поголеми, бидејќи треба да се справуваат со заострени финансиски услови, висока инфлација, одржливо снабдување со енергенси, а истовремено да ги спроведуваат реформите за подобрување на деловното окружување кои се неопходни за надминување на последиците од кризите, и за зајакнување на конкурентноста и одржливоста на економиите.

Оттаму, предизвиците на кои треба да одговори македонската економија се сумирани подолу, но не треба да се земат како сеопфатен обем на предизвици, туку како фактори кои се менуваат многу брзо.

Домашните претпријатија се карактеризираат со **ниска и нискорастечка продуктивност**, што во голема мера се должи на недостигот на менаџерски вештини, несофистицирана технологија, ограничени производствени капацитети и иновации, несоодветен квалитет на добрата и услугите, како и конкуренција од неформалниот сектор. Сето ова ја попречува нивната конкурентност и ги ограничува можностите за интегрирање во глобалните синџири на вредност. Друг предизвик којшто го **спречува усвојувањето на современи технологии и деловни процеси**, како и проширување на преработувачката индустрија и интернализација на капацитетите произлегува од **неусогласеноста на вештините на секое ниво од пазарот на труд**, што е предизвикано од слабостите во образовниот систем и сложената примена на деловната регулатива.

Друг голем проблем којшто го кочи унапредувањето на деловната средина е **големината на неформалната економија** којашто останува длабоко вкоренета и зазема големо учество од вкупното производство и вкупната вработеност. Официјалните проценки на Државниот завод за статистика откриваат дека неформалната економија претставува 17% од БДП и 18% од вкупната вработеност, но постојат и други проценки коишто бројката ја ставаат на 37,6% од БДП (IMF, 2019a). Неформалниот сектор создава нелојална конкуренција од нерегистрирани претпријатија, а непријавените приходи и неформалната вработеност го загрозуваат прибирањето јавни приходи. Непријавените приходи и неформалната вработеност исто така го намалуваат степенот на формалната вработеност и поврзаните придобивки, како што се сигурното работно место и безбедност на работа.

Македонскиот неформален сектор се јавува во повеќе облици, како непријавен труд, делумно непријавени плати, нерегуларности во спроведувањето на Законот за работни односи, неиздавање на даночни потврди или фактури, и непријавени приходи. Зголемената застапеност на работата за сопствена сметка и личните услуги обезбедени преку интернет е друг извор на загриженост затоа што

овие активности често се нерегистрирани. Економските сектори со особено висока неформалната вработеност се земјоделството, градежништвото, домаќинските услуги, како и трговијата на големо и мало. Пандемијата на коронавирус исто така влијае и врз неформалната вработеност. Од една страна, се јавува пад на неформалната вработеност во секторите коишто се значително погодени од пандемијата; од друга страна, работниците се пренасочуваат од формална кон неформална вработеност преку пријавување помалку работни часови. Делумно нерегистрираната вработеност и непријавените плати се друг проблем, а скоро 44% од вработените целосно или делумно не го пријавуваат остварениот приход. Постојат проценки дека 27,6% од социјалните придонеси се плаќаат на пониска основа од платата којашто се прима, а речиси 74% од лицата кои се зафатени со дополнителна работа тоа го прават без формален договор (CRPM, 2019). Свеста за неформалната економија меѓу населението е многу ниска, а скорешна анкета на населението открива дека само 1,6% од населението во земјата ја истакнало неформалната економија како еден од трите основни проблеми во С.Македонија (CRPM, 2019). Освен тоа, многу луѓе не стравуваат да работат во неформалниот сектор, а 21,1% од населението има желба да се зафати со непријавена работа за да добие повисока плата (CRPM, 2016).

Истражување, развој и иновации. Глобалниот иновациски индекс 2022 ја рангира Република Северна Македонија на 36-то место од 39 европски економии во 2022 година, и 66-то место меѓу вкупно 132 економии од светот, кои се дел од Глобалниот иновациски индекс. Земјата има најдобри резултати во областа на софистицираност на пазарот, додека најслаби резултати остварила на полето на Креативни резултати. Оценката за индикаторите „Соработка за истражување помеѓу универзитетите и индустријата“ и „Политики за водење бизнис“ е особено ниска, и е идентификувана како една од најслабите точки во земјата, што ја пласира земјата на 106- то и 112-то место од вкупно 132 земји.

Најновата Европска иновациска табела (2022) ја рангира земјата како „иноватор во развој“ со перформанс од 45,6%, што е сепак под просекот од 50,0% на земјите-иноватори во развој. Извештајот ги нотира како слабости на земјата индикаторите кои се однесуваат на апликации за заштита на дизајн, трошоците за истражување и развој на бизнис секторот, владината поддршка за истражување и развој и доживотно учење. Во споредба со 2021 година, напредок е постигнат во развој на технологии поврзани со животната средина, странски докторанти и извоз на услуги базирани на знаење.

Во оваа насока, особено е важно усвојувањето на Стратегијата за паметна специјализација и поставувањето на институционалната инфраструктура за поддршка на соработката меѓу академската заедница и бизнисот. Во процесот на создавање конкурентна економија, заснована на знаење и иновации, треба да постои силна врска за унапредување на иновациите и поттикнување на соработката помеѓу академската заедница и бизнисот за трансфер на знаење, развој на вештини, зголемување на капацитетите за истражување и развој итн. Со цел создавање на поволна средина за раст базиран на иновации, неопходно е да се обезбеди стратешка рамка како насоки за политика со јасна визија за инклузивен и паметен раст и да се зајакне институционалната инфраструктура за поддршка за истражување, развој и иновации со цел повеќе да се доближиме до науката и технологијата и да станеме поконкурентни во регионалната економија.

Земјоделски сектор

Проблемите што моментално постојат во производството и трговијата со земјоделски производи во Република Северна Македонија сериозно го нарушуваат пазарот на земјоделски производи и се одразуваат на нивната конкурентност. Некои од идентификуваните главни проблеми се:

- многу висок процент на отпад поради несоодветно складирање, третман по бербата, сортирање и пакување на земјоделските производи;
- неправилно управување со отпадот;
- несоодветна откупна цена што создава револт кај примарните производители;
- појава на остатоци од пестициди и други хемикалии во финалните производи;
- неорганизиран извоз и продажба на земјоделски производи;
- недостаток на корисни податоци за количината, квалитетот и цената на земјоделските производи;
- недостаток на капацитети за складирање на земјоделски производи кога има нарушувања на цените на пазарот.

Оттаму, потребно е зголемување на конкурентноста на земјоделството преку модернизација на постбербените технологии и процеси во трговијата со земјоделските производи.

Дигитални услуги

Во изминатите неколку децении, агресивната пенетрација на информатичката и комуникациската технологија придонесе за зголемување на опсегот на дигиталната трансформација, што беше основа за понатамошна модернизација на производните процеси, забрзување на ефикасноста на работни процеси, зајакнување на безбедноста и зголемување на продуктивноста и профитабилноста на компаниите.

Електронските услуги како дел од процесот на дигитализација, може да го намалат административниот и финансискиот товар, да го намалат времето и надоместоците за добивање на услугите, да предизвикаат намалување на трошоците за деловните субјекти, што дополнително ќе придонесе за зголемување на конкурентноста на домашните компании. Ова ќе им помогне на компаниите да ги оптимизираат нивните производствени процеси преку распоредување на различните фази на производство на различни места. Производните фази како дизајн, производство, маркетинг, дистрибуција и други логистички активности, имаат силно влијание во насока намеѓународната дисперзија во глобалните вредносни синџири. Интеграцијата во глобалните вредносни синџири како мрежи на производство и трговија во различни земји, ќе го надгради производниот процес преку трансфер на технологија за подобрување на ефикасноста и продуктивноста, што е цврста основа за надградба на производите и подобар квалитет на системот за управување. Ова ќе доведе до функционална надградба во која компаниите ќе почнат да дизајнираат сопствен производ со конкурентни цени. Конкурентните цени ќе влијаат во борбата против нелојалната конкуренција од нерегистрираните фирми и ќе го подигнат интересот на таквите компании да се приклучат во регулаторниот систем на државата, како и да обезбедат поголема сигурност за работниците.

Јавни услуги

Повеќето од владините институции на централно и локално ниво имаат развиено системи кои нудат е-услуги за корисниците. Сепак, сите системи имаат општи функционалности како што се идентификување на корисниците и заеднички-општи плаќања, но истите се спроведуваат и одржуваат на различен начин. Ова е далеку од економично, бидејќи тие трошоци ги буџетира секоја институција одделно, но вкупната цена на национално ниво ја плаќаат даночните обврзници. Дополнително, различните и неединствени документи, форми и процеси на поднесување од деловните субјекти бараат ангажирање на посветено овластено лице (лица) со специфични обуки за да може да ја реализираат електронската комуникација со соодветните институции.

Според наодите наведени во извештаите на СИГМА за 2015³⁷, 2016 и 2017 година, на земјата и недостасува модерен портал за јавни услуги, кој нуди платформа и простор за е-услуги од која било институција.

Посветеноста на владата да го намали административниот товар за корисниците (граѓаните и деловните субјекти) е попречена од недостатокот на структурирани податоци во врска со бараните документи и докази со цел да се обезбеди услуга, како и парафискални трошоци за сите услуги. Институциите задолжени за испорака на услугите ги одржуваат овие податоци различно структурирани, па споредбата и анализата е тешка.

Покрај тоа, во процесот на дигитален премин од традиционални во електронски услуги, парафискалните давачки остануваат непроменети. Во 2019 година, Министерството за економија ангажирало надворешен консултант за почетно мапирање на услугите врз основа на достапните податоци. Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија изработена од „Фајнанс тинк“³⁸, наведува дека и покрај релативната важност на прашањето за парафискалните давачки, тоа сè уште не е покренато на законистентен и систематски начин.

Анализата мапираше и наведе 377 услуги со карактеристики на парафискални давачки, проверени од институциите или официјално објавени, користејќи податоци од Каталогот на услуги развиени од

³⁷<http://www.sigmaweb.org/publications/public-governance-monitoring-reports.htm>

³⁸<https://www.financethink.mk/wp-content/uploads/2020/04/Parafiskalni-studija-EN.pdf>

Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА) во рамките на проект финансиран од ЕУ: Помош за реформи во јавната администрацијата и зајакнување на капацитетите на МИОА. Списокот на јавни услуги кои имаат карактеристики на парафискални давачки е широк и вклучува различни давачки во врска со дозволи, лиценци, сертификати, одобренја, овластувања; издавање на разни документи како што се сертификат, решение, потврда, признание; специјални дозволи и одобренја што се однесуваат само на производство и продажба; трошоци поврзани со регистрација на правно лице и промена во регистарот, такса за фирмарина, патенти, имиња и трговски марки и други давачки за дозволи и за стекнување на одредени права. Честопати, трошоците со слични карактеристики се именуваат поинаку, во зависност од надлежниот орган. Таквата широчина и разновидност на парафискалните трошоци дополнително го зголемува товарот за правните лица да водат евиденција за нив.

Мерките во обид да се зголеми конкурентноста на домашните претпријатија и да се заузда неформалната економија треба да вклучат:

- поддршка на растот на продуктивноста преку повеќе инвестиции во истражување и иновации, поттикнување соработка меѓу малите и средни претпријатија, и подобрување на нивната меѓузависност и регионална интеграција;
- усвојување на Стратегијата за паметна специјализација;
- целосно спроведување на Законот за инспекциски надзор и другитетранспарентни и конзистентни постапки за надзор, што би го поедноставило деловното работење;
- воспоставување на целосно оперативен онлајн-систем на единствени центри за обезбедување на сите деловни дозволи и лиценци;
- развој на координативен пристап низ целата влада со вклученост на сите поврзани страни заради преземање мерки коишто се важни за намалување на неформалната економија; и
- спроведување реформи за унапредување на квалитетот на здравствениот и образовниот систем со цел да се зголеми довербата и да се поттикнат вработените да ги плаќаат социјалните придонеси.

Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди како WIM (тежина во движење) на автопат А1, делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10, во должина од 175 км, Системи за информација за временски услови на пат (RWIS) (патни станици изградени да собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот), вклучително системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови (GHG)³⁹. Најголемиот дел од М1 Северно-јужната делница Табановце-Гевгелија е изградена како автопат А1 и е опремена со основна сообраќајна сигнализација и опрема. ИТС ќе обезбеди разновидност на сообраќајните податоци и бројот и типот на возила што се движат долж Коридорот 10, како и метеоролошки податоци долж рутата во текот на годината кои можат да се користат за статистички и аналитички цели. Воведувањето на ИТС е тесно врзано со усогласување со директивите од законодавството на ЕУ за транспорт. Очекуваната Стратегија за ИТС ќе ги предложи следните чекори за процесот на усогласување на правната рамка. Тоа ќе овозможи патна поврзаност согласно ЕУ стандардите и ќе придонесе за олеснување на трговијата и транспортот. Со развојот на ИТС долж патната делница од Коридор 10, една од стратешките цели наведена во Националната стратегија за транспорт на Република Северна Македонија, задржување високо ниво на безбедност и сообраќаен проток во сите услови, ќе биде исполнета. Освен тоа, Националната Стратегија за ИТС, која треба да биде изработена во првиот квартал на 2023 година, ќе предложи релевантни законодавни измени поврзани со воведувањето на ИТС.

Во однос на регионалниот пристап, очекуваното економско влијание е намалување на времето на патување до граничните премини. Тоа е во согласност со Повеќегодишниот акциски план за регионална

³⁹<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

економска интеграција со фокус на регионална циркулација на добра, услуги и капитал, мобилност на обучена работна сила, динамичен инвестициски простор и дигитална интеграција. Оваа мерка е дел од регионалниот проект „Намалување на трговските трошоци и зголемување на транспортната ефикасност во Западен Балкан 6“, компонента 2: Подобрување на ефикасноста и предвидливоста. Ги вклучува Албанија, Северна Македонија и Србија.

а. Планирани активности во 2023 година

- Завршување на националната Стратегија за ИТС
- Подготовка на тендерска документација за имплементација и надзор за спроведување на ИТС на Коридор 10

б. Планирани активности за 2024 - 2025 година

- Избор на изведувач и надзор на спроведувањето на ИТС. Оценетото времетраење на договорите е 12 месеци за спроведување на ИТС и 18 месеци за надзор.
- Започнување со инсталирање и надзорни активности.
- Градежни активности во текот на 2024-2025 и конечни активности, вклучувајќи постапка за вадење уверение и обврзувачкиот период за следење и поправка на дефекти.

2. Показатели на резултати

Показател	Почетна вредност (2018)		Цел (2024)	
	Бр. на несреќи	% на намалување	Бр. на несреќи	% на намалување
Намален број на сообраќајни несреќи по Коридорот 10 во %	67	0%	56	16,6%
Показател	Бр. на минути	% на намалување	Бр. на минути	% на намалување
Намалување на времето за патување по Коридорот 10 во %	103	0%	85,5	17%

* Извештајна ЕУ во којшто збирно се прикажани резултатите за спроведените проекти на ИТС во Европа помеѓу 1994 и 1998 година укажува дека динамичната сигнална контрола може да го намали времето за патување за 17% и да достигне 20% кога стратегиите за динамична сигнална контрола се интегрирани со информации и упатство⁴⁰. Студија во САД покажува дека DMS (Динамични знаци за пораки) веројатно го намалуваат број на судари за $100 \cdot (1 - \text{EXP}(-0.181)) = 16.6\%$ годишно кога другите фактори во моделот се под контрола.⁴¹

Користите од подобрувањата на ИТС ќе започнат по една година откако системите ќе бидат инсталирани, а животниот век на опремата за ИТС е 10 години (инсталирањето во 2023 значи дека може да се користи од 2023 до 2033). Стапката на раст на просечниот број на камиони на коридорот е еднаква на стапката на раст на БДП.⁴² Во Северна Македонија се смета дека ИТС ќе го намали времето за патување за 17% врз основа на горенаведениот извештај на ЕУ, а бројот на сообраќајни несреќи за 16,6% врз основа на горенаведената студија во САД.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Употребата на ИКТ во областа на транспортот, поврзана со инфраструктурата, возилата и корисниците брзо станува една од најважните области во ЕУ за подобрување на капацитетот на мрежата, мобилноста на патниците, а со тоа и економската продуктивност. Во земјите од Западен Балкан, ИТС би поддржало подобрувања во управувањето на застојот, детекција на несреќи и поправки, совети за пренасочување, информации во времето на патување и подобро предвидување на времето на патување. Усогласувањето

⁴⁰ CODE, 2000, "Network and Traffic Management: Final Area Report" for the "Telematics Applications for transport within the Fourth Framework Programme". Available on: http://collections.internetmemory.org/haeu/20161215121151/http://cordis.europa.eu/pub/telematics/docs/tap_transport/netrama.pdf, accessed Feb 15, 2018.

⁴¹ Oh J. et al. (2015), Michigan Department of Transportation, "Costs and Benefits of MDOT Intelligent Transportation System Deployments".

⁴² Based on data from SEETO, EU and National Customs, counts from 2015, updated via linear regression for 2018.

или интероперабилноста на системите е исто така важно за непречен и безбеден транспорт на граничните премини.

Системот за паметен превоз и управување со сообраќајот ќе обезбеди значајно подобрување во перформансите на тековниот сообраќаен тек преку скратување на застоите поради навременото известување и сообраќајното пренасочување. Најголемо влијание се очекува да биде зголемената безбедност и заштеденото време за патување. Вкупното време за патување ќе се намали како последица на координацијата на системот на навремени информации за корисниците на патишта по Коридорот 10. Поради раните предупредувања за можно застои од страна на системот, временските заштеди без застои ќе им овозможат на корисниците да ги намалат патните трошоци и со тоа Коридорот 10 ќе биде поконкурентен за користење, особено за меѓународен транспорт. Претпријатијата коишто извршуваат транспортни активности ќе имаат пониски трошоци и пократко време за транспорт. Сето ова е усогласено со дигиталната агенда на ЕУ.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

По ревизијата на проектот, финансиската конструкција е завршена. Средствата се планира да се обезбедат преку проектен заем од WBTF. Проценетите трошоци за активностите планирани за 2023 година се 6,5 милиони евра, 9,3 милиони евра за 2024 година и 0,3 милиони евра за 2025 година.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание

Имплементацијата на овој систем ќе има директно краткорочно влијание врз компаниите кои работат со овој тип опрема преку зголемување на бројот навработените. Во рамки на регионалниот проект од кој е дел и оваа мерка, се планира да се преземе родово истражување во врска со пречките со кои се соочуваат жените трговци во спроведување на трговијата низ земјите од Западен Балкан на ниво на фирма. Резултатите ќе бидат искористени за потенцијални интервенции со цел да им се помогне на жените да ги водат бизнисите.⁴³ Меѓутоа, ова не е вид на мерка каде што може да се очекува огромно социјално влијание.

6. Очекувано влијание врз животната средина

ИТС ќе има за цел да ги контролира влијанијата врз животната средина, главно на одредени градежни локации. Во фазата на употреба, влијанијата главно ќе се однесуваат на прашања поврзани со сообраќајната безбедност во текот на измените, вклучително за контрола на ИТС системите. Ниту едно од влијанијата не се очекува да биде од голем обем или неповратно. Освен воведувањето системи за рано предупредување за следење и посочување на ризици на патната мрежа од климатските промени, станиците за временска прогноза што ќе бидат инсталирани во рамките на ИТС ќе собираат податоци и ќе ги следат емисиите на стакленички гасови од патниот транспорт (особено емисиите од загадувачите на климата со краток век (SLCP - Short-Lived Climate Pollutants) поврзани со загадувањето на воздухот. Информациите што ќе бидат собрани преку системите за следење на емисиите на стакленичките гасови (SLCP) ќе помогнат во поврзување специфична климатска промена со приоритетите за развој (на пример, олеснување, адаптација и подобрување на квалитетот на воздухот) и ќе бидат важна поддршка за владите од земјите на Западен Балкан б во развојот на регулаторните реформи и реформите во политиките и институционалното зајакнување за поттикнување развој на ниски емисии. Спроведувањето на решенија поврзани со ИТС е дел од првиот столб на Зелената агенда за Западен Балкан, која има за цел да ги направи транспортните активности поефикасни и да ги намали емисиите на CO₂.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на активностите за завршување на проектот	Средна	Редовно следење на спроведувањето на активностите. Овој проект е надгледуван во рамки на

⁴³<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

		владините програми и исто така е строго надгледуван од страна на превозниците преку усвоените акциски планови. Агенцијата за државни патишта како краен корисник ќе ја користи постојната инфраструктура во Петровец и поради тоа активностите треба да забрзаат.
Доцнење во усвојувањето соодветни законски и подзаконски акти за овој тип системи	Средна	Користење на техничката помош на ЕУ (TAIEX) за подобро и поефикасно приближување на законодавството

Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Целта на мерката е да се зголеми употребата на Националниот портал за е-услуги uslugi.gov.mk (Порталот) како централна точка за испорака на е-услуги. Услугите кои се достапни на и преку порталот се: запишување во основно образование, изводи со податоци за вработување и пензија, потврди за неосудуваност, извод од регистар на население, различни уверенија за социјално осигурување, податоци за труд и вработување, признавање на дипломи и слично. Порталот нуди е-услуги за физичките и правните лица (иако на почетокот Порталот нудеше е-услуги само за физичките лица, надграден е со функционалности да нуди е-услуги и за правните лица).

Специфични цели и задачи се:

1. Проширување на функционалноста за добивање на е-услуги за правните лица преку воведување на Регистар на овластување за добивање на е-услуги во рамки на Порталот, преку повеќе овластени лица од одговорното лице на деловниот субјект;
2. Зголемување на бројот на достапни е-услуги на Порталот, вклучително и дигитализација на неопходните регистри;
3. Набавка на опрема за поддршка на развој на нови е-услуги;
4. Подготовка на препораки за неопходни законски измени за овозможување на дигитализација;
5. Градење човечки и технички капацитети за испорака на е-услуги во рамките на администрацијата.

Фокусот во наредниот период ќе биде развој на најмалку 135 нови е-услуги за деловните субјекти и граѓаните и нивно поставување на Националниот портал за е-услуги, како што се: различни лиценци и дозволи од областа на енергетиката, трговијата, храна и ветеринарство, фармацијата, земјоделство, решенија за различни видови на пензии и корисници на пензии. Исто така, активностите ќе вклучат дигитализација на основните регистри поврзани со избраните 135 е-услуги и развој на Регистар на регистри и Регистар на овластување. Реинженеринг на деловните процеси за испорака на горенаведените е-услуги, со цел да се постигне поефикасна и поефективна испорака на е-услуги, преку оптимизирање на процесите за нивно обезбедување и намалување на административниот товар за издавање, исто така, се дел од активностите.

Очекувани резултати од оваа мерка се зајакнување на испораката на јавни услуги и намалување на времето и трошоците на деловните субјекти и граѓаните во нивните секојдневни интеракции со јавните органи. Исто така, оваа мерка, ќе има позитивен ефект врз конкурентноста на домашните компании и ќе го олесни патот кон интеграција во глобалните вредносни синџири.

а. Планирани активности во 2023 година

- Набавка на опрема за поддршка на развој на нови е-услуги;
- Воведување на Регистарот на регистри;
- Воведување на Регистар на овластување и услуги поврзани со регистарот;
- Градење на капацитети за спроведените решенија;
- Воведување на нови е-услуги на Порталот.

б. Планирани активности во 2024 година

- Воведување на нови е-услуги на Порталот;
- Воведување на нови дигитални регистри, вклучувајќи внесување на податоци од корисниците.

в. Планирани активности во 2025 година

- Воведување на нови е-услуги на Порталот;
- Воведување на нови дигитални регистри, вклучувајќи внесување на податоци од корисниците.

Активностите ќе ги спроведе МИОА во соработка со други владини институции и приватни компании.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2022)	Посредна цел (2023)	Посредна цел (2024)	Цел (2025)
Број на регистрирани корисници на Порталот	82.000	87.000	92.000	97.000
Број на достапни е-услуги	200	380	450	550
Број на апликации поднесени преку Порталот	25.000	33.000	41.000	49.000

* Бројките на индикаторите се кумулативно искажани

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Националниот портал за е-услуги се очекува да го намали административниот и финансискиот товар не само за граѓаните, туку и за деловните субјекти, со што ќе се зголеми нивната ефикасност. Намалувањето на времето и надоместоците за добивање на услугите повлекува намалување на трошоците за деловните субјекти, што доведува до нивна зголемена конкурентност. Ова особено се однесува на МСП, што ќе им овозможи на МСП да завршат административни процедури со помалку персонал и во пократок временски рок, во споредба со традиционалните канали за испорака на услуги. Ова ќе влијае на конкурентноста, не само на национално ниво, туку и на регионално и на меѓународно ниво. Помеѓу услугите што ќе се развиваат, се и е-услуги адресирани во Директивата за услуги, т.е издавање лиценци за деловни активности потребни на национално и прекугранично ниво, што се очекува да има влијание врз регионалната конкурентност.

Дигиталната технологија има различни ефекти врз работата на неформалната економија. Дигитализацијата ќе му овозможи на неформалниот сектор пристап до нови пазари преку користење на дигитални алатки, што ќе помогне да ги продаваат нивните стоки и услуги и да се поврзат со постоечките и нови клиенти. Преку регистрација на дигиталните платформи, тие ќе ја зголемат транспарентноста за нивното постоење, ќе ги откријат цените и другите релевантни податоци неопходни за online тргување, што дополнително ќе ја олеснат трговијата. Дигитализацијата е одлична можност за малите бизниси, отворените пазари и уличните трговци да се интегрираат на пазарот употребувајќи дигитални алатки, нудејќи поголем и полесен начин на тргување.

Исто така, дигитализацијата нуди можност за надминување на финансиските тешкотии. Таа може да му овозможи на неформалниот сектор пристап до информации и извори на финансирање, со оглед на тоа дека комерцијалните банки бараат следење на формалната постапка при позајмици на средства на неформалниот сектор (регистрација, отварање банкарска сметка, исплата преку банкарскиот систем итн), и на тој начин да придонесе и во намалување на неформалната економија.

Дигитализацијата може да ја зголеми продуктивноста и работните услови на оние што работат во неформалниот сектор. Во исто време, дигиталната економија може да биде и дискриминаторска, бидејќи бара технички, дигитални вештини и основна писменост. Ова преставува додатен мотив за Владата да продолжи во ангажманот и посветеноста за развој на дигиталните вештини.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

За три години, трошоците се проценуваат на 9.968.000 евра, финансирани од ИПА фондовите и од националниот буџет.

Во евра	2023	2024	2025
---------	------	------	------

1. Буџетско финансирање*	368.000	3.250.000	3.250.000
2. Небуџетско финансирање	1.300.000	1.300.000	500.000
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	1.300.000	1.300.000	500.000**
Вкупно	1.668.000	4.550.000	3.750.000

* национални извори на јавни финансии

** акциониот документ е во фаза на проценка

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со намалување на административниот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие можат да ги прошират своите активности и да ги зголемат вработувањата. Електронските услуги се подеднакво достапни за сите корисници, за деловните субјекти и за граѓаните, без оглед на локацијата (урбана и рурална), полот и социјалната припадност, степенот и видот на попреченост итн. Дигитализацијата ќе помогне за намалување на нееднаквоста, ќе ги подобри здравствените услуги, ќе го подобри користењето на ресурсите и ќе ги унапреди бизнис моделите и екосистемите. Воведувањето на е-услуги ќе ја зголеми довербата во општеството и институциите и ќе им заштеди време и пари на граѓаните.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во дневните процеси, деловните релации и потребите за различни услуги на граѓаните, се користи огромна количина на хартија. Голем дел од оваа хартија завршува како неселектиран отпад. Намалената употреба на хартија ќе го намали уништувањето на шумите и загадувањето. „Канцелариите без хартија“ ќе имаат влијание во сите општествени сфери. Дигиталните услуги можат да се консумираат 24/7, од која било точка поврзана на интернет, што ја намалува потребата за транспорт до место до место, што значително ќе ја намали емисијата на CO₂. Дигитализацијата и структурната трансформација ќе го зголеми квалитетот на животната средина и еколошката одржливост.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Посветеноста на највисоко ниво кај институциите-корисници (сите вклучени јавни институции и организации со јавно овластување) не се рефлектира во посветеност на оперативно ниво.	Средна	Редовно информирање на Владата за статусот на активностите и плановите за следните чекори
Различна ИКТ подготвеност на владините институции во процесот на дигитализација	Висока	Користење на алатки за видео конференции и обезбедување техничка поддршка на работната група. Ангажирање на локални работници за пополнување на потребите за персонал
Ниско ниво на користење на е-услугите поради недостаток на знаење и потребна опрема.	Средна	Додека некои институции се на високо ниво на дигитализација и можат лесно да го дигитализираат својот регистар и услуги, други сè уште имаат многу ниско ниво на ИТ подготвеност. Друг проблем е недостатокот на ИТ професионалци. За да се надмине ова, МИОА развива централни решенија како софтвер за дигитализација на процесите во институциите и за дигитализирање на регистрите. Овие решенија ќе им помогнат на институциите додека не развијат сопствени ИТ решенија.

Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Оваа мерка произлегува од мерката Развој на национален портал за е-услуги од претходните ПЕР, чија цел беше развој на динамичен веб-портал за е-услуги како единствена точка на услуги со државните органи. Еден од темелите во полето со алатки на порталот е Каталогот на услуги, кој претставува електронска база на податоци за јавни услуги (на централно и локално ниво) за граѓаните и деловните субјекти. Каталогот дава можност за квантитативна и квалитативна анализа на услугите, за приоритетизирање на дигитализацијата на услугите и за анализа на парафискалните давачки. Министерството за економија на својата веб-страница објави список од 377 давачки за бизниси⁴⁴ кои се мапирани врз основа на Каталог на услуги што содржат речиси 1.000 услуги за граѓаните и деловните субјекти. Листата е изработена како дел од Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија (види: Секторска дијагностика за деловното опкружување и намалување на неформалната економија, дел за јавните услуги).

Сегашната мерка предвидува активности за оптимизирање, консолидирање и рационализација на парафискалните давачки во Северна Македонија. Целта е да се поедностави системот на неданочни давачки и парафискални такси, да се подобри нивната транспарентност и предвидливост и на тој начин да се придонесе за поповолна деловна средина.

Целта на мерката ќе се постигне преку систематски пристап преку сеопфатна проценка на актуелната правна, оперативна и техничка рамка за неданочни давачки во Република Северна Македонија, препораки за подобрување на системот за парафискални давачки врз основа на најдобрите практики и политики на ЕУ, како и преку развивање на методологија за рационализирање на овие такси кои ќе бидат пилотирани на избрани институции и давачки.

Од април 2022 година Министерството за економија е корисник на едногодишен проект за техничка помош кој е договорен и финансиран од Делегацијата на Европската Унија (ДЕУ). Целта на проектот е ефикасно да го поддржи развојот на методологија за оптимизирање, консолидирање и рационализирање на парафискалните давачки во РСМ преку проценка на изводливоста за намалување или елиминирање на таквите давачки, воспоставување систем за воведување нови давачки кои имаат карактер на неданочни давачки и градење капацитети за јавните институции, како и подигнување на свеста на приватниот сектор.

Мерката е дел од Акцискиот план за имплементација на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2018-2022⁴⁵ година и е во согласност со препораката за подобрување на функционирањето на пазарната економија како предуслов за постигнување на економските критериуми и поврзана со подобрување на бизнисоколината⁴⁶.

а. Активности планирани за 2023 година

- Нацрт-предлог за воспоставување правна, техничка и организациска рамка за парафискални давачки што вклучува: (1) регулирање на начинот и постапката за утврдување и одредување на цената на давачките на централно и локално ниво, (2) механизми и инструменти за следење и транспарентност на пара-фискални давачки, (3) нацрт-методологија за намалување, елиминирање и оптимизирање на парафискалните давачки од списокот на мапирани 377 парафискални давачки, со користење на принципот – „прво мисли на малите“.
- Започнување на процесот на измена на парафискалните давачки од списокот на 377 парафискални давачки според предложената методологија.

б. Активности планирани за 2024 година

- Продолжување на процесот на измена на парафискалните давачки од Листата од 377 парафискални давачки според предложената методологија.
- Подигнување на свеста за парафискалните давачки кај бизнис заедницата и граѓаните
- Воспоставување алатка (регистар, веб-портал) за транспарентност на парафискалните давачки.

⁴⁴<http://www.economy.gov.mk/doc/2838>

⁴⁵<http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nsp>

⁴⁶<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

Активностите ќе ги спроведе Министерството за економија во соработка со сите релевантни министерства и агенции, вклучувајќи ги стопанските комори.

2. Индикатори за резултати

Индикатор	Почетна цел (2020)	Посредна цел (2023)	Цел (2025)
Број на парафискални давачки кои се изменети	0	најмалку 50	до 100
Број на парафискални давачки намалени за МСП	0	Најмалку 50	до 100

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со намалување на финансискиот товар, се очекува компаниите да бидат поконкурентни. Тие би можеле да ги искористат зачуваните ресурси и време за понатамошен развој и иновации. Од друга страна, зголеменото знаење за парафискалните давачки, како и воведувањето дигитални услуги ќе придонесат за поефикасни и ефективни компании, што ќе доведе до попродуктивни компании. Генерално, предвидливоста на парафискалните давачки ќе придонесе за поповолно деловно опкружување што ќе доведе до зголемени инвестиции и претприемништво, како и формализација на бизнисите.

4. Проценети трошоци на активностите и изворот на финансирање

Трошоците за спроведување на мерката се проценуваат на 300.000 евра.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	150.000	0	0
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	150.000	0	0
Вкупно	150.000	0	0

*национални извори за јавно финансирање

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како што се вработување, намалување на сиромаштијата, родова еднаквост и пристап до здравствена заштита

Со намалување на административниот и финансискиот товар за компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие би можеле да ги прошират своите активности и да го зголемат вработувањето. Една од целите на оваа мерка е да се создаде поповолна средина за основање нови бизниси, што дополнително ќе ги зголеми стимулациите за претприемништво кај сите граѓани, вклучително и младите и жените. Транспарентноста и намалувањето на парафискалните давачки конечно ќе придонесат за формализирање на бизнисите.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Една од целите на мерката е да доведе до дигитализација на услугите, со што ќе се намалат и трошоците и времето за деловно работење, што ќе има севкупно позитивен ефект врз животната средина во смисла на заштеда на енергија, намалување на загадувањето и заштеда на ресурси.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите кои треба да се вклучат во обезбедувањето информации	Висока	Формирање работна група со засегнатите страни и продолжување на одржувањето на редовната соработка, преку состаноци, работилници и обука
Недоволно разбирање на парафискалните давачки	Средна	Информации и кампања за подигање на свеста за подобро разбирање меѓу деловните претставници и општеството во целина
Одржливост на мерката - обезбедување понатамошна консолидација на парафискалните	Средна	Правна рамка за обезбедување процедури за утврдување и одредување на цените на давачките, како и регулаторно тело за да се обезбеди соодветна

давачки		имплементација од сите релевантни институции
Недоволни капацитети и вештини за анализа на парафискалните промени во ресорните министерства и други институции	Средна	Консултантски услуги се обезбедени од ДЕУ за да му помогнат на Министерството за економија, како и на другите ресорни министерства во процесот

Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Со тековната поддршка на Светска банка за Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР) и анализа на ефективноста на поддршката за иновациите и конкурентноста и програмите за закрепнување на фирмите по Ковид, ФИТР работеше на модел за создавање на инвестициски фонд за поддршка на старт-ап и иновативни компании.

Тековната состојба на пазарот врз основа на анализите во рамките на предстудијата за изводливост за инвестицискиот фонд што ја изврши Светска банка, покажува дека поголемиот дел од анализираниите старт-ап компании бараат надворешно финансирање од следниве извори: 44% од лични, семејни и пријатели, 21% Фонд за иновации и технолошки развој, 13% други јавни финансирања и грантови, 12% ангели инвеститори и ризичен капитал, 6% акцелератори и 3% банки и заеми. Во таа структура на извори на финансирање, забележливо е мало присуство на финансирање со капитал (помалку од 18% се добива од акцелератори, бизнис ангели и ризичен капитал). Од друга страна, банкарскиот систем во пристапот кон стартап претпријатијата ги има предвид нивните ограничувања во однос на политиката на ризик (банките вообичаено не поддржуваат мали и средни претпријатија без цврст колатерал и кредитна историја).

Оттука, оваа мерка се фокусира на формирање на хибриден инвестициски фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија со цел да се овозможи и зголеми капиталното финансирање на старт ап претпријатија, особено имајќи го предвид малиот пристап до финансии од приватното финансирање до одредена целна група.

Моделот предвидува формирање на хибриден инвестициски фонд (30% јавен / 70% приватен) со вкупен капитал од 27 милиони евра. Владата преку ФИТР обезбедува 10 милиони евра како јавно финансирање од кои преостанатиот дел треба да дојде од приватни инвеститори и меѓународни финансиски институции. Фондот ќе биде управуван од меѓународна компанија за управување со фондови избрана од ФИТР (или компанија спонзор на ФИТР) преку конкурентна процедура на меѓународно ниво. Главната обврска на управителот на Фондот ќе биде основање и управување со Фондот, привлекување инвеститори (меѓународни и домашни), обезбедување на дополнителни средства од инвеститори, извори и структурни трансакции, доставување трансакции до Комитетот за инвестиции кој ќе биде единствено одговорен за сите поединечни инвестиции и излезни одлуки на Фондот, без влијание од владата.

Ова е нова мерка и ќе придонесе за имплементација на столбот за финансиски пристап од Стратегијата на МСП за одржлива и дигитална Европа во земјата, како и националната стратегија за иновации, Законот за иновативна дејност и е дел од неодамна објавениот Владин план за забрзан економски раст.

а. Планирани активности во 2023 година

- Избор на приватна компанија за управување со Фондот (Управител на фондот), во процес од две фази
- Формирање и операционализација на Фондот
- Побудување интерес и подобрување на инвестициската подготвеност на пазарот и почеток со инвестиции

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност	Посредна цел	Цел
-----------	------------------	--------------	-----

	(2023)	(2024)	(2025)
Обем на привлечени приватни инвестиции во Фондот	0	17 милиони евра	0
Број на поддржани старт-ап компании и иновативни МСП	0	0	30

*Согласно планираните средства, планирано е инвестирање во приближно 31 компанија.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

- Диверзификација на економијата и извозот кон сектори со поголема додадена вредност
- Зголемување на продуктивноста на постоечките фирми
- Зголемување на извозот на стоки и услуги со повисока додадена вредност
- Зголемување на вработеноста и отворање на повисоко платени работни места за високообразованите млади, со што се спречува одливот на мозоци и привлекување таленти
- Воведување на небанкарски финансиски инструмент и развој на финансискиот пазар

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	10.000.000	0	0
2. Небуџетско финансирање	0	17.000.000	0
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	10.000.000	17.000.000	0

*национални извори за јавно финансирање

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Инвестирањето во старт-ап компании, ќе придонесе за нивниот развој како и зајакнување на нивната позиција на пазарот. Тоа ќе придонесе за раст и развој на самите компании, создавање на нови високоплатени работни позиции и зголемување на вработеноста.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Целната група е финансирање на зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија. Мерката не се очекува да има негативно влијание врз животната средина. Но, во процесот на донесување на инвестициските одлуки ќе бидат вградени законски обврски и позитивни практики за подобрување на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Еквити и мезанин инвестиции се слабо достапни но и слабо разбрани од страна на зрели и старт-ап претпријатијата	ниска	Силна информативна кампања и подигање на свеста за придобивките од финансирањето со капитал.

Мерка 13: Финансиска поддршка на Роми претприемачи

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11. Мерката предвидува воспоставување на Мечинг Фонд врз основа на Меморандумот за соработка помеѓу Владата на Република Северна Македонија, Министерството за труд и социјална политика, Агенцијата за вработување на РСМ и Иницијативата за развој на ромско претприемништво – РЕДИ, со цел промоција на развојот на претприемништвото и зголемување на пристапот до финансирање кај Роми претприемачи.

Иницијативата е составена од активности кои се спроведуваат во рамки на активните мерки на пазарот на трудот (како што се „кредити за самовработување“ што ги спроведува Агенцијата за вработување, грант за самовработување во Оперативниот план за активни програми и мерки за труд) и мерки што се спроведуваат од страна на Македонската развојна банка како државни средства доделени во рамките на постоечките програми, од една страна и соодветниот фонд во областа на претприемништвото, што се спроведува со иницијативата REDI во рамки на проект финансиран од ЕУ, УСАИД и Фондацијата Отворено општество имплементиран во соработка со Штедилницата Хоризонти, што овозможува пристап на ромската заедница до програмата за невработени и неформална економија.

Целта на оваа мерка е да создаде критериуми и поволни услови за полесен пристап до финансиски средства „кредити“, грантови и мерки,наменети за постигнување на следните цели:

1. поттикнување и поддршка на претприемништвото,
2. задржување на постојните вработувања и создавање на услови за нови вработувања,
3. намалување на невработеноста
4. формализирање на економските активности и
5. искористување на потенцијалот за раст и развој.

Мерката вклучува:

1. Обезбедување на финансиска поддршка за Роми претприемачи наменета за самовработување и формализација, што вклучува поддршка за регистрација на бизнисите и отворање работни места, и
2. Обезбедување на дополнителна теренска поддршка наменета за Роми претприемачи за регистрирани бизниси и за отворање нови работни места.

Поддршката ќе биде во форма менторство при изработка на бизнис план, менторство во процесот на формализација и имплементација на бизнис идејата, заедно со обезбедување на поволни финансиски средства.Иницијативата вклучува кредитен инструмент, обезбедување грант за самовработување и мерки од Владата имплементирани во рамките на Македонската развојна банка.

Агенцијата за вработување преку Развојната Банка и комерцијалните банки ќе спроведува активности поврзани со обезбедување на финансиска поддршка на Роми претприемачи наменети за самовработување, создавање на работни места и поддршка за формализација, за лица кои се регистрирани како невработени.

РЕДИ според Меморандумот за соработка со Владата и во соработка со штедилниците и комерцијалните банки ќе биде одговорен за обезбедување финансиска поддршка за Ромите претприемачи наменети за регистрирани бизниси и отворање нови работни места.

Мерката се надоврзува на стекнатото искуство и воспоставената соработка, инфраструктура, условите и оперативните правила за спроведување на мерката во 2022 година.

а. Планирани активности во 2023

- Мапирање на неформални вработени и регистрирани бизниси предводени од Роми заинтересирани да аплицираат за поддршка.
- Отворен повик, евалуација и избор на апликанти.

б. Планирани активности во 2024

- Продолжување со спроведување на активности преку револвинг фондот.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2022)	Посредна цел (2023)	Цел (2024)
Број на самовработени (нови /формализирани бизниси на Роми претприемачи) преку активноста за самовработување, отворање на нови работни места, поддршка за формализација, за регистрирани невработени лица (кумулативно)	17	50	100
Број на подржани нови вработувања преку подржани бизниси	17	50	100

преку мерката за поволни и пристапни кредитни средства за веќе постоечки бизниси управувани од Роми (кумулятивно)			
---	--	--	--

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Влијанието се очекува да се одрази преку поттикнување на формализација на неформални активности и поддржани бизниси за нови вработувања и унапредување на бизнисот (во земјата не постојат основни студии фокусирани на Ромите поврзани со оваа тема).

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците за имплементација на мерката се проценуваат на 1.980.000 евра годишно, односно 3.960.000 евра за две години.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	990.000	990.000	0
2. Небуџетско финансирање	990.000	990.000	0
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	1.980.000	1.980.000	0

* национални извори на јавни финансии

Средствата за овие активности се планирани во годишниот Оперативен план за активни програми и мерки за вработување во рамки на програмата за самовработување и заеми што ги спроведува Агенцијата за вработување и Македонската банка за развој.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Поттикнување на формализацијата на економската активност кај ромската заедница за 50 лица годишно и намалување на неформалната активност. Поттикнување на нови самовработувања и унапредување на економските активности управувани од Роми за веќе формирани бизниси и регистрирани субјекти на 30-50 бизниси годишно. Пошироко влијание врз најмалку 400 лица од ромски семејства од оваа целна група кои ќе бидат социјално, здравствено и пензиско осигурани. Родова еднаквост во распределбата на заемите и афирмативните мерки во рамките на менторските програми и комбинација со други активни мерки за вработување.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката има позитивно влијание затоа што има простор за воведување на нова бизнис идеја и услуги за поддршка на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Понизок степен на интерес од страна на заедницата	Средна	Активно промовирање на Фондот за финансиска поддршка

Мерка 14: Воспоставување на информациски систем за управување со државната помош

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

ЕУ во своите Извештаи за напредокот има неколку забелешки за спроведувањето на државната помош во Северна Македонија: „Наместо да се справи со основните структурни предизвици и прашањата за деловното опкружување, главната политика на владата за привлекување СДИ и подобрување на конкурентноста на домашните фирми се потпира на обезбедување на различни форми на државна помош за бизниси. Наместо да ги подобрат деловните перформанси, тие шеми за државна помош имаат

нарушувачки ефект на пазарот. Врз основа на Законот за финансиска поддршка на инвестициите, се обезбедува поддршка на компании без јасна цел на политиката. Понатаму, законот има одредени карактеристики кои се проблематични во поглед на ЕУ легислативата за државна помош. Законот за стратешки инвестиции има за цел да ги поддржи таканаречените стратешки проекти, нема елаборација на политики и регулативи за спроведување. Постои итна потреба да се развие сеопфатен и транспарентен Регистар на државна помош и да се создаде поефективен Систем за известување за државната помош. Потребни се повеќе активности за следење на економичноста на овие шеми и нивното влијание врз конкурентноста, за да се обезбеди координација на различни програми и да се зајакне капацитетот на Агенцијата за конкуренција и на институциите што обезбедуваат државна помош.“

Државната помош ќе биде регулирана за да се осигури дека владините интервенции ги минимизираат нарушувањата на конкуренцијата и трговијата и ризикот дека селективни предности се доделуваат на конкретни, добро поврзани фирми. Понатаму, транспарентното управување со достапните програми и шеми за државна помош и начините на нивно спроведување се клучни за постигнување рамнотежа на трошоците, придобивките и ризиците од користењето и злоупотребата на „средствата“ од државната помош. Државната помош може да промовира економска интеграција, да поддржува ефикасно користење на јавните ресурси и да го поттикне растот и работните места. Во процесот на постигнување на структуриран систем за управување со државната помош, важна е и свесноста на институциите кои даваат државна помош за системот и карактерот на државната помош

а. Планирани активности во 2023 година

- развивање на системската рамка за информациски систем за управување со државната помош(институционални, барања за ИКТ и во хардвер и во софтвер)
- развивање на инвентар на програми и шеми за државна помош (од сите видови според регулаторната рамка за државна помош)

б. Планирани активности во 2024 година

- воспоставување на Регистар за државна помош како дел од информацискиот систем за управување со државната помош

а. Планирани активности во 2025 година

- натамошен развој на Регистарот за државна помош како дел од информацискиот систем за управување со државната помош во полн капацитет

Активностите ќе се спроведуваат меѓуинституционално, односно и давачите на државна помош и експертите контролниот субјект - Комисија за заштита на конкуренцијата во соработка со Светска банка и предводена од Кабинетот на заменик претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација на економските ресори и инвестиции.

2. Индикатори за резултати

Индикатор	Почетна вредност(2022)	Посредна цел (2023)	Цел (2024)
Воспоставен информациски систем за управување со државната помош	0	1	0
Број на даватели на државна помош вклучени во информацискиот систем за управување со државната помош	0	0	5 ⁴⁷
Број на шеми/програми за државна помош регистрирани во информацискиот систем за управување со државната помош	0	0	5 ⁴⁸

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Активностите на оваа мерка ќе овозможат еднакво ниво на игра за компаниите, преку зголемена транспарентност на платената државна помош кон поединечни субјекти. Исто така, ќе придонесе за конкурентноста на домашната економија со зголемено ниво на конкуренција и информации подеднакво

⁴⁷ Број на институции кои обезбедуваат/управуваат со една или повеќе програми или шеми за државна помош.

⁴⁸ Бројот на програми/шеми вклучени во системот. бројот не ги прикажува вистинските субјекти - корисници на државна помош бидејќи карактерот на програмските шеми варира од индивидуална до хоризонтална, регионална итн. каде што бројот на корисници е повеќе од еден.

достапни за сите заинтересирани субјекти кои можат да ги проценат и пристапат до нив во секој момент. Имено, Регистарот за државна помош во полн капацитет може да го опфати портфолиото на информации од препознавање на карактерот на државната помош на конкретниот збир на бенефиции колективни или индивидуални, регионални или хоризонтални преку негово користење. Исто така, шемите за помош de minimis ќе бидат вклучени во регистарот откако ќе бидат одобрени со цел да се задржи нивниот карактер на de minimis.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	2.000.000	1.500.000	0
2.1 од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.000.000	1.500.000	0

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како што се вработување, намалување на сиромаштијата, родова еднаквост и пристап до здравствена заштита

Транспарентноста на податоците може да ја зголеми веројатноста за ефикасно искористување на можностите што ги дава државата, а со тоа забрзувањето на деловната активност преку поголема вработеност може да го намали притисокот кон социјалната грижа и поддршка и да ја намали стапката на невработеност.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе ги таргетира сите програми и шеми за поддршка обезбедени од националните и други фондови во земјата, вклучувајќи инвестиции во иницијативи и проекти поврзани со имплементацијата на приоритетите на Зелениот договор.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Активности за ублажување
Недоволна координација и комуникација меѓу институциите	Средна	Соодветни законски измени за воспоставување на институционализирана поставеност на системот
Посветеност на највисоко ниво во институциите вклучени во формирањето и работењето на менаџмент информациски систем за државна помош	Средна	Редовна комуникација и известување до министерско ниво за напредокот и известувања за рано предупредување.

Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа

Континуираното намалување на стапката на неформална вработеност е потврда дека спроведувањето на активностите планирани во рамките на Акцискиот план за формализација на неформалната економија 2021-2022 година има влијание врз намалувањето на неформалната вработеност. Во тек е реализацијата на активностите планирани во рамките на Акцискиот план за формализирање на неформалната економија 2021–2022 година.

година	2019	2020	2021
Вкупен број на вработени	797.651	794.909	795.087
Вкупен број на формално вработени	669.625	687.143	698.936
Вкупен број на неформално вработени	128.026	107.776	96.151
Процент на неформално вработени	16,1%	13,6%	12,1%

1. Опис на мерката

Мерката продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата се прикажани во Табела 11.

Со експертска поддршка обезбедена и во рамки на имплементација на ИПА II проектот за „Подобрување на условите за работа“ и „Подобри услови за вработување на сезонските работници“, поддржан од ГИЗ се подготвија анализи и препораки за дизајнирање на систем и механизми кои ќе придонесат кон намалување на непријавената работа во одредени дејности и сектори од стопанството, за кои е специфична појавата на непријавена работа и вработување (земјоделство, угостителство, туризам, услуги во домот, лични услуги и сл.). Во престојниот период усогласените решенија ќе се преточат во правна рамка, а се планираат и активности за промоција и подигнување на свеста кај различни субјекти за негативните ефекти и последици од неформалната вработеност.

Воеден одзаедничките заклучоци кои, како дел од Економско – финансискиот дијалог, се усвоени на 24 мај 2022 годинанаведено е дека Република Северна Македонија треба да усвои сеопфатна нова Стратегија и Акциски план за формализирање на неформалната економија 2023-2025 година и да обезбеди високо ниво на политичка посветеност од страна на сите институции релевантни за координација и имплементација. Со цел реализација на овие препораки, односно обезбедување на политичка посветеност на високо ниво, Владата го задолжи Министерството за финансии да ги преземе потребните активности за координирање на изработка на Стратегија за формализирање на неформалната економија 2023 – 2025 година со Акциски план. Ова ќе обезбеди подобрена и поефикасна координација на сите релевантни институции и чинители при спроведувањето на планираните мерки и активности.

а. Планирани активности во 2023

- Подготовка на Закон со кој ќе се уредипоедноставено работно ангажирање на сезонски, привремени и повремени работници заради промовирање формално вработување во избрани сектори со поголема застапеност на непријавена работа;
- Спроведување на информативна кампања за непријавената работа и негативните ефекти за работниците и општеството. Кампањата ќе се осмисли, дизајнира и спроведе во тесна соработка помеѓу релевантните државни институции и социјалните партнери;
- Спроведување на обуки за различни целни групи (работници, работодавачи, трудови инспектори, останати инспекциски служби, претставници на други релевантни институции), за прашања поврзани со неформалната економија, непријавената работа, примена на нови пристапи/алатки за справување со неформалното вработување и сл.;

б. Планирани активности во 2024

- Донесување на Закон и подзаконски акти со кои ќе се уреди поедноставено работно ангажирање на сезонски, привремени и повремени работници;
- Развој и имплементација на софтверско решение (алатка) за поедноставување на системот за регистрирање сезонски, привремени и повремени работници во Република Северна Македонија.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност	Посредна цел (2025)	Цел (2026)
Учество/удел на неформално вработените во вкупниот број на вработени (ДЗС - АРС)	12,1%	11,0%	10,0%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Ефикасните и функционални пазари на труд се во негативна корелација со неформалните вработувања и непријавената работа, а од друга страна се позитивно поврзани со повисоката конкурентност на целокупната економија. Во суштина компаниите и правните субјекти кои функционираат во формалниот сектор, т.е. формалната економија, објективно се соочуваат со повисоки трошоци поврзани со своето работење, во однос на „неформалните субјекти“ на пазарот на труд. Тие плаќаат даноци, надоместоци, придонеси и повисоки плати за своите вработени. Во неформалната економија вообичаено можат да се постигнат значително пониски цени на производите и услугите, на тој начин создавајќи нефер конкуренција со формалните бизниси. Намалувањето на неформалната економија и стимулирањето на

редовно (формално) вработување, несомнено ќе доведе до подобар квалитет на работата и работните услови, до подобро деловно опкружување.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците за спроведување на мерката се проценуваат на 340.000 евра.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	180.000	80.000	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	180.000	80.000	0
Вкупно	180.000	80.000	0

*Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Намалувањето на појавата на нефер конкуренција помеѓу фирмите и бизнисите, кое се должи на постоењето на неформална економија и неформално вработување, како и активностите насочени кон стимулирање на креирањето на редовно вработување и преминот „од неформално кон формално“, може да доведе до значително намалување на несигурноста во вработеноста и до нови можности за пристојна работа. Со тоа, имплементацијата на мерката се очекува да има позитивно влијание врз вработеноста во државата. Би требало да се истакне и дека за некои работници неформалноста не е избор, туку неопходност во којашто се впуштаат поради недостиг на пристојни работни места. Затоа е потребен координиран и мултисекторски пристап во имплементацијата на мерката. Исто така, битно е да се има предвид и дека формализацијата на работните места несомнено води и до поголема заштита на безбедноста и здравјето на работниците, т.е. поголемо ниво на превенција и заштита на работниците во случај на повреда при работа или болест поврзана со работата и работното место. Секако, при дизајнот и спроведувањето на мерката и планираните активности ќе се води сметка влијанието да биде родово избалансирано.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката не се очекува да има изразено влијание врз животната средина. Ќе се имаат предвид законски обврски и позитивни практики за подобрување на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна посветеност и истрајност на сите релевантни засегнати страни во нивниот ангажман и спроведување на активностите за борба против неформалната економија	ниска	Вклученост на сите засегнати страни уште во фазата на дизајнирање на планираните мерки и активности. Нивното учество ќе се поттикнува и обезбедува преку спроведување на активности за подигнување на свеста.
Недостаток на ефикасна и ефективна координација помеѓу институциите во дизајнирањето и спроведувањето на политиките и активностите за намалување на неформалната економија	ниска (средна)	Пренесување на координативната улога во делот на борбата против неформалната економија и непријавеното вработување, на ниво на Вицепремиер. Ова ќе обезбеди подобрена и поефикасна координација на сите релевантни институции и чинители при спроведувањето на планираните мерки и активности. Со тоа, ќе се обезбеди уште повисоко ниво на политичка посветеност и координација.
Недостиг на доверба од страна на јавноста во ефективноста на административните процедури	(средна) висока	Обезбедување на добра и ефикасна координација помеѓу министерствата и другите релевантни институции, креирање јасни меѓусекторски правила за спроведување на мерките и политиките за

		промовирање на пристојна работа. Спроведувањето на правилата ќе биде проследено и со таргетирана јавна кампања за подигнување на јавната свест за влијанието и ефектите на неформалната работа и придобивките од формализација, којашто ќе ги вклучи сите институционални и неинституционални чинители.
Неусвојување на правната рамка за спроведување на новиот модел за формализација на повремената, привремената и сезонската работа	средна	Приспособување на планот за непредвидливи ситуации и приоритетите во согласност со новонастанатата ситуација.

Мерка 16: Поддршка за развој на иновацискиот еко систем

1. Опис на мерката

Оваа мерка е модифицирана и проширена од минатогодишната мерка во ПЕР за зајакнување на соработката на бизнисот и академската заедница преку создавање на Научен технолошки парк (НТП).

Моменталните факти се дека постојат ниски инвестиции во истражување и развој, недоволно силна врска помеѓу науката и економијата и градењето на капацитетите на човечките ресурси во истражувањето и иновациите во смисла на зголемување на бројот на истражувачи, претприемачи, иноватори и зајакнување на нивните знаења и вештини остануваат главни предизвици со кои се соочува секторот. Во таа насока, оваа реформска мерка ќе овозможи континуитет на реформските напори вложени во истражување, развој и иновации за зајакнување на институционалните капацитети за соработка помеѓу академската заедница и индустријата, како и поддршка на нови активности.

Оваа нова предложена мерка се фокусира на развој на иновацискиот еко систем преку усвојување и имплементација на Стратегијата за паметна специјализација и поставување на институционална инфраструктура за поддршка на соработката академија - бизнис - воспоставување на НТП.

Во процесот на создавање конкурентна економија заснована на знаење и иновации, треба да постои силна врска со унапредување на иновациите и стимулирање на соработката меѓу академската заедница и бизнисот за пренос на знаење, развој на вештини, зголемување на капацитетите за истражување и развој итн.

Во создавањето на поволно опкружување за раст базиран на иновации, неопходно е да се обезбеди стратешка рамка како насока за политики со јасна визија за инклузивен и паметен раст и да се зајакне институционалната инфраструктура за поддршка за истражување, развој и иновации (ИПИ) со цел да се доближиме до првите редови на науката и технологијата и да станеме поконкурентна во регионалната економија.

Поддршката за развојот на иновацискиот еко систем ќе се реализира во две подмерки:

А. Првата е поврзана со усвојувањето на новиот стратешки документ **Стратегија за паметна специјализација - С3**, кој треба да ја замени Стратегијата за иновации и конкурентност. Оваа стратешка рамка треба да даде нов импулс на системот преку создавање ефикасна координација, приоритизирање на домените за паметна специјализација, да предложи нов сет на хоризонтални мерки за развој на иновацискиот еко систем, како и да предложи збир на вертикални мерки и да се поврзе со втората подмерка - развој на инфраструктурата за институционална имплементација, односно основање на Научно-технолошкиот парк.

Индустријата политика на РСМ е фокусирана на преработувачката индустрија, но како што е наведено во стратегијата, градењето конкурентност преку иновации и вертикалната/секторската поддршка ќе биде поврзано со новата Стратегија за паметна специјализација каде се идентификувани домени со највисоки економски, иновативни и истражувачки капацитети. Оваа стратегија треба да ја замени и треба да биде новата стратегија за иновации и конкурентност.

Имено, во рамките на Индустриската стратегија, Националниот патоказ за истражувачка инфраструктура, препораките од Извештајот за напредокот на ЕУ поглавје 20 и 25, како и наодите во Индексот на политиките на SBA (Small Business Act) е нагласена важноста од имплементацијата на новиот стратешки

документ за паметна специјализација како стимул за иновации, истражување, раст, зелена и дигитална транзиција, придонесувајќи значително за зајакнување на националниот екосистем за истражување и иновации и како релевантна рамка за зајакнување на конкурентноста заснована на знаење и иновации.

Стратегијата е во последната фаза на развој, темелно следејќи ја методологијата на JRC и тесно надгледувана и во соработка со експерти од JRC.

Процесот за развој на Стратегијата за паметна специјализација беше започнат во 2018 година и досега беа завршени квантитативните (мапирање на економски, иновативни и истражувачки капацитети) и квалитативни мапирања (врз основа на 100 интервјуа со клучните засегнати страни), а беше финализиран и Процесот на претприемничко откривање.

Процесот на претприемничко откривање, успешно финализиран во 2022 година, вклучи повеќе од 200 засегнати страни во четирикратната спирала, заеднички дискутирајќи и дефинирајќи ги SWOT, визијата и миксот на политики потребни како трансформациски патоказ за идентификуваните домени за паметна специјализација. Идентификуваните домени за С3 се 4 вертикални (Паметно земјоделство и храна со повисока додадена вредност; Електро-машинска индустрија – индустрија 4.0; ИКТ; Одржливи материјали и паметни згради) и 2 хоризонтални домени (Енергија за иднината, туризам).

Зелената и дигиталната транзиција се составен дел од концептот С3, како и други економски и социјални предизвици кои треба да се земат предвид.

Мапирањето на веќе завршената Национална инфраструктура за истражување и развој ќе биде основа за понатамошен развој и искористување на постоечките капацитети за раст на економијата.

Планирано е мерките и активностите да бидат насочени кон поддршка за истражување, поддршка на иновациите, континуиран дијалог со сите засегнати страни (континуиран Процес на претприемничко откривање), зајакнување на институционалните капацитети за развој и спроведување на мерките.

Исто така, освен развивање на нови пилот проекти, се очекуваат и нови инструменти за маркетинг микс, дизајнирани специфични инструменти, како и измена на некои од постоејќите инструменти.

Со имплементација на инструментите С3, ќе се овозможат поефикасни предуслови за успешно воспоставување на НТП како институционална рамка.

Меки мерки, зголемени капацитети, воспоставени врски, мрежи и дијалог ќе се надградуваат со нова платформа на институционална инфраструктура.

Можеби ќе има потреба од измени во Законот за формирање на Фонд за иновации и развој на технологијата, за да се овозможи нов сет на инструменти.

Б.Втората поткомпонента е развој на институционална инфраструктура – НТП

Како што е наведено во Мапирањето на инфраструктурата за истражување и развој „Доколку Северна Македонија сака да обезбеди успешна имплементација на С3 и да ги искористи постоечките можности, треба да обезбеди надградба или изградба на нови истражувачки инфраструктури и дополнително да го развие истражувачко-иновациониот потенцијал“. Што се однесува до инвестициите во проекти од национално значење, разумно е да се инвестира и во проекти за РИ кои ќе придонесат за намалување на развојниот јаз во однос на развиените земји-членки на ЕУ.

Од 2014 година, ФИТР обезбедува директно финансирање за зајакнување на иновационата активност во МСП и од неодамна вовеле мерки приспособени да ја зајакне соработката меѓу академската заедница и бизнисите. Во 2020 година, ФИТР ги пилотираше ваучерите за иновации, во 2021 година го спроведе првиот повик за основање на Fab Labs лоцирани во високообразовните институции со вграден модел на четирикратен хеликс и со поддршка на Меѓународниот сервисен центар на ЕК дизајнира нова мерка за поддршка - грантови за соработка. Од своето основање во 2014 година, ФИТР инвестираше повеќе од 80 милиони евра јавни средства во околу 800 компании за стимулирање иновации и усвојување нови технологии. Напредокот е забележан во Извештајот на ЕК Северна Македонија 2021 година, но имајќи ја предвид малата стапка на инвестирање во ИРИ, особено од приватниот сектор, остануваат препораките за обезбедување повисоко ниво на инвестиции во истражување и иновации и интензивирање на напорите за зголемување на учеството во Хоризонт Европа и другите инструменти финансирани од ЕУ во областа.

Во Извештајот на ЕК за напредокот за 2022 година е препорачано да се обезбеди доволно финансирање на Фондот за иновации и да се усвои стратегијата за паметна специјализација и да се започне со развивање мерки за нејзино спроведување.

Со цел да се решат идентификуваните слабости на иновациониот екосистем и да се интензивираат инвестициите во ИРИ преку систематски пристап насочен кон соработката меѓу академијата и бизнисите, Северна Македонија ќе го формира првиот научно-технолошки парк. Предвидено е НТП првично да се формира со јавно финансирање, во простории приспособени за бизнис инкубатор во кој ќе биде и националната канцеларија за трансфер на технологија. Во текот на првата фаза, НТП ќе нуди услуги за инкубација и трансфер на технологија, како и општи деловни услуги како што се собирање средства (вклучувајќи пристап до фондовите на ЕУ), анализа на пазарот итн. Услугите ќе бидат обезбедени за корисниците на НТП, но исто така за други засегнати страни под регулирани услови. Во следните фази, НТП ќе ја прошири својата инфраструктура според побарувачката на пазарот, гравитирајќи кон приватни инвестиции. Стратегијата за паметна специјализација, Зелената агенда, Дигиталната агенда, Агендата за иновации, истражување, образование, култура, млади и спорт и Заедничкиот регионален пазар на ЗББ ќе бидат вградени во плановите за стратешки развој на НТП. Активностите на НТП ќе бидат комплементарни со активностите на ФИТР и во тесна координација со сите релевантни чинители обезбедувајќи поддршка за подобрување на иновационата активност.

а. Активности планирани за 2023 година

- Усвојување на стратегијата СЗ и поврзаниот Акциски план, развивање рамка за имплементација, градење капацитети за имплементација, проширување на сет на инструменти кои овозможуваат развој на иновациониот еко системот, лансирање на првите нови инструменти за СЗ
- Правна рамка

Активностите за воспоставување на НТП ќе започнат со законско регистрирање на НТП како посебен правен субјект согласно одредбите на Законот за иновационска дејност. Ќе бидат назначени управни, советодавни и надзорни органи и ќе бидат донесени Статутот и Актот за систематизација.

Во 2023 година се очекува Владата да ја усвои Стратегијата за смарт специјализација и да започне имплементацијата. Важна алатка за водење ќе биде Рамката за имплементација на паметна специјализација за регионот на ЕУ за проширување и добрососедство. Стратегијата треба да биде испратена до ЕК на одобрување.

- Јакнење на капацитетите на НТП

Со оглед дека НТП е новина во националниот иновационски екосистем, за време на првата година од воспоставувањето активностите на НТП ќе се фокусираат на градење на капацитетите со цел да се постигне спремност за оперативните активности. Ќе се спроведе јакнење на капацитетите на вработените но ќе бидат обезбедени и надворешни експертски услуги за развој на стратешките документи на НТП, вклучувајќи ги и правните/оперативни процедури поврзани со користење на услугите на НТП.

За имплементација на СЗ, од суштинско значење е да се зголемат капацитетите на сите засегнати страни, како и да се воспостави систем на управување, организација и менаџирање.

- Адаптација на почетните простории – бизнис инкубатор и НКТТ

Иницијалната фаза на развој на физичка инфраструктура ќе вклучи адаптација на постоен објект за потребите на канцелариски простор и бизнис инкубатор.

б. Активности планирани за 2024 година

- Понатамошна имплементација на АП за СЗ, имплементација на пилот проекти, развој на нови инструменти, поддршка на континуиран процесот на претприемничко откривање, посилен регионален соработка во земјите од Западен Балкан, соработка со платформите на ЕУ СЗ, можни ИПА или твининг проекти
- Оперативни активности

По воспоставување на оперативните процедури, НТП ќе започне со услуги и спроведување на активности согласно стратешките документи, вклучувајќи активности за понатамошен развој на физичката инфраструктура.

- Понатамошен развој на инфраструктура / изградба на нова инфраструктура

Втората фаза на развојот на физичката инфраструктура ќе вклучи изградба на лаборатории. Техничката спецификација за лабораториите ќе се базира на потребите на пазарот и на претходно спроведена студија на изводливост.

в. Активности планирани за 2025

- Понатамошна имплементација на АП за СЗ, промовирани нови проекти и партнерства, развиени нови Хоризонпроекти
- Оперативни активности

По воспоставувањето НТП континуирано ќе ги надоградува своите оперативни активности во зависност од потребите на пазарот, мобилизација на фондови и воспоставување на партнерства.

- Понатамошен инфраструктурен развој

По воспоставувањето, НТП континуирано ќе ја надоградува физичката инфраструктура. Проширувањето ќе се базира на потребите на пазарот и на претходно спроведена студија на изводливост.

2. Индикатори

Индикатор	Почетна вредност (2023)	Посредна цел (2024)	Цел (2025)
Број на активни договори за соработка помеѓу академската заедница и приватниот сектор во областа на иновациите	0	0	10
Развиен број на нови инструменти за СЗ	0	5	10
Развиена платформа за континуиран дијалог во рамките на Процесот на претприемничко откривање	0	4	4

3. Очекувано влијание на конкурентноста

Воведувањето на предложената мерка со нејзините 2 компоненти како и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми кои ќе ги поттикнат инвестициите во истражување, развој и иновации, иновациската дејност, соработката помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализацијата на иновациите. Поддршката за пристап до финансии, како и развојот на иновациската инфраструктура ќе ги зголемат истражувачките активности кај високообразовните и јавните научно истражувачки институции применливи во индустријата, т.е. ќе ги зајакнат преносот на знаење и преносот на технологии, придонесувајќи кон конкурентноста и извозниот потенцијал на компаниите. Процесот на подобрување на екосистемот за иновации и истражување ќе биде поддржан со имплементација на СЗ, стимулирајќи ја и науката и економската соработка.

Мерката е комплементарна со активностите кои се спроведуваат ФИТР поврзани со соработката помеѓу академската заедница и индустријата, водејќи кон подобра одржливост на резултатите. Преку поттикнување на преносот на знаење и преносот на технологии и преку олеснување на соработката меѓу академската заедница и индустријата, НТП ќе придонесе кон зголемување на вложувањата на приватниот сектор во истражување и развој кое во моментот е значително ниско. Дополнително, ќе го зголеми и капацитетот на компаниите за интегрирање во глобалните синџири на вредности. Резултатите од оваа мерка ќе бидат следени и со цел да се добие појасна слика за нејзиното влијание на економскиот раст и зголемувањето на конкурентноста. Сличен научно технолошки парк веќе 20 години дејствува во Љубљана. Влијанието на овој научно технолошки парк е 300+ МСП и старт-апи како закупци, по 30+ годишно, 350+ милиони евра приход, 80+ милиони евра во додадена вредност (2015), 400+ нови работни места со висока додадена вредност, 15+ милиони евра приходи од ДДВ годишно (проценето).

Технолошкиот парк во Љубљана е самоодржливи профитабилен со средства во вредност од 20 милиони евра. Научно технолошки паркови има и успешно функционираат во Србија, Бугарија, Хрватска и Грција.⁴⁹

Во однос на имплементацијата на Стратегијата за паметна специјализација ќе се развие компонента за следење и евалуација со збир на индикатори. Очекувано влијание врз конкурентноста на паметната специјализација е имплементацијата на новата правна рамка за иновации, вклучително и стимулации за истражување и иновации, како и имплементација на новото подзаконски акти и стратешка рамка за наука и истражување што создава поволна средина за инвестиции на бизнис секторот во истражување, развој и иновации, вклучително и зајакнување на човечките ресурси во оваа област и поврзување на науката и економијата, што ќе произведе повидливи ефекти врз конкурентноста на претпријатијата на пазарот.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	1.100.000	1.700.000	2.800.000
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	1.100.000	1.700.000	2.800.000

*Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Инвестициите во истражување, развој и иновации водат до воспоставување на нови бизниси и раст на постојните бизниси, генерирајќи нови работни места, особено за младата и висококвалификувана работна сила. Подобрениот пристап до финансии ќе го поттикне претприемништвото помеѓу младите и жените. Родовата еднаквост ќе биде инкорпорирана во спроведувањето на активностите, а механизмите за следење ќе вклучуваат и родово сегрегирани податоци. На почетокот на оперативните активности НТП ќе развие и План за родова еднаквост кој ќе вклучи родови податоци и алоцирани ресурси и механизми за прибирање и следење на податоците. Стратешките документи на НТП исто така ќе вклучат и индикатори на перформанси кои ќе го мерат придонесот односно влијанието на НТП на генерирање на работни места за младите и висококвалификуваната работна сила.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проценка за влијанието врз животната средина ќе биде инкорпорирана низ соодветни критериуми за оценување во рамки на правилата и процедурите за обезбедување услуги. Особено ќе бидат охрабрени иницијативи кои имаат позитивно влијание на зачувувањето и унапредувањето на животната средина. Корисниците на НТП се очекува да придонесат кон трансформацијата кон зелена економија. При основањето на НТП сите законски обврски поврзани со влијанието врз животната средина на градежните работи ќе бидат доследно почитувани.

Преку Смарт стратегијата за специјализација се очекува имплементација на активностите на Зелениот договор, за трансформација и специјализација на домените.Значи, се очекува значително влијание врз зелената транзиција, позитивниот ефект се очекува во однос на влијанието врз одржливоста.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна меѓу-институционална соработка и вклученост на чинителите за време на воспоставувањето на	Ниска	Иако НТП ќе биде воспоставено како посебно правно лице, соработката помеѓу сите релевантни министерства и останати чинители ќе биде клучно за развојот на стратешките документи и за воспоставување на ефективни и

⁴⁹<https://www.tp-lj.si/en/about-us/impact-of-technology-park-ljubljana>

НТП		ефикасни оперативни процедури. За оваа цел, НТП ќе воспостави механизми на соработка и консултација со цел вклучување на релевантните чинители во активностите.
Недостаток на ефикасна структура за спроведување на управувањето за паметна специјализација	Ниска	Структурата на управување треба да биде дел од стратегијата и ќе биде обезбедена посветеност од сите засегнати страни
Недоволни капацитети на НТП за развој на стратешките и оперативните документи и за спроведување на договорите за адаптација на почетната инфраструктура.	Средна	По правната регистрација на НТП предвидени се буџетски средства за вработувања, јакнење на човековите капацитети и набавка на услуги за успешно воспоставување на НТП.
Недоволен капацитет на побарувања за услугите на НТП: (1) Низок капацитет за истражување, развој и иновации кај академската заедница (2) Недоволен број на старт-апи со технолошки иновации (3) Низок интерес на приватниот сектор за услугите на НТП	Ниска	Обезбедување на бесплатна техничка помош за пристап кон финансии за научно истражувачки проекти кои водат кон доказ на концепт, пренос на знаење и пренос на технологии со што би се зајакнале капацитетите и побарувачката за услуги на НТП. Развој и спроведување на Комуникациски акциски план со цел да се идентификува и мобилизира потенцијалот за истражување, развој и иновации. Блиска соработка со ФИТР и усогласување со мерките кои ги спроведува ФИТР.

Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11. Мерката ќе го подобри усогласувањето со правото на ЕУ во областа на слободното движење на стоки и услуги и ќе го зајакне надзорот на пазарот за заштита на правата на потрошувачите. Понатаму, преку оваа мерка ќе се поддржи националната институција во воспоставување подобра регулатива за функционирање на компаниите. Поконкретно, мерката ќе опфати активности за:

- Јакнење на капацитетите на Министерството за економија за изготвување и следење на имплементацијата на новото законодавство во областа на слободното движење на стоки и услуги и примена на корективни мерки каде што е потребно;
- Обезбедување поддршка за ставање во функција на вистинска функционална точка на единствени контакти во согласност со барањата на Директивата за услуги на ЕУ. Деловните оператори и деловните организации ќе бидат запознаени со новото законодавство и поддржани во обезбедувањето усогласеност со него;
- Поддршка на надзорот на пазарот преку функционална реорганизација на државната служба за пазарна инспекција, надградба на методологијата за надзор и воведување нови алатки, олеснување на работата на пазарните инспектори, како и преку зајакнување на координацијата и методолошката синхронизација меѓу различните субјекти за надзор на пазарот;
- Поддршка на националното тело за метрологија да ги подобри своите стандарди и услуги за мерење, координација со бизнисот и сигурна транспарентност во метролошката работа.

Очекувањата од оваа активност се унапредување на стратешката, законодавната и институционалната рамка во областа на слободното движење на стоки и услуги, за подобрување на усогласеноста на законодавството со правото на ЕУ во однос на Законот за трговски друштва, Законот за сметководство и Законот за ревизија; да се зајакне капацитетот на националните тела за ефикасен и ефективен надзор на пазарот и заштита на потрошувачите и да се зајакне капацитетот на националното тело за метрологија за извршување на услуги за тестирање, верификација и калибрација.

а. Активности планирани во 2023 година

- Скрининг на домашното законодавство и административните практики во областа на слободното движење на стоки и услуги;
- Подготовка на нова законска регулатива во областа на слободното движење на стоки и услуги за натамошно усогласување на законодавството во областите: а) моторни возила, б) емисија на загадувачи од непатни мобилни мотори, в) хемикалии, г) медицински производи за луѓе и за ветеринарна употреба, д) козметика, е) претпакување, ж) текстил, з) диспензери за аеросоли и с) играчки;
- Функционални анализи на службите за државна пазарна инспекција;
- Дизајн на е-инспекција како единствена инспекциска интероперабилна база на податоци.

б. Активности планирани во 2024 година

- Градење на капацитетите на релевантните институции во областа на слободното движење на стоки и услуги;
- Дизајнирање на систем за функционална точка на единечни контакти;
- Надградба на постоечки Регистар на мерни инструменти и подобрување на методите за анализа на ризик врз основа на податоците од регистарот;
- Надградба на работните процедури за калибрација и верификација и лабораториски прирачници;
- Развој на нови стандарди и услуги за мерење.

Активностите ќе ги спроведува надворешен партнер договорен од ЕУД во Северна Македонија во соработка со националните институции предводени од Министерството за економија.

2. Индикатори за резултати

Индикатор	Почетна вредност (2022)	Посредна цел (2023)	Цел (2024)
Подготвен нов закон	0	0	20
Спроведени настани за градење капацитети (обуки, работилници итн.)	0	0	5
Функционална единствена точка за контакт	0	0	1
Дигитални алатки воведени во инспекциските институции	1	1	4
Развиени стандарди и услуги за мерење	/	/	5

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Мерката ќе придонесе за зајакнување на економскиот развој и трговските односи со ЕУ, истовремено подобрувајќи ја усогласеноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. Ќе ја подобри хармонизацијата со правото на ЕУ во областа на внатрешниот пазар со примарен фокус на слободното движење на стоки и услуги, заштита на правата на потрошувачите и подобро регулирање на деловното функционирање. Мерките за градење капацитети ќе придонесат за спроведување на законите и ќе ги подобрат новите воспоставени процеси и структури. Посебен фокус е ставен на подобрување на надзорот на пазарот и заштитата на потрошувачите.

Пошироко оваа мерка ќе ја зголеми можноста за трговија со тоа што ќе им овозможи на потрошувачите да купуваат повеќе, поквалитетни производи по пониски трошоци. Тоа поттикнува економски раст, зголемена ефикасност, зголемена иновација и поголема правичност што го придружува системот заснован на правила. Тој е ориентиран кон усогласување на правната рамка во областите од Поглавје 1, Поглавје 3, Поглавје 6 и Поглавје 28, како и кон подобрување на капацитетите на релевантните национални институции за ефикасно работење во засилената законска рамка.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 2.000.000 евра. Изворот на финансирање се ИПА фондовите.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	0	0	0

2. Небуџетско финансирање	1.000.000	1.000.000	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	1.000.000	1.000.000	0
Вкупно	1.000.000	1.000.000	0

*Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како што се вработување, намалување на сиромаштијата, родова еднаквост и пристап до здравствена заштита

Индириектно преку зголемување на можноста за извоз преку воведување подобри производни стандарди и деловно опкружување, компаниите ќе можат да го зголемат својот удел на пазарот и идеално да ја прошират својата продажба на странските (ЕУ) пазари. Ова треба да ги зголеми приходите/профитот на компанијата и да создаде можности за зголемување на производството и отворање нови работни места.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка енергично ќе промовира почитување на принципите на соодветноста на животната средина. Транспонирањето на новото законодавство за слободно движење на стоки е многу поврзано со решавање на современите еколошки предизвици и обезбедување усогласеност на националните пазари со барањата за животната средина заедно со барањата за безбедност и здравје. Така оваа мерка ќе придонесе за „зазеленување“ на креирањето политики во државата.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Не се исполнети потребните предуслови во вклучените институции (човечки ресурси, подготвеност на системот, договори за аутсорсинг итн.).	Средна	Подготовка на работни планови врз основа на анализа за реални цели, вклучувања и рокови.
Посветеноста на највисоко ниво во институциите вклучени во развојот на акцелераторите не се рефлектира во посветеноста на оперативно ниво.	Средна	Редовна комуникација и известување до министерско ниво за напредок и известувања за рано предупредување.

Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

Главната цел на мерката е зголемување на конкурентноста на земјоделството преку модернизација на постбербените технологии и процеси во трговијата со земјоделските производи и правилна имплементација на земјоделските хигиенски правила и стандарди за квалитет, соодветно управување со отпадот и заштита на животната средина. Модернизацијата ќе опфати изградба и работа на два откупни центри во општина Ресен и Струмица и еден логистичко дистрибутивен центар (платформа) за земјоделско-прехранбена трговска размена во Скопје.

i. Откупен центар во Општина Ресен

Општина Ресен учествува со 95% од вкупното производство на јаболка во Пелагонискиот регион и со 84% од вкупното производство на јаболка во Северна Македонија. Во 2018 година вкупното производство во Пелагонија достигна 105.000 тони. Вкупниот производствен потенцијал се проценува на 150.000 тони.

Секторот се карактеризира со недостаток на модерни капацитети за складирање и ладење, што резултира со не оптимален квалитет, класифицирање и складирање на производите, што резултира со високи загуби и намалени приходи. Во Пелагонискиот регион моменталниот вкупен капацитет за складирање и ладење е околу 8.000 тони. Две компании работат со капацитети со поголем капацитет, додека мал број индивидуални фарми имаат изградено мали капацитети за ладење за сопствено

производство и делумно можат да ги задоволат сопствените потреби. Во околината на Ресен поставени се модерни складишни комори со контролирана атмосфера за долгорочно складирање во единствен дистрибутивен центар со капацитет од 5.000 тони.

Откупниот центар во Ресен ќе ја пополни критичната празнина во капацитетите за ладење и климатизација, што ќе биде инструмент за по стандардизирано производство и управување со квалитетот, вклучително сортирање и пакување, за домашниот и меѓународниот пазар. Интегрираниот капацитет за ладење, сортирање, оценување и климатизација ќе биде технолошки иновативен и може да послужи како важна демонстрација за идното зголемување.

Откупниот центар во Ресен ќе биде поврзан со националниот систем за дистрибуција на храна организиран околу централната платформа за агро-прехранбени производи во Скопје и ќе обезбеди капацитети и услови за:

- Подобрување на безбедноста и квалитетот на храната во согласност со меѓународните стандарди;
- Подобрување на конкурентноста на синџирот на вредност на јаболката преку квалитетно сортирање, класифицирање и пакување;
- Подобрување на агрегацијата и хоризонталната интеграција на малите сопственици за поголема моќ за преговарање на пазарот;
- Придонес во организацијата на националниот систем за дистрибуција на храна преку логистички врски со Скопје; и
- Креирање на поволна средина за приватни инвестиции во преработувачкиот и услужниот сектор бидејќи квантитетот и квалитетот стануваат попредвидливи и поорганизирани.

Основните параметри за дизајнирање на откупно-дистрибутивниот центар привремено вклучуваат:

- Површина од 10.000 м²;
- Објект од 5.000 м², флексибилен за да се предвиди можно зголемување на количините;
- Вкупен капацитет за управување од 5.000 до 8.000 тони годишно;
- Капацитет за складирање и ладење;
- Линија за сортирање и класифицирање.

ii. Откупен центар во општина Струмица

Струмичко-Радовишката Котлина и Гевгелиско-валандовската котлина на југоисток се главни региони за градинарско производство. Вкупното производство на петте главни градинарски култури – пиперка, домати, краставица, зелка, лубеница – претставува речиси 60% од вкупното производство на Северна Македонија од 380.000 тони. Главни производни региони се општините Струмица, Василево, Гевгелија, Босилово, Ново Село, Богданци и Валандово.

Откупниот центар во Струмица ќе претставува клучен објект во регионот на интензивно производство на зеленчук каде што вишокот на производи не може веднаш да пристапи до пазарот и затоа е потребно складирање и ладење, сортирање, пакување или подготовка за преработка. Додека некои локални оператори веќе имаат инвестирано во приватни капацитети за складирање и ладење за сопствен бизнис, преостанатиот јаз во постоење на таквите капацитети е голем, што има негативно влијае врз малите производители кои немаат пристап до такви капацитети, ниту пак количина и квалитетот на производите што може да се извезува на меѓународни пазари. Повеќето меѓународни големи трговци на мало во моментов не го земаат предвид Југоисточниот регион како снабдувач на нивните супермаркети бидејќи производите не ги исполнуваат потребните санитарни стандарди. За регион со компаративна предност во производството на зеленчук, овој откупен центар би бил од клучно значење за зајакнување на конкурентноста, пристап до меѓународни пазари и остварување повисоки награди, што пак би донело директни економски придобивки за регионот.

Откупниот центар во Струмица ќе овозможи:

- Стандардизирано управување со производите,
- Поддршка на агрегација на обем и на зголемување на пазарната моќ,

- Обезбедување на потребната инфраструктура и услуги за да се исполнат квалитетните, санитарните и фитосанитарни стандарди потребни за пристап до меѓународни пазари, што би било особено важно и влијателно за малите фарми.

Откупниот центар ќе биде дел од националниот систем за дистрибуција на храна поставен во околината на логистичко дистрибутивниот центар (платформа) во Скопје. Основните параметри за дизајнирање на откупниот центар отприлика се:

- Површина од 12.000 м²;
- Објект од 6.000 м², флексибилен за да се предвиди проширување;
- капацитет за 25.000 тони свеж и преработен зеленчук;
- Капацитет за складирање и ладење;
- Мултифункционална линија за сортирање и класификација.

iii. Логистичко дистрибутивен центар во Скопје (општина Гази Баба)

Изградбата на ЛДЦ (продажен пазар на големо и логистичка област) во Скопје ќе биде централна инфраструктура за агрегација при организацијата на свежа храна, системи за маркетинг и дистрибуција во Северна Македонија и ќе служи како конектор за различните откупни центри. Тоа ќе им овозможи на малите сопственици од регионот пристап до пазарот (објекти за сместување и сервисни дејности со храна, пазари на отворено, трговци на мало), но и на главните оператори од секторот (трговци на големо, извозници, хипер и супермаркети) да ги организираат своите активности преку синергии и економичност.

Целта е да се создаде платформа за земјоделски производи во близина на центарот на градот за да се олесни дистрибуцијата на храна за Скопје и пристапот на главните клиенти до пазарот на големо, но и добро поврзана со главните оски на комуникација со балканскиот регион за да се промовира логистички активности.

ЛДЦ ќе ги има, како минимум, следните функционалности:

- Организирање и подобрување на снабдувањето со безбедни и стандардизирани свежи прехранбени производи за градот Скопје со вкупно население од околу 600.000 луѓе;
- Обезбедување пристап до пазарот за локална свежа храна (Скопје произведува 46.000 тони зеленчук); и
- Обезбедување логистички и други услуги за земјоделско-прехранбениот сектор, и за домашниот и за меѓународниот пазар.

Главните цели на проектот ЛДЦ се:

- Подобрување на комерцијалната динамика на агломерација и на регионално ниво;
- Поддршка на социо-економскиот развој на регионот;
- Намалување на влијанијата врз животната средина генерирани од операциите за дистрибуција на храна во урбаните области;
- Развивање на модерна логистика за подобрување на конкурентноста на синџирите на вредност;
- Подобрување на безбедноста на храната и хигиенските услови;
- Борба против неформалниот пазар.

Првичната анализа на побарувачката/пазарот се заснова на состаноци со производителите, задругите, собирачите, трговците на големо, преработувачите, увозниците, извозниците и трговците на мало и го истакна широкиот интерес на засегнатите страни за таквата инфраструктура. Потенцијалните извозни пазари ќе бидат достапни преку подобрување на квалитетот и санитарните стандарди и ќе обезбедат поголема вредност за производителите и ќе развијат поодржливи синџири на вредност. Многу потенцијални корисници веќе се идентификувани и изразија интерес да имаат пристап до такви капацитети за нивните активности.

Воспоставувањето на овие центри и платформа ќе се користи и за имплементација на националната ЗУП (Заедничко уредување на пазарот)/Common Market Organization (СМО) и мерките кои наскоро ќе бидат воспоставени во земјата (како кандидат земја членка сме обврзани да ги спроведеме и имплементираме

во претпристапниот период). Мерките на ЗУП вклучуваат интервентни мерки за складирање на земјоделски производи во случај на нарушувања на пазарот или мерки за училишни шеми кои промовираат воспоставување здрави навики во исхраната кај децата со консумирање свежо овошје и зеленчук и дополнително имаат едукативна цел.

Спроведување на мерката е во надлежност на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Северна Македонија со тесна соработка со другите релевантни владини, јавни и приватни институции и субјекти во Северна Македонија.

Директни корисници на мерката ќе бидат индивидуални земјоделски производители, земјоделски здруженија, организации и задруги, земјоделски стопанства/претпријатија, трговци и трговци на големо.

Индириектни корисници ќе бидат МЗШВ како и други сродни јавни институции поради корисните податоци собрани со софтверот инсталиран во центрите, како и потрошувачите благодарение на зголемениот квалитет на земјоделско-прехранбените производи. Дополнителна придобивка би била намаленото влијание врз животната средина преку намалување на отпадот од храна, правилно управување со отпадот и користење на зелена енергија.

Мерката е директно поврзана со главните три цели на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2021 - 2028 година:

- Подобрување на конкурентноста на земјоделско-прехранбениот сектор, економска одржливост и приходи на земјоделските стопанства, (соодветна имплементација на задолжителните стандарди за квалитет и безбедност, соодветно складирање, пакување и дистрибуција во овие современи центри ќе го подобри квалитетот и безбедноста на македонските земјоделски производи и ќе ја зголеми нивната конкурентност);
- Примена на еколошки практики во производството кои водат до намалување на влијанието на климатските промени и прилагодување кон нив (со формирање на центри значително ќе се намали и управува отпадот од храна и ќе се користи зелена енергија);
- Обезбедување одржлив развој на руралните средини. (во овие центри ќе се вработат луѓе од руралните средини).

Националната правна рамка поврзана со оваа мерка е: Закон за квалитет на земјоделските производи⁵⁰ и Закон за земјоделство и рурален развој⁵¹.

Управувањето и работењето со центрите би биле договорени со приватен оператор или здружение на задруги преку договор за концесија, додека за управувањето и функционирањето на трговската платформа, идентификувани се две опции: (а) договор за јавна делегација на услуги на приватен искусен оператор и (б) договор за јавна делегација за услуги на полу-јавна компанија, со техничка помош за обука на локален персонал да работи и да го води работењето на пазарот неколку години.

Планираните активности за реализација на оваа мерка се наведени во следнава табела за периодот 2023-2025.

Планирани активности	2023 година	2024 година	2025 година
Институционална поставеност	Воведување нова работна систематизација со сектор за ЗУП		
Нов национален ЗУП закон	Усвојување на законот	Усвојување на подзаконските акти	
Програма за поддршка - ЗУП			Нацрт програма
Изградба на откупен центар за овошје и зеленчук во Ресен и Струмица	Подготвителни активности поврзани со изградбата (Изработка на физибилити студија и проектно-техничка документација) Започнување на градежни	Градежни активности	

⁵⁰Службен весник на РСМ бр: 140/2010

⁵¹Службен весник на РСМ бр: 49//2010

	активности		
Изградба на платформа за откуп на овошје и зеленчук во Скопје	Подготвителни активности поврзани со изградбата (Изработка на физибилити студија и проектно-техничка документација) Започнување на градежни активности	Градежни активности	

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност (2018)	Посредна цел (2023)	Цел (2025)
Процент на земјоделски производи кои се продаваат во согласност со стандардите за квалитет*	40	/	75
Процент на загуба во производството по бербата**	30	/	20
Очекувани нови вработувања	0	/	200+400 нови работни места

Извор: * и **Проектот за модернизација на земјоделството на Светска банка (The World Bank Agriculture Modernization Project (P168014))

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со имплементација на мерката ќе се подобри конкурентноста и земјоделците ќе остварат подобри економски резултати од своето работење. Имено преку воведувањето на стандардите за квалитет, промена на сортната структура, подобрување на условите на складирање и чување се очекува да се добијат земјоделски производи со поголем квалитет, повисока цена и стандарди кои ги исполнуваат европските барања.

Ќе се зголеми количината на земјоделски производи кои ќе може да се складираат во модерни откупни центри со европски стандарди и тоа во Ресен 5.000 тони, Струмица 25.000 тони и Скопје 46.000 тони овошје и зеленчук.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупниот трошок на мерката за периодот 2023-2025 година е проценет на околу 31,4 милиони евра, при што 700.000 евра се ИПА средства, а останатите се предвидени да се обезбедат преку заем од Светска банка.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	5.542.000	25.134.000	24.000
2. Небуџетско финансирање	0	350.000	350.000
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	5.542.000	25.484.000	374.000

*Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со изградбата на откупните центри за овошје и зеленчук и посебно со воведувањето на мерките за уредување на пазарите бенефит ќе имаат сите земјоделци на територијата на Република Северна Македонија, а посебно во регионот на Струмица, Ресен и Скопје. Ќе намали проблемот со капацитетите за складирање и чување кои во моментот ги имаме и кои резултираат со кало и растур на земјоделските производи и економска загуба. Родовата рамноправност ќе биде почитувана во текот на имплементација на оваа мерка.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во текот на изградбата на откупните центри ќе бидат земени во предвид сите стандарди за заштита на животната средина. Употребата на зелена енергија и управувањето со отпад од храна значително ќе придонесе за позитивно влијание врз животната средина.

Центрите и платформата ќе бидат дизајнирани и изградени со високи стандарди за енергетска ефикасност и ќе се истражат опциите за користење на сончевата енергија за дополнително намалување на емисиите на стакленички гасови; ќе се земат во предвид очекуваните влијанија од климатските промени и ризиците поврзани со климата на трите локации за да се обезбеди климатска отпорност на новите системи.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Долг процес на добивање потребни дозволи и одобренија за градба	Висока	Зголемена соработка помеѓу надлежните институции
Долг процес на експроприација на земјиште	Висока	Зголемување на капацитетот на канцелариите на институцијата Државен правобранител во постапување и процесирање на барањата за експроприација до МФ – УИПР, подрачни одделенија

5.2 Анализа на пречките во другите области и поврзаните структурни реформски мерки

4) Подобрување на управувањето со јавните финансии

Покрај гореспоменатите предизвици на патот кон достигнување пристојно ниво на конкурентност и инклузивен раст, друго предизвикувачко подрачје на коешто треба да се посвети внимание е управувањето со јавните финансии. С.Македонија презеде неколку чекори за подобрување на управувањето со јавните финансии во последните години, но бројни предизвици сеуште остануваат. Властите ја зајакнаа контролата на плаќањата, вложија ресурси во развојот на посилни системи за управување со јавниот долг и јавните набавки, а ја зголемија и фискалната транспарентност. Сепак, има многу едноставни подобрувања коишто би можеле да се направат при објавувањето на првичните податоци коишто би ја зголемиле фискалната транспарентност во согласност со меѓународните норми. С.Македонија исто така има потешкотии да охрабри доволно конкурентно наддавање во договорите за јавни набавки, иако владата направи значителен напредок во изградба на системи за е-набавка. Општо гледано, владата останува обврзана за развојот на системите за финансиски менаџмент низ годините. Меѓутоа, технолошкиот развој ја наметнува потребата од проширување на функциите на тековните системи и, иако функционираат како што треба, важно е да се воспостават нови интегрирани информациски системи како дел од стратешките цели на Министерството за финансии. Ова вклучува развој на нов трезорски систем и нов интегриран даночен информациски систем. Една од клучните карактеристики на ИДИС ќе биде флексибилноста т.е. можноста за приспособување кон промена на процесите предизвикани од промена на законите за спроведување на Концептот на даночните реформи. Како дел од процесот за обновување на системите, владата треба внимателно да ги прегледа сите достапни мислења за нивно интегрирање во единствен интегриран информациски систем за финансиски менаџмент. Со оглед на тоа што владата планира да ги зголеми јавните инвестиции, зајакнувањето на управувањето со јавните инвестиции треба да биде од особено значење. Според тоа, реформската програма за управување со јавните финансии треба да комбинира задлабочена дијагностика на управувањето со готовина, развој на нови интегрирани информациски системи и подобрување на управувањето со јавните инвестиции.

Мерка 19: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементација се прикажани во Табела 11.

УЈП е во процес на модернизација на нејзините основни деловни процеси и реформската агенда е највисок приоритет на даночната администрација. Во овој поглед, најважна реформа е воспоставувањето на нов Интегриран даночен информациски систем (ИДИС). Наследените системи, кои беа користени, а некои сè уште се користат од страна на УЈП, се ограничени во нивната функционалност и не се еволуирани за да ги задоволат променливите потреби на даночната администрација. Клучната слабост на информацискиот систем УЈП е недостатокот на информации во реално време, како и сигурна и јасна слика за статусот на усогласеноста на даночните обврзници. Дополнително, постојат неколку тековни реформи и иницијативи насочени кон промовирање на доброволното оданочување, подобрување на ефективност на услугите на даночните обврзници и подобрување на деловното опкружување. Овие иницијативи бараат зајакнување на ИТ системите и развој на соодветни функционалности со цел ефективно примена на овие иницијативи.

Во оваа смисла, имплементацијата на новиот даночен систем не треба само да одговори на тековните барања на даночните власти, туку и да ги реши најкритичните прашања и ограничувања на постоечките системи, со што ќе се елиминираат (или намалат) моменталните недостатоци. Новиот интегриран даночен информациски систем (ИДИС) има за цел да ја подобри оперативната ефикасност на функциите на даночната администрација, како и да ги зголеми приходите преку зајакнување на следењето на усогласеноста и подобрување на услугите на даночните обврзници. Исто така борбата против сивата економија е еден од клучните предизвици што ќе се решаваат со дигитализацијата (проекти како Мој ДДВ, е-фактура, е-ПДД, итн.).

Новиот Интегриран даночен информациски систем треба да ги има следните карактеристики: обработка во реално време, транспарентност, услужна ориентираност, континуирана достапност, автоматизација на работењето, е-Администрација, масовна обработка (обработка на податоци), унифициран мониторинг на даночните и други обврски, принципот ЗТ (даночен обврзник; вид на данок; даночен период), управување со односи со клиенти (CRM), дневник на настани и дневник на ревизија (контрола) и управување со ризикот за усогласеност со даночните обврзници. Исто така, Интегрираниот даночен информациски систем ќе ги покрие сите даноци (ПДД, ДДВ и ДДВ) со кои управува УЈП, како и социјалните придонеси.

Како прв чекор кон воведување на нов интегриран информациски систем во УЈП од 1 ноември 2017 година до 31 јануари 2019 година беше имплементиран ИПА 2 Проектот „Развој и реинженеринг на деловните процеси за новиот даночен интегриран ИТ систем“.

Врз основа на дефинираните работни процеси во овој проект, беше предложен иден модел на интегриран даночен ИТ систем на УЈП, кој ќе обезбеди оптимални процеси за наплата, известување, анализа и управување со ризик во согласност со даночната легислатива.

Дефинирани се неколку логички единици: регистрација, управување со поднесување и прием на даночни пријави, проценка, извршување, плаќања, поврат на средства, сметководство, ревизија, правни работи, меѓународна соработка, управување со усогласеност, управување со услуги и размена на податоци со надворешни системи. Секоја од логичките единици се состои од неколку процеси кои ја поддржуваат потребната функционалност. Овој проект исто така ја дефинираше хардверската архитектура на новиот ИТ систем потребна за поддршка на овие работни текови.

Во јануари 2019 година, УЈП усвои ИТ стратегија 2019-2022 година која предвидува примена на модерна информатичка и комуникациска технологија за да обезбеди доверлив и безбеден информациски систем за развој на флексибилна, ефикасна, ефективна и услужна даночна администрација.

Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020-2023 упатува на воведувањето нов Интегриран даночен информациски систем кој ги покрива сите деловни процеси и обезбедува евиденција на податоците во согласност со националните и меѓународните регулативи и стандарди.

Новиот ИДИС се развива како сопствен софтвер (апликација базирана на веб базирана на базата на податоци на Oracle) наместо комерцијално решение (поради буџетски/временски ограничувања и проблеми со одржливоста).

Постојните информациски системи на УЈП (на пример, портал за е-даноци, ДАНИС (тековен даночен информативен систем), Месечна пресметка за интегрирано плаќање -МПИИ) постепено се заменуваат со

нови модули на Интегриран даночен информативен систем и постоечките интерфејси ќе бидат проширени (на пример, КИБС, иден ИФМИС, Царина и многу други).

Спроведени развојни проекти и проекти кои се во тек за воспоставување на Интегрираниот даночен информациски систем се: софтверско решение за Поедноставување на процедурите за пријавување и плаќање персонален данок на физички лица - граѓани и издавање на претходно пополнета Годишна даночна пријава, која е надградена со модули за поднесување Месечна пресметка за интегрирано плаќање -МПИН и персонален данок на доход- даночен биланс (ПДД ДБ), и на тој начин го комплетира модулот кој ги поддржува процесите на даночната постапка поврзана со персоналниот данок на доход. Исто така, во овие рамки се реализираат и следните проекти за воспоставување Интегриран даночен информациски систем:

- Нова матична евиденција- УЈП се ослободува од самостојното водење на регистрите на даночните обврзници во делот на основните податоци што ги презема од регистрационите органи задолжени за тие регистри (Централен регистар - за физички лица и Централен регистар за трговскиот регистар), и се концентрира на креирање регистри на даночни обврзници по видови на даноци.
- Ново даночно сметководство кое ќе овозможи подобро управување со даночниот долг и планирање на јавните приходи.
- Нов интегриран модул е-Даноци во кој покрај модернизирање на начинот на прием на пријавите и другите поднесоци кои даночните обврзници ги доставуваат до УЈП, на таканареченото електронско поштенско сандаче, односно на порталот даночните обврзници ќе можат да превземаат и електронски документи доставени од УЈП.

Со реализацијата на овие проекти од 2019 година почна да се воспоставува основната структура на ИТ системот на УЈП и ќе се заокружи основната структура со замена на модулот за обработка на даночни пријави и други поднесоци и утврдување на даночен долг. За комплетирање на ИТ системот, остануваат модули на информацискиот систем, кои се предвидени да се имплементираат во периодот до 2025 година. Најголем дел од модулите за новиот ИДИС се финансираат со буџетски средства, а остатокот од ИДИС треба да се финансира со заем преку Светска банка. Во делот на УЈП, подготвен е предлог за Компонента 2: Поддршка на даночните реформи на ИТ стратегијата на УЈП и промоција на интегрираниот даночен информациски систем (или ИДИС), кои ги вклучуваат преостанатите проекти/модули за комплетирање на ИТ системот.

Во рамките на дигиталната трансформација на УЈП и воведувањето на Интегриран даночен информациски систем, нагласени се две компоненти:

Компонента 1. Комплетирање на преостанатите модули од ИДИС

За комплетирање на новиот ИТ систем, остануваат модулите на информацискиот систем на УЈП, и тоа:

- Реализација на набавка на софтвер за спроведување на даночна постапка по предмет во 2023 година кој ќе заврши во 2024 година.
- Нови модули за интегриран даночен информациски систем: за е-трговија и е-фактура
- Складиште на податоци, и
- Алатки за деловна интелигенција како компоненти: управување со ризик, усогласеност и донесување одлуки засновани на факти.

а. Планирани активности во 2023 година:

- Реализацијата на набавката на софтверот за спроведување на даночна постапка по предмет, вклучувајќи матична евиденција и даночно книговодство.
- Отпочнување на активности за формирање на Складиште на податоци

б. Планирани активности во 2024 година:

- Продолжување на реализацијата на набавката на софтверот за спроведување на даночна постапка по предмет
- Воспоставување на складиште на податоци и алатки за деловна интелигенција - Data Warehouse и BI

- Воспоставување на нова ИКТ инфраструктура.

в. Планирани активности во 2025 година:

- Употреба на алатки за деловна интелигенција при обработка на пријавите од ДО и за управувањето со ризик и усогласеност.

Компонента 2. Обезбедување безбедност на ИС (Информациски систем) и непречено функционирање на интегрираниот даночен информациски систем

а. Планирани активности во 2023 година

- Продолжување на модернизацијата на ИКТ инфраструктурата;
- Продолжување на активностите за зголемување на безбедноста на системите на УЈП.

б. Планирани активности во 2024 година

- Продолжување на активностите за зголемување на безбедноста на УЈП системите;
- Продолжување на активностите за развој и реструктурирање на ИТ потсистемите на Управата за јавни приходи;
- Започнување со активности за формирање на Центар за закрепнување од катастрофи.

в. Планирани активности во 2025 година

- Зголемување на доверливоста на системите на УЈП;
- Развој и реструктурирање на ИТ потсистемите на УЈП;
- Формирање на Центар за закрепнување од катастрофи.

2. Индикатори за резултати

Индикатор	Почетна вредност (2021)	Посредна цел (2023)	Цел (2025)
Процент на процеси имплементирани во новиот Интегриран даночен информациски систем	N/A	најмалку 90%	најмалку 95%
% од услугите на даночните обврзници кои се дигитализирани	83%	До 95%	до 100%
Број на институции со кои Интегрираниот даночен информациски систем разменува податоци	15	најмалку 25%	најмалку 30%
Процент на податоци пренесени во складиште на податоци	N/A	60%	80%
Процент на успешни тестови за безбедност и безбедност на системот	N/A	50%	100%
Процент на успешни тестови на Центарот за обновување на податоци	N/A	50%	100%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа мерка ги зема предвид и можностите што ги нуди дигитализацијата, новите комуникациски канали и големото зголемување на внатрешните и надворешните извори на податоци, што на крајот ќе овозможи даночната администрација целосно да ги дигитализира услугите кон даночните обврзници и со тоа да им помогне на компаниите да заштедат време и трошоци. Дигиталната трансформација на даночната администрација неизбежно ќе доведе до зголемување на наплатата на даноците, како што се проценува најмалку 10%, како и до намалување на неформалната економија, што им помага на формалните бизниси да ги зголемат своите приходи, автоматизираните одлуки засновани на факти и доброволното усогласување.

4. Проценети трошоци за активностите и изворот на финансирање

Трошоците за спроведување на мерката се проценуваат на 5.000.000 евра.

Во евра	2023	2024	2025
1. Буџетско финансирање*	2.500.000	1.350.000	1.150.000

2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1. од коешто финансирање од ИПА, вклучително и финансирање од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.500.000	1.350.000	1.150.000

* Национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните аспекти, како што се вработувањето, намалувањето на сиромаштијата, родовата еднаквост и пристапот до здравствена заштита

Дигитализацијата на деловните процеси на даночната администрација неминовно ќе доведе до помало финансиско оптоварување на бизнисите, што дополнително може да издвојуваат средства за зголемување на вработеноста, а со тоа и намалување на сиромаштијата. Друго позитивно влијание е родовата еднаквост бидејќи дигитализацијата не фаворизира или дискриминира ниту еден посебен пол.

6. Влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе доведе до подобрување на еколошката одржливост. Дигитализацијата на деловните процеси на даночната администрација ќе има позитивно влијание врз животната средина. Администрацијата без хартија значи помало загадување и во исто време ќе го намали времето и трошоците на новите дигитализирани деловни процеси, со што ќе се заштедат ресурси.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостаток на човечки и институционални капацитети во УЈП, особено во Директоратот за информатичка технологија	Висока	Политика за управување со човечки ресурси, особено во ИТ
Недоволна посветеност и отпор кон промените од страна на вработените во УЈП	Средна	Обезбедена транспарентност и вклучување на што поголем кадар на УЈП во проектите и обуките за вработените
Доцна набавка на хардвер	Средна	Привремено користење на постоечката опрема
Необезбедување законски рамки	Средна	Усогласување со постојното законодавство

5.3 Структурни реформи по области

А) Реформи за справување со трите клучни предизвици:
1. Зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој
Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации
Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд
Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица
Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)
2. Поттикнување зелена транзиција
Мерка 5: Промовирање на обновливи извори на енергија
Мерка 6: Подобрување на енергетската ефикасност
Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ
Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад
3. Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата
Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10
Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги
Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки
Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални стартапови и иновативни мали и средни претпријатија
Мерка 13: Финансиска поддршка на Роми претприемачи
Мерка 14: Воспоставување на менаџмент информациски систем за државна помош
Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа
Мерка 16: Поддршка за развој на иновацискиот еко систем
Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија
Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи
Б) Реформи за справување со други предизвици
Мерка 19: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП

6. Трошоци и финансирање на структурни реформи

Вкупните трошоци за финансирање на мерките на структурните реформи од ПЕР 2023-2025 година изнесуваат 400.030.646 евра за целиот период за кој се поднесува Програмата, односно за 2023-2025 година. Од тој износ, 133.381.645 евра се средства обезбедени од Централен буџет, 7.790.000 евра се средства од Други национални извори на јавни финансии, 99.795.001 евра од ИПА фондови, 2.238.000 евра се обезбедени преку други грантови, 139.826.000 евра се средства кои се обезбедени преку проектни заеми, а за 17.000.000 евра изворот на средства дополнително ќе се одреди. Средствата од Централен буџет во вкупните трошоци за финансирање учествуваат со 33,3%, 1,9% од вкупните средства се обезбедени од Други национални извори на јавни финансии, 24,9% изнесува учеството на средствата обезбедени преку ИПА фондовите, на средства обезбедени преку други грантови отпаѓаат 0,6%, преку проектни заеми обезбедени се 35,0% од вкупните средства, а 4,2% од средствата дополнително ќе се одреди од кој извор ќе се обезбедат.

Во однос на претходната Програма на економски реформи (ПЕР 2022-2024 година), вкупните трошоци за финансирање на мерките на структурни реформи од ПЕР 2023-2025 година се повисоки за 10.545.461 евра, односно 2,7%.

Надлежните институции при предлагање на мерките на структурни реформи, истите треба да ги имаат предвидено и во буџетот.

Највисок износ на средства за реализација на мерките во периодот 2023-2025 година се планирани за мерките кои придонесуваат за поттикнување на зелена транзиција, особено мерката за воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ за која во периодот 2023-2025 година издвоени се вкупно 171.574.956 евра и мерката за воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад (35.475.878 евра). За мерката во насока на зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој, односно мерката за зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица издвоени се 44.906.000 евра. За мерката кога придонесува кон подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата, односно мерката за модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи во анализираниот период планирано е да се издвојат 31.400.000 евра. Мерката за формирање на хибриден фонд за зелени и дигитални стартапови и иновативни мали и средни претпријатија е следна по висина на издвоени средства и за истата планирани се 27.000.000 евра.

Генерално, поголемиот број од мерките во себе содржат активности за донесување на нови закони или измена на постојните законски решенија.

7. Институционални прашања и вклучување на заинтересирани страни

Програмата на економски реформи за 2023-2025 година беше изработена од страна на Работната група за подготовка на Програмата на економски реформи, во која членуваат номинирани координатори на ПЕР од релевантни министерства и институции. Целиот процес е во координација на Министерството за финансии - како Национален координатор. Во подготовката беа вклучени: Кабинетот на Заменик на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација со економските ресори и инвестиции, Народна банка, Канцеларијата на Претседателот на Владата, Министерство за финансии, Министерство за економија, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за образование и наука, Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за информатичко општество и администрација, Министерство за здравство, Министерството за животна средина и просторно планирање, Управата за јавни приходи, Секретаријатот за европски прашања, Фонд за иновации и технолошки развој. Во изработка на Програмата, согласно досегашната пракса, освен членовите на работната група, активно беа вклучени претставници на секторите во институциите одговорни за креирање на политики, како и на буџетските одделенија.

Во процесот на изработка на програмата беа организирани работни состаноци со институциите, обуки и консултации со физичко присуство, како и преку алатките за организирање на виртуелни настани, преку кои се спроведе советодавната мисија на ЕК. Исто така, максимално се користеше електронската

комуникација, се со цел подготовката на ПЕР да се движи во рамки на утврдената временска динамика за негово доставување до ЕК.

На 24 мај 2022 година се одржа Економско – финансискиот дијалог на министерско ниво со ЕУ на кој се усвоија Заедничките заклучоци со препораки, кои претставуваат основа за креирање на реформски мерки за ПЕР 2023-2025.

На 22 јуни 2022 година се одржа Регионален состанок помеѓу ЕУ и земјите од Западен Балкан и Турција, со цел започнување на процесот за подготовка на Програмите на економски реформи 2023-2025 година. На состанокот, меѓу другото, беше презентираан новиот Водич за ПЕР со фокус на трите клучни предизвици кои земјата треба да ги надмине во идниот период, како и поврзување на мерките на структурни реформи со клучните предизвици, целите за одржлив развој, Европскиот Зелен Договор, Дигиталната Агенда на ЕУ и линкот меѓу ИПА 3 програмирањето и ПЕР.

Во периодот јули – декември 2022 година во рамки на регионален проект поддржан од ЕУ⁵² беа одржани повеќе работилници од страна на ЦЕФ, повзани со тимско планирање и развој на институционални капацитети за подобри ПЕР, програмирање на структурни реформи за ПЕР 2023-2025, клучни индикатори на перформанси и размена на добри практики за клучни индикатори на перформанси.

Во август 2022 година Владата ја усвои Информацијата за Економско – финансискиот дијалог помеѓу ЕУ и Западен Балкан и Турција и процесот на подготовка на Програмата на економски реформи 2023-2025 година. Истата ги содржеше Акцискиот план со сите препораки од Заедничките заклучоци од Економско – финансискиот дијалог помеѓу ЕУ и земјите од Западен Балкан и Турција усвоени на 24 мај 2022 година, како и работниот план за изработка на ПЕР 2023 - 2025 година.

Во септември 2022 година, надлежните институции доставија до МФ нацрт на секторска дијагностика и предлог реформски мерки за ПЕР 2023-2025 година.

На 23 и 24 ноември се одржа Интернет Советодавна мисија на ЕК и надлежните институции за предложените реформски мерки за ПЕР 2023-2025, при што во дискусија со институциите се дадоа предлози за подобрување на мерките.

Во декември 2022 година надлежните институции доставија до МФ финално известување за степенот на реализација на активностите од Акцискиот план за спроведување на препораките од Економско-финансискиот дијалог со ЕУ од 24 мај 2022 година.

Во периодот од 15 до 29 декември нацрт ПЕР 2023-2025 година, дел 2 Реализација на препораките од Заедничките заклучоци и дел 5 Структурни реформски мерки, беа објавени на интернет страната на МФ (<https://finance.gov.mk/консултации-со-јавноста-за-нацрт-прог/>) како дел од процесот за консултации со јавноста и истовремено беше доставена електронска покана до заинтересираните страни, вклучително и до Економско-социјалниот Совет, за доставување на мислење и забелешки во однос на мерките. Добиените коментари и предлозите се прикачени во Прилог 3.

Во декември 2022 година беше изработена макроекономската и фискалната рамка на ПЕР 2023-2025.

Во јануари 2023 година ПЕР е доставена со Информација до Владата, со предлог заклучоци да се прифати текстот на ПЕР 2023-2025 и да се задолжи министерот за финансии да ја достави до ЕК.

Програмата беше усвоена од Владата на РСМ на 01.02.2023 година.

⁵² Зајакнување на капацитетите на линиските министерства за оценка на фискалните импликации на структурните реформи, ЕУ регионален проект за земјите од Западен Балкан и Турција

Прилог 1: Преглед на податоци

Табела 1а. Макроекономско сценарио

	ESA	2021	2021	2022	2023	2024	2025
		мл.евра	Стапка на промена				
1. Реален БДП по пазарни цени	B1g	11,287	3,9	2,7	2,9	4,1	5,0
2. БДП по пазарни цени	B1g	11,690	7,6	15,5	10,6	6,5	7,1
Компоненти на реален БДП							
3. Приватна потрошувачка	P3	8	8,1	3,6	2,4	3,4	3,6
4. Јавна потрошувачка	P3	2	-0,4	0,5	0,8	1,0	1,1
5. Инвестиции во основни средства*	P51	3	0,9	14,5	5,1	7,8	8,5
6. Промена во залихите (% од БДП)	P52+P53	:	:	:	:	:	:
7. Извоз на стоки и услуги	P6	7	11,7	8,0	4,5	8,0	8,8
8. Увоз на стоки и услуги	P7	9	11,9	12,0	4,3	7,6	7,8
Придонес во раст на БДП							
9. Финална домашна побарувачка		12,8	5,5	7,2	3,6	5,3	5,8
10. Промена во залихите	P52+P53	:	:	:	:	:	:
11. Нето извоз	B11	-2	-1,6	-4,5	-0,7	-1,2	-0,8

* Податоците се однесуваат на бруто-инвестициите.

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1б. Ценовни движења

		2021	2022	2023	2024	2025
1. БДП дефлатор	%	3,6	12,4	7,5293	2,4	2,0
2. Дефлатор на приватната потрошувачка	%	2,1	13,5	7,1	2,5	2,0
3. НИСР	%	:	:	:	:	:
4. Стапка на инфлација (CPI)	%	3,2	14,3	8,5	2,4	2,0
5. Дефлатор на јавната потрошувачка	%	3,3	11,0	5,5	2,4	2,0
6. Дефлатор на инвестициите	%	15,3	12,0	5,3	1,6	1,7
7. Дефлатор на извозот (стоки и услуги)	%	10,4	11,2	3,6	1,4	1,5
8. Дефлатор на увозот (стоки и услуги)	%	12,3	11,9	3,0	1,4	1,5

Извор: НБРСМ и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1в. Движења на пазарот на труд

	ESA	2020	2021	2022	2023	2024	2025
		ниво	стапка на промена				
1. Население (илјади)			2.067,5	2.061,9	2.055,7	2.049,1	:
2. Население (стапка на раст, во %)			-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-100,0
3. Работоспособно население (илјади, лица) ⁵³			1.695	1.709	1.722	1.738	:
4. Стапка на активност			56,1	56,5	57,0	57,7	:
5. Вработеност, (број на вработени)			801	826	855	888	:
6. Вработеност, работни часови			:	:	:	:	:
7. Вработеност (раст во %)			0,8	3,1	3,5	3,8	:
8. Вработени во јавен сектор (лица)			:	:	:	:	:
9. Вработени во јавен сектор (раст во %)			:	:	:	:	:
10. Стапка на невработеност			15,8	14,4	12,9	11,4	:
11. Продуктивност на трудот ⁵⁴		868,0	3,1	-0,4	-0,6	0,3	:
12. Продуктивност на трудот, работни часови ⁵⁵			:	:	:	:	:
13. Надоместок за вработените	D1		:	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

⁵³Возрасна група 15+

⁵⁴Реален БДП по вработен

⁵⁵Реален БДП по работен час

Табела 1г. Секторски биланс

Процент од БДП	ESA	2021	2022	2023	2024	2025
1. Нето позајмување/задолжување vis-à-vis остаток од светот	B9	2,0	-1,0	0,7	1,2	2,8
од кое:						
- Биланс на добра и услуги		-16,0	-21,9	-19,9	-14,8	-12,9
- Биланс на примарен доход и трансфери		12,9	14,5	14,2	12,7	11,7
- Капитална сметка		5,1	6,4	6,4	3,3	4,0
2. Нето позајмување/задолжување на приватниот сектор	B9/ED P B9	2,9	-1,5	:	:	:
3. Нето позајмување/задолжување на општа влада		-5,4	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9
4. Статистичко отстапување		0,5	0,3	0,0	0,0	0,0

Извор: НБРСМ и Министерство за финансии

Табела 1д. БДП, инвестиции и бруто додадена вредност

	ESA	2021	2022	2023	2024	2025
БДП и инвестиции						
БДП по тековни цени (во милијарди денари)	B1g	720,4	831,7	920,2	980,5	1.050,0
Инвестиции (% од БДП)		32,3	35,9	35,9	36,9	38,1
Раст на бруто додадена вредност, процентуални промени по константни цени						
1. Земјоделство		-5,2	:	:	:	:
2. Индустија (без градежништво)		0,9	:	:	:	:
3. Градежништво		-5,5	:	:	:	:
4. Услуги		7,5	:	:	:	:

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 1г. Движења во надворешниот сектор

млн евра, освен ако не е поинаку наведено	2021	2022	2023	2024	2025
1. Салдо на тековна сметка (% од БДП)	-3,1	-7,4	-5,6	-2,1	-1,2
2. Извоз на добра	6,0	6,9	7,1	7,4	7,6
3. Увоз на добра	8,4	10,6	11,0	10,7	10,8
4. Трговски биланс	-2,4	-3,7	-3,9	-3,3	-3,2
5. Извоз на услуги	1,7	2,2	2,5	2,7	2,8
6. Увоз на услуги	1,2	1,6	1,7	1,8	1,9
7. Услуги нето	0,5	0,6	0,8	0,9	0,9
8. Нето каматни плаќања од странство	:	:	:	:	:
9. Друг нето доход од странство	-0,5	-0,5	-0,6	-0,7	-0,8
10. Тековни трансфери	2,0	2,6	2,8	2,8	2,9
11. од кои од ЕУ:	:	:	:	:	:
12. Салдо на тековна сметка	-0,4	-1,0	-0,9	-0,3	-0,2
13. Салдо на капитална и финансиска сметка	0,6	0,9	1,0	0,5	0,7
14. СДИ, нето	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6
15. Девизни резерви	3,6	:	:	:	:
16. Надворешен долг	9,4	:	:	:	:
16а. од кој: јавен долг	4,7	:	:	:	:
16б. од кој: деноминиран во странска валута	:	:	:	:	:
16в. од кој: достасани отплати	:	:	:	:	:
17. Девизен курс на денарот vis-à-vis еврото (крај на година)	61,6	61,6	:	:	:
18. Девизен курс на денарот vis-à-vis еврото (год. просек)	-0,1	0,0	:	:	:
19. Нето странско штедење (% од БДП)	61,6	61,6	:	:	:
20. Домашно приватно штедење (% од БДП)	-0,1	0,0	:	:	:
21. Домашни приватни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:
22. Домашно јавно штедење (% од БДП)	:	:	:	:	:
23. Домашни јавни инвестиции (% од БДП)	:	:	:	:	:

Извор: НБРСМ

Табела 1е. Индикатори на одржливост

		2018	2019	2020	2021	2022
1. Салдо на тековна сметка	% од БДП	0,2	-3,0	-3,0	-3,1	
2. Нето меѓународна инвестициона позиција	% од БДП	-56,2	-57,3	-64,9	-61,7	:
3. Учество на извозот	% раст	12,3	4,0	1,3	3,3	:
4. Реален ефективен девизен курс	% раст	1,4	-1,7	1,9	1,1	:
5. Номинален трошок на работна сила по единица производ	% раст	6,5	7,0	12,6	1,2	:
6. Тек на кредити на приватен сектор	% од БДП	3,3	2,8	2,4	4,1	:
7. Долг на приватниот сектор	% од БДП	86,8	87,6	94,3	93,9	:
8. Државен долг	% од БДП	40,4	40,4	50,8	52,0	49,5

Извор: НБРСМ и Министерство за финансии

Табела 2а. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2021	2021	2022	2023	2024	2025
		млд. денари	% од БДП				
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори							
1. Општ владин буџет	S13	-39,1	-5,4	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9
2. Буџет на централна власт	S1311	-40,6	-5,6	-4,9	-4,1	-3,3	-2,9
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:	:
4. Буџет на ЕЛС	S1313	-0,6	-0,1	:	:	:	:
5. Буџетски фондови	S1314	2,1	0,3	-0,2	-0,5	-0,1	-0,1
Општа влада (S13)							
6. Вкупни приходи	TR	233,5	32,4	31,8	32,8	32,5	32,4
7. Вкупни расходи	TE	272,6	37,8	36,9	37,4	35,9	35,3
8. Суфицит/ дефицит	EDP,B9	-39,1	-5,4	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9
9. Каматни расходи	EDP,D41	9,1	1,3	1,2	1,4	1,6	1,6
10. Примарно салдо		-30,0	-4,2	-3,9	-3,2	-1,8	-1,3
11. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:	:
Компоненти на приходи							
12. Вкупни даноци (12 = 12a+12b+12c)		137,0	19,0	18,3	19,0	19,2	19,2
12a. Даноци на производство и увоз	D2	101,3	14,1	13,8	14,0	14,1	14,1
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	31,8	4,4	4,1	4,5	4,6	4,6
12c. Даноци на капитал	D91	3,8	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
13. Социјални придонеси	D61	70,6	9,8	9,4	9,6	9,6	9,5
14. Данок на имот	D4	3,7	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
15. Друго (15 = 16-(12+13+14))		22,2	3,1	3,4	3,6	3,2	3,1
16 = 6. Вкупни приходи	TR	233,5	32,4	31,8	32,8	32,5	32,4
р.м.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995)		207,6	28,8	27,8	28,6	28,7	28,7
Издвоени компоненти на расходи							
17. Колективна потрошувачка	P32	78,1	10,8	10,9	10,1	9,7	9,3
18. Вкупни социјални трансфери	D62+D63	121,5	16,9	16,0	15,8	15,4	15,3
18a. Социјални трансфери во натура	P31=D63	:	:	:	:	:	:
18b. Други трансфери	D62	121,5	16,9	16,0	15,8	15,4	15,3
19. = 9. Каматни расходи	EDP,D41	9,1	1,3	1,2	1,4	1,6	1,6
20. Субвенции	D3	33,3	4,6	4,5	3,9	3,1	3,0
21. Инвестиции во основни средства	P51	30,5	4,2	4,4	6,3	6,2	6,2
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21))		:	:	:	:	:	:
23= 7. Вкупни расходи	TE	272,6	37,8	36,9	37,4	35,9	35,3
р.м. надомест на вработените во јавен сектор	D1	49,9	6,9	6,5	6,2	6,0	5,7

Извор: Министерство за финансии

Табела 26. Преглед на Општ владин буџет

	ESA	2021	2022	2023	2024	2025
		милијарди денари				
Суфицит / дефицит (B9) по под сектори						
1. Општ владин буџет	S13	-39,08	-42,74	-42,76	-33,67	-30,97
2. Буџет на централна власт	S1311	-40,56	-41,07	-37,99	-32,32	-30,21
3. Централен буџет	S1312	:	:	:	:	:
4. Буџет на ЕЛС	S1313	-0,58	:	:	:	:
5. Буџетски фондови	S1314	2,07	-1,67	-4,77	-1,35	-0,76
Општа влада (S13)						
6. Вкупни приходи	TR	233,48	264,39	301,44	318,67	340,05
7. Вкупни расходи	TE	272,55	307,13	344,20	352,34	371,02
8. Суфицит / дефицит	EDP,B9	-39,08	-42,74	-42,76	-33,67	-30,97
9. Каматни расходи	EDP,D41	9,12	10,28	12,99	15,70	16,84
10. Примарно салдо		-29,95	-32,46	-29,77	-17,97	-14,13
11. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:
Компоненти на приходи						
12. Вкупни даноци (12 = 12a+12b+12c)		136,97	152,47	175,06	187,81	201,41
12a. Даноци на производство и увоз	D2	101,30	114,55	129,06	138,26	148,53
12b. Тековни даноци на доход и богатство	D5	31,85	33,87	41,80	45,16	48,29
12c. Даноци на капитал	D91	3,82	4,05	4,20	4,40	4,60
13. Социјални придонеси	D61	70,63	78,60	88,09	93,66	99,59
14. Данок на имот	D4	3,72	4,79	5,37	6,11	6,16
15. Друго (15 = 16-(12+13+14))		22,17	28,54	32,92	31,09	32,88
16 = 6. Вкупни приходи	TR	233,48	264,39	301,44	318,67	340,05
p.m.: Даночно оптоварување (D2+D5+D61+D91-D995)		207,60	231,07	263,14	281,47	301,01
Издвоени компоненти на расходи						
17. Колективна потрошувачка	P32	78,11	90,25	92,67	94,90	97,15
18. Вкупни социјални трансфери	D62+D63	121,49	133,01	145,02	151,27	160,14
18a. Социјални трансфери во натура	P31=D63	:	:	:	:	:
18b. Други трансфери	D62	121,49	133,01	145,02	151,27	160,14
19. = 9. Каматни расходи	EDP,D41	9,12	10,28	12,99	15,70	16,84
20. Субвенции	D3	33,31	37,14	35,87	29,96	31,96
21. Инвестиции во основни средства	P51	30,52	36,46	57,65	60,52	64,94
22. Друго (22 = 23-(17+18+19+20+21))		:	:	:	:	:
23.=7. Вкупни расходи	TE	272,55	307,13	344,20	352,34	371,02
p.m. надомест на вработените во јавен сектор	D1	49,86	53,81	56,96	58,42	59,75

Извор: Министерство за финансии

Табела 2в. Дискрециони фискални мерки донесени/најавени согласно Програмата

Мерки	ESA (расходи /приходи)	Датум на усвојување	Фискални импликации (% од БДП – промена од претходната година)				
			2020	2021	2022	2023	2024
Привремени мерки	расходи						
	приходи						
	вкупно						
Непривремени мерки, вкупно ⁵⁶							
Вкупно							

⁵⁶За потребите на оваа табела, привремени мерки се оние дискрециони мерки кои немаат фискални импликации по 2022. За разлика од нив, мерките најавени или донесени за 2020, 2021 или 2022 кои продолжуваат да имаат фискални импликации од 0,1% од БДП или повеќе до најмалку 2023 година, се сметаат за непривремени мерки.

Табела 3. Функционална поделба на расходите на Општа влада

Процент од БДП	COFOG	2021	2022	2023	2024	2025
1. Општи јавни услуги	1	4,3	4,5	4,6	:	:
2. Одбрана	2	1,3	1,5	1,7	:	:
3. Јавен ред и мир	3	2,3	2,2	2,1	:	:
4. Економски политики	4	4,1	4,3	5,4	:	:
5. Заштита на животната средина	5	0,2	0,4	0,3	:	:
6. Комунални услуги и услуги за домување	6	2,4	2,3	2,2	:	:
7. Здравство	7	6,4	5,4	5,1	:	:
8. Рекреативни, културни и религиозни активности	8	0,6	0,6	0,5	:	:
9. Образование	9	3,8	3,7	3,6	:	:
10. Социјална заштита	10	12,5	12,0	11,9	:	:
11. Вкупни расходи (ставка 7 = 23 во табела 2)	TE	37,8	36,9	37,4	35,9	35,3

Извор: Министерство за финансии

Табела 4. Движења на долгот на општа влада

Процент од БДП	ESA	2021	2022	2023	2024	2025
1. Бруто долг		52,0	49,5	51,0	51,8	51,4
2. Промена на стапката на бруто долг		1,2	-2,5	1,5	0,8	-0,3
Придонес кон промена на нивото на бруто долг						
3. Примарно салдо		4,2	3,9	3,2	1,8	1,3
4. Каматни расходи	EDP D.41	1,3	1,2	1,4	1,6	1,6
5. Ефект на реален раст		-1,9	-1,2	-1,3	-2,0	-2,4
6. Ефект на инфлација		-1,7	-5,6	-3,4	-1,1	-1,0
7. Состојба – тек прилагодување		-0,7	-0,8	1,5	0,4	0,1
од кои:						
- Разлики помеѓу кеш и пресметковна основа		:	:	:	:	:
- Нето акумулација на финансиски средства		:	:	:	:	:
од кои:						
- Приватизација		:	:	:	:	:
- Ефекти на вреднување и друго		:	:	:	:	:
p.m. имплицитна каматна стапка на долгот		2,7	2,7	3,2	3,3	3,3
Други релевантни променливи						
8. Ликвидни финансиски средства		:	:	:	:	:
9. Нето финансиски долг (9 = 1 - 8)		:	:	:	:	:

Извор: Министерство за финансии

Табела 5. Циклични движења

Процент од БДП	ESA	2021	2022	2023	2024	2025
1. Реален раст на БДП (%)	B1g	3,9	2,7	2,9	4,1	5,0
2. Суфицит / дефицит на Општ владин буџет*	EDP.B.9	-5,4	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9
3. Каматни расходи	EDP.D.41	1,3	1,2	1,4	1,6	1,6
4. Еднократни и други времени мерки		:	:	:	:	:
5. Потенцијален раст на БДП (%)		2,4	1,6	3,0	3,3	3,6
<i>Придонеси:</i>						
- труд		0,0	1,1	1,1	1,5	2,1
- капитал		0,8	0,8	1,1	1,5	1,5
- вкупна факторска продуктивност		3,1	0,9	0,7	1,1	1,3
6. Производствен јаз		-2,3	-1,3	-1,4	-0,7	0,7
7. Циклична буџетска компонента		-0,8	-0,4	-0,5	-0,2	0,2
8. Циклично прилагодено салдо (2-7)		-4,6	-4,7	-4,2	-3,2	-3,2
9. Циклично прилагодено примарно салдо (8-3)		-3,3	-3,5	-2,7	-1,6	-1,6
10. Структурно салдо (8-4)		:	:	:	:	:

* Податоците се однесуваат на буџетот на централна власт

Извор: Министерство за финансии

Табела 6. Разлики со претходната програма

	2021	2022	2023	2024	2025
1. Раст на БДП (процентни поени)					
Претходна Програма	4,1	4,6	5,2	5,7	:
Нова Програма	3,9	2,7	2,9	4,1	5,0
Разлика	-0,1	-1,9	-2,3	-1,6	:
2. Суфицит / дефицит на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	-6,4	-4,3	-3,4	-2,9	:
Нова Програма	-5,4	-5,1	-4,6	-3,4	-2,9
Разлика	0,9	-0,8	-1,2	-0,5	:
3. Бруто долг на општа влада (% од БДП)					
Претходна Програма	51,9	53,3	53,0	51,7	:
Нова Програма	52,0	49,5	51,0	51,8	51,4
Разлика	0,1	-3,8	-2,0	0,1	:

Извор: Пресметки на Министерството за финансии

Табела 7. Долгорочна одржливост на јавните финансии

% од БДП	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Вкупни расходи	:	34,8	38,9	32,9	32,1	31,0	29,9
Од кои:							
- Расходи поврзани со стареење на населението	:	:	:	:	:	:	:
- Расходи по основ на пензии	:	8,6	10,5	10,2	9,7	8,2	6,0
- Пензии за социјално осигурување	:	:	:	:	:	:	:
- Старосна и предвремена пензија	:	:	:	:	:	:	:
- Други пензии (инвалидитет, др.)	:	:	:	:	:	:	:
- Професионални пензии (ако е во општа влада)	:	:	:	:	:	:	:
- Здравство	:	4,5	6,3	5,4	6,0	6,9	7,8
- Долгорочна нега (оваа ставка претходно беше вклучена во здравство)	:	:	:	:	:	:	:
Образование	:	4,0	3,9	4,3	4,5	4,7	5,0
Други расходи поврзани со стареењето на населението	:	:	:	:	:	:	:
Каматни расходи	:	0,7	1,2	1,0	0,8	0,6	0,4
Вкупни приходи	:	32,4	30,5	31,5	31,2	30,6	29,7
Од кои: приход од имот	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: приходи поврзани со трговија	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: приходи од авторски права, концесии др.	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: од придонеси за пензии (социјални придонеси)	:	6,0	6,9	6,8	6,8	6,8	6,7
Износ на ср-ва за пензии и резерви	:	:	:	:	:	:	:
Од кои: консолидиран износ на ср-ва на ПИОСМ (други ср-ва освен обврски на државата)	:	:	:	:	:	:	:
Претпоставки*							
Раст на продуктивноста на трудот	2,9	2,2	-5,6	3,3	2,8	2,5	2,4
Реален раст на БДП	6,5	3,4	-6,1	5,4	4,0	3,7	3,5
Стапка на активност, мажи	74,8	77,7	76,7	79,0	81,3	83,5	85,3
Стапка на активност, жени	50,4	50,4	54,0	59,8	64,9	70,3	75,6
Стапка на активност, вкупно	62,8	64,2	65,5	69,5	73,2	76,9	80,5
Стапка на невработеност	35,2	32,2	16,6	7,5	5,9	4,5	3,5
Однос меѓу население над 65 год. и вкупно население	11,3	11,7	14,6	19,0	24,1	29,8	37,3

*Податоците за пазарот на трудот се однесуваат за возрасната група 15-64 години.

Извор: ДЗС и пресметки на Министерството за финансии

Табела 7а. Потенцијални обврски (табела за состојбата на гаранциите во % од БДП)

	Мерки	Максимален износ на потенцијални обврски	Процент опфат
Како резултат на мерки поврзани со Ковид-19	Вкупно		
Други потенцијални обврски	Вкупно		
Вкупно			

Извор: Министерство за финансии

Табела 8. Основни претпоставки за надворешното економско окружување во рамки на програмската рамка

		2021	2022	2023	2024	2025
Краткорочна каматна стапка	год. просек	:	:	:	:	:
Долгорочна каматна стапка	год. просек	:	:	:	:	:
USD/EUR девизен курс	год. просек	1,18	1,04	0,98	0,98	:
Номинален ефективен девизен курс	год. просек	:	:	:	:	:
Девизен курс во однос на евро	год. просек	61,63	61,63	:	:	:
Глобален раст на БДП, со исклучок на ЕУ	год. просек	6	3,1	2,9	3,4	:
Стапка на раст на БДП на ЕУ	год. просек	5,4	3,3	0,3	1,6	:
Стапка на раст на релевантни странски пазари	год. просек	:	:	:	:	:
Светски увоз, со исклучок на ЕУ	год. просек	11	4,8	2,5	3,7	:
Цени на нафта (Брент, USD /барел)	год. просек	70,7	101,8	85	78	:

Извор: Европска комисија, Есенски проекции 2022 година

Табела 9а. Социјален семафор

	Извор	2018	2019	2020	2021	2022
Еднакви можности						
1. Стапка на учество на возрасни во учење во последните 12 месеци, возраст 25-64	Евростат	НД	НД	НД	НД	НД
2. Стапка на лица кои рано го напуштаат образованието, возраст 18-24	Евростат	7,1%	7,1%	5,7%	НД	НД
3. Ниво на дигитални вештини кај населението, возраст 16-74	Евростат	НД	32%	НД	34,62%	НД
4. Млади лица (15-24) кои не се вработени и не се вклучени во образование или обука (NEET), возраст 15-29	Евростат	29,8%	24,5%	26,2%	НД	НД
5. Родов јаз во стапката на вработеност, возраст 20-64	Евростат	21,4 п.п.	21,3 п.п.	19,9 п.п.	НД	НД
6. Квантилен сооднос на учеството на расположливиот доход - S80/S20	Евростат	6,16	5,56	5,92	НД	НД
Работни услови						
7. Стапка на вработеност, возраст 20-64	Евростат	56,1%	59,2%	59,1%	НД	НД
8. Стапка на невработеност, возраст 15-74	Евростат	20,8%	17,3%	16,4%	НД	НД
9. Стапка на долгорочна невработеност, возраст 15-74	Евростат	15,5%	13,1%	12,4%	НД	НД
10. Бруто-расположлив доход на домаќинствата на реална основа, по глава на жител	Евростат	НД	НД	НД	НД	НД

Социјална заштита и вклученост						
11. Стапка на лица под ризик од сиромаштија или стапка на социјална исклученост (AROPE)	Евростат	41,1%	39,9%	39,8%	НД	НД
12. Стапка на лица под ризик од сиромаштија или стапка на социјална исклученост (AROPE) на деца (0-17)	Евростат	45,9%	44,0%	46,3%	НД	НД
13. Влијание на социјалните трансфери (освен пензиите) врз намалувањето на сиромаштијата	Евростат	14,79%	14,96%	15,18%	НД	НД
14. Јаз во стапката на вработеност на лицата со попреченост, возраст 20-64	Евростат	НД	НД	НД	НД	НД
15. Стапка на дополнителен трошок за домување	Евростат	10,2%	9,9%	8,5%	НД	НД
16. Деца на возраст до 3 години во формално згрижување	Евростат	8,8%	13,0%	6,30%	НД	НД
17. Лично искажана неисполнета потреба за медицинска нега	Евростат	2,3%	2,5%	1,7%	НД	НД

Табела 96. Други одбрани показатели

	Извор	2018	2019	2020	2021	2022
Други социјални и показатели за здравствена заштита						
1. Трошоци за јавна социјална заштита во % од БДП	МФ	11,5	11,9	2,4	12,7	НД
2. Трошоци за јавна здравствена заштита во % од БДП	МФ	4,9	5,0	6,3	6,6	НД
3. Плаќања на домаќинствата од свој џеб како % од вкупните трошоци за здравствена заштита	Евростат	42,1	40,4	НД	НД	НД
4. Стапка на населението коешто не е опфатено со здравствено осигурување	ФЗО	10	9,7	10,1	НД	НД
5. Сооднос на лекари на 1000 жители	Евростат	6,36	6,47	НД	НД	НД
6. Сооднос на медицински сестри на 1000 жители	Евростат	НД	НД	НД	НД	НД
Животна средина						
7. Вкупни приходи по основ на еколошки такси во однос на вкупните приходи по основ на даноци и социјални придонеси	ДЗС	НД	НД	НД	НД	НД
8. Емисии на стакленички гасови по глава на жител	ДЗС	0,004	0,006	НД	НД	НД
9. Создавање отпад со исклучок на голем минерален отпад	Евростат	458 кг/жит.	НД	437 кг/жит.	НД	НД
Дигитална економија						

10. Стапка на домаќинства кои имаат пристап до интернет од дома	ДЗС	79,3%	81,8%	79,9%	83,7%	НД
11.Учество на вкупното население кое користи интернет (население од 16-74)	ДЗС	79,2%	81,4%	81,4%	86,4%	НД
Енергетика						
12.Зависност од увоз на енергија (%)	Евростат	58395%	58.516	63.300	НД	НД
13.Енергетска интензивност: килограми еквивалент на нафта на 1000 евра БДП	Евростат	302,18 кг/€	321,27 кг/€	307,66 кг/€	НД	НД
14. Учество на обновливи извори на енергија (ОИЕ) во финалната потрошувачка на енергија	Евростат	18179%	16811%	1922%	НД	НД
Транспорт						
15.Густина на железничката мрежа (метри на линија на км ² земјишна површина)	UNECE	26,85	26,85	26,85	26,85	НД
16. Стапка на моторизација (Патнички автомобили на 1000 жители)	Евростат	200	205	207	НД	НД
Земјоделство						
17. Учество во бруто додадена вредност (земјоделство, шумарство и рибарство)	Евростат	9,8%	9,4%	9,8%	9,0%	НД
18. Учество во вработеност (земјоделство, шумарство и рибарство)	ДЗС	15,7%	13,9%	12,0%	11,5%	НД
19. Користено земјоделско земјиште (% од вкупна земјишна површина)	Евростат	49,7%	49,7%	49,7%	49,7%	НД
Индустрија (освен градежништво)						
20. Учество во бруто додадена вредност	Еуростат	21,5%	20,8%	19,7%	19,4%	НД
21. Придонес во вработеност (% од вкупна вработеност)	ДЗС	23,9%	24,1%	23,9%	23,1%	НД
Услуги						
22. Учество во бруто додадена вредност	ДЗС	62,6%	63,3%	64,2%	НД	НД
23. Придонес во вработеност (% од вкупна вработеност)	ДЗС	52,9%	55,0%	57,1%	57,9%	НД
Деловно опкружување						

24. Ранг во Индексот за глобална конкурентност (извор: Светски Економски Форум)	СЕФ	84	82	НД	НД	НД
25.Проценка на учеството на неформалната економија во БДП(во % од БДП)	ММФ	НД	НД	НД	НД	НД
Истражување, развој и иновации						
26.Учество на расходите за истражување и развој во БДП	Евростат	0,36%	0,37%	0,38%	НД	НД
27.Трошоци за истражување и развој – евра по жител	Евростат	18,8€	19,9€	НД	НД	НД
Трговија						
28.Извоз на добра и услуги (во % од БДП)	ДЗС	60,4%	62,4%	57,8%	66,2%	НД
29.Увоз на добра и услуги (во % од БДП)	ДЗС	72,8 %	76,2%	70,5%	82,3%	НД
30.Трговско салдо (во % од БДП)	ДЗС	-12,5%	-13,8%	-12,7%	-16,0%	НД

Табела 10а: Трошоци за структурните реформски мерки (во евра)

Година	Плати	Стоки и услуги	Субвенции и трансфери	Капитални расходи	Вкупно
Мерка 1: Понатамошен развој на системот за квалификации					
Година 2023	5.572.004	0	0	0	5.572.004
Година 2024	5.732.004	0	0	0	5.732.004
Година 2025	5.732.004	0	0	0	5.732.004
Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд					
Година 2023	0	45.000	0	0	45.000
Година 2024	0	0	0	0	0
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица					
Година 2023	0	462.000	14.675.000	900.000	16.037.000
Година 2024	0	621.000	14.048.000	500.000	15.169.000
Година 2025	0	300.000	13.400.000	0	13.700.000
Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)					
Година 2023	0	200.000	26.000	660.000	886.000
Година 2024	3.740.000	402.000	156.000	4.664.500	8.962.500
Година 2025	3.740.000	359.800	286.000	2.467.500	6.853.300
Мерка5: Промовирање обновливи извори на енергија					
Година 2023	0	0	500.000	0	500.000
Година 2024	0	30.000	500.000	0	530.000
Година 2025	0	23.000	500.000	0	523.000
Мерка6: Подобрување на енергетската ефикасност					
Година 2023	0	6.000.000	0	0	6.000.000
Година 2024	0	600.000	0	0	600.000
Година 2025	0	1.020.000	0	0	1.020.000
Мерка7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ⁵⁷					
Година 2023	0	731.000	0	56.460.652	57.191.652
Година 2024	0	926.000	0	56.265.652	57.191.652
Година 2025	0	926.000	0	56.265.652	57.191.652
Мерка8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад					
Година 2023	0	312.699	0	16.764.451	17.077.150
Година 2024	0	223.749	0	8.975.615	9.199.364

⁵⁷Износот вклучува средства за правна рамка, инфраструктура и капацитети

Година 2025	0	223.749	0	8.975.615	9.199.364
Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот					
Година 2023	0	0	0	6.500.000	6.500.000
Година 2024	0	0	0	9.300.000	9.300.000
Година 2025	0	0	0	300.000	300.000
Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги					
Година 2023	0	1.668.000	0	0	1.668.000
Година 2024	0	4.550.000	0	0	4.550.000
Година 2025	0	3.750.000	0	0	3.750.000
Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки					
Година 2023	0	150.000	0	0	150.000
Година 2024	0	0	0	0	0
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални стартап и иновативни мали и средни претпријатија					
Година 2023	0	0	10.000.000	0	10.000.000
Година 2024	0	0	17.000.000	0	17.000.000
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 13: Финансиска поддршка за Роми претприемачи					
Година 2023	0	0	1.980.000	0	1.980.000
Година 2024	0	0	1.980.000	0	1.980.000
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 14: Воспоставување на менаџмент информациски систем за државна помош					
Година 2023	500.000	1.500.000	0	0	2.000.000
Година 2024	1.500.000	0	0	0	1.500.000
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа					
Година 2023	0	180.000	0	0	180.000
Година 2024	0	80.000	0	0	80.000
Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 16: Поддршка за развој на иновациониот еко систем					
Година 2023	100.000	0	400.000	600.000	1.100.000
Година 2024	150.000	0	700.000	850.000	1.700.000
Година 2025	150.000	0	800.000	1.850.000	2.800.000
Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија					
Година 2023	0	1.000.000	0	0	1.000.000
Година 2024	0	1.000.000	0	0	1.000.000

Година 2025	0	0	0	0	0
Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи					
Година 2023	0	1.872.000	0	3.670.000	5.542.000
Година 2024	0	2.554.000	0	22.930.000	25.484.000
Година 2025	0	350.000	0	24.000	374.000
Мерка 19: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП					
Година 2023	0	0	0	2.500.000	2.500.000
Година 2024	0	0	0	1.350.000	1.350.000
Година 2025	0	0	0	1.150.000	1.150.000

Табела 106: Финансирање на структурната реформска мерка (во евра)

Година	Централен буџет	Локални буџети	Други национални извори на јавни финансии	ИПА фондови	Други грантови	Заеми за проекти	Да се одреди	Вкупно
Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации								
Година 2023	4.048.502	0	0	1.523.502	0	0	0	5.572.004
Година 2024	4.208.502	0	0	1.523.502	0	0	0	5.732.004
Година 2025	4.208.502	0	0	1.523.502	0	0	0	5.732.004
Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд								
Година 2023	0	0	0	0	45.000	0	0	45.000
Година 2024	0	0	0	0	0	0	0	0
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица								
Година 2023	13.380.000	0	0	1.100.000	0	1.557.000	0	16.037.000
Година 2024	13.400.000	0	0	1.000.000	0	769.000	0	15.169.000
Година 2025	13.400.000	0	0	300.000	0	0	0	13.700.000
Мерка 4: Подобрвање на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)								
Година 2023	786.000	0	100.000	0	0	0	0	886.000
Година 2024	5.112.500	0	3.850.000	0	0	0	0	8.962.500
Година 2025	3.013.300	0	3.840.000	0	0	0	0	6.853.300
Мерка 5: Промовирање обновливи извори на енергија								
Година 2023	500.000	0	0	0	0	0	0	500.000
Година 2024	500.000	0	0	0	30.000	0	0	530.000
Година 2025	500.000	0	0	0	23.000	0	0	523.000
Мерка 6: Подобрвање на енергетската ефикасност								
Година 2023	150.000	0	0	850.000	0	5.000.000	0	6.000.000
Година 2024	90.000	0	0	510.000	0	0	0	600.000
Година 2025	180.000	0	0	1.020.000	0	0	0	1.200.000
Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ⁵⁸								
Година 2023	10.895.990	0	0	18.895.662	0	27.400.000	0	57.191.652
Година 2024	10.895.990	0	0	18.895.662	0	27.400.000	0	57.191.652
Година 2025	10.895.990	0	0	18.895.662	0	27.400.000	0	57.191.652
Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад								

⁵⁸Износот вклучува средства за правна рамка, инфраструктура и капацитети

Година 2023	3.377.235	0	0	13.699.915	0	0	0	17.077.150
Година 2024	2.195.567	0	0	7.003.797	0	0	0	9.199.364
Година 2025	2.195.567	0	0	7.003.797	0	0	0	9.199.364
Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10								
Година 2023	0	0	0	0	0	6.500.000	0	6.500.000
Година 2024	0	0	0	0	0	9.300.000	0	9.300.000
Година 2025	0	0	0	0	0	300.000	0	300.000
Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги								
Година 2023	368.000	0	0	1.300.000	0	0	0	1.668.000
Година 2024	3.250.000	0	0	1.300.000	0	0	0	4.550.000
Година 2025	3.250.000	0	0	500.000	0	0	0	3.750.000
Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки								
Година 2023	0	0	0	150.000	0	0	0	150.000
Година 2024	0	0	0	0	0	0	0	0
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални стартап и иновативни мали и средни претпријатија								
Година 2023	10.000.000	0	0	0	0	0	0	10.000.000
Година 2024	0	0	0	0	0	0	17.000.000	17.000.000
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 13: Финансиска поддршка за Роми претприемачи								
Година 2023	990.000	0	0	0	990.000	0	0	1.980.000
Година 2024	990.000	0	0	0	990.000	0	0	1.980.000
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 14: Воспоставување на менаџмент информациски систем за државна помош								
Година 2023	0	0	0	0	0	2.000.000	0	2.000.000
Година 2024	0	0	0	0	0	1.500.000	0	1.500.000
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеностна непријавена работа								
Година 2023	0	0	0	100.000	80.000	0	0	180.000
Година 2024	0	0	0	0	80.000	0	0	80.000
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 16: Поддршка за развој на иновациониот еко систем								
Година 2023	1.100.000	0	0	0	0	0	0	1.100.000
Година 2024	1.700.000	0	0	0	0	0	0	1.700.000
Година 2025	2.800.000	0	0	0	0	0	0	2.800.000
Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија								

Година 2023	0	0	0	1.000.000	0	0	0	1.000.000
Година 2024	0	0	0	1.000.000	0	0	0	1.000.000
Година 2025	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи								
Година 2023	0	0	0	0	0	5.542.000	0	5.542.000
Година 2024	0	0	0	350.000	0	25.134.000	0	25.484.000
Година 2025	0	0	0	350.000	0	24.000	0	374.000
Мерка 19: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП								
Година 2023	2.500.000	0	0	0	0	0	0	2.500.000
Година 2024	1.350.000	0	0	0	0	0	0	1.350.000
Година 2025	1.150.000	0	0	0	0	0	0	1.150.000

Табела 11: Известување за реализацијата на структурните реформи од ПЕР 2022-2024

Статус на имплементација: 0=нема имплементација; 1=се подготвува имплементацијата; 2=преземени се првични чекори; 3=имплементацијата е во тек со некои првични резултати; 4=напредна имплементација; 5=целосна имплементација

	Наслов и број на мерката	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Усвојување на нов Закон за стручно образование и обука со засебни области за РЦСОО и дуалното образование	2
	2. Адаптација и реконструкција на 3 РЦСОО	4
	3. Изработка на Стандарди за високообразовни квалификации, пред се за професии од областа на образованието, како што се педагог, психолог, негувател, воспитувач	3
	4. Формирање на последните 3 секторски комисији: за графички дизајн, шумарство и преработка на дрво и за спорт и рекреација	1
	5. Подготвителни активности за евалуација и донесување на подзаконски акт за методологија за евалуација на стандардите за квалификација запишани во Регистарот (период на важност 4 години)	3
	6. Усвојување на едногодишна и четиригодишна програма за работа	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Во соработка со бизнис заедницата, коморите, компаниите, образовните институции, изготвен е нов Закон за стручно образование и обука, кој предвидува посебни поглавја за функционирање на регионалните центри и утврдување на дуалното образование. Министерството за образование и наука паралелно работи на нов Закон за средно образование..	
	2. Почнувајќи од 2021 година, официјално функционираат три регионални центри за стручно образование и обука. Направена е анализа на потребите за обука на вработените во трите центри, а изработени се и стандарди за просторот и опремата за училиштата. Реконструкцијата на Регионалниот СОО центар во Куманово – Киро Бурназ е во согласност со динамиката. Рокот за завршување на реконструкцијата е 27.04.2023 година. Реконструкцијата на Регионалниот центар за стручно образование и обука во Охрид – Ванчо Питошевски напредува. До септември 2022 година процентот на реализација е 15% (13,89%). Финализирањето на оваа реконструкција ќе се пролонгира до втората половина на 2023 година. Реконструкцијата на Регионалниот СОО во Тетово – Моша Пијаде е во процес на добивање дозвола за реконструкција од општината. Бидејќи Законот за стручно образование и обука не е донесен, МОН ги задолжи директорите на 3-те регионални ЦСОО да го следат Концептот за формирање на регионални ЦСОО и да продолжат со подготовката на релевантните официјални документи според Концептот бидејќи содржината на Концептот е веќе целосно рефлектирано во предлог Законот за СОО. Според тоа, 3-те регионални ЦСОО воспоставија нова структура, усвоија органограми и статут следејќи ги функциите предвидени во Концептот за основање на РЦСОО.	
	3. Во 2022 година, Националниот одбор за национална рамка на квалификации го усвои стандардот за наставник во високото образование како прв стандард за високо образование. Во рамките на Твининг проектот ќе се развијат стандарди за високообразовни квалификации и тоа: стандарди за наставници за основно и средно образование, за психолози и педагози и за туризам и угостителство како национален приоритет. Во моментот е во тек процес на формирање работна група со претставници од овие области и искусни професори од соодветните факултети кои ќе	

	<p>придонесат за развој на овие стандарди.</p> <p>4. Во моментот има 6 функционални секторски совети, бидејќи 5 од нив се формирани порано, сега се во постапка за добивање на вториот мандат. Секторските совети за геологија, рударство и металургија, уметност, графички дизајн, шумарство и преработка на дрво и за спорт и рекреација се очекува да се формираат во 2023 година. Номинирањето на соодветните кандидати за секторските совети е многу чувствителна процедура бидејќи лицето номинирано од засегнатата страна треба да ги има важните надлежности во согласност со надлежностите на Секторските совети наведени во Законот за НПК.</p> <p>5. Евалуацијата на 39 квалификациски стандарди што беше планирана за 2022 година како редовен процес за секои 4 години се одложува поради подготвителни активности за изработка на Методологијата за евалуација која се планира да се реализира во рамките на активностите на Твининг проектот. Во координација со сите релевантни чинители ќе се развие методологија за евалуација на квалификациските стандарди на редовна основа со цел да се биде во тек со најновите иновации и технологии.</p> <p>6. Националниот совет за високо образование, и научно-истражувачка дејност во текот на јули ја усвои едногодишната програма за 2023 година. Четиригодишната програма за работа беше усвоена во декември 2021 година. http://www.nacionalensovetzavoinid.com.mk/</p> <p>Краток преглед на преземените активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Објавен е правилник за стандарди и процедури за надворешна евалуација и самоевалуација. • Подготвен список на електронски бази на научни списанија со цел професорите и универзитетите да имаат пристап до нив. • Правилник за нормативите и стандардите за основање на високообразовни установи и за вршење на високообразовната дејност. • Правилник за нормативите и стандардите за основање научни институти и за вршење на научноистражувачка дејност. • Предлог – уредба за мерки и критериуми за стимулирање на талентирани ученици • Изработка на Предлог - уредба за определување на научно-истражувачките области на трето ниво (области), како додаток на веќе развиените две нивоа на Меѓународната фрискати класификација. Подготовка на Предлогот за усогласување со Националната класификација на занимања според додавањето на двете нивоа на Меѓународната фрискати класификација. Во тек е и изработка на Правилникот за содржината на студиските програми, на него работи комисија формирана од Советот. <p>Со цел да се поддржи инклузивноста во образованието, постојните државни основни училишта се трансформираат во основни училишта со ресурсни центри, а постоечките посебни паралелки во основните училишта (вкупно во 23 училишта) продолжуваат да работат како центри за поддршка на учениците со попреченост. Постапката за финализирање на процесот на трансформација на посебните основни училишта во училишта со ресурсни центри е во тек и е во согласност со Законот за основно образование.</p> <p>Како поддршка на новиот Концепт за основно образование, дигитализирани се материјалите за учење за IV одделение за учебната 2021/2022 година. Создадените содржини беа поставени на платформата за е-библиотека, но истовремено беа испечатени и дистрибуирани вкупно 25.264 учебници. Со дигитализацијата на наставните содржини беа опфатени предметите: мајчин јазик (македонски, албански, турски, српски и босански), историја и општество, математика и природни науки. Покрај тоа, беа изработени придружни материјали како што се видеа, анимации и квизови. Овој процес се заснова на анализа на постојните ресурси во училиштата, по што беа доставени вкупно 39 паметни табли до одредени општини. Дополнително, набавени се и 10.000 таблети за ученици кои немаат сопствен електронски уред. Дел од овие таблети се планира да им бидат доставени на ученици од 4-то и 5-то одделение кои се корисници на образовен додаток, односно спаѓаат во обесправени социјални категории.</p> <p>Согласно Законот за високо образование, Националниот совет за високо образование и научно истражувачка дејност е конституиран и започна со работа во јуни 2021 година. На предлог на Одборот за евалуација на високото образование и во согласност со министерот за образование и наука,</p>
--	---

	<p>Националниот совет за високо образование и научно истражувачка дејност создаде Правилник за стандардите и процедурите за надворешна евалуација и самоевалуација, подготви основи на трудови за кои Министерството надлежно за високото образование обезбедува пристап на наставниците и соработниците избрани на државните универзитети. Утврден е и списокот на релевантни домашни и меѓународни настани, на кои се разгледуваат уметнички изведби во акредитацијата на менторите и области во кои преводите на капиталните дела ќе се сметаат како референтни научни публикации. Националниот совет подготви Правилник за нормативите и стандардите за основање на високообразовни установи и за вршење на високообразовната дејност, додека подготовката на Правилник за нормативите и стандардите за основање научни институти и за вршење на научноистражувачката дејност е во завршна фаза. Советот подготвува и Предлог - уредба за мерки и критериуми за стимулирање талентирани студенти и за стипендирање студенти кои постигнуваат натпросечни резултати во студирањето. Во тек е подготовка на Предлог - уредба за утврдување на научно-истражувачките области од третото ниво (области), како дополнување на двете нивоа на Меѓународната франска класификација и предлози за усогласување со Националната класификација на занимања според додавањето на двете нивоа на меѓународната класификација Frascati. Во тек е и изработка на Правилник за содржината на студиските програми согласно Законот за високо образование. Во рамките на активностите на Твининг проектот „Понатамошна поддршка за имплементација на Националната рамка на квалификации со референтен број МК ИПА 17 СО 01 21 развиен е Прирачник за практичари во сите високо образовни институции и институции за средно стручно образование и обука за соодветните теми и прашања. Ќе ги вклучи практичните насоки и препораки, како и инструментите за имплементација и развој на внатрешните и надворешните мерки за обезбедување на квалитет во согласност со целите на политиката, и барањата на НРК, ENEA-QF, ECVET, ECTS, EQAVET, најновите случувања во Болоњскиот процес.</p>	
	Мерка 2: Зголемување на флексибилноста на пазарот на труд	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	1. Активности за промовирање на законските измени на трудовото право, насочени кон зголемување на флексибилноста на пазарот на труд (нетипични форми на договори за вработување, повторливи сезонски работи, работа на далечина, работа од дома итн.). Организирање на тркалезни маси, трибини и сл.	1
	2. Донесување нов Закон за работните односи и подготовка на подзаконски акти согласно новиот Закон	2
	3. Организирање на едукација, обуки/семинари за примена на новите законски одредби (за трудови инспектори, социјални партнери и сл.)	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Оваа активност ќе се спроведе по донесување на Законот за работните односи. Консултациите спроведени во фазата на подготовка на нацрт-текстот на новиот Закон за работните односи овозможува промовирање на измените насочени кон зголемување на флексибилноста на пазарот на трудот. 2. Подготвен е предлог на Закон за работните односи и во тек се консултации со засегнатите страни 3. Оваа активност ќе се спроведе по донесување на Законот за работните односи Со цел подобрување на вработеноста, во континуитет се спроведува Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот. Во 2022 година, беа опфатени околу 14,700 лица и издвоен буџет од приближно 30 милиони евра, што претставуваше зголемување од 20% во однос на 2021 година. Оперативниот план за 2022 година се фокусираше на програми и мерки приспособени на потребите на најранливите категории невработени лица и опфаќаше активни мерки на пазарот на трудот со цел поттикнување и поддржување на создавањето работни места и зголемување на вработливоста на невработените, особено на невработените млади, долгорочно невработените, корисниците на социјална помош, Ромите итн.	

	Започната е подготовката на Оперативниот план за 2023 година, со планиран буџет од околу 32 милиони евра.	
	Мерка 3: Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Компонента I. Вклучување на лицата од ранливи групи преку активација		
Планирани активности за 2022 година	1. Мониторинг и евалуација на активностите за активација на корисниците на минимална гарантирана помош на пазарот на трудот	5
	2. Разработка на одредби во Законот за вработување и осигурување од невработеност кои овозможуваат обезбедување услуги за поддржано вработување од различни даватели на услуги	5
	3. Подготовка на Закон за социјални претпријатија и обезбедување финансиска и техничка поддршка за социјалните претпријатија кои се фокусираат на подобрување на можностите за вработување за ранливото население, вклучително и лицата со попреченост	4
	4. Разработка на нов модел за вработување на лицата со попреченост со цел поголема вклученост на лицата со попреченост на отворениот пазар на труд	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Подготвена е Студијата за влијанието на социјалните бенефиции врз активацијата на ранливите групи на пазарот на трудот. Предвидени се краткорочни и долгорочни решенија за надминување на институционалните и системските предизвици за ефикасна активација на корисниците на ГМП.	
	2. Подготвен е нацрт на предлог на Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност (Законот за уредување на пазарот на трудот), во кој се предвидени одредби кои овозможуваат обезбедување услуги за поддржано вработување од различни даватели на услуги. Завршување на процесот на консултации и донесување на Законот е планирано за 2023 г.	
	3. Со цел понатамошно подобрување на правната рамка за социјално претприемништво, Работна група формирана од Министерството за труд и социјална политика со техничка поддршка на проектот „Поддршка на социјалните претпријатија“ финансиран од ЕУ подготвува предлог Закон за социјални претпријатија. Во финална фаза е изготвувањето на нацрт текст на Законот за социјални претпријатија, а консултациите релевантните заинтересирани страни ќе се реализираат во првата половина од 2023 година, по што ќе следи негово усвојување. Од основањето на Центарот за социјални претпријатија (ноември 2021) обезбедена е поддршка (менторство, практиканство, обуки, советувања и сл) на околу 300 припадници од невладин сектор и од други ентитети што се идентификуваат како социјални претпријатија. Со експертска поддршка се спроведува програма за обука и градење на капацитетите на регионалните центри за поддршка на социјални претпријатија и Центарот на социјални претпријатија, како и на решение за одржливост на воспоставената структура. Во функција на подобрување на пристапот до финансирање за социјалните претприемачи, Фондот за иновации и технолошки развој за прв пат додели грантови за поттикнување на социјалното претприемништво. Покрај тоа, во рамки на двата проекти финансирани од ЕУ во јули и август 2022 беа објавени повици за обезбедување на неповратна финансиска поддршка на организациите што делуваат како социјални претпријатија.	
	4. Подготвен е документ во кој е разработен нов модел за вработување на лицата со попреченост на отворениот пазар на труд, како и квантитативна анализа за моделот со фискални импликации. Врз основа на развиениот модел подготвен е нацрт на Закон за вработување и професионална рехабилитација на лицата со попреченост. Јавните расправи за предлог законот ќе започнат во последниот квартал на 2022 година, додека неговото усвојување се очекува во 2023 година.	
Компонента II. Подобрување на достапноста на квалитетни социјални услуги		
Планирани активности за 2022	1. Обезбедување финансиска и техничка поддршка за понатамошен развој и диверзификација на социјалните услуги во локалните заедници низ целата земја	4

година	2. Развој на нов софтвер што ги интегрира паричните надоместоци и услугите од областа на социјалната заштита	3
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	<p>1. Во септември 2022, согласно Законот за социјална заштита има 69 лиценцирани даватели на социјални услуги (споредено со 20 даватели во 2020) во Скопје и други општини во земјата, кои обезбедуваат услуги за околу 3.200 корисници. Дел од нововоставените услуги беа финансирани со заем на Светската банка за развој на социјални услуги.</p> <p>Во 2022 беше објавен и нов јавен повик до општините за доделување на грантови за развој на нови социјални услуги преку споменатиот заем на Светска банка, а врз основа на потребите на граѓаните утврдени во локалните акциски планови за унапредување на социјалната заштита.</p> <p>2. Се спроведе тендерска постапка и се избра изведувач на новото софтверско решение.</p> <p>Младинската гаранција продолжи да се спроведува, а со теренските активности кои беа спроведени во партнерство со младинските организации, особено беа насочени младите, членови на семејства корисници на ГМП. Помеѓу април и јули 2022 година, 4.475 лица биле регистрирани во системот под гаранција за млади, од кои 52% биле жени, 6,6% Роми, 72% млади лица под 24 години. Од вкупниот број на лица кои влегле во гаранција за млади, 1.955 лица или 44% имале успешно излегување од програмата во период од 4 месеци (1.725 лица се вработиле, а 230 лица биле вклучени во една од активните мерки за вработување насочени кон зголемување на вработливоста).</p> <p>Дополнително, со цел да се намали социјалната исклученост кај одредени категории на лица, продолжи развојот на социјалните услуги според потребите на корисниците и според локалните околности, што значи обезбедување квалитетни и иновативни социјални услуги достапни во местото на живеење на корисникот, со цел да се спречи институционализацијата и социјалната исклученост.</p> <p>Во моментот, согласно Законот за социјална заштита, лиценцирани се 69 даватели на социјални услуги, наспроти 20 даватели во 2020 година, кои даваат услуги на околу 3.200 корисници. Најголем дел од новите услуги се услуги во домот, главно за стари лица, но и лична асистенција за лица со попреченост. Овој број се очекува да се зголеми, со покривање на лиценцирани даватели на услуги од сите категории, со што ќе се зголеми покриеноста на корисниците со пристап до потребните услуги во нивната заедница.</p>	
	Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	<p>1.Формирање на национално тело за имплементација на реформите на ПЗЗ</p> <p>2. Изготвување на протоколи: - за избраните лекари од примарната здравствена заштита за петте најчести незаразни заболувања (дијабет, астма, ХОББ, хипертензија, хипотиреоза), -за избраните лекари гинекологија за предпородилна грижа , рак на грлото на матката, семејно планирање, - за избраните лекари педијатри за: превенција на дебелина кај деца, деформитети на 'рбетен столб.</p> <p>3.Изготвување на шифрарник за интервенции кои може да ги пружаат избраните лекари;</p> <p>4.Обезбедување на специјализација по семејна медицина за најмалку 20 лекари кои веќе работат како избрани лекари</p> <p>5.Измена и дополна на релевантна законска регулатива и подзаконски акти</p> <p>6. Надградба на софтверски модули во системот на Мој термин за шифрарник на интервенции, протоколи и обрасци кои треба да ги пополнуваат избраните лекари при пружање на здравствените услуги</p> <p>7.Спроведување на јавна кампања со цел запознавање на населението со новините во ПЗЗ</p> <p>8. Опременување на одинациите на најмалку 300 од избраните лекари специјалисти по семејна медицина со - сет за витални знаци (отоскоп, риноскоп,офталмоскоп, апарат за крвен притисок, стетоскоп), ЕКГ и инхалатор</p>	0

Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Активностите се одложени за 2023 година.	
	Мерка 5: Промовирање на обновливи извори на енергија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Подготовка на Акциски план за биогорива	1
	2. Подготовка на подзаконски акти од Законот за биогорива	1
	3. Детална анализа за подобрување на правната рамка за просумерите и усогласување со упатствата на Секретаријатот на Енергетската заедница (СЕЗ)	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	<p>1-2. Акцискиот план за биогорива и подзаконските акти од Законот за биогорива не беа изготвени поради неусвојување на Законот за биогорива. Предлог-законот за биогорива ќе се ревидира за да биде усогласен со одредбите од Директивата за обновливи извори на енергија 2018/2001</p> <p>3. Изготвена е анализа за подобрување на правната рамка за просумерите и Министерството за економија во јуни 2022 година донесе Измени и дополнувања на Правилникот за обновливи извори на енергија („Службен весник“ бр. 138/22). Измените овозможуваат секое домаќинство, мал потрошувач и буџетски корисник/корисник на единицата да склучи договор за набавка и испорака на вишокот произведена електрична енергија со кој било снабдувач со електрична енергија, вклучително и универзалниот снабдувач.</p> <p>Исто така, со измените се овозможува производителите да постават ФВ постројка со поголема инсталирана моќност за целосно да ја задоволат својата потрошувачка, што го прави целиот концепт попривлечен за одредени категории субјекти.</p> <p>Затоа, наместо досегашните 4kW, се усвојува инсталираната моќност на ФВ постројката да не биде поголема од 6kW, за домаќинствата и наместо досегашните 20kW, и се усвојува инсталираната моќност на ФВ постројката да не биде поголема од 30kW, за мал потрошувач, буџетски корисник и корисник на единица.</p>	
	Мерка 6: Подобрување на енергетската ефикасност	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Донесување измени на Законот за енергетска ефикасност или Законот за формирање на РБСМ за изработка на ФЕЕ (во зависност од резултатите од анализата)	2
	2. Подготовка на Инвентар за енергетски карактеристики на јавните објекти на територијата на Република Северна Македонија	3
	3. Подготовка на типологија на објекти потребна за донесување на Стратегијата за реконструкција на згради до 2030 година	4
	4. Издавање лиценци и овластувања за енергетска контрола кај големите трговци и згради	3
	5. Подготовка на останатите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност	3
Опис на	1. Во подготовка се измените на Законот за енергетска ефикасност	

имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	2.Фаза на избор на консултанти кои ќе работат на Инвентар	
	3.Анализа на податоците од последниот попис и првите резултати од типологијата се очекуваат до крајот на 2023	
	4.Воспоставување на процес за обуки и испити по донесување на правилниците	
	5.Осатанатите Правилници се во фаза на подготовка	
	Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Тендерска постапка и започнување на проектот за подобрена имплементација на Директивата на ЕУ за поплави преку усогласување на националното законодавство и подготовка на планови за управување со ризик од поплави	1
	2. Тендерска постапка и започнување на активности за изработка и имплементација на планови за управување со речни сливови за сите речни сливови (река Вардар, Црн Дрим, Струмица) според Рамковната директива за води со имплементација на мерки	
	3. Тендерска постапка за набавка и набавка на специфична опрема за информациски систем за следење на водите	
	4. Тендерска постапка и отпочнување на имплементација на проектните активности за техничка ревизија на постојните системи за собирање на отпадните води и пречистителни станици во Северна Македонија и подготовка на потребната документација за набавка на водоводна опрема за општините Радовиш, Кичево, Струмица, Прилеп, Берово, Куманово, Битола и Тетово	
	5. Тендерска постапка и започнување со реализација на проектните активности за натамошна поддршка во спроведувањето на реформите во секторот води	
	6. Продолжување на активностите за подобрување на инфраструктурата за собирање отпадни води во Град Скопје	
	7. Потпишување договор и отпочнување со реализација на проектот за рехабилитација и проширување на канализационата мрежа во општина Кичево (104 km мрежа, приклучени 4630 нови домаќинства)	
	8. Спроведување на тендерска постапка и отпочнување со реализација на проектот за изградба на пречистителна станица за отпадни води и проширување на канализационата мрежа во општина Битола (капацитет 112.474 е.ж. и 375 m доградба до постојната колекторска канализација) и (9 km нова + 13 km реконструирани)	
	9. Спроведување на тендерска постапка и отпочнување со реализација на проектот за изградба на ПСОВ (капацитет 95 152 е.ж.) и изградба на канализациона мрежа во општина Тетово (19 km главна колекторска канализација + 32,4 km секундарна отпадна канализација)	
	10. Спроведување на тендерска постапка и започнување со реализација на проектот за изградба на ПСОВ за Град Скопје (Проектирање и изградба на Централна ПСОВ за 625.000 е.ж. до 2035 година)	
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Активностите предвидуваат завршување на тендерска постапка и започнување со имплементација. За горенаведените активности тендерските постапки не се завршени поради повторување на постапката, измена на документацијата и слично. Се очекува во текот на 2023 да завршат тендерските постапки и да се склучат договори.	
	Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад	Фаза на

		имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Продолжување на активностите за затворање на неусогласените депонии и депонии во Источниот и Североисточниот регион	3
	2. Започнување на проектот за поддршка на имплементацијата на Регионалниот систем за управување со отпад во Источниот и Североисточниот регион	1
	3. Потпишување на договор за подготовка и ревизија на Националните плански документи за управување со отпад	1
	4. Потпишување на договорот и отпочнување со имплементација на Твининг договор за поддршка во спроведувањето на законодавството за управување со отпад и шемата за проширена одговорност на производителот	5
	5. Започнување на активности за изградба на претоварните станици и регионалната депонија за источниот и североисточниот регион	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Во однос на Источниот регион, активностите течат, во насока на затворање на депонии и, онаму каде недостасуваат, изработка на урбанистички планови. За Североисточниот регион, тендерската постапка се повторува за избор на нов изведувач, бидејќи претходниот се откажа.	
	2. Тендерската постапка е во тек, се очекува склучување на договор во 2023 година.	
	3. Тендерската постапка е во тек, се очекува склучување на договор во 2023 година.	
	4. Договорот е потпишан кон крајот на ноември 2022 година и проектот започна со имплементација.	
	5. Тендерската постапка е во тек, се очекува склучување на договор во 2023 година. (поврзано со втората активност погоре)	
	Мерка 9: Зголемување на конкурентноста на пазарот на електрична енергија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Измена и одобрување на новиот Проектен патоказ за завршување на процесот во 2022 година	5
	2. Изготвување и одобрување на ПДВН (Пазарен дизајн на високо ниво), (поврзување на пазарот на електрична енергија помеѓу земјите членки на ЕУ и надвор од ЕУ)	5
	3. Целосно усвојување на САСМ Регулативата во Северна Македонија	4
	4. Правила за тргување со електрична енергија на организиран пазар на електрична енергија	5
	5. Изготвување и поднесување измени на процедурите на СПДО за вклучување на БГ-МКД граница на електрична енергија	4
	6. Подготовка на материјали за обука и активности за обука на членовите	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. MEMO се приклучи на SDAC (Спојување за еден ден однапред) како член набљудувач. Полноправното членство е еден од предусловите за успешно спојување со пазар управуван од земја членка на Европската унија. Тесно поврзано со целосното усвојување на САСМ во Република Северна Македонија.	
	2. Подготвен е предлог-закон за изменување и дополнување на Законот за енергетика и е прифатен во Собранието. Мерката претставува зголемување на конкурентноста на пазарот на електрична енергија, бидејќи подразбира спојување на пазарите на електрична енергија еден ден однапред меѓу МК и БГ. Во моментот сите процедури за оваа мерка се завршени и е започнат онлајн тест периодот. Тендерот за набавка на софтверот потребен за да функционира споката е завршен и инсталиран во пазарниот оператор MEMO. Пробниот период на работа е во тек. Поради потешкотии во примената на регулативата САСМ помеѓу земја членка на ЕУ и земја која не е членка, MEMO се приклучи на	

	SDAC (Спојување еден ден однапред) како членка набљудувач. Затоа, овој пробен период може да трае се додека не се најде решение на државно ниво за регулирање на данокот на промет. Направена е измена на Законот за енергетика, кој беше усвоен во Собранието, се изготвија пазарните правила за организиран пазар, процесот на обука е во тек, но додека не се најде решение за претходно наведеното, режимот на работа ќе биде пробен период. После тоа ќе има редовен режим на работа меѓу двете берзи за електрична енергија, кога се очекува поголем и понепречен проток на енергија меѓу двете земји. Тоа се очекува да се случи во секој момент, но најдоцна до пролетта 2023 година.	
	Мерка 10: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Завршување на националната Стратегија за ИТС	4
	2. Избор на изведувач и надзор на спроведувањето на ИТС. Оценетото времетраење на договорите е 12 месеци за спроведување на ИТС и 18 месеци за надзор	1
	3. Започнување со инсталирање и надзорни активности	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1.Избран е консултант за изработка на ИТС стратегијата кој започна со работа во април 2022 год. Првата нацрт верзија се очекува до февруари 2023 година.	
	2. Избор на изведувач и надзорен инженер се очекува во K1-K2 од 2023 година. Потпишување на договорите се очекува во K2-K3 од 2023 година.	
	3.Очекуван почеток на инсталирањето е во K2-K3 од 2023 година.	
	Мерка 11: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Деловна анализа на процесите на испорака на услуги	4
	2. Мапирање на потребните регистри за давање на специфични услуги	5
	3. Градење на капацитети за ре-инженеринг на процеси	N/A
	4. Техничка спецификација на потребната опрема за испорака на решението	4
	5. Изработка на методологија за мерење на испорака на е-услуги, вклучувајќи и пилотирање	5
	6. Изработка и поставување на Регистар на регистри	4
	7. Ре-инженеринг на процеси	4
	8. Развој и поставување на нови е-услуги на Порталот	3
	9. Интеграција на постоечки е-услуги на Порталот	
Опис на имплементација и образложение	1. Деловните анализи се во процес и се интегрален дел од процесот на испорака на услуги. Деловните анализи се завршени за дел од планираните услуги и преставува континуирана активност.	
	2. Завршено е мапирањето на регистрите за планираните 135 е-услуги.	

доколку е делумна или нема имплементација	3. Оваа активност не е добро специфицирана, затоа не може да се измери.		
	4. Техничката спецификација се состои од два дела. Првиот дел, кој покрива 80% од опремата е финансиран од ДЕУ и тоа е завршено. Јавните набавки од владините институции ќе се реализираат во 2023 година.		
	5. Развиена е Методологија за мерење на испораката на е-услуги вклучително и пилотирање.		
	6. Регистарот на регистри е развиен, но неговата употреба од страна на владините институции ќе започне во 2023 година.		
	7. Реинженерингот на процесите е составен дел од процесот на развој на е-услуги. Тоа е континуирана активност.		
	8. Во рамки на IPA2017: Enhancing eGovernment проектот, планиран е развој на 135 нови услуги за граѓаните и бизнисите. Развојот на овие услуги е во тек и истите се планира да бидат готови до завршувањето на проектот, во август 2023.		
	9.		
	Мерка 12: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки		Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	Планирани активности за 2022 година	1. Проценка на правната, институционалната и оперативната рамка за парафискални давачки во Република Северна Македонија	5
2. Проценка за најдобрите ЕУ или регионални практики за воспоставување правна, техничка и организациска рамка за да се обезбеди транспарентност и предвидливост на парафискалните трошоци		5	
3. Изработка на студија за рационализација на парафискалните давачки која ќе ги вклучи фискалните импликации од ваквата активност, земајќи го предвид процесот на дигитализација и да се направи проценка на списокот од 377 парафискални давачки – правна основа, фискални импликации и можност за дигитализација		3	
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1.Проценка на правната, институционалната и оперативната рамка за парафискални давачки во Република Северна Македонија е завршена		
	2.Проценка за најдобрите ЕУ или регионални практики за воспоставување правна, техничка и организациска рамка за да се обезбеди транспарентност и предвидливост на парафискалните трошоци е завршена		
	3.Завршен е предлогот за воспоставување правна, техничка и организациска рамка за парафискални давачки. Оваа активност заедно со развивање методологија за рационализација на парафискалните давачки ја заменува студијата за рационализација на парафискалните давачки. Консултантите во моментот работат на методологијата која ќе биде клучниот документ според кој ќе се оптимизираат пилот 50-100 давачки.		
Мерка 13: Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија		Фаза на имплементација на реформите (1-5)	
Планирани активности за 2022 година	1. Избор на приватна компанија за управување со Фондот (Управител на фондот), во процес од две фази	0	
	2. Формирање и операционализација на Фондот	0	
	3. Побудување интерес и подобрување на инвестициската подготвеност на пазарот и почеток со инвестиции	0	
Опис на имплементација и образложение	1. Планираните активности за 2022 година не се завршени. Владата се уште ги разгледува можностите за формирање на Фондот и начините за негово финансирање. Штом Владата ќе донесе конечна одлука, Фондот може да се вклучи во понатамошни чекори во областите од негов интерес и поддршка.		

доколку е делумна или нема имплементација	2. Не се обезбедени средства од централниот буџет на ФИТД за активности во насока на формирање на Хибриден фонд во 2022 година. 3. Не е спроведена.	
	Мерка 14: Финансиска поддршка на Роми претприемачи	
Планирани активности за 2022 година	1. Поставување на основна инфраструктура, услови и оперативни правила за спроведување на мерката	Фаза на имплементација на реформите (1-5) 5
	2. Подготовка на оперативни насоки за спроведување на Мерката и воспоставување на проектна администрација	5
	3. Мапирање на неформални вработени и регистрирани бизниси предводени од Роми заинтересирани да аплицираат за поддршка	5
	4. Отворен повик, евалуација и избор на апликанти	3
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Овие мерки веќе се планираат во рамки на Оперативниот план за активни програми за вработување и мерки во мерката самовработување, огласот за кредитирање во рамките на Агенцијата за вработување е отворен цела година, додека мерките се спроведуваат преку Македонската развојна банка, кои што можат да ги користат и ромските претприемачи. REDI исто така воспостави основно искуство со штедилницата (Хоризонти) во поддршката на претприемништвото.	
	2. Оперативни насоки за спроведување на мерките и воспоставување проектна администрација постојат во рамките на истите програми и на ниво на институции и на ниво на REDI	
	3. REDI имаат извештај за мапирање од терен за неформални вработени и регистрирани бизниси предводени од Роми заинтересирани да аплицираат за поддршка (најмалку 1000 луѓе имаат намера да бидат дел од овие заеднички мерки)	
	4. Процесот на евалуација мора да биде под целната квота, а оваа квота не е постигната.	
	Мерка 15: Воспоставување на информациски систем за управување со државната помош	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Развивање на системската рамка за информациски систем за управување со државната помош (институционални, барања за ИКТ и во хардвер и во софтвер)	0
	2. Развивање на инвентар на програми и шеми за државна помош (од сите видови според регулаторната рамка за државна помош)	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Во јануари 2023 година потпишан е договор со кој се обезбедени финансиски средства за спроведување на Проектот за градење на ефективни, транспарентни и отчетни институции за управување со јавните финансии. Во рамки на проектот, дел од активностите се предвидени за развој на Информацискиот систем за управување со државната помош, кој ќе се користи од страна на сите даватели на државна помош, за подобрување на институционалните капацитети за ефективно управување со државната помош и за зголемување на интерната и надворешна транспарентност и отчетност за следење и оценка на државната помош. (Проектот ги опфаќа и Интегрираниот информациски систем за финансиско управување, како и Интегрираниот даночен информациски систем)	
	Мерка 16: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека	Фаза на

	постои непријавена работа	имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Заокружување на моделот и механизмот коишто промовираат формално вработување во избрани сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа	4
	2. Вршење на трошочно-ефикасна анализа од имплементацијата на предложениот модел и развивање на правна рамка, институционални и административни механизми за имплементација	4
	3. Спроведување на подготвителни активности за имплементација на договорениот модел, вклучувајќи дефинирање на процедури, образци, обука на персонал	2
	4. Воведување на систем на идентификациони картички за вработени (Workplace ID Cards) во одредени сектори каде што е присутна појавата на непријавена работа (пр. градежништво, угостителство и сл.)	3
	5. Анализа и дизајнирање на предлог-модел за намалување на непријавената работа кај сезонските работници / поедноставување на процедурите за пријавување/регистрација на овие работници (во секторот земјоделие)	4
	6. Дизајн и спроведување на информативна и едукативна кампања за непријавената работа и негативните ефекти за работниците и општеството. Кампањата ќе се осмисли, дизајнира и спроведе во тесна соработка помеѓу релевантните државни институции и социјалните партнери	2
	7. Спроведување на обуки за различни целни групи (работници, работодавачи, трудови инспектори, останати инспекциски служби, претставници на други релевантни институции), за прашања поврзани со неформалната економија, непријавената работа, примена на нови пристапи/алатки за справување со неформалното вработување и сл.	2
	8. Дизајн и воспоставување на систем/алатка за прибирање и размена на податоци помеѓу институциите и јакнење на нивната соработка, анализа на податоците итн., во делот на неформално вработување и непријавена работа	4
	9. Подготовка на нова Стратегија за формализирање на неформалната економија за периодот којшто следи, односно 2023-2027 година, заедно со Акциски план за 2023-2024 година	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Бизнис моделот за привремени, повремени и сезонски работни ангажмани е развиен и беше консултиран со релевантни институции/чинители (Фондот за здравствено осигурување, Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, Фондот за пенсиско и инвалидско осигурување, Управата за јавни приходи) и беше претставен пред Работната група за формализација на непријавената работа во мај 2022. Се разгледуваат правните аспекти за воведување на предложениот модел.	
	2. Подготвена е трошочно-ефикасната анализа од имплементацијата на предложениот модел. Анализата ќе се финализира по утврдување на стапките на придонеси и финализирање на правната рамка.	
	3. Започнувањето на активноста 3 е условено од заокружување на активноста под број 2. Според динамиката на ИПА проектот „Подобрување на условите за работа“, оваа активност би се спровела во последниот квартал на 2022	
	4. Изработен е предлог модел за идентификациони картички за вработени во секторот градежништво, кој беше претставен на надлежните институции и социјалните партнери. Се разработуваат правните аспекти на моделот.	
	5. МТСП во соработка со ИПА Проектот “Подобрување на условите за работа” и ГИЗ проектот „Зголемување на можностите за вработување на сезонските работници во регионот на ЈИЕ“ разработуваат единствен модел за привремени, повремени и сезонски работни ангажмани кој ќе одговара на потребите на работниците и работодавачите во земјоделството, туризмот, угостителството, личните и услугите во домаќинството, што се очекува да се постигне со донесување ново законско решение. Се предложи воспоставување електронски систем за регистрација на сезонски, привремени и	

	повремени работни ангажмани што наметнува потреба и од донесување соодветна правна рамка преку која ќе се овозможи поедноставено ангажирање на работниците. Врз основ на предложеното флексибилно решение, беше развиен деловен процес, за имплементирање на софтверот (порталот).	
	6. Дефинирани се стратегија и акциски план за подигање на свеста, едукација и информативна кампања. Изготвен е и дизајн и слоган за кампањата.	
	7. Овие обуки планирано е да се спроведат во следниот период, откако ќе се финализираат новите пристапи/алатки за справување со неформалното вработување.	
	8. Изготвен е систем за прибирање и споделување на податоци помеѓу институциите и развиени се методологија и индикатори за големината и карактеристиките на формалната и неформалната вработеност и непријавената работа во РСМакедонија. Системот се заокружува со софтверско решение кое е во напредна фаза на развој.	
	9. Со цел реализација на активноста и обезбедување на политичка посветеност на високо ниво, Министерството за труд и социјална политика и предложи на Владата да назначи нов претседавач, членови и заменици членови на Координативно тело одговорно за координирање на изработката и спроведувањето на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023 – 2025 година.	
	Мерка 17: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	Воспоставување на Научно-технолошки парк (НТП)	
Планирани активности за 2022 година	1. Правна рамка Активностите за воспоставување на НТП ќе започнат со регистрација на НТП како посебен правен ентитет согласно одредбите на Законот за иновациона дејност. Ќе бидат назначени управни, советодавни и надзорни органи и ќе бидат донесени Статутот и Актот за систематизација	0
	2. Јакнење на капацитетите на НТП Со оглед дека НТП е новина во националниот иновациски екосистем, за време на првата година од воспоставувањето активностите на НТП ќе се фокусираат на градење на капацитетите со цел да се постигне спремност за оперативните активности. Ќе се спроведе јакнење на капацитетите на вработените но ќе бидат обезбедени и надворешни експертски услуги за развој на стратешките документи на НТП, вклучувајќи ги и правните/оперативни процедури поврзани со користење на услугите на НТП	0
	3. Адаптација на почетните простории – бизнис инкубатор и НКТТ Иницијалната фаза на развој на физичка инфраструктура ќе вклучи адаптација на постоен објект за потребите на канцелариски простор и бизнис инкубатор	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Правната рамка за воспоставување на НТП не е воспоставена. Како резултат на тоа, активностите бр. 2 и 3 од 2022 година не се спроведени. 2. Во текот на 2021 и 2022 година воспоставени се неколку контакти меѓу ФИТР, Министерството за образование и наука, Министерството за одбрана за доделување простории за започнување на работата на НТП, но конечно решение не е донесено. Во оваа насока, Фондот ќе продолжи со состаноците во текот на 2023 година со институциите за изнаоѓање соодветно решение за законско поставување и изградба/приспособување на простории за НТП. Доколку овие чекори бидат успешно завршени, Фондот ќе се фокусира на зајакнување на капацитетите со вработени и експерти кои ќе го операционализираат функционирањето на НТП. 3. Не е спроведена.	
	Мерка 18: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија	Фаза на

		имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Скрининг на домашното законодавство и административните практики во областа на слободното движење на стоки и услуги	5
	2. Подготовка на нова законска регулатива во областа на слободното движење на стоки и услуги за натамошно усогласување на законодавството во областите: а) моторни возила, б) емисија на загадувачи од непатни мобилни мотори, в) хемикалии, г) медицински производи за луѓе и за ветеринарна употреба, д) козметика, е) претпакување, е) текстил, ж) обувки, з) диспензери за аеросоли и с) играчки	1
	3. Функционални анализи на службите за државна пазарна инспекција	5
	4. Дизајн на е-инспекција како единствена инспекциска интероперабилна база на податоци	0
	1а. Во делот на слободно движење на услуги: -спроведен скрининг на 400 правни акти, од кои 123 се во опфат на Директивата за услуги, од овие 123 акти во 31 закон и 26 подзаконски акти се идентификувани одредби кои треба да се изменат. 1б. Во делот на слободно движење на стоки: -Подготовка на текст на Дел I од Стратегијата за слободно движење на стоките -Подготовка на Листа на нетехнички прописи на РСМ кои можат да предизвикаат неоправдани бариери во трговијата -Анализа на правни празнини во делот на текстилните директиви -Анализа на правни празнини во делот на директивите за обувки	
	2. Согласно спроведениот скрининг, се работи на измена и дополнување во : 2а.Слободно движење на стоките: - до крајот на 2023 ќе биде донесен нов Закон за надзор над пазарот, со цел усогласување со новата директива 2б.Право на трговски друштва: - до крајот на 2023 ќе биде донесен нов Закон за трговски друштва, со цел дополнително усогласување со правото на ЕУ, во врска со користење на дигитални алатки, прекугранични операции, како и со правилата за поттикнување на долгорочно ангажирање на акционерите	
	3. Оценка на ДПИ во форма на функционална анализа и препораки за промени. Направена е функционална анализа за ДПИ, со препораки и дополнително направена нацрт Стратегија за управување со промените и план. Во моментот оваа активност е во фаза на планирање, се очекуваат првични прелиминарни резултати кон крајот на 2023.	
	4. Активностите за реализација на мерките се одвиваат во рамки на ИПА проектот за зајакнување на внатрешниот пазар и согласно временската динамика предвидено е мерките да бидат завршени до крајот на 2023 година.	
	Мерка 19: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	1. Институционална поставеност - Воведување нова работна систематизација со сектор за ЗУП	1
	2. Нов национален ЗУП закон - Усвојување на законот	2
	3. Програма за поддршка – ЗУП - Нацрт програма	0

Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. До крајот на годината, до Владата ќе биде поднесена нова работна систематизација со воведување Оддел за ЗУП		
	2.Формирана е работна група за новиот закон за ЗУП. Донесувањето на новиот закон за ЗУП се планира да биде на крајот на јуни 2023 година		
	3.Програма за поддршка – ЗУП - Изработката на програмата е поврзана со законот за ЗУП и ќе биде финализирана по усвојувањето на законот.		
	Мерка 20: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП		Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2022 година	Компонента 1. Комплетирање на преостанатите модули од Интегриран даночен информациски систем		
	1. Продолжување на реализацијата на набавката на софтверот за спроведување на даночна постапка по предмет.		0
	2. Отпочнување на активности за формирање на Складиште на податоци.		0
	Компонента 2. Обезбедување безбедност на ИС (Информациски систем) и непречено функционирање на интегрираниот даночен информациски систем		
	1. Продолжување на модернизацијата на ИКТ инфраструктурата		0
	2. Продолжување на активностите за зголемување на безбедноста на системите на УЈП		0
	3. Започнување со активности за формирање на Центар за закрепнување од катастрофи		0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	Во јануари 2023 година потпишан е договор со кој се обезбедени финансиски средства за спроведување на Проектот за градење на ефективни, транспарентни и отчетни институции за управување со јавните финансии. Во рамки на проектот, дел од активностите се предвидени за развој на Интегрираниот даночен информациски систем, со цел зајакнување на оперативната ефективност на УЈП. (Проектот ги опфаќа и Интегрираниот информациски систем за финансиско управување, како и Информацискиот систем за управување со државната помош).		

Прилог 2: Врски помеѓу реформските мерки и релевантни документи

Мерки за реформи за ПЕР2023-2025	Клучни структурни предизвици (Проценка на Комисијата за ПЕР2022-2024)	Насоки за политики за ПЕР одмај 2022	Пакет за проширување 2022	Цели за одржлив развој 2020-2030	Европски Зелен Договор/ Зелена Агенда за Западен Балкан	Европска Дигитална Агенда/ Дигитална Агенда за Западен Балкан	ИПА III проекти кои што ја подржуваат оваа реформа
<p>Мерка 1: Понатамошен развој на системот на квалификации</p> <p>Мерката ќе го зголеми квалитетот на наставните програми и ќе овозможи стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат непречена транзиција од училиште на работа.</p>	<p>Клучен предизвик #1:Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за зголемување на вработеноста и ублажување на несовапаѓањето на вештините</p>	<p>Мерката е поврзана со 6-тиот заклучок, препорака 16: Да се развие нова регулатива за стручно образование и обука (СОО) со фокус на инклузијата, потребите на пазарот на труд и нова формула за финансирање на СОО, како и да се обезбеди годишен извештај за подобрување на високото образование, вклучувајќи препораки за нова формула за финансирање на високо образование.</p>	<p>Поглавје 3.26 Образование и култура Препораки: → Да донесе Закон на стручното образование и обука (СОО) и да формира и активира три регионални центри за СОО; → Да го финализира донесувањето на Законот за образование на возрастни; → Да го подобри пристапот до квалитетно образование за сите, особено за децата со попреченост и децата од ромските заедници, да го зголеми уписот на деца предучилишна</p>	<p>ЦОР 4 - Квалитетно образование. Со обезбедено подобро образование младите ќе стекнат трансверзални вештини кои ќе придонесат за подобра мобилност на работната сила и развој на кариерата.</p>	<p>Зелена агенда за ЗБ, во делот за Образование и зголемување на свесноста посочува дека, со цел нејзино успешно спроведување, Зелената агенда за ЗБ треба да се одрази во реформите на образовниот систем за да се обезбеди дека луѓето ќе се опремени и подготвени за пазарот на труд и идното општество.</p>	<p>Дигиталната агенда за ЗБ, во делот за развој на дигитални вештини посочува дека овие вештини се неопходни за развој на дигиталната економија и општество, и дека образовните системи треба да се прилагодат на тековната дигитална трансформација. Во таа насока, документот посочува дека Европската рамка за дигитални вештини на граѓаните е една од алатките што може да се воведат во регионалните системи на СОО.</p>	<p>- Оваа мерка е финансиски поддржана од ИПА 2019 - Секторска буџетска поддршка. - Твининг проект дополнителна поддршка за имплементирање на националната рамка на квалификации, проектот е започнат во септември 2021 година со времетраење од 30 месеци. - Зголемување на атрактивноста, инклузивноста и релевантноста на СОО и образованието на возрастни</p>

			возраст и да продолжи да ја подобрува поддршката за обуки и професионален развој на наставниците.				
Мерка 2: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд Мерката ќе има придонес кон зголемувањето на стапката на вработеност и подобрување на состојбите на пазарот на труд. Истовремено, оваа мерка се однесува на модернизирање на правната рамка за нестандартни договори за вработување и пазарот на труд.	Клучен предизвик #1: Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за зголемување на вработеноста и ублажување на несогласувањето на вештините	Мерката е поврзана со 6-тиот заклучок, препорака 17: Да се продолжи со напорите за зајакнување на пристапот до активните политики на пазарот на трудот, особено за невработените со ниска квалификација и луѓето во ранливи состојби.	Поглавје 19 - Социјална политика и вработување Препораки: → да продолжи спроведувањето на активни мерки за вработување за млади, долгорочно невработени и лица со ниски квалификации, вклучително жени, лица со попреченост и Роми, и да обезбеди соодветно следење и евалуација на мерки.	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст; ЦОР 5 – Родова еднаквост; ЦОР 1 – Крај на сиромаштијата			
Мерка 3 : Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица Целта на оваа реформа е намалување на	Клучен предизвик #1: Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за зголемување на вработеноста и ублажување на	Мерката е поврзана со 6-тиот заклучок, препораки 17 и 18: → Да се продолжи со напорите за зајакнување на пристапот до активните политики на пазарот на трудот, особено за	Поглавје 19 - Социјална политика и вработување Препораки: → Да воспостави систем за следење и оценување на социјалните услуги и да ја продолжи	ЦОР 1 – Крај на сиромаштијата; ЦОР 5 – Родова еднаквост; ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст. Мерката е директно поврзана со		Дигиталната агенда за ЗБ, во делот за еВлада, посочува дека дигиталната трансформација овозможува зголемување на пристапноста, транспарентноста, одзивноста,	Акциски документ за 2022 година „ЕУ за подобрена здравствена и социјална заштита и родова еднаквост“, „Зајакнат мониторинг и обезбедување

стапката на сиромаштија, особено за ранливите категории и нивна успешна реинтеграција во општеството. Од најголема важност е поврзувањето на социјалната помош со активацијата на корисниците на ГМП.	несовпаѓањето на вештините	невработените со ниска квалификација и луѓето во ранливи состојби. →Понатамошно зајакнување на капацитетот и соработката помеѓу агенциите за вработување и центрите за социјална работа, како и институциите за образование и обука за обезбедување интегрирани услуги и мерки за подобрување на вклученоста на пазарот на трудот.	реформата на социјалната заштита преку посилно поврзување со активирање на вработувања.	горенавдените цели за одржлив развој преку активностите за намалување на стапката на сиромаштија и обезбедување на вработување за ранливите групи.		довербата и интегритетот на јавната администрација.	квалитет на социјалните услуги на сите нивоа“ Акциска програма 2019, проект „Трансформација и рехабилитација на ЈУ Топанско поле“
Мерка 4: Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита ПЗЗ Мерката има за цел подобрување на квалитетот на примарната здравствена грижа преку реформа на моделот на плаќање на примарната здравствена заштита, кој треба да поттикне и	Клучен предизвик #1: Подобрување на квалитетот и релевантноста на образовниот систем за да се зголеми вработеноста и да се ублажат неусогласеноста на вештините Клучен предизвик #2: Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната	/	Поглавје 28: Заштита на потрошувачите и здравјето на населението Препораки: →Интензивирање на напорите за контрола на тутунот преку ефективно спроведување на законодавството на ЕУ во оваа област; →обезбедување на соодветно финансирање и специјализирано знаење за рано	ЦОР 3 – Добро здравје и благосостојба; ЦОР 5 - Родова еднаквост 5.6 - Осигурување на универзален пристап до сексуалното и репродуктивното здравје, како и репродуктивните права.	/	Дигиталната агенда за ЗБ, во делот за еЗдравство посочува на алатки и услуги кои користат информациски и комуникациски технологии кои може да помогнат во превенција, дијагностика, лекување, следење и управување со здравјето и животниот стил.	/

<p>обезбеди подобрување на превентивата, дефинирање и примена на стандарди за обезбедување услуги, поттикнување на справување со одредени состојби на примарно ниво и намалување на степенот на упатување кон повисоко ниво на здравствена заштита, поголем број на лекари од општа пракса кои ќе имаат специјализација по семејна медицина, поттикнување на реализација на одредени здравствени услуги од страна на медицинските сестри и олеснување на административната работа.</p>	<p>интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата. Добра здравствена заштита и здравствена култура на населението е директно поврзано со човечкиот капитал во државата, и влијае како на продуктивноста на работникот и можноста за вработување, така и на продуктивноста на претпријатијата.</p>		<p>откривање и лекување, врз основа на податоците од регистрите.</p>				
<p>Мерка 5: Промовирање на обновливи извори на енергија</p>	<p>Клучен предизвик #3: Модернизација на енергетскиот сектор и</p>	<p>Мерката е поврзана со 5-тиот заклучок, препораки 13: → Да се зголеми бројот на вработени и</p>	<p>Поглавје 15- Енергија Препорака: → Зголемување на бројот на вработени</p>	<p>ЦОР 7 – Пристапна и чиста енергија Зголемување на</p>	<p>Зелена агенда за ЗБ, во столбот за Декарбонизација, Транзиција кон чиста енергија, во</p>	<p>/</p>	<p>/</p>

<p>Спроведувањето на мерката ќе обезбеди диверзификација на снабдувањето и ќе придонесе за стабилност на понудата на електричната енергија. Со оваа мерка се предвидуваат алтернативи методи за да се промовира енергетска ефикасност и користење обновливи извори на енергија.</p>	<p>транзиција кон чиста енергија</p>	<p>техничкиот/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Мин. за економија и Агенцијата за енергетика. →Во согласност со заложбите од Зелената агенда за Западен Балкан: Да се усвојат и спроведат законските акти за енергетска ефикасност, вклучително и подзаконските акти на Законот за енергетска ефикасност. → По развојот и усвојувањето на правната и регулаторната рамка, да се формира предвидениот Фонд за енергетска ефикасност.</p>	<p>и техничкиот/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Министерството за економија и Агенцијата за енергетика. →Усвојување и спроведување на правната рамка за енергетска ефикасност.</p>	<p>обновливите извори на енергија и подобрување на енергетската ефикасност, како и намалување на зависноста од увоз на енергија.</p>	<p>насока на осигурување на чиста и пристапна енергија, како и целите за декарбонизација на енергетскиот систем и намалување на емисиите на стакленички гасови</p>		
<p>Мерка 6: Подобрување на енергетската ефикасност</p> <p>Мерката предвидува да се овозможи целосно и непречено спроведување на законската рамка за енергетска</p>	<p>Клучен предизвик #3: Модернизација на енергетскиот сектор и транзиција кон чиста енергија</p>	<p>Мерката е поврзана со 5-тиот заклучок, препораки 13, 14 и 15: →Да се зголеми бројот на вработени и техничкиот/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Мин. за економија и Агенцијата</p>	<p>Поглавје 15– Енергија Препораки: →Зголемување на бројот на вработени и техничкиот/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Министерството за</p>	<p>ЦОР 7 - Пристапна и чиста енергија - Зголемување на енергетската ефикасност а со тоа и намалување на приватната енергетска потрошувачка, како и намалување на</p>	<p>Зелена агенда за ЗБ, во столбот за Декарбонизација, Транзиција кон чиста енергија, во насока на осигурување на чиста и пристапна енергија, како и целите за реновирање и градење на</p>	<p>/</p>	<p>/</p>

ефикасност од Законот за енергетска ефикасност, Формирање на Фонд за енергетска ефикасност и развој на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година.		за енергетика. →Во согласност со заложбите од Зелената агенда за Западен Балкан: Да се усвојат и спроведат законските акти за енергетска ефикасност, вклучително и подзаконските акти на Законот за енергетска ефикасност. → По развојот и усвојувањето на правната и регулаторната рамка, да се формира предвидениот Фонд за енергетска ефикасност.	економија и Агенцијата за енергетика. →Усвојување и спроведување на правната рамка за енергетска ефикасност.	бројот на домаќинства кои не можат адекватно да го затоплат домот.	енергетски ефикасни згради.		
Мерка 7: Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ Оваа мерка ќе обезбеди одржливо управување со водите, собирање и третман на отпадните води и заштита и	Клучен предизвик #2: Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата.	/	Поглавје 27: Животна средина и климатски промени Препораки: → да ги забрза заложбите за намалување на загадувањето на воздухот на локално и на национално ниво и за намалување на загадувањето од една точка и дифузно загадување на ресурсите на	ЦОР 6 – Обезбеденарасположивост и одржливо управување со чиста вода и санитација ЦОР 11 – Да се направат градовите инклузивни, безбедни и одржливи	Зелена агенда за ЗБ, во столбот за Деконтаминација: воздух, вода и почва	/	ИПА II

зачувување на водните ресурси.			свежа вода; → да примени мерки за воспоставување на регионален систем за управување со отпад, особено во Источниот и Северосисточниот регион; → да се спроведе вклучително донесување на Закон за клима во согласност со рамката на ЕУ 2030 година.				
Мерка 8: Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад Оваа мерка ќе обезбеди воспоставување на функционален систем за регионално управување со отпад врз основа на усогласена легислатива за управување со отпад во 2021	Клучен предизвик #2: Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија, нивната интеграција во глобални вредносни синџири и формализација на економијата.	/	Поглавје 27: Животна средина и климатски промени Препораки: → да ги забрза заложбите за намалување на загадувањето на воздухот на локално и на национално ниво и за намалување на загадувањето од една точка и дифузно загадување на ресурсите на свежа вода; → да примени мерки за воспоставување на	ЦОР 2 – Добро здравје и благосостојба ЦОР 11 – Одржливи градови и заедници ЦОР 12- Одговорна потрошувачка и производство	Зелена агенда за ЗБ, во столбот за Циркуларна економија: одржливо производство и потрошувачка	/	ИПА II

година.			регионален систем за управување со отпад, особено во Источниот и Северосисточниот регион; → да се спроведе вклучително донесување на Закон за клима во согласност со рамката на ЕУ 2030 година.				
Мерка 9: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10 Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди на автопат А1, (делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10), во должина од 175 км, кои ќе собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот, вклучително системи за мониторинг на	Клучен предизвик 2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија	/	Поглавје 14:Транспортни политики Препораки : → Зајакнување на оперативниот и административниот капацитет на инспекциските тела и развивање на капацитетот за реализирање на инспекциите за да се намалат жртвите на патната и железничката инфраструктура; → Спроведување на мерките за реформа за поврзување за железниците и отворање на пазарот на	ЦОР 9 - Индустрија, иновации и инфраструктура ЦОР 11 – Одржливи градови и заедници	Зелена Агенда за Западен Балкан, во столбот Декарбонизација: клима, енергија, мобилност.	Мерката е во согласност со целите за дигитализирање на индустријата од Дигиталната стратегија на ЕУ.	WBTF (проект на Светска Банка)

<p>емисии на стакленички гасови (GHG). Оваа мерка ќе обезбеди значително подобрување на перформансите на тековниот проток на сообраќај преку намалени доцнења поради навремено известување и пренасочување на сообраќајот.Најголемото влијание од оваа мерка се очекува да биде во зголемување на безбедноста и заштеда на времето за патување</p>			<p>железнички транспорт, воспоставување на национален систем за континуирано собирање податоци од сообраќајни несреќи и финализирање на договори/протоколи за гранични премини кои не се склучени/усвоени; → Усвојување на законодавна рамка за Интелигентни транспортни системи (ИТС) и комбиниран транспорт, како и активности за да се создаде стратешка рамка за имплементирање на ИТС и основната мрежа.</p>				
<p>Мерка 10: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги</p> <p>Целта на мерката е да се зголеми употребата на Националниот</p>	<p>Клучен предизвик #2:Подобрување на конкурентноста на домашните компании, нивно вклучување во глобалните синџири на вредности и намалување на</p>	<p>Мерката е поврзана со 4-тиот заклучок, препорака 11: - Да продолжи дигитализацијата на јавните услуги за деловните субјекти и граѓаните преку надградба и унапредување на користењето на е-порталите за услуги.</p>	<p>Поглавје 10: Информатичко општество и медиуми</p> <p>Препораки: → Финализирање и усвојување на долгорочна ИКТ стратегија; → Зајакнување на</p>	<p>ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст ЦОР 9 - Индустија, иновации и инфраструктура</p>	<p>Зелена агенда за Западен Балкан, во столбот Декарбонизација:к лима, енергија, мобилност, поконкретно во делот Паметна и одржива мобилност. Дигитализацијата преставува клучен</p>	<p>Мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи кои ќе му дадат можност на бизнисот да се дигитализира како дел од Европската дигитална стратегија, како и со</p>	<p>ИПА проект „Зајакнување на е-управување во Северна Македонија“</p>

портал за е-услуги, а со тоа да се намали потребното време и трошоци на бизнисите и граѓаните во комуникацијата на дневно ниво со јавните институции.	неформалната економија		независноста и капацитетот на регулаторот за медиумите, јавниот сервис и регулаторот за електронски комуникации.		поттикнувач за петте столба на Зелената Агенда за Западен Балкан во согласност со концептот на двојна зелена и дигитална транзиција	иницијативите за отворено дигитално општество од истата стратегија. Зајакнување на дигиталната економија и општество ево согласност и со Дигиталната Агенда на Западен Балкан.	
Мерка 11: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки Целта на мерката е да го поедностави системот на неданочни давачки и парафискални трошоци, да ја подобри нивната транспарентност и предвидливост, а со тоа да придонесе за поповолно деловно опкружување	Клучен предизвик #2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании, нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија и намалување на неформалната економија	Мерката е поврзана со 4-тиот заклучок, препорака 10: →Да се користи листата со мапирани парафискални давачки за да се проценат, оптимизираат и рационализираат парафискалните давачки на централно и локално ниво.	Економски критериуми Функционирање на пазарната економија Препорака: Рационализација на парафискалните давачки согласно воспоставената листа.	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст; ЦОР 9 – Индустија, Иновации и Инфраструктура; ЦОР 16 – Мир правда и силни институции.	Дигитализацијата претставува клучен поттикнувач за петте столба на Зелената Агенда за Западен Балкан во согласност со концептот на двојна зелена и дигитална транзиција	Мерката е во согласност со целите за дигитална трансформација и онлајн платформи кои ќе му дадат можност на бизнисот да се дигитализира како дел од Европската дигитална стратегија, како и со иницијативите за отворено дигитално општество од истата стратегија. Зајакнување на дигиталната економија и општество ево согласност и со Дигиталната Агенда на Западен Балкан.	ИПА техничка помош преку проектот „Рационализирање на употребата на парафискалните давачки“
Мерка 12: Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-	Клучен предизвик #2: Подобрување на	/	Економски критериуми Капацитет за справување со	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст	Зелена агенда за ЗБ: мерката ќе ги насочи деловните активности во	/	

<p>ап и иновативни мали и средни претпријатија Формирањето на овој фонд ќе овозможи диверзификација на економијата и подобрување на продуктивноста. Инвестирањето во старт-ап компании, ќе придонесе за нивниот развој како и зајакнување на нивната позиција на пазарот. Тоа ќе придонесе и за создавање на нови високоплатени работни позиции и зголемување на вработеноста.</p>	<p>конкурентноста на домашните компании, нивно вклучување во глобалните синџири на вредност и намалување на неформалната економија</p>		<p>конкурентните и пазарни сили на Унијата – Физички капитал и квалитет на инфраструктурата</p>		<p>поддршка на столбовите наведени во агендата преку соодветни финансиски инструменти.</p>		
<p>Мерка 13: Финансиска поддршка на Роми претприемачи Оваа мерка предвидува воспоставување на соодветен фонд за промовирање на развојот на претприемништвото и за зголемување на пристапот до</p>	<p>Клучен предизвик #2:Подобрување на конкурентноста на домашните компании, нивно вклучување во глобалните синџири на вредност и намалување на неформалната економија</p>	/	<p>Економски критериуми Функционирање на пазарната економија – Функционирање на пазарот на производител-Деловно опкружување</p>	<p>ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст</p>	/	/	/

финансии на Роми претприемачи							
Мерка 14: Воспоставување на менаџмент информациски систем за државна помош Мерката предвидува воспоставување на сеопфатен и транспарентен регистар за државна помош со цел внимателно следење на шемите за државна помош, нивната исплатливост, вклучително и зајакнување на капацитетите на Комисијата за заштита на конкуренцијата.	Клучен предизвик #2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија	/	Економски критериуми Функционирање на пазарната економија -Функционирање на пазарот на производите - Влијание на државата врз пазарот на производи Поглавје 8: Политика на конкуренција	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст	/	/	/
Мерка 15: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа	Клучен предизвик #2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синџири на	Мерката е поврзана со 4-тиот заклучок од упатството за политики: → Да се донесе сеопфатна нова Стратегија и Акциски план за формализирање на неформалната економија 2023-2025	Економски критериуми Функционирање на пазарната економија – Функционирање на пазарот на производите Деловно опкружување Поглавје 20 – Претпријатија и	ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст		Мерката е во согласност со целта за зајакнување на дигиталната економија и општество.	ИПА 2 -проект „Подобрување на условите за работа“

<p>Мерката предвидува поедноставено пријавување на сезонската, привремената и повремениата работа во земјоделството, угостителството, туризмот, личните услуги и др. сектори со висока застапеност на неформална работа</p>	<p>вредности и намалување на неформалната економија</p>	<p>година и да се обезбеди високо ниво на политичка посветеност од страна на сите институции релевантни за координација и имплементација.</p>	<p>индустриска политика Препорака: → Продолжување со имплементација, оценување и обновување на Стратегијата и Акцискиот план за формализирање на неформалната економија, со посебен акцент на компонентата за деловно опкружување.</p>				
<p>Мерка 16: Поддршка за развој на иновациониот еко систем</p> <p>Предвидената мерка и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми за поттикнување инвестиции за истражување и развој, иновационата дејност, соработката помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализација</p>	<p>Клучен предизвик #2:Подобрување на конкурентноста на домашните компании и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност и намалување на неформалната економија</p>	<p>/</p>	<p>Економски критериуми Функционирање на пазарната економија – Функционирање на пазарот на производител-Деловно опкружување</p>	<p>ЦОР 4 - Квалитетно образование,ЦОР 8 - Пристојна работа и економски раст и ЦОР 9 – Индустрија, Иновации и Инфраструктура</p>	<p>СТП ќе ја поттикне иновационата активност поврзана со целите на Европскиот Зелен Договор и Зелената агенда за Западен Балкан преку подобрување на пристапот до финансии за истражување и развој наменето за трансформација на економијата и олеснување на трансферот на зелените</p>	<p>СТП ќе ја поттикне иновационата активност поврзана со целите на Европскиот Зелен Договор и Зелената агенда за Западен Балкан преку подобрување на пристапот до финансии за истражување и развој наменето за трансформација на економијата и олеснување на трансферот на зелените технологии.</p>	<p>/</p>

<p>на иновациите. Поддршката за пристап до финансии, како и и како и развојот на иновацииската инфраструктура ќе ги зголемат истражувачките активности кај високообразовните и институцииприменливи во индустријата. Со оваа мерка се обезбедува подобро образование, и зголемување на бројот на млади луѓе кои имаат релеванти вештини за пристојно вработување.</p>					ТЕХНОЛОГИИ.		
---	--	--	--	--	-------------	--	--

<p>Мерка 17: Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија Оваа мерка ќе придонесе во забрзување на економскиот развој и трговските односи со ЕУ преку подобрување на сообразноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. Таа ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на внатрешен пазар со примарен фокус на слободно движење на стока и услуги, заштита на правата на потрошувачите и подобро регулирање на деловното функционирање.</p>	<p>Клучен предизвик #2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интергација во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија</p>	/	<p>Поглавје 1 - Слободно движење на стоки</p> <p>Поглавје 3 - Право на основање и слобода на давање услуги:</p>	<p>ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст, ЦОР 16 – Мир, правда и силни институции</p>	/	<p>Зајакнување на дигиталната економија и општество согласно со Дигиталната агенда на Западен Балкан.</p>	ИПА
<p>Мерка 18: Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со</p>	<p>Клучен предизвик #2: Подобрување на конкурентноста на домашните</p>	/	<p>Поглавје 11 – Земјоделство и рурален развој</p> <p>Препорака:</p>	<p>ЦОР2 – Нула глад ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст</p>	<p>Мерката е тесно поврзана со Европскиот зелен договор, каде што главните цели на ЕУ во областа на</p>	/	/

<p>македонските земјоделски производи Мерката има за цел зголемување на конкурентоста на земјоделскиот сектор преку спроведувањена соодветни стандарди за квалитет и мерки за организирање на заеднички пазар</p>	<p>компани и нивно вклучување во глобалните синџири на вредност и намалување на неформалната економија</p>		<p>→ Усвојување на правната рамка за натамошно усогласување со ЕУ законодавството во областа на организирање на заеднички пазар</p>		<p>земјоделството се да се обезбеди безбедност на храната во услови на климатски промени и загуба на биолошка разновидност, намалување на еколошкиот и климатскиот отпечаток на системот за храна на ЕУ, зајакнување на одржливоста на системот за производство на храна на ЕУ и глобална транзиција кон конкурентска одржливост т.н. "from farm to fork"</p>		
<p>Мерка 19: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС)</p> <p>Новиот даночен информациски систем (ИДИС) има за цел подобрување на оперативната ефикасност на функциите на</p>	<p>Клучен предизвик #2: Зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и намалување на неформалната економија</p>	/	<p>Поглавје 16 - Оданочување Препораки: → Натамошно подобрување на даночната администрација преку ефикасно спроведување на Стратегијата за реформи во даночниот систем, → Развивање на интергиран ИТ</p>	<p>ЦОР 8 – Пристојна работа и економски раст</p>	<p>Според Стратегијата за реформи на даночниот систем 2021-2025, цел на Приоритетот 5 – Воведување зелено оданочување, е подобрување на правната рамка во однос на зелено оданочување.</p>	<p>Мерката е во линија со Дигиталната агенда за Западен Балкан, во делот е-влада.</p>	/

<p>даночната администрација, зајакнување на мониторингот на усогласеноста и подобрување на услугите на даночните обврзници. Дигитализацијата на бизнис процесите на даночната администрација неспорно ќе придонесат за намалување на финансискиот товар врз бизнисите, со што средствата ќе можат да се алоцираат за зголемување на вработеноста и намалување на сиромаштијата. Дигиталната трансформација на даночната администрација неизбежно ќе доведе до зголемување на наплатата на даноците, како и до намалување на неформалната економија, што им</p>			<p>даночен систем за УЈП, подобрување на усогласеноста на управувањето со ризици и понатамошно проширување на е-услугите за даночните обврзници, →Започнување ос подготвка за поставување на механизам за ефективна имплементација на автоматска размена на даночни информации со земјите членки на ЕУ во линија со Глобалните стандарди на ОЕЦД.</p>		<p>Приоритетот е во линија на Зелената агенда за Западен балкан, каде овие даноци треба да растат средно- и долгорочно.</p>		
--	--	--	---	--	---	--	--

помага на формалните бизниси да ги зголемат своите приходи и доброволно да се усогласат.							
--	--	--	--	--	--	--	--

Прилог 2а: Врски помеѓу реформските мерки во областите на Програмата за економски реформи, инвестициите во областите на Економскиот и инвестицискиот план за Западен Балкан, ИПА и Единствениот список на проекти

Реформска мерка	Област од Водичот за ПЕР	Област во Економско инвестицискиот план	Инвестиции – Единствен список на проекти			
			Тековни		Планирани	
			Проект	м евра	Проект	м евра
Промовирање на обновливи извори на енергија	Зелена транзиција	Инвестирање во чиста енергија (обновливи извори на енергија од сонце)	ФВ Осломеј 2 и ФВ Битола	30,0	ФВ Осломеј 3	90,0
					Злетовица – фаза хидроцентрали	30,0
		Инвестирање во чиста енергија (обновливи извори на енергија од вода)	Реновирање на хидроцентрали III фаза	38,2		
					Ветерен парк Миравци	88,0
		Инвестирање во чиста енергија (обновливи извори на енергија од ветер)	Ветерен парк Богданци II	27,3		
					Изградба на национални гасоводи, делница Гостивар – Кичево и делница Свети Николе – Велес	22,0
		Инвестирање во чиста енергија (модерна инфраструктура на гас со ниска емисија)	Гасна интерконекција Северна Македонија - Грција	85,0	Гасна интерконекција Северна Македонија - Косово	12,0
			Електрична	49,0	Гасна интерконекција	14,0

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
			интерконекција Северна Македонија-Албанија		Северна Македонија - Србија	
		Инвестирање во чиста енергија (модернизација на централното греење)	Централно греење во Битола	39,0		
Подобрување на енергетската ефикасност		Инвестирање во чиста енергија (енергетска ефикасност, бран на реновирање)	Проект за енергетска ефикасност во јавниот сектор	25,0		
			Енергетско ефикасно реновирање на студентски домови	20,0		
Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ		Позеленување на Западен Балкан – Инвестирање во животната средина и климата (дезагадување - намалување на загадувањето на водата)	Пречистителна станица за отпадни води Скопје	196,0	Подобрување на инфраструктурата за собирање на отпадни води во градот Скопје	9,7
			Подобрување на водната инфраструктура на општините во Северна Македонија	50,0	Рехабилитација и проширување на канализационата мрежа во општина Кичево	10,7
			Пречистителна станица за отпадни води во општина Тетово	28,6	Пречистителна станица за отпадни води во општина Битола	26,7
					Пречистителни станици и санација на канализациона мрежа во Велес, Штип и Винаца	63,0
Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад		Позеленување на Западен Балкан – Инвестирање во животната средина и климата (дезагадување – управување со отпад)	Проект за третман на цврст отпад (депонии) Југозападен, Југоисточен, Вардарски, Пелагониски и Полошки	84,0	Проект за третман на цврст отпад (депонии) Скопски регион	26,5

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
			регион			
			Затворање на депонии, изградба на централен капацитет за управување со отпад за источниот и североисточниот регион во Свети Николе	14,0		
		Позеленување на Западен Балкан – Инвестирање во животната средина и климата (дезагадување на почвата)			Локации контаминирани со лндан во фабриката ОХИС (втор базен)	35,0
Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10	Дигитална трансформација	Инвестирање во одржлив транспорт (дигитални технологии за подобрени информациски системи и безбедност на патиштата)	Проект за олеснување на трговијата и транспортот на Западен Балкан	26,2		
			Нови електронски системи за наплата долж - Коридор VIII	13,0		
		Инвестирање во дигитална иднина (подобри јавни услуги за граѓаните)	Воведување нови е-услуги на Националниот портал	10,0		
Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги						
Рационализирање на употребата на парафискалните давачки	Деловна окружување и намалување на неформалната економија	Зајакнување на приватниот сектор				
Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија			Поддршка на мали и средни претпријатија, средно пазарно капитализирани претпријатија и зелена транзиција	100,0	Финансирање одржливи и социјални инвестиции и активности во областа на климатските финансии	50,0

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
					Кредитна линија за создавање и зачувување на работни места, поддршка на женско претприемништво и зелени инвестиции	50,0
Финансиска поддршка за Роми претприемачи			Финансиска поддршка за Роми претприемачи	4,0		
Воспоставување на систем за управување со информации за државната помош			Развој на систем за управување со информации за државна помош	2,2		
Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со висока застапеност на непријавена работа						
Поддршка за развој на иновациониот еко систем	Истражување, развој и иновации					
Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија	Реформи за економска интеграција					
	Реформи на енергетскиот пазар	Инвестирање во чиста енергија (регионален пазар на енергија и понатамошна интеграција со енергетскиот пазар на ЕУ)				
Модернизација на пост-бербени технологии и процеси во	Земјоделство, индустрија, услуги	Позеленување на Западен Балкан – Инвестирање во	Проект за модернизација на земјоделскиот сектор	46,0		

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
трговијата со македонските земјоделски производи		животната средина и климата (земјоделство и производство на храна – одржливи модели на производство и системи за храна)	Програма за наводнување Северна Македонија	80,0	Злетовица - Фаза наводнување	34,7
Понатамошен развој на системот на квалификации	Образование и вештини	Инвестирање во човечки капитал (образование и вештини)	Проект за основно образование	21,5		
Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд	Вработување и пазар на труд	Инвестирање во човечки капитал (вработување)				
Зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица	Социјална заштита и вклученост	Инвестирање во човечки капитал (социјална заштита и вклученост)	Проект за подобрување на социјалните услуги	28,7		
			Проект за администрација за социјално осигурување	13,8		
Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита	Здравство	Инвестирање во човечки капитал (здравје) Инвестирање во дигитална иднина (е-здравствени услуги)	Проект за одговор на Ковид-19	90,0	Клинички центар Скопје	500,0
	Реформи на транспортниот пазар	Инвестирање во одржлив транспорт (план за одржлива урбана мобилност), Позеленување на Западен Балкан – Инвестирање во животната средина и климата (дезагадување на воздухот)			Проект за брз транзит на автобуси	70,0
			Патен Коридор VIII Ранковце – Крива Паланка	102,0	Патен Коридор VIII, рехабилитација на делница Куманово - Ранковце	15,0
			Патен коридор VIII Крива Паланка - Деве Баир	12,5	Проект за изградба на автопат Коридор VIII	750,0

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
			(граница со Бугарија)		(Тетово - Гостивар, Гостивар - Букојчани, Требеништа - Струга - Кафасан) и Прилеп - Битола	
			Автопат Коридор VIII Гостивар – Кичево фаза I (Букојчани – Кичево)	130,0	Заедничка гранична станица Табановце	5,2
			Автопат Коридор VIII Кичево - Охрид	638,1	Железнички Коридор VIII (источен дел) дел III	700,0
					Железнички коридор VIII Кичево Лин фаза I (Кичево Струга)	426,0
			Железнички Коридор VIII (источен дел) дел I	46,4	Железнички коридор X Рехабилитација на делница Куманово - Дељадровце	50,0
			Изградба на источната делница од железничкиот Коридор VIII, од Куманово до Крива Паланка и финализирање на работите на железничкиот Коридор X	214,0	Замена на заштитни огради по EN стандарди на автопатите на Коридорот 10	9,6
		Сеопфатна транспортна мрежа – не е вклучена во ЕИП	Проект за општински – локални патишта	70,0	Патишта Прилеп – мост Ленишка река и Каменолом Маврово – Беловодица	8,0
			Автопат клучка Стенковец - ГР Блаце	194,8	Поставување сигнализација на	2,1

Реформска мерка	Област од Водичот	Област во Економско	Инвестиции – Единствен список на проекти			
					железничките премини	
					Мерки за подобрување на безбедноста на патиштата долж избраните патни делници	2,7
			Програма за национални патишта	181,0		
Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП	Управување со јавни финансии		Градење на ефективни, транспарентни и отчетни институции за управување со јавните финансии	22,7		
			Втор проект за подобрување на општинските услуги	25,0		
			Тековни:	2.758	Планирани:	3.101
			Вкупно 5.859 милиони евра			

Прилог 3: Придонес од надворешните консултации за ПЕР 2023-2025

Област/мерка на кои се однесуваат коментарите	Добиен коментар (вклучително датум кога е добиен, формат во кој е добиен, главна содржина)	Чинител од кој е добиен коментарот (вклучително институција, лице и детали за контакт)	Статус на коментарот (прифатен/ одбиен)	Коментар (образложение за прифаќање/ одбивање)
Општи коментари	30.12.2022, официјален допис Кај реформскиот приоритет 3) Подобрување на конкурентноста на домашните компании, нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и формализирање на економијата на стр.43 може да се споменат некои дополнителни предизвици поврзани со земјоделскиот сектор, како што се: многу мали стопанства; ниска продуктивност на трудот и земјиштето;	Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org	Прифатен	Освен делот „алокација на земјоделско земиште со ниска додадена вредност, лимитирана водоводна инфраструктура, недоволен АКИС и лимитиран пристап до квалитетни инпути“ кои се вклучени во програми и други проекти на Министерството.

	распределба на земјоделско земјиште главно конкултури со ниска додадена вредност; ограничена инфраструктура за наводнување; неефикасен AKIS и ограничен пристап до висококвалитетни инпути.			
Мерка: Воспоставување на Интегриран Даночен Информациски Систем (ИДИС) во УЈП)	30.12.2022, официјален допис Трошоците за компонентата Зајакнување на практиките и системите на даночната администрација во УЈП во рамките на проектот финансиран од Светска банка изнесуваат 8135 милиони евра (а не 5 милиони како што се проценува на стр. 74).	Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org	Прифатен	Сумата од 8,135 милиони евра е после преговорите и е финална.
Мерка: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10	30.12.2022, официјален допис Оваа мерка е добро опишана, но треба да ги вклучи и најновите случувања во однос на дизајнот на ITS системот. Имено, договорено е имплементацијата да биде поделена на два дела. Јужниот дел на ИТС ќе започне со имплементација во 2023 година (година порано од наведеното на стр. 45) и е финансиран преку Проектот за олеснување на трговијата и транспортот финансиран од Светска банка. Дизајнот за северниот дел е завршен, но финансирањето допрва треба да се обезбеди (најверојатно од WBIF).	Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org	Прифатен	Поради недоволно планирани средства (недостиг на средства за ДДВ и курсна разлика долар-евро во планот за јавни набавки) во постојната проектна документација за набавка и имплементација на ИТС опрема на Коридорот X, застарени спецификации за опрема (2018), немање Елаборат /Стратегија за евалуација на заштитата на животната средина и потребата од фазна имплементација (по системи или географски), подобрена Проектна документација е изготвена заедно со изработка на тендерска документација за избор на изведувач за имплементација. Новата проектна документација предвидува реализација во две фази, на северниот и јужниот дел на Коридорот X. Согласно расположливите средства во рамките на проектот WBTFP и

				во договор со Светска банка, Јужниот дел во должина од 98,0 km и Сообраќајот ќе се имплементира контролен центар за ИТС во Неготино. Изградбата се очекува да започне во третиот квартал на 2023 година. Северниот дел е проектиран, но допрва треба да се обезбеди финансирање.
Мерка: Хибриден фонд за зелени и дигитални стартапи и иновативни мали и средни претпријатија	<p>30.12.2022, официјален допис</p> <p>Оваа мерка треба да се замени со капацитет за ко-инвестиција на акцелератори и регионални VC фондови врз основа на најновата комуникација меѓу Светска банка и Министерство за финансии. Имено, иако постои јасен јаз во финансирањето на стартапитевклучително и во фазата на раст и улогата на владата во справувањето со овој неуспех на пазарот е особено важна, првично предложениот модел на хибриден фонд за зелени и дигитални стартапи и иновативни мали и средни претпријатија беше многу комплексен и носеше предизвици и ризици во текот на евентуалната имплементација. Затоа, Банката спроведе мисија и даде препораки засновани на четири клучни принципи: 1) потребата за поддршка на мобилизација на приватен капитал, со оглед на намалениот фискален простор на Владата; ii) потребата од проширување на базата на инвеститори, домашни и странски; iii) важноста да се продолжи со надградувањето на домашниот иновативен екосистем; и iv) важноста да се искористи постоечката структура и да се потпира на едноставни решенија за да се олесни имплементацијата и да се зголеми изводливоста. Клучните препораки се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Размислете за консолидирање и 	Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org	-	Оваа забелешка ќе биде предмет на дискусија во процесот на подготовка на ПЕР 2024-2026 година.

	<p>рефокусирање на владините шеми за грантови во фазата на основање на стартапот (< 60.000 евра во денарска противвредност); а за сите други фази, потпрете се на пазарни инструменти кои би можеле да го искористат приватниот капитал и експертиза. Приватните инвеститори имаат тенденција да се чувствуваат поудобно да преземаат ризици надвор од pre-seed фазата и имаат поголема веројатност да финансираат стартап. Така, иако улогата на Владата веројатно треба да остане важна за време на фазата на основање и раст на стартапот, поголемото потпирање на пазарни инструменти ќе и овозможи на Владата да ги сподели ризиците со приватниот сектор и потенцијално да постигне поголемо влијание врз развојот на пазарот со истите или со помалку потрошени јавни ресурси.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Направете поголема употреба на локалниот и регионалниот иновативен екосистем за да обезбедите соодветна владина поддршка. ФИТР е најголемиот обезбедувач на финансиска поддршка за иновации и претприемништво во Северна Македонија, при што најголемиот дел од финансиската поддршка се обезбедува директно на компаниите. Единствената програма која обезбедува средства за фирмите преку посредници е Акцелераторската програма, која претставува само 2,5 проценти од вкупната потрошувачка. Иако директната поддршка можеби беше соодветна за раната фаза на развој на стартап-индустријата во Северна Македонија, поинаков пристап што дополнително ќе го искористи капиталот и знаењето на локалниот екосистем што се појавува ќе биде посоодветен како што пазарот расте и созрева. Предложуваме да го истражите следново: 			
--	---	--	--	--

	<p>1) Проширете ја акцелераторската програма на ФИТР, но под специфични услови кои вклучуваат покривање на дел од оперативните трошоци на акцелераторите, поврзани со добро дефинирани и квантитативни индикатори кои би воделе кон поголема финансиска независност (на пр. цели за приходи како дел од оперативните трошоци, надоместок за успех при изнаоѓање на финансирање или цели поврзани со функцијата на финансирање).</p> <p>2) Преструктурирајте ја инвестициската програма која моментално е вградена во акцелераторската програма во ко-инвестиција која ќе поддржува акцелератори да мобилизираат дополнителни приватни инвеститори (како што се бизнис ангелите) и да заработат приходи преку инвестиции во компаниите што ги менторираат и обучуваат. Ко-инвестиција од страна на Владата може да помогне во зајакнувањето на таквата мобилизација, под услов Владата да учествува како пасивен ко-инвеститор. Овој инвестициски капацитет за акцелератори треба да биде флексибилен и да им овозможи да експериментираат со различни инвестициски модели (на пр., коинвестирање со бизнис ангели, платформи за групно финансирање или дури формирање на seed фондови). Дополнително, неговата структура треба да биде флексибилна, при што Владата може да ко-инвестира со акцелератори на ниво на фонд или на ниво на проект. Сепак, независно од моделот и структурата, мобилизацијата на приватниот капитал треба да биде задолжителна. Врз основа на глобалното искуство, веројатно е дека оваа ко-инвестиција би се засновала на акцелератори кои би</p>			
--	--	--	--	--

	<p>помогнале во seed фазата со тикети од околу 500К.</p> <p>3) Развивање на капацитет за кофинансирање за инвестирање заедно со приватни VC фондови на ниво на проект: стартапи во доцната seed and growth фаза најверојатно ќе бидат финансирани од регионални VC фондови. Наместо да се создаде нов фонд, би било подобро да се искористат постојните приватни VC фондови (оние кои веќе постојат денес, како и оние кои ќе се појават во иднина). Оваа ко-инвестиција е подобро да биде направена на ниво на проект за да се одговори на загриженоста дека јавните пари треба да бидат од корист само за старт-апи во земјата. Може да се разгледа механизам за одобрување што ќе го поедностави процесот на одобрување за менаџерите на фондовите со тоа што ќе им овозможи да бараат одобрение од Владата на ниво на портфолио наместо да поднесуваат барања за одобрување за секој проект. Однапред одобрените менаџери на фондови може да пристапат до кофинансирање за секој стартап до однапред дефиниран лимит за инвестирање. Ако се појават домашни менаџери на VC фондови, ко-инвестицијата може да се прошири за да се работи заедно со нив. Слично на инвестицискиот капацитет за акцелератор, се подразбира дека Владата би била пасивен инвеститор, што треба да се одрази во соодветните договори.</p>			
<p>Мерка: Воспоставување на информациски систем за управување со државната помош</p>	<p>30.12.2022, официјален допис Финансирањето за оваа активност е обезбедено од Светска банка (не IFS како што е наведено на страница 56) и износот е 2.219.800 евра (не 3,5 милиони евра). Во однос на државната помош обезбедена во земјата, може да биде корисно да се наведат некои од наодите и препораките</p>	<p>Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org</p>	<p>Прифатен</p>	<p>Направени се соодветните корекции во однос на IFS и износот.</p>

	<p>од Извештајот за трговска политика 2.0 неодамна објавен од Светска банка, како на пример дека трошоците за даночните олеснувања што им се даваат на фирмите за СДИ се значителен и растечки удел во даночните приходи, зголемувајќи се од 1,3 процентиво 2011 година на околу 5 проценти од вкупните даночни приходи од 2017 година наваму, а во изминатиот период даночните олеснувања беа критични за профитабилноста на само 16 проценти од фирмите што ги добиваат. Властите треба да размислат за спроведување на редовен, темелен преглед на државната помош, како и за објавување на извештаи за трошоците на дадените даночни олеснувања. Покрај ревидирањето на даночните ослободувања со цел усогласување со законодавството на ЕУ, би било корисно да се истражи и пренасочувањето кон систем на даночни кредити заснован на исполнети цели за да се направат даночните стимулации поисплатливи и да се подобрат нивните бихејвиористички придобивки за фирмите кои ги користат.</p>			
<p>Мерка: Поддршка за развој на иновациониот еко систем</p>	<p>30.12.2022, официјален допис Одлично е што оваа мерка сега вклучува значајна поткомпонента за развој и имплементација на Стратегијата за паметна специјализација. Сепак, предвидениот буџет од 1,1 милиони евра во 2023 година, 1,7 милиони евра во 2024 година и 2,8 милиони евра во 2025 година и за имплементацијата на S3 и за развојот на Научно-технолошкиот парк не е доволен. Додека буџетот на стратегијата сè уште се подготвува, тој најверојатно ќе биде десеткратен од она што е сега планирано. Ова ќе вклучува прилагодување на постоечките програми кои веќе имаат распределба од</p>	<p>Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org</p>	<p>Одбиен</p>	<p>Прецизно планирање на буџетот во овој момент не е можно. Проектираната сума се базира на искуството од претходниот ЕДП за планираниот буџет за развој на СТП и планираниот буџет од Министерството за економија за спроведување на стратегијата С3. Откако ќе се усвојат стратегијата за паметна специјализација и Акцискиот план, ќе се пресмета прецизен буџет. Ќе бидат дисперзирани</p>

	<p>буџетот за да ги исполнат барањата за S3 (како што се постоечките инструменти на ФИТР, Законот за поддршка на инвестиции...), но исто така и нови инструменти (на пример за финансирање на истражување и грантови за соработка меѓу бизнисот и академијата, канцеларии за трансфер на технологија) кои немаат средства од буџетот. Поддршката од Светска Банка за Стратегијата за паметна специјализација треба да биде наведена во текстот.</p>			<p>мерки за имплементација од министерствата, институциите, донаторските проекти итн. Во процесот на развој имаше важна поддршка од JRC, WB, GIZ, IME проектот за ангажирање експерти за развој на активностите предвидени во Методологијата за развој на S3.</p> <p>Добредојдено е да се вклучи и Светска банка и различни донатори во фазата на имплементација.</p> <p>Дополнително, ИПА може да се смета како извор на финансирање, но во овој момент не е можно да се даде детална финансиска структура за имплементација на S3.</p>
<p>Мерка: Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд</p>	<p>30.12.2022, официјален допис Донесувањето на новиот Закон за работни односи со кој ќе се олеснат нови видови на вработување (флексибилна работа, работа на далечина, хонорарна работа, сезонска работа...) ќе придонесе за подобрување на условите за работа, зголемување на атрактивноста на одредени работни места и формализирање на работни места кои во моментот не се вклучени во системот. Тоа има за цел да постигне добра рамнотежа помеѓу флексибилноста на ангажманите, едноставноста на вработувањето и отпуштањето, како и разумната стабилност на работното место за вработените. Поради сложеноста и новината на овој закон, треба да продолжи широката јавна консултација. Дополнително, новите работни аранжмани (како што се сезонската работа и хонорарната</p>	<p>Светска Банка Јоана Маџоска, Марио Јанкуловски mjankulovski@worldbank.org</p>	<p>Делумно прифатен</p>	<p>* Ја препознаваме важноста од широки јавни консултации, кои беа започнати кон крајот на 2022 година. Планираме да продолжиме со спроведување на јавните дебати во 2023 година. Почнувајќи од 2019 година, Предлог-законот за работните односи се подготвуваше во тесна консултација со социјалните партнери и другите засегнати страни.</p> <p>* Сезонската, привремената и повремениот работа ќе се уреди со посебен закон, додека во Законот за работните односи</p>

	<p>работа) можеби ќе треба да се поврзат со даночната реформа и плаќањето на социјалните придонеси, но во исто време, обезбедувањето соодветно здравствено и пензиско осигурување за тие вработени треба добро да се регулираи обезбеди. Исто така, Владата треба да „спроведе реформи за подобрување на квалитетот на здравствените и образовните системи со цел да се зголеми довербата и да се стимулираат работниците да плаќаат придонеси за социјално осигурување“ како што е наведено на стр.41. Мерката 15: „Воведување механизми за формализирање неформална работа во сектори со висока застапеност на непријавени активности“, што исто така, бара подготовка на Закон со кој ќе се обезбеди поедноставно вработување на сезонски, привремени и повремени работници со цел да се промовира формалното вработување во одредени сектори со поголема застапеност на непријавената работа. Ова може да биде вградено во Законот за работни односи. Може да биде корисно да се забележи дека индикаторите за АРС во 2022 година не се споредливи со претходните објави поради употребата на податоци од пописот.</p>		<p>ќе има одредба која ќе упатува на посебниот закон што ќе ја регулира оваа материја. Имено, анализите спроведени во 2021/2022 година сугерираа воведување на lex specials кој ќе овозможи поедноставена и помалку бирократизирана регистрација на нетипичните типови на работа кои се од сезонски, привремен и повремени карактер. Бизнис моделот и механизмот за сезонска, привремена и повремена работа се развиени во консултација со Управата за јавни приходи и Министерството за финансии, каде што Управата за јавни приходи ќе игра важна улога (влезна точка) во процесот на регистрација. Ќе бидат потребни последователни измени и на други закони (на пример, на законот со кој се регулираат придонесите од задолжително социјално осигурување) за да се прошири опфатот на социјалното осигурување на работниците со нетипични договори за вработување.</p> <p>*Реформите за подобрување на квалитетот на здравствената заштита и образованието се опфатени со засебни паралелни мерки (Мерка 1, 3 и 4), кои ги надополнуваат</p>
--	--	--	---

				реформите предвидени во Мерката 2. *Предлогот во однос на индикаторите од APC 2022 ќе биде додаден во фуснота.
--	--	--	--	---

Прилог 4: Индикатори на резултатите на структурните реформи по области

i. УПРАВУВАЊЕ СО ЈАВНИ ФИНАНСИИ						
Мерка 19	Индикатори	Базна година (2021)	2023	2025	/	/
Воспоставување на Интегриран Даночен Информацион Систем (ИДИС) во УЈП	% на процеси имплементирани во новиот Интегриран даночен информациски систем	N/A	најмалку 90%	најмалку 95%		
	% од услугите на даночните обврзници кои се дигитализирани	83%	до 95%	до 100%		
	Број на институции со кои Интегрираниот даночен информациски систем разменува податоци	15	најмалку 25%	најмалку 30%		
	% на податоци пренесени во складиште на податоци	N/A	60%	80%		
	% на успешни тестови за безбедност и безбедност на системот	N/A	50%	100%		
	% на успешни тестови на Центарот за обновување на податоци	N/A	50%	100%		
ii. ЗЕЛЕНА ТРАНЗИЦИЈА						
Мерка 5	Индикатори	Базна година (2018)	2022	2023	2025	/
Промовирање на обновливи извори на енергија (ОИЕ)	Удел на ОИЕ во финалната потрошувачка	18,2%	24%	26%	29%	
	Удел на ОИЕ во електричната енергија	24,8%	34%	37%	46%	
	Удел на ОИЕ во транспортот	0,1%	3%	3%	5%	
	Удел на ОИЕ во греењето и ладењето	32,2%	37%	40%	42%	
	Вкупна инсталирана моќност на ОИЕ	766,37 MW	1.087 MW	1.162 MW	1.493 MW	

Мерка 6	Индикатори	2022 - 2024	/	/	/	/
Подобрување на енергетската ефикасност	Број на издадени одобренија за енергетска контрола на згради	150				
	Број на издадени лиценци за енергетска контрола на згради	60				
	Број на издадени одобренија за енергетска контрола на големи претпријатија	70				
	Број на издадени лиценци за енергетска контрола на големи претпријатија	50				
	Софтвер MVP (платформа за следење и верификација на енергетска ефикасност)	Функционален				
	Инвестиции за енергетска ефикасност во општински јавни згради - Број на успешно завршени договори за енергетско реновирање	>50				
Мерка 7	Индикатори	Базна година (2020)	2024	2028	/	/
Воспоставување на инфраструктура за собирање и третман на отпадни води во согласност со барањата на ЕУ PCOB – Пречистителни станици за отпадни води	Број на PCOB во земјата	25	27	30		
	Капацитет на PCOB (е.ж.)	595.000	801.000	1.607.800		
	% на население приклучено на PCOB	27,5	37,33	74,7		
	% на домаќинства поврзани на PCOB за агрегации над 10 000 е.ж.	16,8	21			
	% на домаќинства поврзани на ситем за одведување на отпадни води	68	75			
	% на домаќинства со сервис за собирање на отпадни води	75	80			
Мерка 8	Индикатори	Базна година	Посредна цел	Цел	/	/
Воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за	Број на население кое ја добива услугата	0	370.901	1.800.000		
	Процент на рециклиран отпад од комуналниот отпад	5%	25% (2025)	28% (2028)		

управување со отпад	Нето намалување на стакленички гасови во секторот отпад на ниво на 2% до 2050 споредено со 1990 година				21% (2028)		
iii. ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА							
Мерка 9	Индикатори	Базна година (2018)		2024		/	/
Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10	Намален број на сообраќајни несреќи по Коридорот 10 во %	Бр. на несреќи	% на намалување	Бр. на несреќи	% на намалување		
		67	0%	56	16,6%		
	Намалување на времето во патување по Коридорот 10 во %	Бр. на минути	% на намалување	Бр. на минути	% на намалување		
		103	0%	85,5	17%		
Мерка 10	Индикатори	Базна година (2020)		2022	2023	2025	
Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги	Број на регистрирани корисници на Порталот	25.000		80.000	150.000	300.000	
	Број на достапни е-услуги	137		220	280	300	
	Број на апликации поднесени преку Порталот	12.200		100.000	250.000	500.000	
iv. ДЕЛОВНО ОКРУЖУВАЊЕ И НАМАЛУВАЊЕ НА НЕФОРМАЛНАТА ЕКОНОМИЈА							
Мерка 11	Индикатори	Базна година (2020)		2023	2024	/	/
Рационализирање на употребата на парафискалните давачки	Број на парафискални давачки кои се изменети	0		најмалку 50	до 100		
	Број на парафискални давачки намалени за МСП	0		Најмалку 50	до 100		
Мерка 12	Индикатори	Базна година (2021)		2023	2024	/	/

Хибриден фонд за зелени и дигитални стартап и иновативни мали и средни претпријатија	Обем на привлечени приватни инвестиции во Фондот	0	0	17 милиони евра		
	Број на поддржани стартап компании и иновативни МСП	0	1	30		
Мерка 13	Индикатори	Базна година (2021)	2022	2024	/	/
Финансиска поддршка на Роми преприемачи	Број на самовработени (нови /формализирани бизниси на Роми претприемачи) преку активност за самовработување, отворање на нови работни места, поддршка за формализација, за регистрирани невработени лица (кумулативно)	0	50	150		
	Број на поддржани нови вработувања преку поддржани бизниси преку мерката за поволни и пристапни кредитни средства за веќе постоечки бизниси управувани од Роми (кумулативно)	0	50	150		
Мерка 14	Индикатори	Базна година (2021)	2022	2023	/	/
Воспоставување на менаџмент информатички системи (МИС) за државна помош	Воспоставен МИС за државна помош	0	1	0		
	Број на даватели на државна помош вклучени во МИС	0	0	5 ⁵⁹		
	Број на шеми/програми за државна помош регистрирани во МИС	0	0	5 ⁶⁰		
Мерка 15	Индикатори	Базна година (2020)	2023	2025	/	/
Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во секторите со висока застапеност на непrijавена работа	Учество/удел на неформално вработените во вкупниот број на вработени (ДЗС - АРС)	13,6%	13,0%	10,0%		

⁵⁹Број на институции кои обезбедуваат/управуваат со една или повеќе програми или шеми за државна помош.

⁶⁰Бројот на програми/шеми вклучени во системот. Бројот не ги прикажува истинските субјекти - корисници на државна помош бидејќи карактерот на програмските шеми варира од индивидуална до хоризонтална, регионална итн. Каде што бројот на корисници е повеќе од еден.

v. ИСТРАЖУВАЊЕ, РАЗВОЈ И ИНОВАЦИИ						
Мерка 16	Индикатори	Базна година (2022)	2023	2024	/	/
Поддршка за развој на иновациониот еко систем	Број на активни договори за соработка помеѓу академската заедница и приватниот сектор во областа на иновациите	0	0	10		
vi. РЕФОРМИ ЗА ЕКОНОМСКА ИНТЕГРАЦИЈА						
Мерка 17	Индикатори	Базна година (2021)	2022	2023	/	/
Зајакнување на пазарните правила во Република Северна Македонија	Подготвен нов закон	0	0	20		
	Спроведени настани за градење капацитети (обуки, работилници итн.)	0	0	5		
	Функционална единствена точка за контакт	0	0	1		
	Дигитални алатки воведени во инспекциските институции	1	1	4		
	Развиени стандарди и услуги за мерење	/	/	5		
vii. РЕФОРМИ НА ЕНЕРГЕТСКИОТ ПАЗАР						
ix. ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ИНДУСТРИЈА И УСЛУГИ						
Мерка 18	Индикатори	Базна година (2018)	Посредна цел (2023)	2025	/	/
Модернизација на постбербени технологии и процеси во трговијата со македонските земјоделски производи	Процент на земјоделски производи кои се продаваат во согласност со стандардите за квалитет*	40	/	75		
	Процент на загуба во производството по бербата**	30	/	20		
	Очекувани нови вработувања	0	/	200 +400 нови работни места		

x. ОБРАЗОВАНИЕ И ВЕШТИНИ						
Мерка 1	Индикатори	Базна година (2020)	2021	2022	2023	2024
Понатамошен развој на системот на квалификации	Процент на ученици запишани во средно стручно образование споредено со гимназиското образование	58%-42%	60,3% - 39,7%	62%-38%	64%-36%	64%-36%
	Систем за валидација на неформалното и информалното учење	-	Пилотирање 1	Пилотирање 2	Воспоставен систем на валидација	Ефикасен систем на валидација
	Број на воспоставени регионални центри за СОО	Усвоени измени на закони	Реконструкција и трансформација на 3 училишта за СОО	Целосно функционални 3 РЦСОО	Набавка на опрема и развој на програми за 3 РЦСОО	Воспоставени нови 2 РЦСОО
	Учество во доживотно учење (лица од 25-64 години кои учествуваат во процесот на образование и обука)	2,8	3,0	3,0	3,1	3,2
	Лица кои рано го напуштаат образованието на возраст од 18 до 24 години	7,1	7,0	7,0	6,9	6,8
xi. ВРАБОТУВАЊЕ И ПАЗАР НА ТРУД						
Мерка 2	Индикатори	Базна година (2020)	2023	2025	/	/
Зголемување на флексибилноста и сигурноста на пазарот на труд	Стапка на вработеност (20-64) - ВКУПНО	59,1%	59,0%	61,0%		
	Стапка на вработеност (20-64) - МАЖИ	68,9%	69,0%	71,3%		
	Стапка на вработеност (20-64) - ЖЕНИ	49,0%	49,6%	50,0%		
	Стапка на вработеност (15+)	47,2%	48,4%	49,5%		
	Стапка на невработеност на млади лица (15-29)	26,7%	27,0%	24,0%		
	Стапка на долгорочна невработеност	12,4%	12,0%	10,0%		

xii. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА И ВКЛУЧЕНОСТ						
Мерка 3	Индикатори	Базна година	2025	2026	/	/
Зајакнување на системот засоцијална вклученост на ранливите категории на лица	Стапка на сиромаштија	21,8% (2020)	21%	20,5%		
	Процент на лица (0-59) кои живеат во домаќинства со многу низок интензитет на економска активност	15% ⁶¹ (2020)	14,8%	14,5%		
	% на сериозно материјално обесправени лица	28,6% (2020)	-	28%		
	Број на лиценцирани услуги	69	80	100		
xiii. ЗДРАВСТВО						
Мерка 4	Индикатори	Базна година (2021)	2023	2024	/	/
Подобрување на квалитетот на примарната здравствена заштита (ПЗЗ)	Намалено упатување на повисоко ниво на здравствена заштита за услуги кои може да се вршат кај избраниот лекар	-	Намалување за 10% во однос на 2019 год.	Намалување за 20% во однос на 2019 год		
	Процент на пациенти со хронични незаразни заболувања (дијабет, хипертензија и хипотироза) кои се следат на примарно ниво	0	30%	50%		
	Процент на пациенти кои извршиле превентивен преглед заради навремено откривање на болести	0	30%	60%		

⁶¹https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_ZivotenStandard_LaekenIndikatorSiromastija/375_ZivStd_Mk_LaekenINTENZITET_ml.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

Прилог 5: Показатели за македонската економија за 2021 година согласно Процедурата за макроекономските нерамнотежи на Европската комисија

Во продолжение е прикажан степенот на исполнување на основните показатели за макроекономските нерамнотежи од страна на македонската економија заклучно со 2021 година, согласно со праговите утврдени од ЕК. Преку овој пристап може да се согледа степенот на конвергенција на македонската економија кон ЕУ.

Табела Показатели за Северна Македонија според процедурата МИП на ЕК

Показатели	Индикативни прагови		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	долен	горен											
Надворешни нерамнотежи и конкурентност													
Биланс на тековна сметка (% од БДП, 3-годишен подвижен просек)	-4	6	-3.8	-2.6	-2.4	-1.8	-1.4	-1.8	-2.0	-1.3	-1.5	-2.3	-3.4
Нето меѓународна инвестициска позиција (на крај на година во % од БДП)	-35		-52.6	-55.1	-55.9	-53.1	-56.0	-57.7	-58.0	-56.2	-57.3	-64.9	-61.7
Реален ефективен девизен курс (според трошоци на животот, 3-годишна процентна промена)	-11	11	-1.3	-2.4	2.1	2.7	2.2	1.8	0.3	2.1	-0.7	1.6	1.3
Учество во светскиот извоз (по тековни цени, 5-годишна процентна промена)	-6		23.9	-3.5	4.2	27.5	49.6	56.5	68.3	76.1	72.0	32.9	12.9
Номинални трошоци по единица труд (3-годишна процентна промена)		12	0.6	1.6	4.2	1.7	2.9	2.0	7.0	11.4	16.4	29.0	24.2
Внатрешни нерамнотежи													
Цени на недвижности (годишна промена во %, дефлационирани)		6	-9.4	-1.4	-5.5	-0.4	-0.3	1.4	-3.2	1.1	2.6	-0.9	3.1
Кредитни текови на приватен сектор (во % од БДП)		14	3.5	2.5	2.9	4.5	4.5	3*	2.5	3.3	2.8	2.4	4.1
Долг на приватен сектор (во % од БДП)		133	82.1	87.2	84.4	85.9	88	87,6*	87.5	86.8	87.6	94.3	93.9
Јавен долг (во % од БДП)		60	32.0	38.3	40.3	45.8	46.6	48.8	47.7	48.4	49.2	61.0	60.8
Обврски на финансискиот сектор (годишна процентна промена)		16.5	9.5	10.0	5.0	7.9	8.1	3	3.7	3.4	11.4	6	9.8
Стапка на невработеност (3 годишен подвижен просек)		10	31.9	31.5	30.4	29.3	27.7	25.9	24.1	22.3	20.1	18.1	16.4
Стапка на активност (3-годишна промена во процентни поени)	-0.2		0.5	-0.2	0.3	1.0	0.8	-1.2	-0.9	-0.1	1.3	-0.7	-1.6
Стапка на долгорочна невработеност (3-годишна промена во процентни поени)	0.5		-2.8	-0.8	-2.8	-2.5	-4.2	-4.8	-6	-5.8	-6.7	-5	-3
Стапка на невработеност кај младите (3-годишна промена во процентни поени)	2		-1.2	-1.1	-1.7	-2.1	-6.6	-3.6	-6.3	-1.9	-12.7	-11.1	-9.1

Извор: Националните институции, ИМФ (IMF), Евростат; пресметки на НБРСМ врз основа на расположливи податоци, при што дел од показателите не соодветствуваат целосно со барањата во рамките на овој пристап. Податоците во затемнетите полиња укажуваат на пречекорување на прагот.

Дефицитот на тековната сметка на македонската економија, како тригодишен подвижен просек, во периодот 2011 – 2021 година, се одржува на пониско ниво од утврдениот долен праг на ранливост (-4% од БДП), со што се наоѓа во рамките на дозволеният интервал. Нето меѓународната инвестициска позиција (МИП) на земјата во периодот од 2011 година наваму има тренд на продлабочување, со одредено подобрување во 2014 и 2018 година. Во 2020 година е остварено продлабочување, при зголемени обврски кон странство главно на државата за надминување на последиците од пандемијата, додека во 2021 година е остварено умерено намалување на -61,7% од БДП, што сепак е значително под прагот на ранливост од -35% од БДП. Треба да се има предвид дека нето меѓународната позиција на страната на обврските ги вклучува и странските директни инвестиции, коишто сочинуваат близу половина од порастот на вкупните обврски кон странство во последните неколку години. Во овој контекст, токму заради ефектот од странските директни инвестиции, според пристапот на ЕК треба да се земат предвид и други показатели, како што е нето надворешниот долг, којшто ги опфаќа само должничките инструменти, на нето-основа. На крајот на 2021 година, нето надворешниот долг на Република Северна Македонија изнесува 30,3% од БДП (малку понизок во однос на крајот на 2020 година од 31% од БДП).

Во периодот 2013 – 2021 година, тригодишната промена на РЕДК укажува на умерена апрецијација од околу 2%, условена главно од НЕДК (со исклучок на 2019 година кога бележеше блага депрецијација), при што промените постојано се во рамките на дозволеният интервал. Извозниот пазарен удел на економијата во светскиот извоз, како петгодишна промена, по падот во 2012 година како последица од глобалната криза, во периодот 2013 – 2019 година бележи забрзан годишен раст. Ваквите движења се одраз на подобрениот извозни остварувања, условени од структурните промени во економијата. Во 2020 – 2021 година, стапката на раст на пазарниот удел забави, што во 2020 година се должи на малку поголемиот пад на македонскиот извоз во споредба со падот на светскиот извоз на стоки, а во 2021 година на побрзото закрепнување на светскиот извоз отколку на македонскиот извоз, но показателот и натаму е во дозволеният интервал на движење. Номиналните трошоци по единица производ, следени како тригодишна промена, во 2017 и 2018 година забележаа забрзување, а во 2019 година го надминаа прагот (при повисок раст на платите и мал пад на продуктивноста, согласно со растот на вработеноста), упатувајќи на ризици во однос на конкурентноста на економијата. И во 2020 година показателот се задржа над дозволеният праг, при што треба да се има предвид движењето на продуктивноста, при пад на БДП

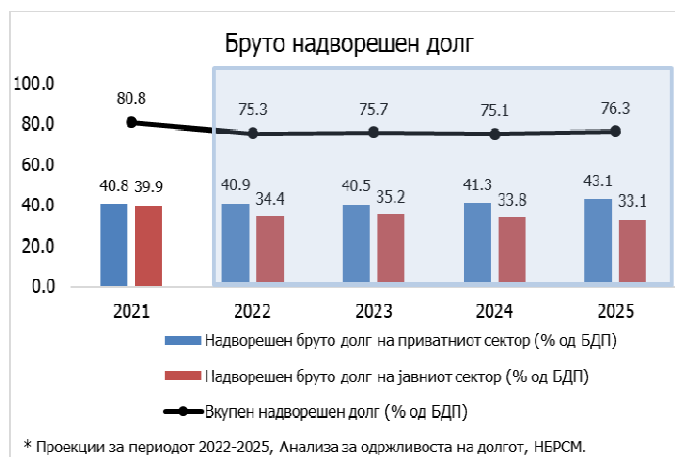
заради пандемијата, додека во 2021 година показателот, иако забави, повторно е над прагот, при натамошен раст на платите. Општо гледано, во доменот на надворешните нерамнотежи, македонската економија покажува потенцијална ранливост во доменот на обврските кон странство (при што постојат аргументи за релативизирање на проблемот), а внимание треба да му се посвети и на движењето на номиналните трошоци по единица производ.

Во доменот на внатрешните нерамнотежи, годишните промени на кредитите на банките кај приватниот сектор во периодот од 2011 година наваму се на умерено ниво и постојано под прагот на ранливост (14% од БДП). Во 2021 година, овој показател забрза и изнесуваше 4,1% од БДП (во 2020 година 2,4% од БДП), и натаму значително пониско ниво од утврдениот праг. Обврските на финансискиот сектор во 2021 година остварија стапка на годишен раст од 9,8%, што е забрзување во однос на претходната година, но и натаму под утврдениот праг (16,5%). Цените на недвижностите во периодот 2018 – 2019 година имаа умерени позитивни промени, во 2020 година малку се намалија, додека во 2021 година остварија умерен пораст (3,1%). Вкупниот внатрешен и надворешен долг на приватниот сектор (кредити од домашни банки и од странство) е, исто така, постојано под прагот на ранливост. Во 2021 година, тој малку се намали и изнесуваше 93,9% од БДП, што е значително под утврдениот праг од 133% од БДП. Во 2020 година, заради потребите за надминување на економските последици од пандемијата, јавниот долг значително се зголеми и достигна 61% од БДП, со што за првпат го надмина утврдениот праг, а на слично ниво (60,8% од БДП) беше и на крајот на 2021 година.

Стапката на невработеност, како тригодишен подвижен просек, иако во последните години се намалува, сепак постојано е значително над прагот, којшто е поставен на 10%. Во однос на два од дополнителните показатели за пазарот на трудот, кај стапката на невработеност кај младите (на возраст од 15 до 24 години) и стапката на долгорочната невработеност (невработени лица подолго од една година) во 2021 година се остварени поволни промени (намалување на невработеноста кај младите и долгорочната невработеност, но со забавена стапка), во рамките на безбедната зона. Кај стапката на активност, по растот во 2019 година, во 2020 и 2021 година показателот повторно е во негативната зона на промени, над дозволения праг. Оттука, во доменот на внатрешните нерамнотежи, македонската економија и натаму покажува ранливост во однос на вкупната стапка на невработеност, дополнително последниве две години и кај стапката на активност и во однос на јавниот долг, главно како последица на пандемијата.

Прилог 6: Анализа на одржливоста на надворешниот долг

Со анализата за одржливоста на надворешниот долг⁶², бруто надворешниот долг на крајот на 2022 година се проценува на 75,3% од БДП, што претставува намалување во однос на претходната година за 5,4п.п. од БДП. Проектираното намалување на надворешниот долг во 2022е движено од понискиот долг на јавниот сектор за 5,5п.п. од БДП, во најголем дел како резултат на намалувањето на долгот на централната влада, при истовремено нешто понизок надворешен долг и на јавните претпријатија. Од друга страна, приватната компонента на надворешниот долг се очекува да остане релативно стабилна. Структурно гледано, пораст се очекува кај долгот по основ на трговски кредити, при

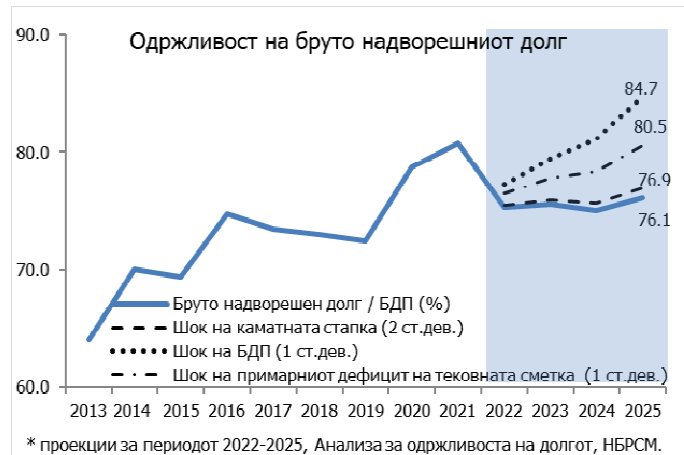

⁶²Пресметки и анализа на НБРСМ, базирана на пристапот на ММФ. Основното сценарио претпоставува просечен раст на БДП во периодот 2022-2025 година од 3,1%, што е засновано на среднорочната проекција на НБРСМ за периодот 2022-2025 од октомври 2022 година, вклучително и прикажаната проекција за платниот биланс (октомври, 2022 година), коишто базираат на Фискалната стратегија 2023-2025 година (со изгледи до 2027) од мај 2022 година, како и на ребалансот на Буџетот за 2022 година од јули 2022 година и предлог-буџетот за 2023 година. Треба да се има предвид дека платно-билансната статистика не соодветствува целосно со статистиката на надворешниот долг.

истовремено очекувано намалување на меѓукомпанискиот долг и долгот по финансиски заеми на приватниот сектор. Во 2023 година се оценува минимален пораст на надворешниот долг, согласно очекуваното мало зголемување на јавниот долг, при очекувана мала надолна корекција кај долгот на приватниот сектор. За 2024 не се предвидени големи промени, додека во 2025 година се очекува благ пораст на долгот до ниво од 76,3% од БДП, при пораст на приватниот надворешен долг движен од меѓукомпанискиот долг, а понатамошно намалување на јавниот долг. Нивото на надворешниот долг на крајот на 2025 година се очекува да е пониско во однос на оствареното ниво во 2021 година за 4,5 п.п. од БДП, што произлегува од очекуваното намалување на јавниот долг за 6,8 п.п., при пораст на приватниот долг за 2,3 п.п. од БДП.

Во просек за анализираниот период, тек којшто делува во насока на раст на долгот е дефицитот во примарната тековната сметка (тековна сметка без каматните плаќања). Од друга страна, недолжничките финансиски текови и автоматската динамика на долгот (која ги вклучува ефектите од растот на реалниот БДП, промените во цените и во номиналната ефективна каматна стапка) делуваат во насока на негово намалување, кумулативно за целиот период на проекција. Треба да се истакне дека кумулативно за целиот анализиран период од 2022 до 2025 година, се очекува раст на девизните резерви и нивно одржување на адекватно ниво.

Во рамки на надворешниот јавен долг, намалено учество во БДП во 2025 година споредено со 2021 година се очекува кај поголем број сектори, но најизразено е кај централната влада (за 5 п.п.), додека намалувањето на долгот кај јавните претпријатија и јавните банки е поумерено. Кај приватниот надворешен долг, повисокото учество во БДП во 2025 година споредено со состојбата на крајот од 2021 година е најизразено кај

меѓукомпанискиот долг (за 4 п.п. од БДП), иако одреден мал пораст е проектиран и кај долгот по трговски кредити и валути и депозити.

Стрес-тестовите покажуваат дека очекуваната динамика на долгот на среден рок е особено сензитивна на шоките кај економскиот раст, а во помал дел и на примарната тековна сметка. Фактор којшто ја намалува ранливоста е самата структура на надворешниот долг, каде релативно високо учество, во просек 40,5% во вкупниот надворешен долг за периодотна проекција, имаат меѓукомпанискиот долг и трговските кредити, како пофлексибилни и помалку ризични форми на долг.

Прилог 7: Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2020

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Стапка на сиромашни лица, % од населението	24,2	22,1	21,5	21,9	22,2	21,9	21,6	21,8
Мажи	24,6	22,3	21,5	22,1	22,4	21,8	21,1	21,7
Жени	23,9	21,9	21,5	21,6	22,0	22,0	22,0	21,9
Според возраст								
0-17	30,9	29,0	28,6	28,6	29,9	29,3	27,8	30,3
18-64	23,6	21,4	20,7	21,3	21,1	21,2	21,2	21,1
65 и повеќе	16,5	14,5	14,5	14,5	16,1	14,6	14,8	13,4
Според најфреквентниот статус на економската активност								
Вработени	11,1	9,8	8,9	9,0	9,0	8,8	8,5	7,9
Невработени	43,7	40,5	39,7	41,1	38,7	41,9	41,7	45,1
Пензионери	10,9	8,4	7,3	7,1	7,7	7,9	7,7	7
Други неактивни лица	29,2	26,1	26,7	29,4	32,1	31,1	32,9	32,5
Според издржувани деца во домаќинството								
Домаќинство без издржувани деца	19,5	16,5	14,1	14,2	12,8	12,7	13,6	13,1
Домаќинство со издржувани деца	26,5	25,0	25,3	26,0	27,5	27,2	26,2	27,2
Број на лица кои живеат под прагот на сиромаштијата, во илјади	500,4	457,2	445,2	453,2	460,3	455,1	448,1	451,9
Праг на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	70.275	71.925	78.362	82.560	90.120	97.000	100.643	110.000
Праг на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	147.578	151.043	164.560	173.376	189.525	203.700	211.351	231.210
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пензии, % од населението	41,0	41,7	40,5	41,6	40,7	40,8	41,1	42,1
Стапка на сиромаштијата пред социјалните трансфери со вклучени пензии, % од населението	26,8	24,8	24,8	25,7	25,9	25,7	25,7	25,7
Нерамномерна распределба на приходите, S80/S20	8,4	7,2	6,6	6,6	6,4	6,2	5,6	5,9

квинтилен сооднос на приходи, %								
Нерамномерна распределба на приходите, коефициент Цини, %	37,0	35,2	33,7	33,6	32,5	31,9	30,7	31,4

Извор: ДЗС

Прилог 8: Вклучени институции во подготовка на ПЕР 2023-2025

Програмата на економски реформи за 2023-2025 година претставува заеднички резултат на повеќе институции, а целокупната подготовка се координира од страна на Министерството за финансии.

Содржина на Програмата на економски реформи	Учесници во подготовка на Програмата	
	Институција	Лице
1. Општа рамка и цели на политиката	Министерство за финансии	Весна Цветанова Десанка Здравковска Александра Велкова
2. Реализирани активности согласно заедничките заклучоци од Економско-финансискиот дијалог помеѓу ЕУ, Западен Балкан и Турција од 24 мај 2022 година	Сите вклучени институции	Андрија Алексоски, МФ
3. Макроекономска рамка		
3.1. Последни економски движења	Министерство за финансии Народна Банка	Ана Николова Ирена Рашовиќ Анета Крстевска
3.2. Среднорочно макроекономско сценарио	Министерство за финансии Народна Банка	Ѓоко Ѓорѓески Ана Николова Ирена Рашовиќ Орнела Трајкоска Пендевска Анета Крстевска
3.3. Алтернативни сценарија и ризици	Министерство за финансии Народна Банка	Ален Калач Анета Крстевска
4. Фискална рамка		
4.1. Фискална стратегија и среднорочни цели	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Ивановска Александра Алтиевска Лидија Ѓозинска Александра Петкановска Ана Николова Ирена Рашовиќ
4.2. Извршување на Буџетот во 2022 година	Министерство за финансии	Едмир Камбери Викторија Христовска Ана Николова Ирена Рашовиќ
4.3. Буџетско планирање за 2023 година	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Ивановска Александра Алтиевска Лидија Ѓозинска Александра Петкановска
4.4. Среднорочни буџетски очекувања	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Ивановска Александра Алтиевска Лидија Ѓозинска Александра Петкановска
4.5. Структурен дефицит	Министерство за финансии	Ѓоко Ѓорѓески

		Ана Николова Ирена Рашовиќ Ален Калач
4.6. Управување со јавен долг, состојба и проекции на движењето на јавниот долг	Министерство за финансии	Сања М. Манчева Алев Сулејман
4.7. Сензитивна анализа и споредба со претходната Програма	Министерство за финансии	Ѓоко Ѓорѓески Ана Николова Ирена Рашовиќ Сања М. Манчева
4.8. Квалитет на јавни финансии	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Ивановска Александра Алтиевска Лидија Ѓозинска Александра Петкановска
4.9. Фискално управување и буџетски рамки	Министерство за финансии	Тања Костовска Аница Ивановска Александра Алтиевска Лидија Ѓозинска Александра Петкановска
4.10. Одржливост на јавните финансии	Министерство за финансии	Ѓоко Ѓорѓески Ана Николова Ирена Рашовиќ
5. Структурни реформи за периодот 2023-2025 година		
5.1. Идентификација на трите клучни пречки за конкурентноста и инклузивниот раст и реформските мерки за тие области	Министерство за финансии	Весна Цветанова Десанка Здравковска
5.1.1 Зелена транзиција	Министерство за економија Министерство за животна средина и просторно планирање	Магдалена Даскалова Катерина Билбилоска Јасмина Трајаноска Филорета Камбери Вјолца Ејупи Љупка Димоска Зајков Ана Каранфилова Мазневска Сашка Брблиќ Весна Индова Точко
		Весна Цветанова, МФ Десанка Здравковска, МФ
5.1.2 Дигитална трансформација	Министерство за транспорт и врски Министерство за информатичко општество и администрација	Билјана Здравева Јасминка Киркова Мевлудин Шабани Ѓоран Темовски Златко Стојановски Надица Јосифовски
		Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ Десанка Здравковска, МФ
5.1.3 Деловно окружување и намалување на неформалната економија	Министерство за економија Кабинет на ЗПВРСМ за економски прашања Фонд за иновации и технолошки развој Канцеларија на Претседателот на Владата Министерство за труд и социјална политика	Марина Арсовска Јасмина Трајаноска Филорета Камбери Вјолца Ејупи Александар Талимциоски Иван Андревски Висар Рамадани Бранислав Марковски Младен Фрчковски Александра Славковска
		Весна Цветанова, МФ

		Александра Велкова, МФ Десанка Здравковска, МФ
5.1.4 Истражување, развој и иновации	Фонд за иновации и технолошки развој Министерство за економија	Висар Рамадани Бранислав Марковски Јасмина Мајсторска
		Весна Цветанова, МФ Десанка Здравковска, МФ
5.1.5 Реформи за економска интеграција	Министерство за економија	Адриана Абази Рамадани Јасмина Трајаноска Филорета Камбери Вјолца Ејупи
		Весна Цветанова, МФ
5.1.6 Реформи на енергетскиот пазар	Министерство за економија	Елена Маркова Велинова
		Весна Цветанова, МФ
5.1.7 Реформи на транспортен пазар	Министерство за транспорт и врски	Билјана Здравева Јасминка Киркова Горан Темовски Мевлудин Шабани
		Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.1.8 Земјоделство, индустрија и услуги	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	Малиша Станковиќ Лариса Китанов Ацевска Татјана Симовска Новковска
		Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.1.9 Образование и вештини	Министерство за образование и наука	Надица Костовска Наталија Кижевска Јасмина Вукичевиќ
		Весна Цветанова, МФ Виктор Лазароски, МФ
5.1.10 Вработување и пазар на труд	Министерство за труд и социјална политика	Александра Славковска Душан Томшич Младен Фрчковски
		Весна Цветанова, МФ Виктор Лазароски, МФ
5.1.11 Социјална заштита и вклученост	Министерство за труд и социјална политика	Александра Славковска Душан Томшич Младен Фрчковски
		Весна Цветанова, МФ Виктор Лазароски, МФ
5.1.12 Здравство	Министерство за здравство	Никола Грпчевски Злате Мехмедовиќ Јасминка Смилевска Миле Сугарев
		Весна Цветанова, МФ Александра Велкова, МФ
5.2 Анализа на пречките во останатите области (кои не се опфатени во 5.1) и реформските мерки за тие области	Министерство за финансии	Весна Цветанова
5.2.1 Управување со јавни финансии	Управа за јавни приходи	Марјан Михајловски Ана Кироска-Горгеска Марина Јолеска
		Весна Цветанова, МФ
5.3. Резиме на мерки на структурни реформи	Министерство за финансии	Александра Велкова
6. Трошоци и финансирање на структурните реформи	Министерство за финансии	Александра Велкова

7. Институционални прашања и вклучување на засегнатите страни	Министерство за финансии	Александра Велкова
--	--------------------------	--------------------